

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN DIŞ POLİTİKASINDA AVRASYA BİRLİĞİ'NE YÖNELİK
YAKLAŞIMLAR
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

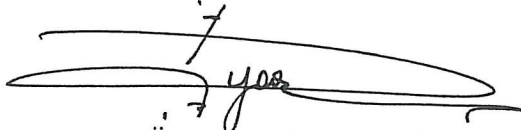
Yerkinay ONGAROVA

Danışman
Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

BURSA 2010

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 700716008 numaralı Yerkinay ONGAROVA'nın hazırladığı "Kazakistan Dış Politikasında Avrasya Birliği'ne Yönelik Yaklaşımlar" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı 17/ 8. / 2010 günü 15.00... - 17.00... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..Başarılı..... olduğuna ..aybiriği..... ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı)
Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ercan DİLBERGÖR
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Tayyar ARI
Uludağ Üniversitesi

Tarih

ÖZET

Yazar	Yerkinay ONGAROVA
Üniversite	Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	XIII + 181
Mezuniyet Tarihi	17 / 08 / 2010
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

KAZAKİSTAN DIŞ POLİTİKASINDA AVRASYA BİRLİĞİ'NE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Avrasya Birliği Projesi, Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından 1994'te A. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi'nde ortaya atılan bir tasarıdır. Avrasya Birliği, tüm Avrupa ve Asya kıtasını kapsayan bir büyük projedir. Bu projenin ortaya atılmasından itibaren Kazakistan ile diğer komşu devletler tarafından birtakım girişimlerde bulunulmuştur.

Avrasyacılık, ilk olarak 1920'lerde Rus sürgünler tarafından Sofya'da ortaya atılan felsefi bir akımdır. Sözü edilen akım, 1920'lerde anti-Bolşevik bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Tekâmül ettiği süre zarfında ise giderek Marksizm'in Sovyet yorumuna yakınlaşmıştır. 1920'lerdeki Klasik Avrasyacılık ile 1990'lardaki Yeni Avrasyacılığı bağlayıcı köprü olarak değerlendiren L. N. Gumilev bu fikri 1980'lerde yeniden canlandırmıştır. Avrasyacılık, günümüz Rusya'sının ideolojisinin oluşumunda önemli rol oynamıştır.

SSCB'nin çöküşünden sonra Yeni Avrasyacılar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Rusya, diğer süper güçlere karşı koyabilmek amacıyla Avrasyacılık akımını tekrar ele almıştır. Bu yaklaşım Rusya'da Putin'in iktidara gelişi ile iyice canlanmıştır. Rusya dışında Avrasyacılık girişimi Orta Asya ülkelerinden Kazakistan'da ilgiyle takip edilmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev 1994 yılında, muhalefete rağmen, "Avrupa Birliği"ne benzeyen "Avrasya Birliği" projesini ortaya atmıştır. Bu bağlamda; ekonomi, güvenlik, enerji, seyahat, taşımacılık, gümrük, eğitim, sağlık, işgücü gibi alanlarda entegrasyon girişimlerinde bulunmuştur. Avrasya Birliği projesi SSCB'nin çöküşünden sonra oluşan ekonomik krizi ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilen bir projedir.

Bu çalışmada, Kazakistan siyasetçilerinin Avrasya Birliği'ne yönelik yaklaşımları

analiz edilmiştir. Tezin birinci bölümünde Avrasya ve Avrasyacılığın tarihsel gelişimi, ikinci bölümünde Avrasya Birliği'ne yönelik Kazakistan siyasetçilerinin yaklaşımları, üçüncü bölümünde ise Avrasya Birliği doğrultusunda Kazakistan'ın komşu ülkelerle olan girişimleri ele alınmıştır. Sonuç olarak Avrasya Birliği projesinin nasıl ortaya çıktığı ve bu sürecin nasıl işlediği gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Avrasya Birliği   Şanghay İşbirliği   Avrasya Ekonomik   Kolektif Güvenlik
Örgütü   Topluluğu   Antlaşması
Teşkilatı

Sovyet Sosyalist
Cumhuriyetler
Birliği

ABSTRACT

Writer	Yerkinay ONGAROVA
University	Uludağ Üniversitesi
Department	Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler
Purpose of Thesis	Yüksek Lisans Tezi
Page Count	XIII + 181
Graduation Date	17 / 08 / 2010
Supervisor	Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

APPROACHES TO THE EURASIAN UNION IN KAZAKHSTAN'S FOREIGN POLICY

The Eurasian Union Project is a concept that was put forward by the President of Kazakhstan in 1994 at the A. Lomonosov Moscow State University. The Eurasian Union is a huge project that encompasses all of Europe and the continent of Asia. From the time that this project was conceived to the present time, Kazakhstan and other neighboring countries have proposed a number of initiatives.

Eurasianism is a philosophical thought initially posited by Russian emigrants in Sofia in the 1920s. This thought began as an anti-Bolshevik movement in the 1920s. It evolved gradually until it approached the status of Marxism's Soviet interpretation. L. N. Gumilev, who is considered a bridge between the Classic Eurasianism of the 1920s and the Neo-Eurasianism of the 1990's, resurrected and revitalized these ideas in the 1980s. Eurasianism plays an important role in the formation of current Russian ideology.

After the collapse of the Soviet Union, Neo-Eurasianist began to emerge. During this period, Russia adopted the Eurasianist movement as a way to contravene against the other superpowers. This approach was further enlivened in Russia by Putin's coming to power. Outside of Russia, the Eurasianist venture was followed with great interest by Kazakhstan in Central Asia. The Kazakhstan President N.

Nazarbayev proposed in 1994, in spite of opposition, a “Eurasian Union” patterned on the “European Union.” In this context, various efforts were made toward integration in areas such as the economy, security, energy, travel, transport, customs, education, health services and the labour force. The Eurasian Union project was developed as a project with the goal to alleviate the economic crisis following the collapse of the Soviet Union.

In this study, various Kazakh politicians’ approaches toward the Eurasian Union are analyzed. In the first chapter of the thesis, the historical development of Eurasia and Eurasianism is addressed. In the second chapter, Kazakhstan’s politicians’ approaches toward the Eurasian Union is treated. In the third chapter, Kazakhstan’s initiatives with its neighbor countries in accordance with the Eurasian Union is covered. Finally, an attempt is made to show how the Eurasian Union project came about and how its development proceeded.

Key Words

**Eurasian
Union**

**Shangai
Cooperation
Organization**

**Eurasian
Economic
Community**

**Collective Security
Treaty Organization**

**Union of
Soviet
Socialist
Republics**

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı Avrasya Birliği'ne yönelik Kazak siyasetçilerinin yaklaşımlarını analiz etmektir. Kazakistan'ın başkenti Astana'da başlayan bu tez yoğun bir araştırma süreci sonunda hazırlanmıştır. Çalışmamı değerlendirip beni her zaman cesaretlendirdiği için danışman hocam Doç. Dr. Ömer Göksel İşyar'a minnettarım. Ona ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu bağlamda ayrıca Kazakistan'da araştırma yapmak maksadıyla bulunduğum süre zarfında bana desteklerini esirgemeyen L.Gumilev Üniversitesi'nin Rektörü Prof. Bahitjan Abdımanapov ile Rektör Yardımcısı Prof. Dihan Hamzabekulu'na, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün hocalarına teşekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte Astana'da kaldığım süre boyunca maddi ve manevi destek vererek araştırma yapmama imkân sağlayan Gumilev Üniversitesi'ndeki Orta Asya Araştırma Merkezi'nin Başkanı Doç. Aygerim Şilibekov'ya çok teşekkür ederim.

İstanbul'dan Astana'ya gidip gelmemi kolaylaştıran ve beni Aygerim Şilibekova Hanım'a yönlendiren Kazakistan'ın İstanbul'daki Büyükelçisi Ashat Dautov'a çok şey borçluyum. Çünkü elçilik ile Gumilev Üniversitesi arasında irtibat olmasaydı bu çalışma ortaya çıkmazdı. Burada Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün hocalarına, Prof. Dr. Tayyar Arı'ya, Prof. Dr. İbrahim Canbolat'a teşekkürlerimi sunarım. Bilhassa, tezin önemli noktalarından biri sayılan jeopolitik kısmında yönlendirici olan ve yol gösteren hocam Prof. Dr. Tayyar Arı'ya çok teşekkür ederim.

Tez çalışmalarım sırasında tercümanların işlerinin ne kadar zor olduğunu anladım. Çünkü kullanılan kaynakların çoğu Rusça ve Kazakçaydı. Yaptığım çevirilerin gramer hatalarını düzeltmede Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Teymur Erol ile sınıf arkadaşım Ali Akın'ın yardımlarını zikretmeliyim. Bu çalışma bir yılı aşkın sürede hazırlanmıştır. Akademik çalışmaların kapsamı gereği gösterilmesi gereken irade ve sabrı benden esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

Yerkinay ONGAROVA

Bursa 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET	Sayfa III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM AVRASYA VE AVRASYACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Avrasya Kavramı	3
1.1. Coğrafi Anlamda Avrasya	3
1.2. Askeri-stratejik Anlamda Avrasya.....	3
1.3. Jeopolitik Anlamda Avrasya	4
2. Avrasyacılık Kavramı ve Avrasyacılığın Tarihsel Gelişimi	7
2.1. Avrasyacılık Kavramı	7
3. Klasik Avrasyacılık ve Klasik Avrasyacılığın Temel Savları	8
3.1. Klasik Avrasyacılık	8
3.2. Klasik Avrasyacıların Medeniyet Yaklaşımı	11
3.2.1. Batı Avrupa Beşeriyete Karşıdır Argümanı.....	11
3.2.2. Klasik Avrasyacıların Roma- Cermen Medeniyetine Eleştirileri.....	11
3.3. Mekan Faktörü Konusundaki Düşünceleri.....	13
3.3.1. Yerel Gelişme Teorisi	13
3.3.2. Coğrafi Determinizm Argümanı.....	13
3.4. Devlet ve Ulus Konusundaki Düşünceleri.....	15
3.4.1. Yeni Slavofiller ile Olan Bağlantıları	15
3.4.2. Turan Faktörünün Etkisi Nedir?.....	16
3.4.3. Ulusal Tarih Diyalektiği Anlayışı.....	17
3.5. Siyasi Programları.....	19
3.5.1. İdeolojik Yönetim Anlayışı.....	19
3.5.2. Demotya (“demos”- “halk”) Düşüncesi	19
4. Klasik Avrasyacılık ile Yeni Avrasyacılık Arasında Bağlayıcı Bir Köprü Olarak L. N. Gumilev’in Etkileri	20
4.1. L. Gumilev ve Klasik Avrasyacılar	20
4.2. L. Gumilev’in çalışmaları	20
4.3. Gumilev’in Teorilerinin Temel Özellikleri	22
4.3.1. Avrasya İdealizminin Gelişmesi Olarak: “Tutkunluk”	

(Pasyonarlık Teorisi)	22
4.3.2. Gumilev'in Etnogenez Yaklaşımı	23
4.4. L. Gumilev'in Kullandığı Bazı Temel Kavramlar.....	24
4.5. Gumilev'in Teorisinin Kronolojik Serüveni: Dünya Tarihinde Türkler, Moğollar ve Ruslar.....	24
5. Yeni Avrasyacılık Yaklaşımı	27
5.1. Tarihi- Sosyal Bağlamda Gelişimi	27
5.1.1. Sovyet Paradigmasının Krizi	27
5.1.2. Batılı Modellere Yöneliş	28
5.1.3. Devlet Sisteminin Çöküşü.....	28
5.1.4. Batı'ya (Liberalizme) Karşı Muhalefetin Sovyet Sonrası Şartlarda Ortaya Çıkışı.....	28
5.2. Yeni Avrasyacılık İdeolojinin Gelişme Aşamaları ve Yan Akımlar	29
5.2.1. I. Aşama (1985-1990): Ulusal Muhafazakâr Bağlamda Yeni Sağcı Avrasyacılar.....	29
5.2.2. II. Aşama (1991-1993): Yeni Avrasyacıların Yurtsever Muhalefet ile Yakınlaşması.....	30
5.2.3. III. Aşama (1994- 1998): Yeni Avrasyacılık Ortodoksisinin Teorik Gelişimi.....	32
5.2.4. IV. Aşama (1998- 2001): Merkezi Siyasi Pozisyona Dönüşme Yolunda Yeni Avrasyacılık.....	34
5.2.5. V. Aşama (2001- 2002): Rusya Genelinde Siyasi-Sosyal Avrasya Hareketi.....	35
5.2.6. VI. Aşama (2002): Avrasya Siyasi Partisi'nin Kuruluşu	36

II. BÖLÜM

KAZAKİSTAN CUMHURBAŞKANI N. NAZARBAYEV'İN AVRASYA BİRLİĞİ POLİTİKASI VE KAZAK SİYASETİÇİLERİNİN YAKLAŞIMLARI

1. SSCB'nin Son Yılları ve Kazakistan'ın Bağımsızlık Öncesi Yılları (1986-1990)	38
2. BDT Girişimleri ve BDT'nin İlkeleri.....	39
3. SSCB Dağıldıktan Sonra N.Nazarbayev'in Avrasya Birliği Tasarısını Ortaya Koyması.....	40
4. N. Nazarbayev'in Avrasya Birliği Projesinin İlkeleri.....	44
5. Kazakistan İçin Avrasya Birliği Girişimlerinin Nedenleri.....	49

6. Avrasya Birliği Doğrultusunda Avrasya'nın Kalbi Kazakistan'da Gerçekleşen Değişikler.....	50
7. Kazakistan Dış Politikasında Nazarbayev'in Avrasya Birliği Girişimleri	51
8. Kazakistan İçin Avrasyacılık Nedir?	54
9. Avrasya Birliği Doğrultusunda N.Nazarbayev'in Yaklaşımları.....	58
9.1. Avrasya Birliği Doğrultusunda Gumilev Üniversitesindeki Simgeler.....	58
9.2. Nazarbayev'in Sosyo-Kültürel Alanda Avrasyacılık Yaklaşımı.....	60
9.3. N.Nazarbayev'in Etnik Konuda Avrasyacılık Yaklaşımı.....	63
9.4. Coğrafi Açıdan N.Nazarbayev'in Avrasyacılık Yaklaşımı.....	65
9.5. N. Nazarbayev'in Güvenlik Konusunda Avrasyacılık Yaklaşımı....	66
9.6. Nazarbayev'in Ekonomik Boyutta Avrasyacılık Yaklaşımı.....	68
10. Nazarbayev'in Avrasyacılık Yaklaşımlarını Destekleyen Siyasetçiler.....	71
10.1. Olcas Süleymenov ve Onun "Az i Ya" Eseri.....	72
10.2. Avrasyacılığın Kültürel Boyutu.....	74
11. Nazarbayev'in Avrasyacılık Siyasetine Karşı Muhalif/Alternatif Düşünceler.....	75
11.1. Avrupa Birliği Modelinde Avrasya Birliği.....	75
11.2. Avrasya Birliği'nin İdeolojik Temelleri Konusundaki Eleştiriler....	76
11.3. Gelecekteki Olası Ortodoks Avrasya Birliği Tehlikesi.....	77
11.4. Avrasyacı Kimlik: Kimlik Konusunda Kazakistan Milliyetçi Gruplarının N. Nazarbayev'e Açık Mektubu.....	79
11.5. Avrasyacılığa Karşı Turancı Karşı Çıkışın Sembolü Olarak İlk Türkistancı Kazak Lider Mustafa Şokay	80
11.6. Bağımsız Kazakistan'da Türkistancıların Girişimleri	82
12. Kazakistan'daki Akademisyenlerin Avrasya Birliği'ne Bağlı Fikirlerinin Karşılaştırmalı Analizi.....	83

III. BÖLÜM

AVRASYA BİRLİĞİ DOĞRULTUSUNDA YAPILAN GİRİŞİMLER

1. Avrasya Birliği Doğrultusunda Yapılan Girişimler.....	88
1.1. Entegrasyon Girişimlerinin İlk Etapı: Avrasya Ekonomik Birliği.....	88
1.1.1. 1994-2006 Arasındaki Girişimler.....	88
1.1.1.1. Başkan Nazarbayev'in Avrasya Entegrasyonuna İlişkin Katkıları.	94
1.1.1.2. AEB Entegrasyon Sürecinin Aşamaları	95

1.1.1.3. Avrasya Ekonomik Birliği ile Avrasya Ekonomik Topluluğu	
Bağlantısı	97
1.1.2. Avrasya Entegrasyonu Yönunde 2007-2008 Arasındaki Girişimler.....	101
1.1.3. 2009-2010 Arası Dönuemde Gerçekleştirilen Entegrasyon Girişimleri ...	109
1.2. Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı (KGAT),	
Bölgesel Güvenlik Yolunda.....	112
1.2.1. 1992-2005 Arasındaki Girişimler.....	112
1.2.2. 2007-2008 Yılları Arasındaki Önemli Entegrasyon Teşebbüsleri.....	119
1.3. Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler (CICA) Konferansı	
Ekseninde Yakınlaşma Eğilimleri	123
1.3.1. 1990- 2002 Yılları Arasındaki Girişimler.....	123
1.3.2. CICA Çerçevesinde 2003-2008 Yılları Arasındaki Girişimler.....	128
1.4. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Bölgesel Etki Merkezine Dönüşüm	
Yolunda.....	134
1.4.1. 2001- 2005 Yılları Arasındaki Girişimler.....	134
1.4.2. ŞİÖ Çerçevesinde 2005- 2010 Yılları Arasındaki Entegrasyon	
Adımları.....	143
1.5. Merkezi Asya Birliği (MAB)	147
1.5.1. Orta Asya Ülkelerinin Sosyal-Ekonomik Durumlarının Analizi.....	148
1.5.2. Orta Asya Ülkelerinin Entegrasyon ve İşbirliği Analizi	150
1.5.2.1. MAB'daki devletlerin entegrasyon teşebbüsleri normatif-hukuki	
temeller oluşturdu.....	151
1.5.2.2. Orta Asya ülkelerinin uluslararası örgütlerle bağları	
kuvvetlenmektedir	151
1.5.2.2.1. Kabul edilen kararları gerçekleştirecek mekanizmaların	
mevcut olmaması.....	152
1.5.2.2.2. Orta Asya ülkelerinin çeşitli düzeyde ekonomik gelişmeleri...	153
1.5.2.2.3. MAB devletlerinde piyasa ekonomisini yeniden yapılandırma	
çalışmalarının farklı düzeyler olması.....	155
1.5.2.2.4. MAB devletlerinin ticari girişimlerinin verimsizliği.....	156
1.5.2.2.5. Orta Asya ülkelerinin yatırım aktifliğinin düşük	
seviyede olması.....	157
1.5.3. Orta Asya Birliğini Kurma Mekanizmaları.....	157
SONUÇ.....	167
KAZAKİSTAN HARİTASI.....	169
ÖZGEÇMİŞ.....	170
KAYNAKLAR	171

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
AEB	Avrasya Ekonomik Birliği
AEK	Avrupa Ekonomik Komisyonu
ADL	Arap Devletleri Ligi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APÜSEK	Asya ve Pasifik lkeleri Sosyal-Ekonomik Komisyonu
ASEAN	Güneydoğu Asya lkeleri Birliği
a.y.	Aynı yer
BDT	Bağımsız Devlet Topluluğu
Bkz.	Bakınız
BTKY	Bölgesel Teröre Karşı Yapı
c.	Cilt
CICA	Asya'da Etkileşim ve Güvenlik Artırıcı nlemler Anlaşması
ev.	Çeviren
EDB	Avrasya Kalkınma Bankası
EurAsEC	Avrasya Ekonomik Topluluğu
FMS	Rusya Federal G Servisi
GUAM	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
haz.	Hazırlayan
IOM	Uluslararası G rgt
IPA	Katılım ncesi Mali Fon
İKÖ	İslam Konferansı rgt
KGAT	Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı
MAA	Merkezi Asya Alanı
MAB	Merkezi Asya Birliği
mad.	Madde
MAEİ	Merkezi Asya Ekonomik İşbirliği
MAEÖPİ	MA Ekonomik zel Program İdrakleri
n.	Numara
NPT	Nükleer Silahların Yayılmasının nlenmesi Antlaşması

OAIÖ	Orta Asya İşbirliği Örgütü
OEA	Ortak Ekonomik Alan
ÖÇG	Özel Çalışma Grubu'nun
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SDF	Sürdürülebilir Kalkınma Fonu
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
ECO	Tek Ekonomik Alan
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Bu araştırma yapılırken Kazakça ve Rusça kaynaklar temel alınmıştır. Bunun yanında Kazakistan akademisyenleri ve devlet adamları ile röportajlar yapılmış, bu konu üzerinde yapılan Kazakça ve Rusça ve Türkçe gazete, dergi ve kitaplarla internet kaynakları ele alınmıştır. Özellikle Astana’da Gumilev Üniversitesi’nde Rusça ve Kazakça temel kitaplar incelenmiştir. Klasik Avrasyacılık ile Yeni Avrasyacılık arasındaki farklılıklar ortaya konulmuştur. Kazak Avrasyacılığı’nı Klasik Avrasyacılıktan ayıran özellikler ve farklar açıklanmaya çalışılmıştır. N. Nazarbayev’in nasıl bir Avrasyacılık doğrultusunda olduğu ve nasıl bir Avrasya Birliği’ni hayal ettiği incelenmiştir.

Avrasya Birliği ideası 1994’te Kazakistan lideri N. Nazarbayev tarafından ortaya atılmış olan bir projedir. 1990’lı yıllar dünyadaki globalleşmenin yükseldiği, yani ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık, entegrasyon ve doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimin güçlendiği dönemdir. Globalleşme, çatışma dolu dünyanın genel bir görüntüsüdür. Bir ülkede yaşanan olaylar bütün dünya güvenliğini etkilemekte veya tehdit etmektedir. Böyle gerçekler varken bağımsızlığına yeni kavuşmuş bir ülkenin dünya ile kopuk olarak kendince yaşayabilmesi imkânsızdır. Bu yüzden Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra totaliter rejimden piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş sürecinde siyasi, ekonomik ve sosyal reformları sistemli bir şekilde yürütmek, iç ve dış güvenliği sağlamak ve güçlendirmek için farklı entegrasyon zeminlerine ihtiyaç duyulacağını tahmin edebildi. Avrasyacılık fikrinin teoriden pratiğe geçmesinde Kazakistan’ın emeği çok ön plandadır.

Avrasyacılık ideolojisi Rusofiller (Slavofilizm) ile L.Gumilev’in mirasıdır. Kazakistan’ın önderlik ettiği Yeni Avrasyacılık ise daha geniş bir projedir. Bugünkü Avrasyacılığın özünü şöyle formüle edebiliriz: ‘Avrasyacılık, sosyal modernizm, ekonomik gelişme, kültürel ve ulusal özdeşliği koruyarak yürütülen bir projedir.’ Yeni Avrasyacılar Klasik Avrasyacıların fikirlerini yeniden yapılandırmaktadırlar. Yeni Avrasyacılık demokratik, açık ve belli bir düzeye kadar liberal ekonomik gelişmeye ağırlık vermektedir. Yeni Avrasyacılığın Klasik Avrasyacılıktan ayrılan özelliği ise globalleşme ve Batı’yı reddetmemesidir. Sadece Batılı globalleşme paradigmasının

evrenselliğini ve birliğini sorgulamaktadır. Avrasyacılık gezegende kendine özgü bir kültürü ve tarihi olan ulusların yaşadığını ileri sürmektedir. Kültürlerin farklı pozisyonlarını dikkate almaya çalışan Avrasyacılığa göre, bunların her birinin kendi özellikleri ve gelenekleri vardır. Gezegende tüm insanlar kendi komşularının ruhsal özelliklerini gözetmeyi dikkate alınca birbirlerini anlayabilirler ve sadece bu doğrultuda uluslar ve devletler birbirleri ile yakınlaşabilirler. N. Nazarbayev siyasi birey olarak, Avrasyacılığın teorik ve politik vektörünü belirlemiştir. Nazarbayev'in fikri, tarihi bakımdan önemli bir adımdır.

Teorik açıdan Avrasyacılık açıklanınca bu doğrultuda Kazakistan'daki siyasetçilerin yaklaşımları analiz edilmiştir. N. Nazarbayev'in Avrasya Birliği doğrultusundaki girişimlerini destekleyen grubun yanı sıra muhalefet grupların yaklaşımı da ele alınmıştır. Bunların yaklaşımları karşılaştırılarak analize edilmiştir. Yani Kazakistan'ın nasıl bir Avrasyacılık istediği ele alınarak diğer grupların neden karşı olduklarına da açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte pratikte uygulanan faaliyetler de aşamalı şekilde ele alınmıştır. Nazarbayev'e göre, uzun vadeli Avrasyacılık entegrasyon girişimlerine alternatif yoktur. N.Nazarbayev Astana'da 10 Mart 2009'da Gumilev Üniversitesi'ndeki konuşmasında: "Avrasya Birliği fikrini ortaya atarak bu projenin 10 yıllık bir proje olmadığına cevap verildiğini, fakat 15 sene içerisinde çoğu başarılar elde edildiğini¹ dile getirmesi Avrasya Birliği teorisinin pratiğe geçirilmeye çalışılmasının önemli bir sembolü olmuştur.

---

¹ N.Nazarbayev, Evrazıskıye Vzgladı, Atamura, 2009, s.3

I. BÖLÜM

AVRASYA VE AVRASYACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Avrasya Kavramı

1.1. Coğrafi Anlamda Avrasya

İlk Avrasya terimi Aleksandr von Humboldt tarafından sunuldu. Bu terimle Humboldt Avrupa ile Asya'nın bileşimini işaret etmiştir. Rus diline ise V.N.Lamanski tarafından (1833–1914) kazandırıldı.² Avrasya terimi coğrafi geniş anlamda Pasifik Okyanusu'ndan Atlantik Okyanusu'na kadar Avrupa ve Asya kıtalarının birleşimini ifade etmektedir. Dar anlamda ise Avrupa'nın doğusu ile Asya'nın batısını kapsayan dünyanın merkezi bölgesine verilen coğrafi bir tanımlamadır.³ Washington'un ünlü akıl hocası Z.Brzezinski'nin tanımladığı Avrasya ise; Lizbon'dan Vladivastok'a uzanan Avrasya satranç tahtası “oyununun” çerçevesini oluşturmaktadır.⁴

1.2. Askeri-stratejik Anlamda Avrasya

Avrasya, askeri-stratejik anlamda ABD ve onun NATO müttefiklerinin yayılcılık politikalarına karşı olan ülkelerin bütünüdür.⁵ Günümüzde Brzezinski'nin “Avrasya Balkanları” olarak adlandırdığı bölge, zengin enerji kaynaklarıyla dünyanın en önemli alanı olarak kabul görmekte, bu nedenle de küresel güç mücadelelerinin sürdürüleceği bir satranç tahtasına benzetilmektedir.⁶ Rus jeopolitikçisi Dugin'e göre ise, bugün Avrasya Projesi veya Avrasya İmparatorluğu, Atlantikçi İmparatorluğa veya Amerika kontrolüne karşı Hint Okyanusu'na kadar genişlemeyi amaçlayan bir projedir.⁷

---

² Mayomerova, Aynur, “Avrasya İdeolojisi”, Avrasya, Cilt:2, Sayı:6, Yaz 2006, s. 2

³ Akgül, Fatih, Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık, İQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2009, s.6

⁴ Perinçek, Mehmet, Avrasyacılık, İstanbul, Küre yayınevi, 2004, s.25

⁵ Dugin, Aleksandr, “Avrasyacılık Yaklaşım”, Analitika, cilt.1, sayı.2, Temmuz, 2001, s.10

⁶ Akgül, 2009, a.g.e., s.9

⁷ Güler, Müjdat, Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.56

1.3. Jeopolitik Anlamda Avrasya

Jeopolitik anlamda özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen süreç, Avrasya adı verilen coğrafyanın Dünya tarafından fark edilmesini sağlayınca "jeopolitik" kavramı Rus ve Amerikan karar vericilerinin dış politikadaki davranışlarına yön vermeye ve tekrar XIX. yüzyıldaki çekiciliğine kavuşmaya başlamıştır.⁸ Jeopolitikçi Mackinder, analizinde Doğu Avrupa ve Sibirya'yı (Çarlık Rusya'sının egemenliğinde olan bölge) merkezi stratejik bölge olarak adlandırarak, buraya uluslararası politikanın merkez üssü ("pivot area" yani, "mihver bölge") demiştir. (Mackinder, "Pivot Area" olarak tanımladığı bu bölgeyi daha sonra "heartland" (kalpgah) olarak ifade etmiştir). Bu bölge, "iç hilal" ("inner crescent") adını verdiği ve Almanya, Türkiye, Hindistan ve Çin ile ve o da "dış hilal" ("outer crescent") dediği ve İngiltere, Güney Afrika ve Japonya'nın yer aldığı ikinci bir bölgeyle çevrilidir. Mackinder buradan yola çıkarak, görüşlerini şu şekilde formüle ediyor:

- Doğu Avrupa'yı ele geçiren Heartland'a (Anakaraya) hâkim olur;
- Heartland'ı ele geçiren Dünya Adasına (Avrasya'ya) hâkim olur;
- Dünya Adasını ele geçiren Dünyaya hâkim olur.

Mackinder, karanın önemi üzerinde dururken, denizleri tamamen dışlamamaktadır. Zira dünya devleti olabilmek için denizlerin ne kadar büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Mackinder, XX. yüzyılda "heartland"ın kontrolünü ele geçiren gücün dünya adasını da ele geçireceğini ve bu yolla da deniz gücünü egemenliği altına alacağını ileri sürmektedir. (Yani şu anda dünya adasına Rusya hâkim olmaya çalışıyor ve bu konuda ABD ile rekabet ediyor. Bu alanı ikisi de kontrol etme mücadelesini izliyorlar).⁹ Öte yandan, Kenar Kuşak Teorisini ortaya atarak Mackinder'in "heartland" kavramına tutarlı bir alternatif getiren Nicholas J. Spykman (1893–1943) gibi bazı jeopolitikçiler, "rimland" (kenar-kuşak) kavramı üzerinde durmuşlardır. Bunlar, sanayi ve iletişimin gelişmesiyle Avrasya'yı çevreleyen bölgenin (rimland) stratejik bakımdan "heartland"dan daha önemli olabileceğine dikkat çekmektedirler.¹⁰ Irak, Suudi

---

⁸ Arı, Tayyar, Uluslararası ilişkiler Teorileri, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s. 214

⁹ Arı, a.g.e., s.223

¹⁰ Arı, a.g.e., s.223

Arabistan, Karadeniz, Türkiye, Ukrayna, Afganistan, Pakistan, Çin'deki "Doğu Türkistan" kalpgahın kenar kuşaklarıdır. Kenar kuşak Balkanlara ve Orta Avrupa'ya kadar da uzatılabilir. Zira bu kenar kuşak ülkeler, kalpgahdaki enerji hammaddelerinin ulaşım hatlarını ve dolum tesislerini üzerlerinde barındırmakta, ya da barındırmaya adaydırlar. Enerji hatlarına ilaveten, enerji havzalarındaki coğrafyada mevcut ülkelerle etnik ve dini yakınlıklar da önemli rol oynayacaktır. Türkiye'nin Orta Asya Türk cumhuriyetleriyle ve Kafkaslarda özellikle Azerbaycan'la mevcut olan işbirliği, sözü edilen etnik, dini, tarihi alanlardaki yakınlıktan önemli ölçüde beslenmektedir. Yine uzun yıllar Rusya'nın egemenliği altında kalmak suretiyle, önemli ölçüde Sovyet Rusya'nın kültürel asimilasyonuna uğrayan ve daha sonra bağımsızlık elde eden Slav menşeli birçok ülkede, Rusya'nın büyük nüfuz sahibi olduğu bilinmektedir. Ancak, yine de, Basra Körfezi- Hazar Havzası eksenli yeni kalpgahı kontrol altında tutabilmek için bu sayılan kenar kuşak coğrafyasında kontrolü sağlamak önem arz etmektedir. Dünyanın tek küresel gücü ve küresel güç potansiyeli taşıyan ülkeleri politikalarını kalpgah ile kenar kuşak ülkeleri üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar.¹¹

Amerikan jeopolitikçisi Brzezinski'ye göre, Avrasya Balkanlarının konumu jeopolitik olarak da önemlidir. Bir ayağı Avrasya'nın en zengin ve en çok sanayileşmiş Batı ucunda bir ayağı Doğu ucunda olduğundan, ister istemez oluşmakta olan ulaşım ağının üstünde durmaktadır. Üstelik bölge, güvenlik ve tarihi hırslar açısından en yakın ve en güçlü üç komşu Rusya, Türkiye ve İran için de önemlidir. Çin'in de bölgeye olan siyasi ilgisi gittikçe artmaktadır. Ama Avrasya Balkanlarının ekonomik potansiyel olarak bütün bunlardan daha da önemli bir yeri vardır. Bu bölgede, önemli madenler ve altının yanı sıra çok büyük doğalgaz ve petrol rezervleri bulunmaktadır.¹² Avrasya Balkanları 9 ülkeyi içerir. 2 ülke de potansiyel adaydır. 9 ülkenin 8'i Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'dır. Bu ülkelerin hepsi daha önce Sovyetler Birliği içindeydiler. 9. ülke

---

¹¹ Yavuz, Celalettin, Bağımsızlıklarını 15. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Türk Ocakları/ATO, Ankara, 2007, s.25

¹² Brzezinski, Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri, (çev.) Yelda Türedi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, s.177

Afganistan'dır. Listeye eklenebilecek potansiyel adaylar ise Türkiye ve İran'dır.¹³ Avrasya Balkanları'nın enerji kaynaklarının çıkarılmasında büyük güçler pay sahibi olmayı hedeflemektedirler. Bu bölgedeki enerji kaynakları üzerinde pay sahibi olan büyük güçler ise mevcut olan paylarını artırmayı hedeflemektedirler. Ayrıca çıkartılan kaynakların (doğalgaz ve petrolün) hangi güzergâhlardan dünya piyasalarına sunulacağı konusunda mücadele mevcuttur.¹⁴ Rus jeopolitikçisi Dugin'e göre Rusya, Avrasyalı bir ülkedir; Heartland topraklarını içine alan Rusya'nın derin kimliği çok açıktır: Rusya ya büyük Avrasyacı kıtasal imparatorluk olacak, ya da hiç var olmayacaktır.¹⁵ Dugin'e göre bugün Avrasya tek kutuplu bir dünyanın, yani doğrudan Amerikan kontrolündeki ve Anglo-Sakson siyasi, iktisadi ve dini değerlerinin hâkimiyetindeki küresel Atlantikçi İmparatorluğun kuruluşunun eşiğinde bulunmaktadır. Burada yeni dünya düzeninin kurbanları olarak, ABD ve onun NATO müttefiklerinin yayılmacılık politikasına karşı olan ülkelere işaret edilmektedir.¹⁶ Dugin'in Avrasya Projesi'ndeki Rusya'dan Batı'ya doğru olan Moskova-Berlin eksenini Avrasya İmparatorluğu'nun ilk eksenini oluşturmaktadır. İkinci yön veya eksen ise Doğu'ya doğru, Rusya-Japonya yani, Moskova- Tokyo eksenidir. Üçüncü yön veya eksen ise Moskova-Tahran eksenidir. Bu eksenle Rusya İran üzerinden sıcak denizlere kavuşabilmektedir. Yani Avrasya Projesi veya Avrasya İmparatorluğu, bu üç ana eksenden Hint Okyanusu'na kadar genişlemeyi amaçlayan bir projedir.¹⁷ Karşılarında en büyük engel olarak ABD'yi gören Avrasyacılar, Rusya için üç önemli müttefik öngörüyorlardı. Bunlar; Avrupa'nın ortasındaki Almanya, Doğu'da Japonya ve Güney'de ise İran'dı. Rusya'yı çevreleyen ve çoğunluğu eski Sovyet topraklarında ortaya çıkan "Yakın Çevre" ülkeleri ile ekonomik-sosyolojik ve siyasi ilişkiler mutlaka geliştirilmeliydi.¹⁸ Devlet Başkanı olmasıyla birlikte Rusya'ya yeni bir çeki düzen vermeye çalışan Vladimir Putin'in

---

¹³ Brzezinski, a.g.e., s.179

¹⁴ Güler, a.g.e., s. 41

¹⁵ Dugin, Aleksandr, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, (5.baskı), çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları İstanbul, 2005, s.XVI.

¹⁶ Dugin, a.g.e., s.XVII.

¹⁷ Güler, a.g.e., s.56

¹⁸ Dugin, a.g.e., s.XVI.

etkilendiği düşünce Avrasya yaklaşımı doğrultusunda olmuştur. Çin konusunda ise Dugin'e göre, Çin'le ittifak, Çin'in Orta Asya'ya nüfuz etmesine ve Japonya'nın da Rusya'dan uzaklaşmasına neden olabilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle eski jeopolitik görüşlere yenileri eklenip dünyada yeni dengeler oluşurken, Dünya adasının merkez bölgesi hala Hazar havzasına yakın coğrafyalardır.¹⁹

Kısacası, Brzezinski'nin Avrasya Balkanları olarak adlandırdığı yeni eksen, jeopolitik özellikleri yanında yeraltı zenginlikleri ve enerji kaynaklarıyla dünyanın en önemli bölgesi olarak görülmektedir. Bu küresel rekabetin önemli aktörü ABD; kendi stratejilerini, geleneğini izlediği Anglo-Sakson jeopolitik algılamasının, Avrasya üzerinden Kara hâkimiyet (Heartland) teorisiyle desteklenmesi üzerine kurmuş görünmektedir. Bu bakış açısıyla ABD'nin, Afganistan ve Irak'a yaptığı askeri müdahaleleri ile Karadeniz, Hazar Bölgesi ve Orta Asya'ya yönelik politikaları, Brzezinski'nin öngördüğü ABD Avrasyacılığı'nı gerçekleştirme adımları olarak görülebilir. Rus jeopolitikçileri ise SSCB sonrası Avrasya'daki yeni tablonun, karşı konulmaması durumunda, küresel Atlantikçi İmparatorluğun Avrasya'daki muhtemel hâkimiyeti, 'denizlerin küresel zaferi ve karanın mağlubiyeti' olarak sonuçlanacağını ifade etmektedirler.²⁰ Dugin, stratejik olarak ABD'yi kıtadan (Avrasya'dan) uzaklaştırabilmek için şunu önermektedir: 'Batı karşıtı bir ittifakın kurulması.' Düşününün "Pax Eurasiatica" olarak adlandırdığı bu ittifakın nihai amacı, 'Avrasyalı jeopolitik ve jeoekonomik içerikli örgütlerin jeo-stratejik birliğini sağlamak' olarak tanımlanmıştır. Bu ittifak; Rusya, Japonya, Almanya ve İran arasında ve Batının reddi gibi ortak bir payda üzerine dayandırılmalıdır.²¹

2. Avrasyacılık Kavramı ve Avrasyacılığın Tarihsel Gelişimi

2.1. Avrasyacılık Kavramı

Avrasyacılık, sosyal-kültürel anlamda milli, etnik, dini ve kültürel gelenekleri korumayı ve geliştirmeyi savunmakla birlikte; Rus kimliğinin tanımlanması yanında,

---

¹⁹ Yavuz, a.g.e., s.23

²⁰ Elnur Hasan Mikail, Putin Döneminde Rusya, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.9

²¹ İşyar, Ömer Göksel, Sovyet Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s.43

Avrasya coğrafyasındaki tüm halkları tek çatı altında birleştirebilecek bir Avrasyalı kimliğinin oluşturulmasına ve Batı medeniyetine karşı alternatif bir Avrasya dünya görüşünün ortaya konması amacına hizmet etmektedir. Rusya’da, gerek 1920’lerde İmparatorluğun dağılmasından sonra, gerekse Soğuk Savaş sonrası dönemde ‘Sovyet üst kimliğinin’ yok olmasıyla bölge halklarını bir arada tutmak için “Avrasyacılık üst kimliği” gündeme gelmiş ve Rusya Federasyonu’nun yapılandırılmasında kullanılması gerektiği düşünülmüştür. Bu sayede, ABD’nin oluşturduğu ‘Amerikan vatandaşlığı’ ideolojisinin bir benzeri yaratılmak istenmiştir. Bu bakımdan Avrasyacılık; etnisite temelinde değil; din, coğrafi bağlantı, imparatorluk eğilimi ve kolektivizm temelleri üzerine inşa edilmiştir.²²

3. Klasik Avrasyacılık ve Klasik Avrasyacılığın Temel Savları

3.1. Klasik Avrasyacılık

Başlangıçta sadece bir coğrafi terim olarak kullanılan Avrasyacılık kavramı 19. Yüzyılda Rusya’da felsefi ve ideolojik bir anlam kazanmıştır. 20.yüzyılda ise kriz dönemlerinde yeniden gündeme gelerek Rusya için bir milli ideoloji haline getirilmeye çalışılmıştır.²³ Avrasyacı akımın resmen ortaya çıktığı 1921 yılı öncesinde Trubetskoy Sofya’da “Evropa i chelovechestvo” adlı kitabını (1920) yayımlamıştır. Avrasyacı zihniyet ile kaleme alınmış olan bu kitabın ardından, daha önce de belirttiğimiz gibi, 1921’de ilk cildi yayınlanan “Doğu Yönünde Çıkış” adlı kitap, sistematik bir düşünce akımının doğmakta olduğuna işaret etmiştir. Bu kitap, Rus olmayan dört düşünür tarafından yazılan makalelerden oluşmaktaydı. Bunlardan; ünlü dilbilimci ve filozof Prens Nikolai Sergeviç Trubetskoy, ekonomik coğrafyacı ve jeopolitikçi Pyetr Nikolayeviç Savitski, ünlü müzikolog ve sanat eleştirmeni Petr Petroviç Suvchinskii Ukrayna asıllı idiler. Trubetskoy ise, Litvanyalı Grand Prens Gedymin ailesine mensuptu. Bu hareketin ana ideoloğu, adı geçen esere üç makale ile katkıda bulunan Savitski olmuştur. Savitski’nin zihninde Avrasyacılık fikrinin netleşmesi Beyaz

---

²² Akgül, a.g.e., s.19

²³ Akgül, a.g.e., s.16

Ordu'nun son kalesi olan Kırım'da bulunduğu sırada gerçekleşmiştir.²⁴ Avrasyacılığın tarihi, felsefi temelleri Rusya'da Ekim devriminin ardından yurtdışına göç eden bu kişilerin "Rus Avrasyacıların Savları" isimli çalışmalarıyla gündeme getirilmiştir. 1926'da bu akım kendi görüşlerini "Avrasyacılık: Sistematik Görüşler" isimli bir programla açıklamıştır. 1926–1929 döneminde Paris'te toplanan Avrasyacılar, orada Evraziskiy Hroniki (Avrasya Günlüğü) ve Evraziya (Avrasya) isimli yayınlar çıkarmışlardır.²⁵

Dolayısıyla Avrasyacılık, Rusya'dan göç eden ilk dalganın geliştirdiği ideolojik ve sosyo-politik bir akımdır. Bu akım, Avrupa Birliği fenomenine benzer bir anlayışı öngörmektedir. Özelliği ise Dünya kültürlerinin eşsiz birleştiricisi olması; yani Batı ile Doğu özelliklerini içermesidir. Avrasyacıların klasik teorileri ise şudur: "Rusya ne Avrupalı ne de Asyalıdır; kendisine has bir dünyadır."²⁶ Avrasyacılar, Rusya'nın bu yeni ulusal kimliğini (Avrasyalı kimliğini) ispatlamaya ve geliştirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla bu düşünürler, etnografya, ekonomi, coğrafya, dil bilimi ve tarih gibi çeşitli disiplinlerden faydalanarak elde ettikleri bilgilerle ve gözlemlerle argümanlarını destekleme yollarını aramışlardır. Bu çalışmalar, ister istemez Avrasyacılığa akademik bir imaj kazandırmıştır. Avrasyacılar, düşüncelerini entelektüel kesime kabul ettirebilmek için böyle bir akademik imaja şiddetle gereksinim duymaktaydılar.²⁷ Rus ve Dünya kültürleri ve tarihinin metafizik problemlerine yönelik açık ilgilerine rağmen bu akımın temsilcileri; felsefe ve kültür tarihine nazaran daha çok sosyal bilimlere yöneldiler. Böylece, Avrasyacılığın kurucuları şunlardır: Knez N.S. Trubetskoy (1898–1938) (filolog ve dilbilimci, Paris'te dilbilim grubunun kurucusudur.), P.N.Savitski (1895–1965) (coğrafyacı, iktisatçıdır.), P.P.Suvçinski (1892–1985) (müzikolog, edebi ve müzikal eleştirmendir.) ve G.V. Florovski (1893–1979) (kültür tarihçisi, ilahiyatçıdır.). Daha sonraki Avrasyacılar arasında yer alan G.V. Vernadski (1877–1973) ise tarihçi ve jeopolitikçidir. N.N.Alekseev hukukçu ve siyasetçi, toplum

---

²⁴ İşyar, Ömer Göksel, "Gelenekçi Rus Klasik Avrasyacı Düşüncesinin Gelişimi ve Temel İlkeleri", Doğu Batı Düşünce dergisi, (Kasım, Aralık, Ocak 2003-04) s.187

²⁵ Elnur Hasan Mikail, a.g.e., s. 186

²⁶ İşyar 2003, a.g.m., s. 182

²⁷ İşyar, 2003, a.g.m., s. 182

tarihçisidir ve V.N.İlyin kültür tarihçisi, edebiyatçı ve ilahiyatçıdır. Burada adı geçenlerin her biri (1921–1929) kendi somut kültürel- tarihi kaynakları ve deneyimlerinden uzaklaşarak, kültürel-tarihi, coğrafi, siyasi-hukuki, filolojik, etnografik, sanatsal vb. alanlardan örnek göstererek, analiz ederek ve birleştirerek kültür felsefesinin problemlerine dikkat çektiler. Aynı anda Rus ve dünya kültürleri ile tarihinde Batı ve Doğu felsefesiyle bağlı tarihlere dikkatlerini çektiler. Avrasyacılar böyle insanların genel Avrupalılaştırma kâbusuna karşı mücadele etmeye, Avrupa boyunduruğundan kurtulmak için karşı mücadele etmeye çağırdılar: “Biz Roma-Germen dünyası kültürünün bizim azılı düşmanımız olduğu fikrine alışmalıyız.” görünüşünü ileri sürdüler.²⁸ Bu fikir 1920 yılında Sofya’da yayımlanan “Avrupa ve Beşeriyet” adlı kitabında açık ve net olarak N.Trubetskoy tarafından ifade edilmiştir. 1920’li yılların ortasında Avrasyacı düşünürlerden biri olan P.Savitski siyasi örgütlenmeye ve Avrasyacılık ideolojik platformunun temelini oluşturmaya başladı. Hatta Savitski Devlet Siyasi Bakanlığı’nın örgütlediği “Trest Operasyonu’na dâhil oldu ve birkaç kez Rusya’yı takma adla ziyaret etti. “Trest”in çöküşü uzun zaman örgütün siyasi fikirlerini olumsuz etkiledi. 1926’da ise Paris’te Avrasya gazetesi yayımlanmaya başladı. Gazetede Hareket’in Anti Bolşevik eğilimleri açıkça görülüyordu. Öte yandan Paris’teki grup, Avrasyacılığın kurucularını (özellikle Savitski ve Alekseev’i) yakınlaştırdı. Onlar da daha çok tutucu tavırlara yöneldiler.²⁹

Avrasyacılığın asıl amacı; Rus tarihi ve devlet sisteminin gelenekleri ile derin bağlantılı idi. Avrasyacılar göre, Rus kültürü sadece Batılı değil, özgün bir medeniyet olarak Batı ve Doğu’yu içeriyordu. Rus halkı bu açıdan Batılı veya Asyalı değil, apayrı bir Avrasyalı etnik topluma aittir. Rusya içsel açıdan Asya’ya, Batı’ya göre daha yakındır. Doğu’ya yönelmesi; dini alana göre jeopolitik alanla daha fazla bağlantılıdır. Savitski’ye göre, “Ortodoks mezhep ve Ortodoks Kilisesi onlara ışık veren bir lambadır.”³⁰

---

²⁸ Luks, Lera, “Razmishlenye Trubetskogo”, Zerkalo Nedeli, Cilt.2, Sayı.3, Kasım, 2006, s.32

²⁹ Polovinkin, Mihail, “Evrazistva i Ruskaya Emigratsiya”, İstoriya-Kultura-Yazık, Cilt:3, Sayı.6, 2004, s.44

³⁰ Aktaran Egorov, Vadim, “Evrazistvo i Sovremennost”, Vestnik, Cilt.3, Sayı.2, Haziran,1993

3.2. Klasik Avrasyacıların Medeniyet Yaklaşımı

3.2.1. Batı Avrupa Beşeriyete Karşıdır Argümanı

Roma-Germen medeniyeti, evrensel sistemle özdeş özel ilkeler ve değerler sistemini üretmişti. Roma-Germen sistemi, diğer halklara ve kültürlere güç ve kurnazlıkla kendi medeniyetini zorla kabul ettirmeye çalışmıştı. Klasik Avrasyacılar göre, ‘Batı’nın tüm beşeriyeti manevi ve maddi alanda sömürmesi negatif etkidir. Her halkın ve her kültürün kendi mantığıyla gelişme hakkı vardır. Rusya özgün bir medeniyettir.’ İşte Klasik Avrasyacılar Rusya’nın kendine özgü yolunu savunarak Batı’ya karşı mücadele etmeye çalıştılar. Kendi medeni özgürlüğünü savunma meselesinde dünya ülkeleri ve diğer halklara öncü olmak istediler. Savitski, bir halkın mevcudiyeti için gerekli teknik ve deneye dayalı bilgilerin kimden olursa olsun alınabileceğini, fakat “ideoloji”nin mutlaka ulusal olması gerektiğini düşünmekteydi. Bunu da şöyle formüle ediyordu: “Teknik ve deneye dayalı bilgiler kendinin olabilir veya yabancıların olabilir yani fark etmez, fakat ideoloji kendinin olmalıdır.”³¹ “Avrupalılaşıma” kâbusuyla mücadele etmek için bir halkın “beşeriyet”in (yani Avrupa dışı halkların) bir parçası olması yetmez; bilakis, Roma-Germenlere karşı koymak için ilk önce onların kültürlerine denk bir güce ve imkâna sahip olmak, onların kültürel etkilerinin baskınlığını sıfırlamak gerekmektedir. Başka bir deyişle, sadece niyet değil, belli bir güce sahip olmak gerekmektedir. Savitski, Rusya’nın böyle bir güce veya direnç noktalarına sahip olduğunu ileri sürmekteydi.

3.2.2. Klasik Avrasyacıların Roma- Cermen Medeniyetine Eleştirileri

Klasik Avrasyacılar göre, Roma-Cermen medeniyeti Batı Hıristiyanlığı (Katoliklik, Protestanlık) temelinde bir sistemi oluşturmaktadır. Bu medeniyet bireyciliği, egoizmi, rekabeti, materyalizmi, endüstriyel ilerlemeyi, tüketim değerlerini, güçlülerin zayıfları ekonomik olarak sömürmesini ilk sıraya koymaktadır. Batı medeniyeti Doğu ve Üçüncü Dünya ülkelerini, Hıristiyanlığın Batılı olmayan akımlarını özellikle de Ortodoksluğu diğer kültürlerle bir saymaktadır. Yani Roma-Cermen medeniyeti içeriğini ruh yüceliğine değil sert maddi güce dayandırmaktaydı. Diğer

---

³¹ Aktaran Vügar İmanov, Avrasyacılık, Küre yayınları, İstanbul, 2008, s.78

halkların ruhaniliğini, akıl (rasyonel) üstünlüğü kriterine göre kendi düşünceleri temelinde değerlendirmektedir.³² Aydınlanma Çağı'ndan itibaren Roma-Cermen medeniyeti Tanrı'ya tapınma geleneğini, insan gururunu göklere çıkarma ile ikame etmişti. Dolayısıyla Tanrı'ya açık karşıtlık yolunu açmıştı. Bu anlamda adı geçen medeniyet ağır iç krizler geçirmekteydi. Onun maddi başarısızlığı, geri planında manevi yozlaşma ve gerileme süreci içinde olduğunun üstünü örtmekteydi. Bu medeniyetin dünyanın diğer bölgelerine etkisinin yayılması ruhani epidemi dalgasıyla denkti. Roma-Cermen medeniyeti, onun sömürü-emperyalizm anlamıyla beşeriyet için tehlikeli olmakta ve geri kalan diğer tüm medeniyetlerle zıtlasmaktaydı. Çünkü halkların hayatta kalma haklarını reddetmekteydi. Bu konuda Trubetskoy'un "Avrupa Beşeriyete Karşı" çalışmasında Avrupa medeniyetini benimseyen Batıcılara karşı Rusya'nın kendine bir has medeniyeti olduğu ve Avrupa değerlerini benimsemenin Rusya'yı kaosa götüreceği açıkça ifade edilmişti.³³

Avrasyacıların birçok yönden etkilendikleri aşikâr olan bir metin de Nikolay Danilevski'nin "Rusya ve Avrupa" adlı eseri idi. Alt başlığı "Slav Aleminin Roma-Cermen Dünyası ile Kültürel ve Siyasi İlişkilerine Bakış" olan eserin ilk bölümü "Avrupa, Rusya'ya neden düşmandır?" başlığını taşımaktaydı. Bu kitabın asıl teması, Slav ve Rus kültürünün kaynaklarının Avrupa'dan farklılığının ispat edilmesi idi.³⁴ Tüm bunlardan çıkan netice, Avrupalıların barbarlardan veya diğer halklardan üstün olmadığı, "evrim merdiveni" diye bir şeyin olamayacağı, halkların ancak benzeyen ve benzemeyen özelliklerine göre yatay bir düzlemde konumlandırılabilirdir. Bize benzeyenleri daha yukarıya, benzemeyenleri ise daha aşağıya yerleştirmek, keyfidir; bilimsel değildir ve nihayetinde gülünç bir şeydir.³⁵

---

³² Semenkin, Nikita, "N.S.Trubetskoy", Alma Mater, Cilt:5, Sayı:3, s.53

³³ Zikreden Semenkin, a.g.e, s.54

³⁴ İmanov, a.g.e., s. 41

³⁵ Zikreden İmanov, a.g.e, s.71

3.3. Mekân Faktörü Konusundaki Düşünceleri

3.3.1. Yerel Gelişme Teorisi

Klasik Avrasyacılar göre, coğrafi alan büyük ölçüde halkların kültürünü ve ulusal tarihini etkilemektedir. Her halk belli bir coğrafi alanda gelişerek kendi ulusal, ahlaki, yasal, dinsel, ayinsel, iktisadi ve siyasi formlarını kazanmaktadır. Halkın veya devletlerin gelişme süreçleri birbirini etkilemekte ve zamanla nitelik bakımından benzeşen kültürel yapılar, ulusların kimliklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Medeniyet analizi sadece zaman eksenine değil (“önce”, “sonra”, “gelişen millet”, “gelişmeyen millet” vb.) aynı anda alan (“Doğu”, “Batı”, “stepler”, “dağlar” vs.) eksenine de ilgili olmalıdır. Bu konuda evrensel bir model yoktur. Dünya ikliminin çeşitliliği değişik mekânlarda kültürleri ortaya çıkarmıştır. Her birinin kendi hâkimiyet dönemi vardır. Bunlar, kendi iç kriterleri ve kendi mantığına göre olmuştur. Her halkın kendi gelişme modeli, kendi zamanı, kendi mantığı vardır ve bunlar kendi iç özgün kriterlerinden yola çıkılarak anlaşılmalı, değerlendirilmelidir. Trubetskoy’a göre; “Avrasya devletinin ulusal özü daha önceleri Rus İmparatorluğu denilen devlettir. Bu sahada yaşayan halkların tümünün toplamı özel bir multi-etnik ulus ve özel bir ulusçuluğa sahip olarak görülür. Biz bu ulusa Avrasyalı, onun ülkesine Avrasya ve onun ulusçuluğuna da Avrasyacılık diyoruz.³⁶ Trubetskoy Avrasya’yı bu yüksek değerlerin ve özgün kültürün Avrupa milliyetçiliğine karşı korunma alanı olarak görmektedir.³⁷

3.3.2. Coğrafi Determinizm* Argümanı

Klasik Avrasyacılar göre, Avrupa ikliminin etkisi ve Avrupa’nın coğrafi alan modeli, kendine özgü bir Avrupa medeniyetini doğurmaktadır. Avrupa’da Orman etkisi (Kuzey Avrupa) kıyı (Akdeniz) etkisinden üstün durumdadır. Klasik Avrasyacılar göre diğer iklimler ise başka medeniyet türlerini doğurmaktadır. Buna göre step alanı

---

³⁶ İşyar, 2003, a.g.m., s. 183

³⁷ Zikreden Semenkin, a.g.e., s.55

* Coğrafi determinizm (gerekircilik), yunanca “coğrafya” ve Latince “determinismus”, yani “önceden belirlenmiş” kader, kısmet anlamını taşımaktadır. Tarihi felsefi anlamda ise, tarihi olaylar “önceden belirlenmiş” coğrafi ortamda gelişmektedir.

Skitlerden* Türklere kadar Göçebe İmparatorluğunu, çöl İslam medeniyetini; orman toprakları Çin'i; ada ve yüksek dağlar Japonya'yı; orman ve steplerin birleşmesi ise Rusya'yı yani Avrasya'yı temsil etmektedir. Klasik Avrasyacılar göre, her medeniyetin kendi tarihinde iklim özellikleri mevcuttur ve onun üstesinden gelinmez ya da ona son verilemez. Yani Klasik Avrasyacılar, Rusya'daki Batıcılar ve Slavofiller arasında geçen meşhur Doğu-Batı tartışmasını bertaraf eden bir coğrafya anlayışını ileri sürmektedirler. Rusya'yı ve yakın çevresindeki toprakları gerek Doğu'dan gerekse Batı'dan farklı bir kıta-Avrasya şeklinde telakki etmektedirler. Bu telakki, örneğin, Ural Dağları'nın neden Avrupa'nın sınırı olarak kabul edildiğini sorgulamaktadırlar. Avrasyacılar bölgenin coğrafi zeminini ve bitki örtüsünü ele alarak böyle bir ayrımın yapılamayacağını ifade etmektedirler. Makro düzeyde Avrasya'nın kendi başına bir coğrafi dünya olduğu yine coğrafi veriler kullanılarak savunulmaktadır.³⁸ Yani Klasik Avrasyacılar coğrafyaya özel bir önem atfetmişlerdir. Onlar, Avrasya'nın iklimi ve coğrafi yapısıyla, Trubetskoy'un "bozkır sistemi" olarak adlandırdığı "özel bir alansallaşma" olduğuna inanmaktadırlar. Avrasya'nın coğrafi yapısı ne Batı'ya ne Doğu'ya aittir. Avrasya'nın kendine özgü bir coğrafi yapısı vardır.³⁹ Çünkü Avrasya coğrafyası, Avrupa kıtası gibi, devletlerin birbirinden bağımsız bir şekilde yaşayabilecek eşit kaynak dağılımına sahip değildir. Aksine kıta boyunca tundra-orman-step-çöl şeklinde alanların yan yana olması tüm ülkelerin dayanışmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim böyle bir coğrafi yapı içerisindeki bu "enlemsel düzenlilik" veya "kıtasallık" bölgedekiler için iki gerekliliği dayatmaktadır. İlk gereklilik, bu kesintisiz coğrafya üzerinde devlet hâkimiyetinin, nehir sistemleri boyunca dikey olarak değil yatay ve kıtasal bütünlük içinde kurulmasıdır. İkinci gereklilik ise kıtasallığın sonucu olarak hissedilen ve bu coğrafyayı ekonomik bir yapı haline getiren bölgeselleşme ihtiyacıdır.⁴⁰

---

* Skitler (İskitler), M.Ö 4. binyılında Orta Asya'da hâkim olan kabile ismidir.

³⁸ İmanov, a.g.e., s.33

³⁹ Popov, Dimitri, Evrazistva i Sovremennost, Arktogeya yay., Moskova, 2003, s.32

⁴⁰ Akgül, a.g.e., s.22

3.4. Devlet ve Ulus Konusundaki Düşünceleri

3.4.1. Yeni Slavofiller ile Olan Bağlantıları

İlk Rus Slavofiller, XIX. yy (Homyakov, Aksakov, Kiriyeovski) Rus (Slav, Ortodoks) medeniyetinin eşsiz ve apayrı olduğunu savunmaktaydılar. Onlara göre, bu medeniyetin Batı'dan korunma ve güçlenmeye ihtiyacı vardır. Yani Batı'dan gelen liberal modernizme karşı korunma gereksinimi duymaktadır. Slavofiller; gelenek, eskinin büyüklüğü, Rus tarihinde sevginin değerini belirlemekle beraber, gelişmenin kötü tarafını ve materyalizm ile yoksulluğun çıkmaza götüreceğini işaret etmektedirler. Sonraki Slavofillere göre, (Danilevski, Leyontev, V.İ.Lamanski- ki bunlar ilk kez Avrasya kavramını ortaya atmışlardı) Rusya hem kendi özgünlüğünü savunmalı hem de Batı'ya karşı kapanmalıdır. Yani Rusya'ya genel anlamda Batı'da etkilememek için elinden geleni yapmalıydı. Avrasyacılar işte bu felsefi okulun mirasçılarıdır. Sonrakileri ise Slavofil tezlerini daha geniş kapsamda Doğu'nun etkisini olumlu değerlendirmeye çalışarak sürdürmüşlerdir. Avrasyacılar göre, başta Savitski olmak üzere Rus orijinalliği korunmalı, sadece izolasyonla yetinmeyip aktif şekilde Roma- Cermen medeniyetine karşı konulmalı ve tüm beşeriyetin kurtuluş hareketinin bir nevi kalesi olunmalıdır. Slavofiller Rusya'nın tarihi geleneklere sahip, kendine özgü bir ülke olduğunu, fakat bu geleneklerin, ülkeyi Batı ile yaklaştırmaya çalışan 1.Petro'nun reformları ile baskı altında tutulduğunu dile getirmekteydiler. Burada Avrupa'ya has özel mülkiyet, ferdiyetçilik, kanunlar gibi hususların karşısına Rusya'ya özgü olduğunu düşündükleri (toprakla ilgili) kolektif mülkiyet, cemaatçilik ve adetler konulmaktaydı. Avrupa karşıtlığı çerçevesinde gelişen Slavofil düşüncede Rus tarihi ve kurumları idealleştirilmekte, Slav halklarına da özel ilgi duyulmaktaydı.⁴¹ Avrasyacıların Rusya'nın, daha yüksek kültürel bir birliği temsil eden bu halkların uyumlu, senfonik, organik bir Avrasya topluluğundan başka bir şey olmadığını iddia ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu alanı, Batı'nın sosyal, siyasi, iktisadi, manevi kısaca yayılmacı tüm sistemlerinin karşıtı ve alternatifi olarak görmektedirler; yayılmacı şovenizm veya etnik milliyetçilik yerine de yalnızca Pan-Avrasya milliyetçiliğini ikame etmektedirler.

---

⁴¹ İmanov, a.g.e., s.41

3.4.2. Turan Faktörünün Etkisi Nedir?

Klasik Avrasyacılar göre, Rusya bağımsız medeniyet olarak Slav kökeni ile Turan kökeninin uyumu ile biçimlenmiştir. Trubetskoy'a göre, Rus kültürü, Rus ulusal yaşamının eşsiz psikolojik ve etnografik niteliklerine bağlıdır. Trubetskoy şuna işaret etmiştir: "Bir tek dilde ve imanda değil; kanda, karakterde ve kültürde de kardeşlerimiz sadece Slavlar değildir, Turanlılardır da..."⁴² Dolayısıyla Trubetskoy zihniyetinde, Ruslar sadece kültürel bakımdan değil, antropolojik ve ırk özellikleri bakımından da Slav-Avrupalı değil, Avrasyalıdır. Rusların damarlarında Türk, Ural-Altay, Fin ve Slav kanı dolaşmaktadır. Moğol-Tatarlar döneminin mirası Rus tarihindeki önemli bir unsurdur. Moğol-Tatarlar birkaç Doğu Slav prensliğini dünya adasının imparatorluğuna dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda Klasik Avrasyacılar, Avrasya'ya, Hun İmparatorluğu'ndan Kiev Rusya'sına kadar Turanlıların hâkim olduklarını öne sürmektedirler.⁴³ Kiev Rusya'sının XIII. yy. Avrupa etkisinin altında kalanları ise yavaş yavaş dağıldılar ve siyasi, kültürel bağımsızlıklarını kaybettiler. Altın Ordu'ya mevcut olanları ise sonraları Kıta İmparatorluğunun çekirdeğini oluşturdu. Tatarlar ise eski Rusya'nın ruhani bağımsızlığını korudular. Onlar Moskova Çarlığı'nda canlandılar ve "Cengiz Han'ın mirasını" (N.S.Trubetskoy'un kitabının adı) devam ettirdiler. Savitski daha net olarak şöyle demiştir: "Tatar hâkimiyeti olmasaydı Rusya da olmazdı. Rusya, büyük hanların takipçisidir. Cengiz Han ve Timur'un davasını devam ettiren ve Asya'nın birleştiricisidir. Rusya kendi içinde, 'yerleşiklik' ve 'bozkır' unsurlarını birbirine bağlamıştır. Bu haliyle ise Rusya, çok derinlere kadar giden birleştirici geleneğin taşıyıcısıdır."⁴⁴ Trubetskoy'a göre, 'birleştirmenin' yanında 'homojeniz etme' işlevinin de olması gerekir. Rus-Slav kültürü bu iki işlevi aynı anda yerine getiremez. Bu durumda, Avrasya kültür bölgesini homojenize eden hakiki kültürel unsur, Rus-Slav kültürü değil; daha genel ve kapsayıcı olan "Avrasya kültürüdür."⁴⁵ Anlaşılacağı üzere, Avrasyacıların önemli gayelerinden biri, Cengiz Han İmparatorluğu'nu yeniden tesis

⁴² Aktaran İşyar, 2003, a.g.e., s.189

⁴³ Popov, "Literaturnaya Rossiya", Evrasya, Cilt:3, Sayı:4, Kasım,2008, s.34

⁴⁴ V.Imanov, a.g.e, s. 42

⁴⁵ V.Imanov, a.g., s.42

edebilmektir. Vernadsky'ye göre, bu yönde Avrasya'daki hareketlendirici güç (süperetnos), Slavlığa indirgenmemiş ve tek bir Rus ulusu anlamındaki ruskii narod'dur.⁴⁶ Anlaşıyor ki Turan Faktörünü ilk olarak Klasik Avrasyacılar olumlu değerlendirmişlerdir. Onlar Rus-Tatar diyalektiğinde Avrasya devlet sisteminin canlılık kaynağının bulunduğunu fark ettiler. Yani Klasik Avrasyacılar Rus etnik kimliğinin oluşumunda da Tatar-Moğol etkisine işaret etmektedirler. Florovskii mantığında, Rus ulusunun oluşumunda Rus olmayan (inorodtsy) halklara da yer verilmesi oldukça realist bir yaklaşımdır. Çünkü hiç kimse Rusya'nın multi-etnik yapısını inkâr edecek veya değiştirecek durumda değildir. Dolayısıyla tüm Avrasyacılara göre, 'Rusluk' iki şeyin yani Doğu Slav halklarının gelenekleri ile Tatar-Moğol halklarının geleneklerinin karışımıdır. Bu durumu Napolyon da şu ifadesi ile tespit etmiştir: "Eğer Rus(luğu) kazırsanız (altında yatan) bir Tatar'ı yaralarsınız (bulursunuz)."⁴⁷ Nitekim Avrasyacı düşünce akımının destekçileri arasında geçmişte ve günümüzde hatırı sayılır bir Müslüman ya da Hıristiyan Tatar kitlesi bulunmaktadır.

3.4.3. Ulusal Tarih Diyalektiği Anlayışı

Rusya'nın bizzat kendisi ulusal tarihi diyalektiktir. Kiev Rusya'sında Mesih inancının ilk sezgileriyle karşılaşmaktadır. Fakat bu Bizans merkezinden uzak kuzey tarafında bulunan tipik Doğu Avrupalı zayıf bir devlettir. Moğol fethi, gelişen Rusya'yı yıkmamış; bilakis sürekli iç savaşlar yaşayan dağınık Doğu Slav bölgelerini kontrol altına almıştı. Bu, gelecekte egemenliğin canlanması için tahmini, seferber edici bir nitelikti. Moskova Çarlığı Rus Devlet Sisteminin yükselişini temsil etmektedir ve milli ideoloji yeni bir statü elde etmektedir. Moskova böylece Rus Ortodoks Çarlığını devam ettirmektedir. Altın Ordu'dan bağımsızlaşmasından sonra Moskova üçüncü Roma haline dönüşmüştür. Moskova XV. yüzyılın ikinci yarısında siyasi bağımsızlığını elde ettikten sonra 200 yıl Moskova Çarlığı, Kutsal Rusya'nın Altın Çağ'ını sürdürür. Çarlığın çöküşü ise XVII. yüzyılın sonuna işaret etmektedir. Çöküş sadece kutsal bir anlam değil, jeopolitik ve sosyal anlamlar da taşımaktadır. Böylece Rusya Avrupa'ya dönmeye başlar. Aristokrasi hızlı bir şekilde halk kitlelerinden uzaklaşır. Batılı (yarı

---

⁴⁶ Aktaran İşyar, 2003, a.g.e., s.192

⁴⁷ Aktaran İşyar, 2003, a.g.e., s.195

Katolik, yarı Protestan) soyluluk bir kutba, eski halk kitleleri ise diğer kutba ayrılır. Avrasyacılara göre, Petersburg dönemi “Roma-Cermen boyunduruğu” olarak adlandırılmaktadır. Bu kez Rusları koruma görevi Romanovlar üzerine düşmektedir. Romanovlar sistemi 200 yıl ayakta kalarak sonunda çökmüş ve Rusya’da halk kaosu meydana gelmiştir. Avrasyacılarca Bolşevizm, St. Petersburg’un yani Rusya’nın Roma-Cermenlere karşı intikamı olmalıydı. Fakat Marksizm’in akıl almaz ideolojik görüşlerinin altında kalan Avrasyacılar Rus Bolşeviklerinin ulusal ve imparatorluk görüşlerine boyun eğdiler. Avrasyacılara göre, aslında Klasik Avrasyacılar “Bolşevizm”i yenerek hem Petersburg döneminden farklı hem de Avrupa liberal-demokratik yapılarından farklı Ortodoks ve ulusal Rusya devletini kurmayı düşünmüşlerdi.⁴⁸ Profesyonel anlamda Avrasyacı tarih yazımı örneklerini ise hareketin mensubu tarihçi Georgi Vernadski ortaya koymuştu. Onun bu alanda yaptığı ilk kapsamlı çalışması, 1927’de yayınlanan Naçertanie Russkoi İstori (Rus Tarihinin Şeması) isimli kitabı idi. Aslında genel Avrasya tarihinin ilk çizgilerini ortaya koymaya çalışan müellif, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, metinde göçebe Bozkırlıların tarihteki rolünü ele almaktadır.⁴⁹

I.dönem	a) Tek devlet	(İskitler devleti)
	b)Devletler sistemi	(Sermetler, Gotlar)
II. dönem	a) Tek devlet	(Hun İmparatorluğu)
	b)Devletler sistemi	(Avarlar, Hazarlar, Kama Bulgarları, Rus diyarları, Peçenekler, Kıpçaklar)
III. dönem	a) Tek devlet	(Moğol İmparatorluğu)
	b)Devlet sistemi	(Moğol devletinin çöküşünün I. aşaması Altın Ordu, Çağataylar, İran, Çin)
	c) Devlet sistemi	Moğol devletinin çöküşünün II. aşaması (Litvanya, Rus diyarı, Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Oyratlar-Moğollar)
IV. dönem	Tek devlet	(Rusya İmparatorluğu,SSCB...?)

Tablo 1: Avrasya’da Devlet Oluşumunun Ritmik Süreci (G.Vernadski’e göre).⁵⁰

⁴⁸ Akgül, ,a.g.e.,s.24

⁴⁹ İmanov, a.g.e., s.92

⁵⁰ Jivov, Vasili, “Proishojdeniye Ruskogo Gosudarstvo”, Progres, Cilt:4,Sayı:7 Ocak 2006, s.45.

3.5. Siyasi Programları

3.5.1. İdeolojik Yönetim Anlayışı

Avrasyacılar göre, devlet veya toplum, halk veya her üstün insan dinsel amaçlarla hareket etmelidir. Hayatın maddi boyutları amaç olmamalıdır. Zenginlik ve gelişme, güçlü devlet sistemi ve güçlü ekonomi, kuvvetli ordu ve gelişen endüstri üstün idealleri elde etme aracı olmalıdır. Avrasyacılar'a göre, devlet ve ulus yöneticinin hayatta kalmasının anlamını oluşturmaktadır. Avrasyacılar, siyasi yapının en üstün düzeyi olarak ideokrasiyi (yunanca "idea", "fikir" ve "kratos" ise "iktidar"dır) kabul etmişlerdir. Avrasyacılarca Rusya, her zaman özel tarihi misyonu gerçekleştirici devlet olarak, yani Kutsal Rusya olarak değerlendirildi.⁵¹ Avrasyacılar göre, Avrasya dünyası gelecek Rus yöneticilerinin ulusal ideası olmalı ve bu yönetime diğer politik, ekonomik, toplumsal sistem, endüstriyel gelişmeler vb. boyun eğmelidirler. Tasarladıkları devlet yapısının ideokrasi üzerine kurulacağını söyleyen Klasik Avrasyacılar, Sovyetlerdeki mevcut federatif yapıyı bazı değişikliklerle kabul edilebilir bulmakta ve devleti yönetecek bir seçkinler grubunun (pravyashaya gruppa- yönetici grup) olması gerektiğine inanmaktaydılar. İlk Avrasyacılar, dindar ruhlu insanlardı; Ortodoks inancına inanmakla beraber yine de devlet ve kilisenin ayrı olmasını, bunların birbirinden bağımsız kalmasını, yani laik bir düzeni düşlemekteydiler.⁵²

3.5.2. Demotya ("demos"- "halk") Düşüncesi

Klasik Avrasyacılar göre, Batı Demokrasisi eski Atina'nın özgün şartlarında biçimlenmişti. Asırlar sonra ise İngiltere adasında vücut buldu. Bu demokrasi Avrupa "yerel gelişme"sinin özgün bir tasvirini yansıtmaktadır. Bu "demokrasi" evrensel bir ölçüt değildir. Lokal gelişmeler siyasi yönetimde halkların katılımının başka formlarını varsaymaktadırlar. Onlar biçimsel olarak ve esas göstergeleriyle ayırt edilmektedirler. Rusya için Avrupa'nın "liberal demokrasi"sini kopya etmesi anlamsız, olanaksız ve zararlıdır. Rusya halklarının siyasi yönetime katılımı başka bir terimle; yani "demotya" (yunanca "demos"- "halk") olarak adlandırılmalıdır. Bu katılım hiyerarşiyi reddetmemelidir. "Demotya" toplumun kendi kendini yönetmesi temelinde

⁵¹Jivov, Vasili, "İstorya Evrazistva", İstorya-Kultura-Yazık, cilt.3, sayı.2, Moskova: 2005, s.34

⁵² İmanov, a.g.e., s.33

gelişmektedir. Eğer “demokrasi” biçimsel olarak otokrasiye karşı ise “Avrasyacı Demotya” ise “Avrasyacı sıkıyönetim” anlayışı ile (авторитаризм) tamamen uyum içinde olabilir.⁵³

Klasik Avrasyacılar Rusya'nın, daha yüksek kültürel bir birliği temsil eden bu halkların uyumlu, senfonik, organik bir Avrasya topluluğundan başka bir şey olmadığını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla bu alanı, Batı'nın sosyal, siyasî, ekonomik, ruhanî kısaca yayılmacı tüm sistemlerinin karşıtı ve alternatifi olarak görmüşler; yayılmacı şovenizm veya etnik milliyetçilik yerine de yalnızca Pan-Avrasya milliyetçiliğini koymuşlardır.⁵⁴ Zamanla unutulmaya yüz tutan ve önemini yitiren Klasik Avrasyacılık, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan fikirselsel arayışlarla yeniden gündeme gelmiş ve güç kazanmıştır. 1920'lerde oluşan Klasik Avrasyacılık, 1980'lerde Yeni Avrasyacılık olarak tekrar şekillenmiştir.⁵⁵

4. Klasik Avrasyacılık ile Yeni Avrasyacılık Arasında Bağlayıcı Bir Köprü Olarak L.N. Gumilev'in Etkileri

4.1. L. Gumilev ve Klasik Avrasyacılar

1950-1980 arası dönemdeki Klasik Avrasyacılık fikirlerini L. N. Gumilev tarafından geliştirildi. Gumilev'in düşüncelerini Avrasyacı Kalmık kökenli E.Hara-Davan'ın “Başkomutan Olarak Cengiz Han” çalışması ve P.S.Savitski'nin çalışmaları etkiledi. L. Gumilev çalışmalarında Avrasyacılığın temel tezlerini geliştirdi. Hayatının son dönemlerinde ise kendini “Son Avrasyacı” olarak adlandırdı.⁵⁶

4.2. L. Gumilev'in çalışmaları

2002 yılında Moskova'da neşredilen ve Rus Avrasyacılık akımının başlıca metinlerini bir araya getiren Osnovy Evraziistva (Avrasyacılığın Temelleri) adlı yaklaşık sekiz yüz sayfalık kitabın arka kapağında şu üç önemli şahsın resimleri küçük

---

⁵³ Dugin, Aleksandr, “Razvitiye Evraziiskoy İdeologi”, Avrasya Dünyası, cilt.2, sayı.3, Astana yayını, Astana, , 2006, s.575

⁵⁴ Akgül, a.g.e., s.25

⁵⁵ Akgül, 2009,a.g.e., s.19

⁵⁶ Gumileva, Nina, “Mir Gumileva” Evraziistva, Cilt:3, Sayı: 5, Mayıs 2005, s.34.

yazılarla beraber alt alta yerleştirilmişti: N.S.Trubetskoy, L.N. Gumilev ve A.G. Dugin. Kendi içinde bir anlam bütünlüğü oluşturan bu zincirde bir klasik, bir de yeni Avrasyacı düşünürün ortasına bunları birbirine eklemleyen birisinin konulması, söz konusu düşünce dünyasının sürekliliğini yansıtmaktaydı. Aynı zamanda aradaki Gumilev'in ilk ve son halkla arasında bir köprü vazifesi gördüğü de arka kapakta okurlara mecazi bir şekilde hatırlatılmaktaydı.⁵⁷

L.N. Gumilev, 1912 yılında Petersburg'da Rus bir baba ve Türk bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesi, Kırım Türklerinden ünlü şair Anna Ahmetova'dır. Yani Gumilev bir Türk bağı taşımaktadır ve bu bağı ölene kadar koparmayacaktır. Bundan olsa gerek Türk kimliğine onun kadar önem veren bir Rus tarihçi bulmak zordur. Ayrıca, bazı olaylar onun Türk tarihçiliğini savunmasında doğal gerekçeler oluşturmuştu. Babasının Stalin döneminde kurşuna dizilmesi, kendisinin defalarca gözaltına alınması ve en son ceza kampına gönderilmesi onda rejime karşı derin bir antipati oluşturmuştur. Toplamda 15 esere ve 50'den fazla makaleye imzasını atarak Rus tarihçiliğinde silinmez bir iz bırakmıştır. O denli ki kısa zamanda Eski Sovyetler Birliği'nde ve Rusya'da, Türk Cumhuriyetlerinde Gumilev hayranları oluşmuştur. Avrupa, ABD ve Kanada'da belli bir Gumilev okuru ortaya çıkmıştır. Düşünürün en ünlü eserleri şunlardır: "Hunlar", "Eski Türkler", "Hazar Çevresinde Bin Yıl", "Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları", "Etnogenez: Halkların Şekillenışı ve Düşüşü", "Muhayyel Hükümdarlığın İzinde", "Son ve Yeniden Başlangıç", vb. çalışmaları. Lev Gumilev; etnograf, tarihçi, felsefeci ve çoğu kez Asya'daki kimi araştırma gruplarının değişmez katılımcısıdır. Birçok kez tutuklanmış ve büyük ulusal savaşa da katılmıştır. 1965 yılında "Tarihsel Coğrafya Konusu Hakkında" çalışması yayımlanmış ve bu eserde kendi biyosfer teorisini ortaya atmıştır. 1976 yılında "Etnogenez ve Toprak Biyosferi" çalışmasını bitirmiştir. 1989 yılında "Eski Rus ve Ulu Step" adlı eserini yayımlanmış olan Lev Gumilev 1992 yılında ise vefat etmiştir.⁵⁸

---

⁵⁷ İmanov, a.g.e., s.163

⁵⁸ Mayomerova, Aynur, Avrasyacılık ve Lev Gumilev, Heterotopya, Ağustos,2006,cilt.2, sayı.3, ss.4-8,

4.3. Gumilev'in Teorilerinin Temel Özellikleri

4.3.1. Avrasya İdealizminin Gelişmesi Olarak: “Tutkunluk” (Pasyonarlık)* Teorisi

Gumilev, Avrasyacıların temel tarihi-metodolojik sonuçlarını kullanmıştı. Fakat onlardan kendince şu asıl soruya cevap bulamadı: Etnoslar arasındaki olumlu ve negatif yakınlığa neden nedir? Ona göre mesele şöyle sonuçlandı: Etnoslar doğal bir öğrenim süreci olarak belli bir enerji ivmesinin etkisine uğramakta ve kozmostan gelen tutkunluk (pasyonarlık) etkisi yaratan bu ivme üstün bir etnik varlık yaratmaktadır. Bu durumda Gumilev, etnosları tutkunluğun (pasyonarlığın) ortaya çıkmasına neden olan “genetik mutasyona” dayandırmaktadır. Tutkunlar (pasyonarlar)- özel tabiat ve yeteneğe sahip insanlardır. Tutkunlar yeni etnosun, kültürün ve devletin kurucularıdır. Yeni bir etnosun tarih sahnesine çıkması ve gelişme süreci için Gumilev, pasionarlık (Latince kelimesini kullanmıştır. Gumilev’e göre, basitçe ifade edersek, tutkunluk (pasionarlık) etnosu harekete geçiren bir enerjidir veya enerji etkisidir. Etnosu “harekete geçiren” tutku ve pozitif ihtiras sahibi ideal insanlar, yani tutkunlar (pasionerler) mevcuttur. Gumilev, güneş ışınlarından kaynaklanan doğal bir enerji olarak gördüğü tutku hipotezini, “biyosfer”ci V.Vernadski’ye dayandırarak geliştirmiştir. Hatta göçebe Avrasya halklarının arasından böyle bir enerjiye sahip olan ve halkları harekete geçiren birey olarak Cengiz Han’ı işaret etmektedir.⁵⁹ Tutkunlar (pasionerler) söz konusu olduğunda Gumilev’in en çok zikrettiği ve tasvir ettiği şahsiyetler arasında Makedonyalı İskender, Fransız Jeanna d’Ark ve Napolyon Bonapart bulunmaktadır. Tutkunlar (pasionerler) sadece liderler değildir; sıradan insanlar arasında da bulunurlar. Bunların sayısı çoğalıp belli bir düzeye eriştiğinde veya azaldığında etnik oluşum (etnogenez) süreci, evre değiştirmektedir. İlkinde tutku (pasionar) hamle gerçekleştirebilir, ikincisinde ise etnos güç ve enerji kaybettiğinden düşüşe geçer. Eğer tutkunların (pasionerilerin) sayısı yeterli düzeye varmazsa, kitlelerin ataletini kırmak mümkün olmamaktadır. Burada bir de alt-tutkun (süb-pasionar) tip söz konusudur.

---

* Yeni bir etnosun tarih sahnesine çıkması ve gelişmesi süreci için Gumilev, pasionarlık (Latince, passio, tutku) terimini kullanmaktadır.

⁵⁹ Gumileva, Nina, Lev Gumilev i Evraziskaya İdea, Evraziski Mir yayınları, Astana, 2006, s.232.

Bunlar uyumlu süper-aktif olmayan insanlardır; etnosun düşüşe geçtiği dönemlerde çoğalmaktadırlar.⁶⁰ Gumilev'e göre, Tutkunlar olumlu bireyler olduğu gibi olumsuz bireyler de olabilir. Örneğin, Hitler, Stalin gibi bireyler güçlü fikirlerini, ideolojilerini öne sürerek halkları negatif yönde harekete geçirmişlerdir.⁶¹ Gumilev'e göre, Batı Avrupalı ve Rus etnik gruplar birbirlerinden sadece farklı değillerdir; aynı zamanda bunlar birbirleriyle karışamaz ve kaynaşamazlar da... Rusya'nın yabancı bir 'süperetnik' gruba dâhil ve tabi olması; onun kendi dominant etnik-kültürel unsurlarının göz ardı edilmesi ve kendi etnik unsurları yerine yeni süperetnik grubun hâkim inanç sisteminin ikame edilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Avrasya halkı zaten kendi başına bir süperetnik grup oluşturmaktadır. Bunun içinde Ruslar, Türkler ve diğer etnik gruplar bulunmaktadır.⁶²

4.3.2. Gumilev'in Etnogenez Yaklaşımı

Bilimsel ilginin Doğu Göçebe İmparatorluğu'nun tarih öncesine yoğunlaşması ve Eski Avrasya'nın muazzam etnik ve kültürel mirasçılarını keşfetmesi, (Hun, Türk, Moğol vb); "etnogenez" teorisinde Türkofil yaklaşımın gelişimine denk düşmektedir. Etnos, genel olarak herhangi bir kolektif insan: Tarihsel kader birliğine dayanan her etnosun bir başlangıcı ve bir sonu vardır; yani, doğacaktır, büyüyecektir, yaşlanacaktır ve ölecektir. Tek başına varlığını sürdüremezler. Etnoslar arasında çok çeşitli etnik temaslar oluşmaktadır. Böylece halklar arasında sempati ve samimiyet oluşarak güven sağlanmaktadır. Ruslarla Moğollar arasında böyle bir samimiyet kolayca oluşmuştu. Fakat Avrupalılarla böyle bir samimiyet oluşturmak oldukça zordu; özellikle de Katolik'lerle. Gumilev: "Bizim dedelerimiz Ulu Ruslar; XV-XVI-XVII. yüzyıllarda Volga, Don, Obi Tatarları ile, Rus kültürünü kabul eden Buryatlar ile kolay ve hızlı bir şekilde karıştılar. Ulu Ruslar'ın kendileri Yakutlar arasında kolay dağıldılar ve Yakutlaştılar. Bununla birlikte, daima Kazaklarla ve Kalmıklarla dostça temas kurmuşlardır. O yüzden Moskova Rusya'sının tarihi, Avrasya kıta tarihi ve Rus-Tatar etnik temasları dışında incelenemez. Gumilev, Avrasya'nın Batı'dan izole halde, eşsiz

---

⁶⁰ Zikreden İmanov, a.g.e., s.176

⁶¹ Zikreden Tolstoy, "Lev Gumilev i Evrazistva", Progres yayınları, Astana, , 1995, s.45

⁶² Zikreden İşyar, 2003, a.g.e., s.198

bir medeniyet olduğu fikrine sahiptir. Gumilev, Avrasya'yı "dışındaki çatışmalardan izole bir alan olarak görmüştü. Ormanlar ve bozkırlardan oluşan bu alanda birçok halk bir arada yaşamaktadır. Bu halklar, Gumilev'e göre, bahsedilen bölgede "etnik oluşumlarını" elde etmiş ve kendi biyosferlerini başarılı bir şekilde biçimlendirmişlerdir.⁶³

4. 4. L. Gumilev'in Kullandığı Bazı Temel Kavramlar

Antroposfer: tüm insan organizmalarının bio-kitlesidir.

Etnosfer: mozaik bir antroposfer, yani her zaman dinamik olan sistemik etnik-çevresel bütünlüklerin birleşimi/uyumudur.

Konsorsiyum: aynı tarihi kader etrafında bir araya gelen bir grup insandır; bunlar ya dağılırlar, ya da konviksiyuma dönüşürler.

Konviksiyum: aynı türde yaşam ve aile ilişkileri çevresinde birleşen bir grup insandır; bunlar zaman zaman alt-etnosa geçerler. Tarihle değil, etnografya ile tespit edilirler.

Süb-etnos (alt-etnos): etnos içinde benzerleri ile ilişkisi olan bir yapı. Etnik sistemin nihai aşamada basitleşmesi sırasında alt-etnoslar sayıca bire kadar düşmekte ve sonra da kalıntıya dönüşmektedir.

Süper-etnos: bir bölgede ve aynı anda ortaya çıkan ve tarih sahnesinde kendini mozaik bir bütün olarak gösteren etnoslar gurubudur.⁶⁴

4.5. Gumilev'in Teorisinin Kronolojik Serüveni: Dünya Tarihinde Türkler, Moğollar ve Ruslar

Kuramsal çerçevesi genel hatlarıyla çizilen etnogenez teorisinin Gumilev tarafından uygulamaya aktarılan kısmına geçebiliriz. Bu teorinin temel varsayımlarına dünya tarihinde Türkler, Moğollar ve Ruslar örneğinde bakılabilir. Gumilev'e göre, tarih boyunca üç unsur Avrasya coğrafyasını birleştirme gücüne sahip olmuştur. Önce Türkler, Sarı Deniz'den Karadeniz'e dek hâkimiyetlerini tesis etmişler; sonra Moğollar gelmişler ve akabinde Rusya tam bir çöküş ve dezenteegrasyon içindeki bir coğrafyayı

---

⁶³ Zikreden İşyar, 2003 a.g.e, s. 203

⁶⁴ Gumilev, Lev, "Ritm Evrazistva", Arktogeya, Moskova, 2006, s.340

toparlamış ve nihayet Pasifik'e ulaşmışlardır. Bu anlamda, Rusya, Türk Hakanlığının ve "Moğol Ulusunun mirasçısıdır."⁶⁵

Gumilev, Kiev Rus devletinin kuruluşunun Rus etnosunun atalet devresinde vukuu bulduğunu yazmaktadır. O sırada Hıristiyanlık kabul edilmiş ve halkın refah düzeyi yükselmişti. Fakat 1100–1300 tarihlerinde artık Kiev Rus devleti muhtelif knezliklere parçalanmış, ülke Altın Ordu ile Litvanya arasında paylaşılmıştı.⁶⁶ Moğollara gelince, XI.yüzyılda "tutkun" ("pasionar") hamle, 1200'lü yıllarda kendini göstermiştir. Gumilev, 1200–1380 arasında yeni Rus etnosunun muhtelif halkların (Slavlar, Tatarlar, Lituanyalıları, Fin-Ugorlar) birleşmesi ile tarih sahnesine çıktığını; savaşçıların 1380'de Altın Ordu devletine karşı yapılan ve zaferle sonuçlanan Kulikovo Meydan Muharebesi'nden Ruslar olarak geri döndüklerini ifade etmektedir. Moskova Knezliği etrafında 1380–1500 yıllarında toparlanma çabaları sürmüş ve Velikorusya birleştirilmiştir. Bu, yükseliş dönemidir. Burada *akhmatik* evre* ise, 1500–1800 yılları arasında cereyan etmiş ve sonuçta Baltık Denizi'nden Pasifik Okyanusu'na dek Avrasya'nın engin toprakları fethedilmiştir. Bundan sonra baş gösteren dâhili ihtilaflar ve iç savaşlar, kırılma evresinin başladığına delalet etmektedir. Günümüzde ise, Rusya, artık atalet evresine girmiş bulunmaktadır. Burada Batı Avrupa dünyasının (ki, eskiden "Hıristiyan âlemi" olarak bilinmekteydi) IX.yüzyılda ortaya çıkan ve şu anda ömrünün son demlerini yaşayan, gerçi çok fazla maddi varlık biriktirdiği için "ihtiyarlık" devresini iyi şartlarda geçiren bir mekân olduğu unutulmamalıdır. Bu çerçevede Rus süper-etnosu Avrupa'dan 500 yıl daha gençtir.⁶⁸ Burada Gumilev'in Türkiye ile ilgili görüşlerinden de bir hususu aktarmak yerinde olacaktır. Ona göre, Ruslarla aynı zamanda "tutku" ("pasionar") hamlesine "maruz kalan" Osmanlılarda *akhmatik* evre XVI. yüzyılda biter; akabinde XVII-XX. Yüzyıllarda atalet devri sürer. İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi neredeyse tamamen işgal edeceği sırada yeniden doğuş baş gösterir ve Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu'da tutkunluk (pasionar)

---

⁶⁵ İmanov, a.g.e., s.181

⁶⁶ İmanov, 2008,a.g.e.,s.182

* Ahmatik evre, Etnogenez evrelerindeki Pasyonarilerin en büyük miktara ulaştıkları evresidir.

⁶⁸ Gumilev, a.g.e., s.345

enerjilerini korumuş olan Türkler mücadeleye kalkarlar. İstanbul'da tutkunluk (pasionarlık) bitse de, çevrenin “geri kalmış” bölgelerinde tüketilmeden kalan tutkunluk (pasionarlık) sayesinde bu yükseliş devam etmiştir.⁶⁹

Gumilev, Sovyetlerin dimdik ayakta durduğu zamanlarda Savitski ve Vernadski ile yazışmaktaydı. 1956–1967 yılları arasında karşılıklı mektuplaşmaları olmuştur. Söz konusu mektuplarda genellikle bozkırlıların kültürü ve tarihi, Rus halkıyla ilişkileri, Moğolların tarihi gibi Avrasyacılık akımının tarih tezlerini oluşturan meselelerden akademik anlamda söz edilmiştir. Savitski'nin mektuplarının birinde şu ifade yer almaktaydı: ”Bozkırlılar/göçebelerin tarihi, kadim dünyanın birleştirici büyük bir halkası idi. Benim derin inancıma göre bu, geleceğin de müjdecisidir.”⁷⁰ Tabii ki, Gumilev'in genel çalışma alanı olan kadim Türkler ve Türkoloji, Avrasyacılıkta önemli bir köşe taşı oluşturmaktaydı. Bununla beraber, Gumilev'le klasik Avrasyacıları sadece Hunlar, eski Türkler, bozkır kültürü ve Moğol tarihi gibi konular keşiştirmemekteydi.⁷¹ Gumilev, eserlerinde Avrasyacıların da paylaştığı birçok görüşü dile getirmekteydi. Eserlerinde öne çıkan fikirleri kısaca şu şekilde sıralanabilir:

- a) Roma-Germen dünyasına ve Katoliklere çoğunlukla mesafeli bir bakış,
- b) Batı karşıtlığı,
- c) Avrupa merkezçiliğe karşı olan çok merkezlilik yönelimi,
- d) Doğrusal değil fakat çevrimsel tarih görüşü,
- e) Tek bir evrensel beşeriyetin değil, ayrı ayrı medeniyetlerin var olduğu iddiası,
- f) Tarih üzerinde coğrafyanın etkisi.⁷²

Bununla beraber, etnogenezi teorisi dışında Rus tarihini yorumlama konusunda Gumilev'in klasik Avrasyacılarıdan farklılık arz eden yönleri mevcuttur. Klasik Avrasyacılarıdan farklı olarak Gumilev, Moğol- Tatarlar döneminde Rus diyarının Moğol ve Altın Ordu İmparatorlukları'na dâhil olmadığını, Aleksandr Nevski'nin Batu Han ve oğlu Berke ile müttefik olmasından hareketle Rusların Moğollar ile ittifak

---

⁶⁹ İmanov, ,a.g.e., s.183

⁷⁰ İmanov, ,a.g.e., s.184

⁷¹ Gumileva, a.g.e., s. 227

⁷² Gumilev, a.g.e., s. 228

halinde yaşadıklarını ileri sürmekteydi. Klasik Avrasyacılar ise, Moğolların (Tatarlar) hâkimiyetinin ve baskısının Rus knezliklerinin bir araya gelmesinde, Moğolların yönetim sırlarının benimsenmesinde, nihayet Rusya'nın büyük bir ülke haline gelmesinde çok önemli bir rol oynadığını savunmaktaydılar.⁷³ Bu noktada çok önemli bir farklılık ise, Rusya'ya yönelik bakışta ortaya çıkmaktadır. Gumilev etnogenez teorisinde herhangi bir etnosa ayrıcalık tanımamakta, hepsinin aynı evrelerden geçtiğini, diğer bir deyişle, bu süreçte tüm etnosların eşit olduğunu, herhangi birinin diğerine nispetle bir orijinallik (kendine özgünlük) ögesi taşımadığını belirtmektedir. Dolayısıyla, Rusya'ya kutsal bir misyon, görev ve ayrıcalık atfetmemektedir. Rusya'nın 500 senelik bir ömrünün kaldığını ifade eden Gumilev, hem klasik, hem de yeni Avrasyacılar bu noktada farklılaşmaktadır. Bunun da çok önemli bir ayırım noktası olduğu söylenebilir.⁷⁴

5. Yeni Avrasyacılık Yaklaşımı

5.1. Tarihi- Sosyal Bağlamda Gelişimi

5.1.1. Sovyet Paradigmasının Krizi

80'li yılların sonunda Sovyet Rusya kendi reflekslerini kaybetmeye başladı. Neticede de Sovyet modeli yıkıldı. Toplum yön tayini yapamadı. Herkes değişiklik gerektiğini anladı fakat hangi yöne doğru değişmesi gerektiği belirsizdi. Bu dönemde farklı akımlar ortaya atıldı: “ilerlemeciler”, “reaksiyoncular”, “reformcular”, “komünist olanlar”, “reformu destekleyenler”, “reformu karşı olanlar” gibi... Bazıları Sovyet döneminin çöküşünden bahsederken, diğerleri ise hala ortada hiçbir krizin olmadığını savunmaya devam ettiler. Bu arada Sovyet döneminin çöküp çökmediğini tartışarak yeni reformların uygun olup olmadığını kimse analiz etmeyi denemedi. “Reaksiyoncular” ve “reformu karşı olanlar” Marksizm’ dayanarak “reformu” ikna olmak yerine mekanik olarak buna karşı oldular.⁷⁵

---

⁷³ Gumileva, a.g.e., s. 228

⁷⁴ Gumileva, a.g.e., s.228

⁷⁵ Yanovski, Oleg vd., Vsemirnaya İstoriya 1917- 1990, Yunipress yayını, Minsk, 2002, s.364

5.1.2. Batılı Modellere Yöneliş

Böylece “reform” terimi “liberal demokrasi” ile eş anlam kazandı. Batıcılık Sovyet sisteminden üstün geldi ve tam olarak benimsenmesi düşünüldü. Varşova Paktı ile NATO, kapitalizm ile sosyalizm düalizminden ziyade ideoloji haritasında daha çeşitli sistem seçenekleri de vardı ve teorik aşama tamamen belirsiz durumdaydı. Fakat Batıcılar Batı mantığı ile yapısını benimseyerek Sovyet mantığı ile yapısına karşı çıktılar. Böylece Batıcı reformcular yenilik ve değişiklik perspektifi ile reaksiyonculardan üstün geldiler. 1990’larda Rusya’da Batıcı liberal demokrasi modeli siyasi üstünlük kazandı. Fakat reformun hangi yönde olduğu daha net olarak açıklığa kavuşmamıştı.⁷⁶

5.1.3. Devlet Sisteminin Çöküşü

Reformlar sonucunda SSCB yıkıldı. Sovyet sistemi ve rasyonelliğinin yerine ulusal ve tarihi şartlara adapte olan yeni bir sistem ve mantık daha oturtulamamıştı. Ama bu arada Rusya’nın ulusal tarihine özgü yaklaşım üstün geldi. Rusya’nın geçmişini, geleceğini Reformcular Batı açısından değerlendirdiler. Bu ise bir anlamda Rusya’nın Batı’ya bakış açısı değil, Batı’nın Rusya’ya bakış açısıydı. Batılı modeli teorik olarak benimseyen reformcular devlet sisteminin ulusal yapısını güçlendirmeye değil, Sovyet sistemini yıkmaya çalıştılar. Burada Devlet sisteminin yapısını bozmak, reformcuların stratejik amacıydı.⁷⁷

5.1.4. Batı’ya (Liberalizme) Karşı Muhalefetin Sovyet Sonrası Şartlarda Ortaya Çıkış

SSCB’nin çöküşünden sonra Batı’ya karşı muhalefet de ortaya çıktı. Reform gelişimi sırasında reaksiyonun dengesizliği birçoğunca fark edildi. 1989- 1990’da reformun devlete karşı olan eğilimini fark eden reformcular, Sovyet muhafazakârları ve yurtsever hareketin temsilcileri tarafından, ulusal yurtsever muhalefet hareketi oluşturuldu. Sovyet sonrası dönem yurtseverliğinin idrak modeli, bir strateji,

---

⁷⁶ Medvedyev, aleksandr, vd. Geopolitika, RAGS yayınevi, Moskova, 2007, s.157

⁷⁷ Lozanski, Eduard, Rossiya Mejdu Amerikoy i Kitay, Uluslararası İlişkiler yayını, Moskova, 2007, s.102

entelektüel- maddi yardım olmayınca düzensiz şekilde oluştu.⁷⁸ Yeni Avrasyacılık, ideolojik ve siyasi bağlamda marjinal, monarşik, milletçi özelliklere sahip Rus Liberal Demokrat Parti ve Komünist, İşçi Partisi vasıtasıyla Sovyet sonrası Rusya'nın yurtsever eğilimlerinden biri olarak ortaya çıktı.⁷⁹

5.2. Yeni Avrasyacılık İdeolojisinin Gelişme Aşamaları ve Yan Akımlar

5.2.1. I. Aşama (1985–1990): Ulusal Muhafazakâr Bağlamda Yeni Sağcı Avrasyacılar

Bahsi geçen dönemde komünist olmayan yurtsever ortam bağlamında Sağcı Avrasyacılık oluşmaya başladı. Bahsi geçen dönemin polemik alanında sözü edilen eğilim liberal reformcular tarafından demonize edildi (karşı çıkıldı, kötülendi) ve komünist kuruluşlar tarafından desteklenmedi. Bu gruplar iktidar ve medya tarafından oldukça olumsuz karşılandı ve zorlukla karşılaştılar. Ama bu grupların aşırı görünen çoğu projeleri kısa zamanda siyasi makamlarca benimsendi. 1980'lerin sonunda ulusal yurtseverlerin Hazreti İsa Kilisesi'ni kurma hakkındaki fikirleri, kiliseleri genel olarak yeniden yapılandırma gereksinimi, çar ailesinin itibarını iade etme, devrimden önceki kiliseleri ve monarşi kültürünü yeniden yapılandırma, Rus tarihini Sovyet Marksist ve materyalist gelenek dışında öğretme, orduya papazların görevini içermesi gibi fikirleri olumsuz karşılandı. Böyle muhafazakâr eğilimler, reformcular ve komünist muhafazakârlar tarafından ortaklaşa güdüldü. Yine de bunların hepsi en kısa zamanda herkesçe tanınan gerçeklere dönüştü. Ortaya konan önerileri hayata geçiren grupları kötüleme kampanyası şu ana kadar da devam etmektedir. Bu bağlamda ulusal muhafazakâr hareketinin oluşumu ile Yeni Avrasyacıların da ilk grupları ortaya çıkmaya başladı. 1989 yılında Yeni Avrasyacıların ilk yayınları "Sovyet Literatürü" dergisinde (A.Dugin "Proletar Dönemi'nin Sonu") yayımlandı. 1989'da "Kıta- Rusya" adlı edebi antoloji yayını gerçekleşti. Bunun içinde A.Dugin'in "Kıta-Rusya", "Avrasya Bilinci" vb. gibi makaleleri yayımlandı. A.Dugin'in "Kıta Rusya" kitabının çevrisi 1989'da İtalya'da "Continente Russia", 1990'da ise İspanya'da "Rusya: Misterio de Eurasia" adıyla yapıldı. Bu dönemde klasik gelenekselcilerin ilk eserleri çıktı. 1990'da

⁷⁸ Lantsova, Anna, Vsemirnaya Politika i Mejdunarodniye Otnoshenya, Piter Yay, St. Petersburg, 2007, s. 327

⁷⁹ Dugin, Aleksandr, "10 Let Evraziskomu Vektoru" Avrasya yayınları, Astana- Nisan, 2004, s.11

R.Genon'un "Çağdaş Dünya Krizi" kitabının ilk basımı geniş bir önsözle yayımlandı. Ayrıca A. Dugin'in gelenekselci felsefenin temellerini anlatmış olduğu "Mutlak Yolu" adlı kitabı da yayımlandı. Bu dönemde Yeni Avrasyacılık, tarihi gelenekselciliğe, Ortodoks Monarşi unsurlarına, "Toprak- Etnik" ilişkisine yakın bakan Solcu ideolojiye sert eleştirilerde bulunan Sağcı- Tutucu bir karakter taşıdı. Avrasyacılığı bu dönemde A.Dugin ile G. Cemal* sürükledi. Daha sonra G. Cemal bu pozisyonundan İslam lehine olacak şekilde vazgeçti. Bu dönemde Gumilev (düşünürün hayatının son yıllarında) ve onun yandaşlarıyla direkt bir iletişime gerilmedi. Bu aşamada Yeni Avrasyacılığın kuruluşu metafiziği, felsefesi, teorisi, dinsel araştırmalar, konferanslar ve basılı eserler şeklinde ortaya kondu. Bu çalışmalarda daha çok gelenekselcilik üzerinde vurgu yapıldı.⁸⁰

5.2.2. II. Aşama (1991–1993): Yeni Avrasyacıların Yurtsever Muhalefet ile Yakınlaşması

Komünist–Muhafazakârlar zor ideolojik şartlarda bulununca acilen Erzats-İdeolojiyi* aramaya başladılar. 1991'de tetiplenen başarılı olmayan hükümet darbesinden sonra G.Zuganov ve A.Dugin yakınlaştılar. "Gün" gazetesinin redaktörü A.Prohanov ise Zuganov'un müstakil Avrasyacılık fikirlerini yayımladı. Böylece yavaş yavaş "kırmızı- beyaz" muhalefeti kurulmaya başlandı. İlk başta böyle bir yaklaşım "Ulusal Güvenlik Alanı'nın ideolojik platformunu oluşturdu. Daha sonra net olarak Rusya Federasyonu Komünist Partisi'nin programında netleştirildi. Böyle bir ideolojik uyumun gerçekleştirilmesine imkân sağlayıcı genel payda olarak bir Avrasyacı paradigma ortaya çıkarıldı. Bu dönemde Yeni Avrasyacılar arasında ilk Yeni Avrasyacılık aşamasına özgü "Anti-komünizmi" gözden geçirilmeye ve tarihi ulusal-Bolşevizm ile "Solcu Avrasyacılık" şeklinde "Sovyet dönemi" yeniden değerlendirilmeye çalışıldı. Aynı dönemde "Gün", "Bizim Çağdaş", "Sovyet Rusya" gibi yurtsever gazeteler ve dergilerde de makaleler yayımlandı. Jeopolitiğe (A.Dugin "Kıtaların Ulu Savaşı", 1992), coğrafyaya, gelenekselciliğe, muhafazakâr devrime

---

* Geydar Cemal, Rusya İslam Kurulu Başkanı'dır.

⁸⁰ Kabuldinov, Zulhayır, "Razvitiye Evraziskoy İdei" Evraziya, cilt.4,sayı.3, Mart, 2009, s.10

* Erzats-İdeoloji, aslının yerine geçen ideolojidir.

adanan ilk yayınlar da yapıldı. Yeni Avrasyacıların çok sayıda sempozyumları, tartışmaları, basınları, seminerleri, konferansları, yuvarlak masa konferansları vb. yapıldı. Yeni Avrasyacılık eğilimi etrafında önemli politik projeler de üretildi. Bu dönemde Avrupalı “Yeni Sağcı” (A.de Benua, R.Stoykers, J.Tiriar, K.Terrachano, M.Battarra, K.Mutti vb.) teorisyenler Moskova’yı ziyaret ettiler. Çağdaş Avrupa düşüncesinin muhafazakâr eğilimleri Yeni Avrasyacıları ideolojik araştırmada bulundular. Avrupa “Yeni Sağcılığının (Anglo- Sakson karşıtı) muhafazakâr değerleri sosyal dinamizm ve öncülük ile birleştirildi; ekonomik sol modellere ise açıkça sempati duyuldu. Aynı anda Anti-komünizm eğilimini tamamen aşan Avrupa, Rusofil eğilimleriyle de tamamen farklılık kazandı. Yeni Avrasyacıların bu gruplarla hızlı diyalogu onların algılama birikimini önemli ölçüde zenginleştirdi. Aynı anda Avrupalı yeni sağcıların ideolojik laboratuvarlarında aktif şekilde gelişen çağdaş jeopolitik, sosyal, siyasi, felsefi, dinsel, ekonomik teoriler birleştirildi. Yeni Sağcılar komünist ortamda da (seminerlerde onlarla beraber G.Zuganov, E.Lihachev, B.Chikin vb. katıldılar) belli bir etki gösterdiler.⁸¹

Bu dönemde G. Cemal Yeni Avrasyacılıktan çekildi ve gerçek İslamcı siyasi-dinsel faaliyete doğru yöneldi. Bununla birlikte, Tataristan’da kanlı İç Savaş’ı çözen “İslami Yeniden Doğuş Partisi”nin aktif bir üyesi oldu. Kafkasya’da Vahabi (вахабиецкий) ortamlarına girdi. Böylece, yavaş yavaş Yeni Avrasyacılık yurtsever muhalefet ve aydınlar arasında tadılmaya başlandı. Genel olarak bu dönemde Avrasyacılığı liberal-demokratik çözümleri konusunda gözden geçirmenin ilk girişimleri de gerçekleşti. G. Popov, S. Stankeviç, L. Ponomarev gibi birçok ılımlı demokratlar “Demokratik Avrasyacılık” projesini ileri sürmeye çalıştılar. Ünlü hukukçu A. Saharov Avrasyacılık konusuna felsefi, politik, jeopolitik açıdan değil, coğrafi açıdan yaklaştı. Saharov Avrasyacılığa olduğu gibi yaklaşmadı çünkü kendisi sadık bir Atlantikçi idi. Avrasyacılık kavramına Saharov kendi anit-komünist bakış açısıyla pragmatik yaklaştı. Çünkü SSCB’nin tam çöküşü o zamanlar için olanaksız gibi görüldü. Saharov SSCB olarak Sovyet ideolojisini reddederek, SSCB’nin alansal ve

---

⁸¹ Nisanbayev, Arıstanbek, “Evraziskoye İdeologiya V Promejutuchnyy Period” Analitika, Nisan, 2005, s.3- 4

coğrafi statüsünü kabul etmeye çalıştı. Bu görüş ise XX. yüzyılın Avrasyacılığı'na ya da Yeni Avrasyacılığa uygun olmadı. Demokrat Avrasyacılar ise genelde bu düşünce şekline yararlanmaya çalıştılar. Çünkü Sovyetler Birliği'nin çok hızlı yıkılışının Sovyet sonrası alanda radikal ulusçuluk ve eski muhafazakârlığın yeniden hazırlanmasını sağlayacağından endişelendiler. Bu yaklaşım belli bazı sosyal-demokratik özellikler taşıdı. Bu yönden “Demokratik Avrasyacılığa” Gorbaçev'in siyasi destekçileri olumlu baktılar (özellikle G. Shahnazarov). Bu disiplin dikkate değer teorik ve pratik alt yapı oluşturamadı. “Beyaz Ev”de 1993'te Parlamento başkanı R. Hasbulatov ile Adalet Divanı'nın başkanı B. Zorkin'in yaşadıkları gerginliklerden önce “Gün” gazetesi ile yaptıkları röportajlarda Dugin-Prohanov-Zuganov çizgisinde “Avrasyacılığın” taraftarı olduklarını açıklamışlardır. Bu dönemde O. Lobov, O. Soskovets, S. Baburin gibi siyasetçiler de Avrasyacılıklarından bahsettiler. 1992–1993 yılları arasında ise, “Element” dergisinin ilk üç sayısında teorik tartışmalar oldu. “Avrasyacı Yorum” dergisinde ise Yeni Avrasyacılığın teorik temelleri atıldı. Burada Yeni Sağcılarının teorileri, jeopolitik ve gelenekselcilik hakkındaki teorileri ve bunların çevrileri yayımlandı. Bu zamanlarda yüksek okullarda jeopolitik ve Avrasyacılığın temelleri hakkında eğitim, seminerler ve konferanslar gerçekleştirilmeye başlandı.⁸²

5.2.3. III. Aşama (1994- 1998): Yeni Avrasyacılık Ortodoksisinin Teorik Gelişimi

1993 yılındaki seçimlerde Ulusal-Yurtsever muhalefetin yenilgisinden sonra Yeni Avrasyacılık bağımsız eğilimi yavaş yavaş oluştu. Yeni Avrasyacıların Pragmatik bakış açısı Ulusal Yurtsever siyasi partiler ve Komünist, Liberal-Demokrat Partiler tarafından genel olarak yetersiz bulundu. Yani Avrasyacılık Projesi'ni tamamen gerçekleştirmek için gerekli olan temel güç disiplini ve örgütlerin yeterli düzeyde tarihi sübjektifliğe sahip olmadığı anlaşıldı. Bu durumda Yeni Avrasyacılar; jeopolitik, felsefe, tarih, din gibi teorik temel eğilimlerin daha dikkatli gelişmesi için çabalarını yoğunlaştırdılar. Bu dönemde A.Dugin'in “Avrasyacılık Misteryası” (1996), “Konspiroloji” (1994), ”Metafizik”, “Jeopolitiğin Temelleri”, “Rusya'nın Jeopolitik

---

⁸² Radzihovski, Leonid, “Evrazistvo V Budushem”, Rossya, Arktogeya, cilt.1, sayı.2, Moskova, Temmuz, 2002, s.10

Geleceği” (1997), “Tutucu Devrim” (1994), “Proletary” (1997) gibi temel çalışmalarının yayımlanması süreci gerçekleşti. Agraf Yayınevi’nde N.S.Trubetskoy, G. V. Vernadski, N. N. Alekseev, P. N. Savitski’lerin (1995–1998 yılları) çalışmaları, A. G. Dugin’in yorumuyla yayımlandı. 1996’da Yeni Avrasyacıların internet üzerinde aktif faaliyetleri gerçekleştirilmeye başladı. Arktogeya web sitesi (www.arctogaia.com) Avrasyacılar için felsefi adres haline dönüştü. Bu dönemde Avrasyacılığa yapılan dolaylı ve dolaysız vurgular, Komünist, Liberal-Demokrat, Ulusalçı Partilerin, sağcıların, solcuların, merkezilerin program belgelerinde bolca görünmeye başladı. Önemli olanı ise Avrasyacılık mirasıyla ilgili tarihin sadece yazı düzeyiyle sınırlı kalmamasıydı. Avrasyacılığın dünya görüşü, felsefesi, siyasi öğretisi, tarihi çerçevesinde güncelleştirme çabasına kimse tarafından girilmedi. Bununla birlikte Ulusalçılar, Ortodoks dinciler ve komünist Ortodokslar tarafından Avrasyacılık eleştiriler ortaya atıldı. Avrasyacılığa bağlı olarak Yurtsever Hareket’in kendi çevresinde yavaş yavaş üç pozisyon belirginleşti: ilk grup ideoloji ile özdeşleşmiş olan Yeni Avrasyacılar; ikinci grup, ayrı pozisyonları fragmanlı olarak benimseyen Komünist ve Liberal- Demokrat Partiler; üçüncü grup ise, Avrasyacılığa karşı olanlardı. Bu karşıtlar; aşırı solcular yada aşırı sağcılar Ortodoks komünist pozisyonu, aşırı sağcı ırkçılığı ve Ortodoks- monarşik pozisyonu savunmuşlardır. Örneğin, E. Kurginyan’ın lideri olduğu Yurtsever Demokratlarda Yeni Avrasyacılık ortaya çıktı. Bu zamanda A. S. Panarin’in temel çalışmaları yayınlandı. Bu dönemde Avrasyacılığın Türk- Turancı görüşünün Rusofobik renklerle farklı düzeyde süslenmiş temel yönleri geliştirildi. Avrasyacıların klasik mirasından gelen arta kalan bir unsur olarak sadece Türkofil özelliği alındı. Fakat bu Panturanizm ile denk düştü. Bu yaklaşım Federal merkezden bir ölçüde özerkliğe sıcak bakmıştır. Buna örnek olarak Tataristan’da Avrasyacı Tatar Özerk biriminin, ulusalçı, anti-Ruscu, ayrılıkçı örgütleri eski ideolojilerini canlandırdılar. Avrasyacılığın diğer bir modeli ise Kazakistan’da biçimlendirildi. Bu modeli öne süren Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev’dir. 1994 yılında N.Nazarbayev “Avrasya Birliği” projesini ortaya attı. Bu; siyasi, ekonomik, askeri, kültürel alanlarda ve ortak Pazar bağlamında devletlerin birleşmesi projesiydi. N.Nazarbayev Astana Üniversitesine kendini son Avrasyacı olarak adlandıran Lev Gumilev’in ismini vererek üniversitenin açılış törenini gerçekleştirdi. Bu yıllarda Rusya’da ise aşırı solcular bir

siyasi- gençlik projesi olarak Yeni Avrasyacılığın gençlik gazetesi “Limonka”yı neşrettiler. Amaçlar: Rus gençlerine Batılı olmayan formda yaratıcı, kendini ifade etme yeteneği kazandırmaktı. Bu siyasi gençlik girişiminin 1996-1997’de ani bir güç kaybı oldu. Bir anlamda Limonka’nın estetik- entelektüel bir akımdan adeta siyasi kabadayılığa dönüşümünden sonra Yeni Avrasyacılar bağlarını tamamen kestiler ve kendilerini tamamen bağımsız konumlandırıdılar.⁸³

5.2.4. IV. Aşama (1998- 2001): Merkezi Siyasi Pozisyona Dönüşme Yolunda Yeni Avrasyacılık

Bu dönemin Yeni Avrasyacılık düşüncesi jeopolitik metodolojileri geliştirmeye ve belirli siyasi ve uluslararası olayları analiz etmek için bunları kullanma üzerinde yoğunlaştı. Jeopolitik disiplinin ayrı teorik yönlerini tanımlamakla beraber onu tam olarak uygulamak için bu bağlamda planlar ve modeller geliştirildi. Dinsel alanda bu dönemde Rus Ortodoks maneviyatının eski geleneksel mirasını geniş bir şekilde inceleme isteği meydana geldi. Rusya için, ulusal tarih mantığı için de temel ideolojiler geliştirildi. Siyasette bu etap E. M. Primakov’un desteği ile şekillenen merkezi pozisyona geçiş olarak adlandırıldı. 1998’de Avrasya Hareketinin lideri A.G. Dugin Devlet Duması’nın sözcüsü G.N. Seleznev’in danışmanı olarak tayin edildi.⁸⁴ 1998’de Dugin’in “Bizim Yol” adında bir broşürü yayımlandı. Daha sonra bu, 2002’de “Avrasyacılık Yolu” olarak tekrar basıldı. “Yarın” gazetesinde ek olarak çıkan “Avrasyacı Müdahale” yayını sürekli hale getirildi. Gerçi Rusya Federasyonu Komünist Partisi ile Yeni Avrasyacılar arasındaki boşluk daha çok artmaya başladı. 2001’de A. G. Dugin’in “Rus Yöntemi” adlı iki ciltlik eseri yayımlandı. Yazar, bu çalışmada siyaset, ekonomi, din tarihi, edebi eleştiri, sanat eleştirisi, jeopolitika, sosyoloji vb. alanlarda Yeni Avrasyacılık yaklaşımının bazı yönlerini geniş kapsamlı olarak gösterdi. Bu dönemde “Bağımsız Gazete”, “Moskova Haberleri”, Edebi Gazete” gibi çok sayıda gazetede birçok makalesi ve birtakım söyleşileri de yayımlandı. 1998’de A.Dugin “Radio 101-Finis Mundi”de bir felsefi program dizisi yayımlamıştır. Hatta 1998–1999

---

⁸³ Sumarokov, Leonid, “Evraziya Kenistigindegi Keremet” , Bağımsız Kazakistan, Şubat, cilt.2,sayı.4 2006, s.3

⁸⁴ Morozova, Olga, Razvitiye Novoi Evraziistvo, Avrasyacılık, Gumilev yayınları, cilt.4, sayı.5, Astana, 2008, s.11

yılları boyunca “Özgür Rusya Radyosu”nda Yeni Avrasyacılık ve jeopolitika hakkında haftalık programını da devam etmiştir. 2002’de A.G.Dugin, siyasi proje ile paralel olarak “Yeni Avrasyacılık dünya görüşü” paradigmasını kurmaya çalıştı. Solcu-Merkezi Hareketin başkanı G.N. Seleznev hareketin teorik programını hazırlamaya Merkezi Konsey Hareketi’nin ilk etaplarında aktif olarak katıldı. G. N. Seleznev’in Avrasyacılığa sempatisine rağmen bu girişim önemli bir siyasi sonuç getirmedi. Daha sonra “Rusya” hareketini oluşturma aşamasına resmi olarak kurulan oluşan Yeni Avrasyacılık görüşü bağımsız bir siyasi görünüş kazandı.⁸⁵

V.V.Putin’in iktidara gelişi ile Putin Yeni Avrasyacıları siyasi olarak desteklediğini açıkladı. Merkezi eğilimler uzun süre ve muhalefet ile kurulan ortaklık sayesinde elde edilen önemli sonuçlarla güçlendirildi. 2001’de V. Putin “Gümrük Birliği”nin, Bişkek’te ise Avro-Asyalı Ekonomik Birliğin kurulduğunu ilan ederek Yeni Avrasyacıların beklentilerini haklı çıkardı. Ek olarak Başkan V.Putin Asya- Pasifik forumu için gittiği Brunei’de şu yönde önemli açıklamalar yaptı: “Rusya kendini daimi olarak bir Avrasya ülkesi olarak ele almaktadır. Rus topraklarının büyük bir kısmının Asya’da olduğunu asla unutmadık. Rusya, Avro-Asyalı, Avrasyalı bir ülkedir.”⁸⁶ 2001’de ise Rus Avrasya Partisi’nin kuruluşu gerçekleşti. G. Cemal ise bu gelişmeler karşısında Radikal İslami pozisyonu çerçevesinde Avrasyacılığa yönelik eleştirilerini dile getirmiştir.⁸⁷

5.2.5. V. Aşama (2001- 2002): Rusya Genelinde Siyasi-Sosyal Avrasya Hareketi

Ekim 2000’de Avrasya hareketine Avrasya statüsünü verme kararı kabul edildi. Ocak 2001’den itibaren karar örgüt önlemleri düzeyine geçmiştir. 21 Nisan 2001’de Moskova’da Avrasya Hareketi’nin kurucu kongresi gerçekleşmiştir. Avrasya Hareketi kendi merkezi eğilimi hakkında ve RF Cumhurbaşkanı V.V. Putin’in desteği ile ilgili açıklama yapmıştır. 2001’de Avrasya Hareketi Adalet Bakanlığı tarafından resmi olarak

---

⁸⁵ Holmogorov, Egor, “İstoricheskoye Razvitiye Evrazistva”, Avrasyacılık, Astana yayıncılık, cilt.3,sayı.2, Astana, , 2003, s.9

⁸⁶ İşyar, Ömer Göksel, Sovyet Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s.53

⁸⁷ Abdımanapov, Sergali, Avrasya Üniversitesi ve Avrasya Dünyası, ENU, Astana, 2006, s. 623

tescil edilmiştir. “Avrasyacı Yorum” gazetesi düzenli şekilde yayımlanmaya başlamıştır. Haziran 2001’de Moskova’da Avrasya Hareketinin “İslam Tehdit mi?” konusunda uluslararası konferansı gerçekleşmiştir. Konferans sırasında Geleneksel İslam ile radikal İslam arasında çelişkiler detaylı olarak ortaya atıldı. Avrasyacılar göre, Radikal İslam ideolojik ve jeopolitik olarak terör, istikrarı bozucu; Anti Rus faaliyetler ise tehdit olarak değerlendirildi. Konferans sırasında “El- kaide”, Ben Laden, Taliban Hareket’lerinin yapılarına önemli ilgi gösterildi. Bununla birlikte bu Radikal akımın Rusya’da dallanma ihtimali hakkında bilgiler ortaya çıktı.⁸⁸

Avrasyacılar, 2002’de “Agraf” yayınevi ile birlikte Avrasya klasiklerinin yayımlamasına devam ettiler. E.Hara-Davan’ın “Moğol Rusya’sı” (“Русь Монгольская”) çalışması ve Bromberg’in “Yahudiler ve Avrasya” kitabı A.Dugin’in ve diğer Avrasyacıların yorumlarıyla yayımlandı. Aralık 2002’de Avrasya Hareketi’nin siyasi parti olarak yeniden yapılandırması hakkında karar verildi. Karar 1 Mart 2002’de Moskova’da Prezident-Otel’de Avrasya Hareketi’nin siyasi konseyinin toplantısında resmi olarak onaylandı. Bu dönemde Avrasya Hareketi’nin “Avrasyacılık: teoriden pratiğe”, “Avrasyacılık Yaklaşımı”, “Terör Jeopolitiği”, “Dünya Altıncı Rus Ulusal Konseyinin Çalışmaları”, “Avrasyacılık Yolu” gibi teorik çalışmalar yayımlandı. Bölgesel örgütlerin sayı ve kadroları arttırıldı. Çoğu bölgesel şubelerin kendi internet ve basım-yayınevleri kuruldu. Bunlar teorik ve siyasi nitelikte aktif bağımsız faaliyetler gerçekleştirdiler.⁸⁹

5.2.6. VI. Aşama (2002): Avrasya Siyasi Partisi’nin Kuruluşu

30 Mayıs 2002 tarihinde Moskova’da Kutsal- Danil Manastırında Avrasya Siyasi Partisi’nin kurucu kongresi gerçekleştirildi. Parti’nin Programı ve Yasası kabul edildi ve Parti lideri olarak A.Dugin’in ve siyasi konsey üyelerinin seçimi gerçekleştirildi.

Kısacası, Avrasya ve Avrasyacılık kavramlarının tarihsel gelişmelerini özetlersek, bu kavramlar ilk XIX. yy sonundan itibaren gelişerek farklı alanlarda kavramsallaştı. İlk kez coğrafi anlamda kullanılarak daha sonra kültürel, ekonomik,

⁸⁸ Dugin, Aleksandr, “10 Let Evraziskomu Vektoru”, 2004, s.11

⁸⁹ Sitnina, Vera, “Razvitiye Evraziskoy İdeologi”, Novosty, Cilt.2, sayı.1, Mayıs, 2008, s. 8

tarihi, siyasi, ideolojik, jeopolitik vb. alanlarda ele alındı. Avrasyacılık siyasi ve ideolojik anlamda 1920'den itibaren Rusya'nın Batı'ya karşı kimlik arayışına ideolojik bir akım olarak ortaya atıldı. SSCB döneminde unutulmaya yüz tutan Avrasyacılık akımı SSCB yıkıldıktan sonra Yeni Avrasyacılar tarafından tekrar ele alındı. Tabii bu dönemde Rusya kendi siyasi sisteminin yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duymuştu. İlk yıllarda Rusya yeni bir siyasi sistem yapısını seçmeye kararlı değildi. Sovyet sisteminden başka bir sisteme geçmeye girişen Rusya ile beraber yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkeler de vardı. Onlar da Rusya gibi yeni bir sisteme geçmeye hazır değillerdi. O yıllarda dünyada Batı sistemi egemendi. Bu da Rusya'yı Batı'ya doğru yönlendirmişti. Fakat Rusya'da siyasi ideoloji net olarak oturmamıştı. İşte Rusya'nın yeni bir ideolojiye ihtiyaç duyduğu dönemde Batı'ya alternatif Avrasyacılık ideolojisi Yeni Avrasyacılar tarafından ortaya atılmıştı. Daha sonra Putin'in iktidara gelişi ile daha net bir şekilde pratiğe geçirildi. Rusya ile beraber Avrasyacılık inisiyatifleri Kazakistan tarafından aktif şekilde yürütülmektedir. Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev "Avrasya Birliği" projesini ortaya atarak Avrasyacılığın pratikte gerçekleşmesine önemli bir adım atmıştı. Bu bağlamda farklı alanlarda girişimler yapıldı ve işbirlikleri kuruldu. Bu bağlamda Kazakistan'ın nasıl bir Avrasyacılık ve nasıl bir birlik istediğini önümüzdeki bölümlerde daha net olarak açıklayacağız.

II. BÖLÜM

KAZAKİSTAN CUMHURBAŞKANI N.NAZARBAYEV'İN AVRASYA BİRLİĞİ POLİTİKASI

“...Avrasyalı Halklara asırlardır denenen etnik bağların ruhsal entegrasyonu lazımdır. Bize ortak Avrasyacılık ideoloji gerektir.”

N.Nazarbayev

1. SSCB'nin Son Yılları ve Kazakistan'ın Bağımsızlık Öncesi Yılları (1986-1990)

Kazakistan'ın SSCB döneminde 1986'da Tatar kökenli Dinmuhamed Konaev iktidardan gidince Merkezi Komite Kazakistan yöneticisi olarak Rusya'daki Ulyanov bölgesinin yöneticisi Gennadi Kolbin'i seçti. Kolbin Gorbaçov'un sadık arkadaşlarından biri idi. Tabi Kazakistan'ı bilmeyen, tanımayan birinin yönetmesine karşı olan halk Meydanlara döküldü. Sert bir tepkiyle karşı karşıya kalan halk, gösterilerini daha fazla şiddetlendirdi. Sonucunda iktidardakiler olumlu neticeye ulaşamadılar. Meydanlar büyük çatışma alanına dönüştü. Çatışmayı durdurma amacı ile 1989'da G.Kolbin yerine Kazakistan'ın Komünist Partisinin Merkezi Komitesi'nin birinci sekreteri olarak N.Nazarbayev seçildi. N.Nazarbayev Nisan 1990'da Kazakistan'ın cumhurbaşkanı oldu.¹ Ardından Aralık 1991'de kurulmuş olan SSCB'ye Aralık 1991'de son nokta konuldu. 1 Aralık 1991'de yapılan referandum ile Kazakistan başkanlık sistemine geçti ve Devlet Başkanı olarak tekrar Nazarbayev seçildi. 16 Aralık 1991'de Kazakistan bağımsızlığını ilan ederek tarih sahnesinde Kazakistan Cumhuriyeti olarak yerini aldı. SSCB'nin çöküşünden sonra Kazakistan nükleer silahlardan vazgeçmek koşuluyla diğer devletler ve NATO gibi güçler tarafından tanındı. N. Nazarbayev kendi ülkesini Asyalı olarak ilan etti. Aralık 1991'de, Ocak 1999'da ve son olarak da Aralık 2005'te genel seçimde başkanlığa seçilmiştir. 2007 Mayıs'ta ülke Parlamentosu N. Nazarbayev'in hayatı boyunca cumhurbaşkanı olması yönünde karar almıştır.²

¹ Nazarbayev, Tauelsizdik Belesteri, Astana, 2003, s.332

² <http://lenta.ru/lib/14160029/full.htm>, 01.12.2009

Coğrafi açıdan Kazakistan Orta Asya'daki en büyük devlettir. Yüz ölçümü 27 milyon km² ile eski SSCB'nin % 12,5'dir. Kuzey'de Rusya Federasyonu ile 6846 km, Güney Batı'da Hazar Denizi ile Güney'de ise Türkmenistan ile 379 km, Özbekistan ile 2203 km, Kırgızistan ile 1051 km, Doğu'da ise Çin Halk Cumhuriyeti ile 1533 km sınırı vardır.³

Kazakistan Orta Asya ve Kafkasya'daki Cumhuriyetler içinde bağımsızlığını en geç ilan eden ülkedir. Bunun nedenleri arasında;

1. Kazakistan'da çok ciddi Rus nüfusu olması.
2. Kazakistan ile Rusya arasında çok uzun bir sınırın mevcut olması. (Diğer Orta Asya ülkelerinin Rusya ile sınırı yoktur).
3. Kazakistan'da Rusya'nın nükleer tesislerinin ve uzay üslerinin olması.
4. Rus dili ve kültürünün Kazakistan'da diğer ülkelerle karşılaştırılmayacak kadar baskın olması sayılabilir.⁴

2. BDT Girişimleri ve BDT'nin İlkeleri

SSCB'nin çöküşünden birkaç gün sonra Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri BDT'ye üye olmaya hazır olduklarını ilan ettiler. Bağımsız ülkeler Alma-Ata'da "Alma-Ata Bildirgesi'ni" imzalayarak Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulduğunu açıkladılar. Bildirgede BDT'nin şu ülkelerden oluştuğu belirtildi: Azerbaycan Cumhuriyeti, Ermenistan Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Moldova Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri, Özbekistan ve Ukrayna Cumhuriyeti.

Bu örgütün amaçları ise şu şekilde belirtilmiştir:

- Demokratik ve hukuki temelde, karşılıklı saygı ve bağımsızlık hakkını ve ülkelerin eşitliğini tanıyarak, herkesin vazgeçilmez haklarını korumak ve iç işlerine karışmadan devletlerarasındaki ilişkileri geliştirmek;
- Ekonomik baskı yaratmamak, güç ve tehditte bulunmamak, insan hak ve özgürlüklerini tanıyarak ulusal azınlıkları korumak ve uluslararası hukuk normlarına saygı göstermek;

---

³ Nazarbayev, Tarih Tolkinında, Almatı, 2007, s.87

⁴ Omarbekov, Talas, "Kazakistan Tarihi", Almatı, 2006, s.206

- Birbirinin toprak bütünlüğünü tanıyarak, işgale kalkışmamak;
- Tarihi dostluk ve iyi komşuluğu karşılıklı olarak devam ettirerek halkların barış ve birlik içinde yaşamasını sağlamak;
- Uluslararası barışı korumak.

Üye ülkeler Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurarak aşağıdakileri ilan ediyorlardı:

- Topluluğa katılımcıların işbirliği, eşitlik temelinde ve düzenleyici kurumlar topluluğunun katılımcıları arasında anlaşılan ve belirlenen düzenle işletilecek.
- Uluslararası stratejik yönetimi ve güvenliği sağlama amacıyla nükleer silahlar tek elden kontrol edilip, askeri - stratejik güçlerle korunacak ve tarafların nükleer silahlarından arınmış ve tarafsız devlet statüsünü kurmasına saygı gösterecektir.
- Bağımsız Devletler Topluluğu, katılımcılarının onayı ile tüm eski SSCB ülkelerinin ve Topluluğun ilkeleri ile amaçlarını paylaşan ülkelerin katılımına açık olacaktır.
- Topluluk tarafından tek ekonomik alan ve genel bir Avrasya ortak pazarı oluşturulmaya çalışılacaktır.
- BDT'nin kuruluşu ile SSCB'ye son verilecektir.
- Topluluğa katılımcı ülkeler kendi anayasal kararları ile uyumlu olarak, eski SSCB'den gelen uluslararası taahhütleri yerine getirmeye de garanti vermişlerdir.⁵

3. SSCB Dağıldıktan Sonra N.Nazarbayev'in Avrasya Birliği Tasarısını Ortaya Koyması

1990'lı yıllar dünyadaki globalleşmenin yükseldiği, yani ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık, entegrasyon ve doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimin güçlendiği dönemdir. Globalleşme çatışma dolu dünyanın genel bir görüntüsüdür. Bir ülkede yaşanan olaylar bütün dünya güvenliğini etkilemekte veya tehdit etmektedir. Böyle gerçekler varken bağımsızlığına yeni kavuşmuş bir ülke dünya ile kopuk olarak kendince yaşayıp gelişebilir mi? Bu imkânsızdır. Bu yüzden Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra totaliter rejimden piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş sürecinde siyasi, ekonomik ve sosyal reformları sistemli bir şekilde yürütmek, iç ve dış güvenliği sağlamak ve güçlendirmek için farklı entegrasyon

---

⁵ Yanovski, Oleg, Semirmaya İstoriya, Tom III, Moskova, 1995, s.36

zeminlerine ihtiyaç duyulacağını basiretli bir politikacıya has öngörülerle tahmin edebildi.⁶ 29 Mart 1994 tarihinde, Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev Moskova Devlet Üniversitesi camiasıyla görüşmesi sırasında Avrasya Birliği fikrini ilk kez ortaya attı.⁷

Kazakistan bağımsızlığını kazanır kazanmaz, dünyadaki sermaye ve enformasyon akışına hemen katılmaya mecbur kaldı. Bu, ülkenin kaderi açısından çok önemli bir olaydır. Zaten totaliter rejimin sömürsünde kan kaybeden ve zayıf düşen Kazak milleti şimdi globalleşmenin girdabında iyice yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Yeni sömürgeciler silahlı askerler değil para düşkünü kurnazlardır. Teknolojik açıdan geride kalmış bu ülkede gelişmek için yeni teknoloji ve yabancı yatırımı lazımdı. Bu ortamda Kazakistan, milli şuurunu ve bağımsızlığını nasıl korumalıydı? Bundan sonra demokratik açık toplumda yabancılarla rekabet edebilecek, modern bilimle donanmış ve aynı zamanda kendi milli değerlerini koruyabilen yeni nesiller yetiştirebilecek miydi? Gerek etnik yapısı gerek dünya görüşü itibarıyla çok farklı olan vatandaşlarını bir milli birlik çatısı altında toplayabilir miydi? Böyle sorunlara kapılan ve Avrasya'nın tam kalbinde yer alan Türkler diğer milletlere kültür taşıyıcı, Doğu ile Batı medeniyetlerini bağlayıcı bir köprü rolünü üstlenmişti.⁸

90'lı yıllarda, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsız devletler, ekonomik kriz ortamına girdiler. Böyle çıkmaz sokaklardan kurtulmak için bir çare bulmaya kalkan Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev 1994'te Avrasya Birliği projesini ortaya attı. Oluşan krizleri engellemek ve durumu kurtarmak amacıyla ekonomik entegrasyona dayalı bir proje sundu. N.Nazarbayev tarafından önerilen "Avrasya Birliği fikri" siyasi, ekonomik, askeri, gümrük, kültürel alanlarda konfederasyon niteliğinde devletler birliğini öngörüyordu. Öncelikle Avrasya Birliği'ne SSCB'nin 5 devleti Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Tacikistan üye olmuştur. Daha sonra Ermenistan, Özbekistan, Ukrayna da buna dâhil olmuşlardır.⁹

---

⁶ Abuseytov, Suleyman, Nur Jolu, Almatı, AGU, 2009, s. 42

⁷ Joldasbekov, Mırzatay, Evrazistva İ Kazakstan, Ejegodnik, Astana, 2003, s.34

⁸ Nisanbayev, Arıstanbek, "Eurasyaşıldık, Tauelsizdik", Jelmay, sayı.16,cilt:6,Şubat,2006, Almatı, s.6

⁹ Joldasbekov, Mırzatay, Na Stike XXI Veka, ENU, Astana, 2005, s.63

Avrasyacılık fikrinin teoriden pratiğe geçmesinde Kazakistan'ın emeği çok ön plandadır. Avrasyacılık ideolojisi Rusofiller (Slavofilizm) ile L.Gumilev'in mirasıdır. Kazakistan'ın önderlik ettiği Yeni Avrasyacılık ise daha geniş bir projedir. Bugünkü Avrasyacılığın özünü şöyle formüle edebiliriz: “Avrasyacılık, sosyal modernizm, ekonomik gelişme, kültürel ve ulusal özdeşliği koruyarak yürütülen bir projedir.”¹⁰ Yeni Avrasyacılar Klasik Avrasyacıların fikirlerini yeniden yapılandırmaktadırlar. Yeni Avrasyacılık demokratik, açık ve belli bir düzeye kadar liberal ekonomik gelişmeye ağırlık vermektedir. Yeni Avrasyacılığın Klasik Avrasyacılıktan ayrılan özelliği ise globalleşme ve Batı'yı reddetmemesidir. Sadece Batılı globalleşme paradigmasının evrenselliğini ve birliğini sorgulamaktadır. Avrasyacılık gezegende kendine özgü bir kültürü ve tarihi olan ulusların yaşadığını ileri sürmektedir. Kültürlerin farklı pozisyonlarını dikkate almaya çalışan Avrasyacılığa göre, bunların her birinin kendi özellikleri ve gelenekleri vardır. Gezegende tüm insanlar kendi komşularının ruhsal özelliklerini gözetmeyi dikkate alınca birbirlerini anlayabilirler ve sadece bu doğrultuda uluslar ve devletler birbirleri ile yakınlaşabilirler. N.Nazarbayev siyasi birey olarak Avrasyacılığın teorik ve politik vektörünü belirlemiştir. Nazarbayev'in fikri, tarihi bakımdan önemli bir adımdır. Avrasyacılığın çağdaş Kazakistan için nasıl bir önem taşıdığını üç temel düzeyde belirleyebiliriz:

- a. Avrasyacılık, Kazak toplumunun tarihi temelini koruyarak yenileşmesidir. Yenileşme ve geleneksel gelişmedir. Avrasya Üniversitesi'ndeki Türk kahramanlarının heykelleri yanında binanın yeni teknoloji ile inşa edilen yapısı bunların biraradallığını simgelemektedir.
- b. Avrasyacılık, Avrasya Birliğine odaklanma ve SSCB sonrası bölgenin entegrasyonudur. Yeni Avrasya entegrasyonu yeni fikirler temelinde ekonomik gelişme, demokrasi, bağımsızlığı korumak ve sağlamlaştırmaktır.
- c. Avrasyacılık, Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kırgızistan vs. ülkelerin kendi aralarında olmak üzere aynı zamanda bu ülkelerin Avrupa Birliği ve NATO ile entegrasyonu yönünde de bir girişim hamlesidir. Bunun dışında Orta Asya

---

¹⁰ Abdımanapov, Sergali, Evraziskiye Vzglyadı, ENU, Astana, 2006, s.506

lkelerinin; Çin, Türkiye, İnan ve Arap lkeleri ile bölgesel ortaklığı geliştirme hamlesidir.¹¹

Bu üç düzey bugün N.Nazarbayev'in Avrasyacılığının pratikte uygulanmakta olan ve yürütülen siyasetidir. Rusya'da Putin'in iktidara gelişi ile Rusya'nın Avrasyacılığa bakışını Putin'in Nazarbayev'in Avrasyacılık girişimlerini desteklemesi ispatlamaktadır. Moskova ve Astana, Avrasya konusunda hemfikirlerdir. İki ülkenin girişimleri sayesinde Avrasyacılık üç temel yapıda cisimleşmektedir:

1. Avrasya Ekonomik Birliği entegrasyon modelidir.
2. Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı, askeri-siyasi birliktir.
3. Uluslararası Avrasya Hareketi, Avrasya'daki sivil toplumun entegrasyonunu sağlama yolu ve ülkelerin aydınlarının Avrasya bölgesinde entelektüel, bilimsel elit insanların aktif şekilde diyalogudur. Bilimsel alanda ise Avrasya niversitelerinin birliğidir.¹²

Bu girişimler Avrasya Birliği'nin adım adım teoriden pratiğe geçerek gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu kuruluşlar BDT ülkelerini ve belki de diğer bazı ülkeleri demokratik temelde ve yüksek insani misyonla güçlü tek bir teşekkülde birleştirmek üzere görevlendirilen "Avrasya Birliği" sürecine doğru azami ve bazen de çok zor ilerleme aşamaları sağlamaya çalışmaktadırlar. Nazarbayev, kıtayı gerçek anlamda bütünleştirmeye gayret etmektedir. Büyük kıtasal devletin kurulması için, Slav ve Türk halkları, Hıristiyan ve Müslümanlar arasında kardeşliği ve Avrasya hayalini gerçekleştiren somut kuruluşlarla fikir paylaşmaktadır. Bu büyük kıtasal devlet; gelişmiş, dinamik, güvenli, kültürel ve ağdaş özgünlüğünü koruyan, ancak bütün dünyaya açık olan bir devlettir. Bununla birlikte Nazarbayev, etnik geleneklerin dengesine, toplumun laik düzenine, diğer Orta Asya halkları ile olan tarihi ilişkisine, Rusya ile olan kardeşlik bağına büyük önem vererek ciddi bir şekilde özdeşliğin öğelerini tahlil etmektedir. İslam konusunda globalizasyon şartlarında İslam faktörü en sivri konulardan biri haline gelmiştir. Nazarbayev "İslam tehlikesi" hakkında temelsiz görüşleri şiddetle bir yana iterek protesto etmektedir. Din konusunda radikalizm ve

---

¹¹ Dugin, Aleksandr, Evraziskaya Missiya Nazarbayeva, ENU, Astana, 2005, s.52

¹² Dugin, a.y.

fundamentalizmi sert bir şekilde kınamaktadır. Kazak kimliğinin dini unsurları da net bir şekilde belirtilmiştir. Bu kimlik Milli kültüre uygun, diğer kültür ve dinlerle diyaloga açık geleneksel İslam dinine ve sofizme dayanan laik toplumdur¹³. Kazakistan'da İslam'ın Hanefi mezhebi yaygındır. Öte yandan Kazakistan'da "İslam" maskesi altına gizli bir aşırılık ve terörizm tehlikesi ve bunun yanı sıra demografik tehlike de mevcuttur. Zira ülkede çok büyük alanda çok az sayıda insan yaşamaktadır. Hemen yanında ise çok yoğun nüfusu, ekonomik bakımdan gelişmiş ve jeopolitik bakımdan da gün geçtikçe daha etkin olan Çin bulunmaktadır. Bu bakımdan ŞİÖ çerçevesinde ve iki taraflı ilişkilerde Pekin ile ortaklık, durumu kontrol altında tutmak için önemli bir araçtır, ancak yine de bazı riskler vardır.¹⁴

Önemli bir mesele de, uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu ticareti konusudur. Bu konu Nazarbayev'i derin endişe ve kaygıya sevk etmektedir. Kazakistan, dünya uyuşturucusunun suç haritasında, illegal geçiş merkezi konumunda yer almaktadır. Böyle bir konumun stratejik artıları, bu durumda tehlikeye dönüşmüş oluyor. Bölgeyi yüksek risk alanına dönüştüren Afganistan ve Pakistan'dan Rusya ve Avrupa'ya uyuşturucu trafiği Kazakistan üzerinden akmaktadır. Avrasya Entegrasyonu'na hevesli olan ülkeler; organize suçları, uyuşturucu trafiğini, terörizm ve radikalizmi önlemeden, ekonomik entegrasyonu nasıl gerçekleştirebilirler? Nazarbayev çözümü, tüm komşu devletlerin hukukunun üstünlüğünü sağlayan organlarının çalışmalarının etkinleştirilerek, hepimizin ortak derdi olan bu problem ile tek bir mücadele sisteminin kurulmasında görmektedir.¹⁵

4. N. Nazarbayev'in Avrasya Birliği Projesinin İlkeleri

N.Nazarbayev Avrasya Birliği'ni oluşturmada aşağıdaki ilkeler ve mekanizmaları savunmaktadır:

- Devletlerin Avrasya Birliği'ne üye olmaları hakkında ulusal referandumlar yürütmeleri ya da parlamentoların bu konuda karar vermeleri;

---

¹³ Nazarbayev, Tauelsizdik Belesteri, Atamura, 2003, Almatı, s.336

¹⁴ Abdımanapov, Sergali, Vısshee Elitarnoye Obrazovanye, ENU, Astana, 2003, s.25

¹⁵ Joldasbekov, Mırzatay, Evraziski Ejegodnik, ENU, Astana, 2003, s.23

– Antlaşmaya katılan devletlerin Avrasya Birliği’ni eşitlik, birbirinin iç işlerine karışmamak, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve ülke sınırlarını ihlal etmemek temelinde kurma hakkında antlaşmaya imza atmaları, antlaşmanın ise, ekonomik, parasal ve siyasi birliği oluşturmaya yönelik bütünleşme işini geliştirme hakkında yasal önkoşulları tesis etmeleri gerekmektedir. Nitekim Devletler Avrasya Birliği’ne kabul konusunda; kararın, katılan ülkelerin bütününe çoğunluğu ile alınması gereklidir. Diğer devletler ise, Avrasya Birliği’ne aşağıdaki önkoşulları gerçekleştirdikleri zaman üye olabileceklerdir:

- a) Devletlerarası antlaşmaları mutlaka gerçekleştirmeleri,
- b) Avrasya Birliği’ne üye devletlerin siyasi kurumlarını (iktidarı) karşılıklı kabul etmeleri,
- c) Sınırların bütünlüğünü ve parçalanmamasını kabul etmeleri,
- d) Devletlerin birbirlerini ekonomik, siyasi ve başka alanlarda tehdit etmekten kaçınmaları;
- e) Kendi aralarında savaş eylemlerini durdurmaları/bundan vazgeçmeleri.

Bununla birlikte, Avrasya Birliği’nin içine yeni ülkelerin üye olması onların Avrasya Birliği’ne üye olma hazırlığı hakkındaki sonuçların alınmasından sonra Avrasya Birliği’nin tüm üyelerinin ortak oy vermesiyle gerçekleşmektedir. Avrasya Birliği’ne üye olma niyetini ifade eden devlet eşit temel şartlarda ilgili organlar tarafından kabul ya da reddedilir. Avrasya Birliği ülkeleri başka birliklere örneğin, Bağımsız Devletler Topluluğu’na tam üyelik temelinde katılabilir ya da gözlemci statüsünü alabilir. Her üye devlet, kendisine en az 6 ay önceden haber verilmesi suretiyle üyelikten çıkarılabilir.

Avrasya Birliği çerçevesinde yapıyı oluşturan birçok organın da oluşturulması öngörülmektedir. Bunlardan en önemlisi sayılan Avrasya Birliği devlet ve hükümet başkanlarının zirvesi Avrasya Birliği siyasi idaresinin en yüksek organıdır. Her üye devlet Avrasya Birliği’ni Rus alfabesindeki sıraya göre dönüşümlü olarak altı ay boyunca yönetecektir. Yüksek Danışma Meclisi organı, Avrasya Birliği’nin bir nevi parlamentosudur. Parlamento üye devletlerin parlamentolarının milletvekillerinden oluşmaktadır. Avrasya Birliği Parlamentosu kararlarını Avrasya Birliği devletleri

parlamentoları bunu onayladıktan sonra hayata geçirmektedir. Onaylama ise, bir ay içerisinde kararlaştırılmalıdır.¹⁶

Avrasya Birliği Parlamentosu tüm üye ülkeleri ekonomik alanda geliştirmeyi sağlayacak mevzuat faaliyetlerini yürütmektedir. Parlamento, ulusların sosyal haklarını koruma hususunda karar alırken ülkelerin bağımsızlığına saygı gösterir ve insan haklarının korunmasına destek verir.

Üye ülkelerin dış politikaları, Dış İşleri Bakanlarının eşgüdümlü çalışmaları çerçevesinde gerçekteşir. Burada amaç herkesin yararına olacak ortak kararlar almaktır. Dış politikalar konusunda daimi gözlemci statüsü, Avrasya Birliği'nin Ülkelerarası İdari Komitesi'ne verilmiştir. Sözü edilen idari komite, birliğe üye olan her ülkenin aday gösterdikleri bürokratlardan periyodik olarak seçilir. Bu komiteye uluslararası örgütler de gözlemci statüsüne sahip olabilmektedir.

Avrasya Birliği İdari Komitesi üye ülkeler arasında iletişim sağlayan bir büro hüviyetini taşır. Bunun yanında eğitim, kültür, bilim konularında ortak projeler üretir. Amaç; ortak bir eğitim politikalarında, kültürel ve bilimsel alanlarda karşılıklı etkileşimi sağlamaktır.

Avrasya Birliği ülkeleri arasında, bakanlar düzeyinde sağlık, eğitim, işsizlik, ekoloji, kültür, suçla mücadele vb. sorunlar üzerinde sürekli müzakere ve danışmanlık anlayışı esastır. Bunlara ilaveten birliğe üye ülkelerin ortak ve resmi dili Rusça olarak kabul edilmiştir.

Avrasya Birliği projesi uzun bir sürecin ve sistematik bir düşünceinin ürünüdür. Bu fikir, tasarı aşamasından pratiğe geçinceye kadar önemli merhaleler geçirmiştir. Atılan küçük bir adımın devasa bir organizasyona dönüşmesi, uygulanabilir proje ve ilkelerin hayata geçirilmesiyle mümkün olmuştur. Bu proje ve ilkelerin mimarı, başından beri Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev'dir. Onun Avrasya Birliği Projesi çerçevesinde öngördüğu beş temel ilkeden söz etmek mümkündür:

Bunlardan ilki **vatandaşlıktır**. Buna göre, Avrasya Birliği'nin çerçevesinde vatandaşların serbest dolaşımı sağlanmalıdır. Üye ülkeler arasında vize uygulamasına

---

¹⁶ Nazarbyev, O Formirovanye Evraziskogo Soyuza Gosudarstv, ENU, Astana, 2004, s.459

son verilmelidir. Ayrıca Avrasya Birliği kapsamında isteyen, birliğe üye olan başka bir ülkenin vatandaşlığını alabilir.

Nazarbayev'in önerdiği ikinci boyut **ekonomik** boyuttur. Avrasya Birliği kapsamında ortak bir ekonomik alan oluşturmak amacıyla ülkelerin kendi içinde verdiği ulusal kararları dışında, birlik temelinde üyeler arası karar verici çeşitli organlar oluşturulmalıdır. Buna göre; Avrasya Birliği ülkeleri, İdari Komitesi'nin yanında bir de Ekonomik Komite oluşturulmalıdır. Bu komite Avrasya Birliği kapsamında ekonomik reformların temel yönlerini ülkelerin ulusal özelliklerini dikkate alarak analiz etmeli ve onları Avrasya Birliği ülkelerinin İdari Komitesi'nin onayına sunmalıdır.

Avrasya Birliği'nin Yer Altı Kaynakları Komitesi bu kapsamda oluşturulması düşünülen başka bir organdır. Bu komitenin amacı, ihraç edilen hammaddelerin ve enerji kaynaklarının fiyat ve kotaları hakkında uzlaşma sağlamaktır.

Ekonomik ve Teknik İşler Kurulu ekonomik boyutta düşünülen yeni bir yapılanmadır. Kurul ekonomik projeleri ve teknolojik tasarımları finanse etmekte, daha geniş anlamda da hukuk, vergi, finans, ekoloji gibi alanlarda ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmaktadır. Bunun yanı sıra, Nazarbayev'in ilkelerine göre, Devletlerarası Finansal-Üretimsel Gruplar ve Birleşik Örgütler Komitesi oluşturulmalıdır. Bu bağlamda Avrasya Birliği'nin Uluslararası Yatırım Bankası kurulmalıdır. Bu banka Avrasya Birliği'nin ekonomik sorunları hakkında ülkelerarasında hakemlik etmeli, dava edilen sorunları hukuki yolla çözmeli ve cezai müeyyide yetkisini haiz olmalıdır.

Nazarbayev'in önerilerinin üçüncüsü **bilim-kültür-eğitim** boyutuyla ilgilidir. Bu alanda öngörülen ilkeler şunlardır:

- Gençlerin bütünleşmesini sağlamak ve genç kuşağı güçlendirmek,
- Avrasya Birliği'nin ortak araştırma merkezlerini kurmak,
- Ülkelerin bilim kurullarını bir araya getirmek için fon oluşturmak,
- Kültürel, bilimsel ve eğitsel alanlarda komiteler oluşturmak;
- Yoksul öğrencilere burs veren bir yapı oluşturmak,

İlkelerin dördüncü boyutu **savunma** boyutudur. Avrasya Birliği kapsamında aşağıdaki antlaşmaların yapılması istenmektedir:

- Avrasya Birliği'ne üye ÷lkelerin ulusal silahlı güçlerini sağlamlaştırmak ve Avrasya Birliği'nin dış sınırlarını korumak için ortak antlaşmalar imzalanmalıdır.
- Avrasya Birliği savunma faaliyetlerini uygulamak amacıyla topyekûn bir savunma hattı oluşturulmalıdır.
- Avrasya Birliği'ne üye ÷lkelerinin kararıyla uluslararası hukuki normlara uygun olmak kaydıyla çatışma bölgelerine barış gücünü göndermelidir.
- Uluslararası örgütlerin katılımı ile nükleer silahsızlanma süreçlerine destek verilemelidir. Avrasya Birliği'nin tüm ÷lkelerinin, Rusya hariç, nükleer silahsızlanma pozisyonunu sürdürmesi gereklidir.

Beşinci ve son boyut ise **ekoloji** boyutudur. Bu bağlamda aşağıdaki hususların oluşturması düşün÷lmüştür:

- Avrasya Birliği çerçevesinde ekolojik bir fon kurulmalıdır.
- Ekolojik düzeni koruma amacıyla uluslararası örgütlere ve hareketlere destek verilmelidir. Ayrıca Avrasya Birliği olarak nükleer enerji hususunda ÷lkelerarası antlaşmalara riayet edilmelidir.¹⁷

Avrasya Birliği tasarısının ortaya atılmasından on sene geçtikten sonra Astana'da Gumilev Üniversitesi'nde N.A.Nazarbayev Avrasya entegrasyonu konusunda uluslararası forumun açılışında şunları dile getirdi: "Avrasya Ekonomik Birliği'nin ve Ortak Güvenlik Antlaşması'nın değerli başkanları bu forumun size Sovyet Sonrası alanındaki entegrasyon süreçlerinin gelişmelerini belirlemeye ve objektif değerlendirmeye yardımcı olacağını umut ediyorum. Herkes Avrasya coğrafyasında ekonomik, hukuki, haberleşme alanında ortaklık kurmaya ihtiyaç duyduğumuz farkındadır."¹⁸

---

¹⁷ Nazarbyev, O Formirovanye Evraziskogo Soyuzo Gosudarstv, ENU, Astana, 2004, s.467

¹⁷ Kabuldinov, Zulhayır, Evraziskaya İntegratsiya, ENU, Astana, 2009, Mart, s.3

5. Kazakistan İçin Avrasya Birliği Girişimlerinin Nedenleri

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Sovyetlerin dağılmasından sonra teklif ettiği Avrasya Birliği Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, herkesin özgürlük, bağımsızlık dediği bir dönemde neden tekrar bir Birliğe ihtiyacın olduğunu dile getirdi. Onun bu açıklamasının nedenlerini şu şekilde belirlemek mümkündür:

1. Sovyetler Birliği zamanında tüm cumhuriyetlerin, özellikle Orta Asya cumhuriyetlerinin ekonomileri birbirine bağlı idi. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ülkeler kaosa girdi. Bunun sıkıntısını halk aylarca, hatta bazı yerlerde yıllarca nakit para alamamakla çekti. Paranın yerine şeker, un gibi malzeme alanlar, bazı yerlerde aylık maaşı yerine çorap, diş macunu, elbise gibi şeyler aldı. Şehirlerde temel ihtiyaç olan ekmeğe bile sabahın erken saatinde sıraya girdi. Bundan dolayı ekonomik sıkıntı ile dayanışma içinde baş etmenin doğru olacağını düşünmüştür.
2. Küreselleşme hareketine, bir anlamda Atlantikçiliğe karşı durabilmek. Nitekim son dönemde olan turuncu ve kadife devrimler bunun somut göstergesidir.
3. Sovyetlerin dağılmasını fırsat bilen uluslararası terör, uyuşturucu ticareti ve kaçakçılık gibi uluslararası boyuttaki sorunlarla baş edebilmek.¹⁹

O dönemlerde Nazarbayev'in bu teklifini uygulamak için bağımsızlığını yeni elde etmiş cumhuriyetlerin hazır olmadığı belliydi. Ancak birlik için temel olacak Avrasya Ekonomik Birliği (üye ülkeler: Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan) ve Gümrük Birliği gibi oluşumlar ortaya çıktı. Herkesin eşit haklara sahip olduğu bu örgütlerde Kazakistan'ın ağır toplardan olduğunu ve oluşumlarında da Devlet Başkanı Nazarbayev'in büyük katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Birlik yönündeki çalışmalara bağlı olarak Nazarbayev'in 18 Şubat 2005 tarihindeki "Ulusa sesleniş" konuşmasındaki önerisinden bahsetmek de doğru olacaktır. Nazarbayev "dünya ekonomisinin daimi hammadde kaynağı olmak ve süper güçlerin etkisi altına kalmayı beklemek yerine, Orta Asya bölgesinin entegrasyonunu önermektedir. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan üçlüsü arasında Ebedi Dostluk Antlaşmasını

---

¹⁹ Jambilov, Diyas, Sayasattanu, Atamura, Almatı, 2006, s.56

imzalayarak işe başlamak gereklidir.”²⁰ Nazarbayev’e göre, bu üç ülkenin dili, dini bir, ekonomik çıkarları, tarihi kökleri ve çevre sorunları bile ortaktır. “Ulusa Sesleniş” konuşmasında, Avrupa Birliği’nin hayal edebileceği böyle bir altyapıya sahip olarak, daha sıkı ekonomik entegrasyona geçip, Ortak Pazar ve ortak para birimine gidilebileceğini dile getirmiştir. Eskiden birbirleri arasında sınırlar bulunmayan Orta Asya Cumhuriyetleri’nin birlikte birçok sorunla baş edebileceği bir gerçektir. Kazakistan’da Orta Asya Devletleri Birliği için çalışmaların başlatılmış olduğunu belirtebiliriz. Şu anda bu birliğe altyapı olabilecek Orta Asya Gençlik Birliği kurulmak üzeredir.²¹

6. Avrasya Birliği Doğrultusunda Avrasya’nın Kalbi Kazakistan’da Gerçekleşen Değişikler

Tarihi açıdan bakarsak, Türklerin tarihteki eski başkentleri çağdaş Kazakistan topraklarında bulunmaktadır. Örneğin, Türkistan’ın Suyab, Kulan, Taraz, Balasagun, Sıganak gibi tarihi şehirleri zamanında Orta Çağlarda Avrasya’da Asya bölgesini Avrupa ile bağlayıcı köprü olarak önem taşımıştır. Adı geçen bu şehirler Avrupa ile ulaşım bağı olarak Asya ile Avrupa arasındaki karşılıklı etkileşimi sağlamaktadır. Bilindiği üzere geçmişte ipek ticareti Kazakistan’ın merkezinden geçmiştir ve ipek yolu Kazakçada Ulu İpek Yolu anılmaktadır. Bu kez bu bölgede yine de Avrupa ile Asya arasındaki ticari ilişkileri gerçekleştirerek Avrasya’nın Batısı ile Doğu’sunu bağlayıcı bir köprü olmuştur.²²

1997 yılında ülkenin yeni başkenti Akmola olmuştur. Kazakistan’ın ilk başkenti 1920’de Orenburg şehri idi. 1925’te Kızılorda, 1929’da Almatı, 1997’de Akmola, 1998’de ise Akmola Astana olarak adlandırıldı. Akmola Kazakistan’ın coğrafi merkezinde bulunmaktadır. Kazakistan’ın başkentinin Akmola’ya dönüştürülmesinin nedenleri arasında şunlar bulunmaktadır:

---

²⁰ Karasar, Hasan Ali, Türkistan Bütünleşmesi, Ötüken Yay., İstanbul, 2009, s.51

²¹ Karasar, (a.g.e) 2009, s.52

²² Abdımanapov, Sergali, Evraziski Vzglyad, ENU, Astana, 2006, s.33

- Jeopolitik alanda Kazakistan'ın dış siyasetinde Kazakistan'ın çok vektörlü yaklaşımı göze çarpmaktadır. Böylece Kazakistan Kuzey ile Güney, Doğu ile Batı arasında eşit işbirliğine açık olduğunu vurgulamaktadır;
- Kazakistan için güvenlik önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden Kazakistan başkentin sınırlardan uzak ve merkezde olmasını istemiştir. Öte yandan, Orta Asya'da oluşan gerginlikler de göz önüne alınmaktadır.
- Ülkede uluslararası uyumu ve istikrarı sağlamak için Kazakistan'da yaşayan tüm etnik grupların karşılıklı anlaşma ve uyumunu sağlamak ve korumak amacıyla başkent Akmola olarak değiştirilmiştir.²³

7. Kazakistan Dış Politikasında Nazarbayev'in Avrasya Birliği Girişimleri

Nazarbayev'in Avrasya Birliği inisiyatifini ortaya atmasının üzerinden 16 sene geçmiştir. Bunun Sovyet sonrası ülkelerin çoğu tarafından kabul edilmemesinin nedeni ise BDT ülkelerinin totaliter sistemden kurtulma isteğiydi. Siyasi elitler bu tarz yapıların teorik olarak düzenlenmesine isteksizdi. Zamanla Avrasya Birliği'nin temel parametreleri belirlenmeye başladı. "Bugünlerde BDT'nin tüm ülkeleri dünya finansal krizine karşı ortak hareket yolunu aramaktayken ve gelişmiş ülkeler de tek başına kendi ekonomik problemlerine karşı koyamamaktayken, kader Avrasya entegrasyon fikrinin önemini bir kere daha göstermiştir. Hisse senetlerinin düşüşü, işsizliğin yükselişi, şirketler ve bankaların iflası hakkında güncel haberler global krizin tüm dünyaya yansıdığını göstermektedir."²⁴ Nazarbayev Global ekonomik krizden çıkmak için global ekonomik sistemin idraki yaklaşımlarını birlikte değiştirerek düzenlenmesini önermektedir: "Yürütülen mali politikalar bugünkü para sisteminin hiçbir kriterine uygun değildir. Dünya para biriminin arz ve talebinin denge mekanizması rekabetsiz ve özgürlüksüz nitelik taşımaktadır. Dünya para piyasası çağdaş şartlara uygun değildir."²⁵ Nazarbayev global ekonomik problemleri çözmek için BM'nin koruması altında oluşacak tek para birimini kullanma konusundaki fikrini önermiştir. Tabii ona göre geçiş yavaş yavaş yürütülmelidir. Diğer önemli bir nokta ise tek kutuplu sistemden

---

²³ Nazarbayev, Avrasya Kalbinde, Atamura, Almatı, 2006, s.20

²⁴ Nazarbayev, "Krizle Karşı Avrasyacılık Girişimler", ENU, Astana, Mart, 2009

²⁵ Nazarbayev, "Evrasiszski Proekt, V Serdse Evrazi", Atamura, Almatı, 2005, s.290

barışçıl yapıda çok kutuplu sisteme transformasyondur. Küresel ekonomik kriz Batılı liberalizm ve serbest piyasanın insanlığın tek yolu olduğu varsayımına ters düşmektedir. Çok kutuplulukla aynı anlama gelen bölgeselleşme süreçleri güçlenmektedir. Kıtasal ekonomik birlikler oluşmaktadır. Buna Latin Amerika, Basra (Fars) körfezi, Avrupa Birliği, Doğu Asya örnekleri verilebilir. Nazarbayev'e göre, uzun vadeli Avrasyacılık entegrasyon girişimlerine alternatif yoktur. N.Nazarbayev Astana'da 10 Mart 2009'da Gumilev Üniversitesi'ndeki konuşmasında: "Avrasyacılık Birliği fikrini ortaya atarak bu projenin 10 yıllık proje olmadığına cevap verdim. Fakat 15 sene içerisinde çoğu girişimler sonuç verdi."²⁶ demişti. Gerçekten de Avrasya Birliği teorisi yavaş yavaş filizlenerek zamanla birçok alanda pratik karşılığı olan bir oluşuma dönüştü. Bu oluşumun ya da entegrasyonun vücuda gelmesini sağlayan üç temel boyuttan söz edilebilir.²⁷ Bunlar:

1. Ekonomik boyut
2. Askeri-Siyasi boyut
3. Sosyo-Kültürel boyut

İlk boyut entegrasyonun ekonomik boyutudur. 1990'larda Asya krizinden sonra Sovyet sonrası ülkeler sıkı bir ekonomik yakınlaşma gerekliliğinin bilincine vardılar. Bunun sonucunda Avrasya Ekonomik Birliği oluşturulmuş ve Avrasya Ekonomik Birliği çerçevesinde malların serbest dolaşımı sistemini kurmak için adımlar atılmıştır. Bu adımlar üye ülkelerin mal sürümünü 3,5 kat yükseltmiştir. Ülkeler arasındaki yatırımın genel hacmi yaklaşık 5 kat artmıştır. Avrasya Ekonomik Birliği çerçevesinde finansal entegrasyonunun mekanizmaları oluşmaya başlamıştır. Örneğin, Avrasya Kalkınma Bankası günümüzde Kazakistan, Rusya, Beyaz Rusya, Tacikistan'da çoğu projeleri finanse etmektedir. Avrasya Ekonomik Birliği'nin Moskova'daki Şubat 2009 zirvesinde, krize karşı 10 milyarlık fon kurma kararı alındı. Bu girişimler dünya krizinin birlik ülkelerinin ekonomisine etkilerini yumuşatmak amacıyla. Avrasya Ekonomik Birliği'nin koruması altında somut ekonomik projeler kabul edilmeye başlamıştır. Örneğin, ortak enerji sistemini kurma, barışçıl amaçla atom enerjisini ortak üretmek,

---

²⁶ Nazarbayev, "Antikrizisniye İniyativı Evrazistva", ENU, Astana, Mart, 2009, s.8

²⁷ Nazarbayev, Ot Evraziskogo Universteta K Evraziskomu Soobshestvu, ENU, Astana, 2009, s.

Avrasya taşımacılık koridorlarını tesis etmek vs. Öte yandan, Kazakistan, Beyaz Rusya ve Rusya arasında bir gümrük birliği kurulmaktadır. Gelecek adım Avrasya Ekonomik Birliği'nin ortak para birimi olabilir. Nazarbayev Avrasya uluslarüstü para birliğini önermişti. Böylece ortak projeler ülkeleri birbirine yakınlaştırmaktadır.²⁸

İkincisi, entegrasyonun askeri-siyasi boyutudur. Bu girişim bölgesel güvenliği sağlamlaştırmak için ele alınmıştır. 1992'de Ortak Güvenlik Antlaşması'nın üyeleri yeni tehlikelere karşı küresel ve bölgesel gücü sağlamak amacıyla antlaşmayı yeni boyutta tekrar güncelleştirdiler. Böylece Kolektif Güvenlik Antlaşması Birliği kuruldu. Birlik şu an gelişme aşamasındadır. Bunun yanında Şubat 2009'da Moskova'da askerin hızlı müdahalesi için bir bölgesel seyyar birim kurma kararı alındı. Bu, bölgede askeri güvenliği güçlendirmek amacıyla atılan somut bir adımdır. Ortak Güvenlik Antlaşması çerçevesinde bir araya gelen ülkeler, askerlerini ortak bir eğitime tabi tutarak askeri-teknik birliği sağlamayı, böylece tek bir askeri alan kurmayı hedeflemişlerdir. Uluslararası terör tehdidine karşı ise, BDT'nin anti-terör merkezi kuruldu. Ülkelerin tümü uyuşturucu madde ticaretine, yasadışı göçe, organize suç örgütleri ve benzerlerine karşı ortak mücadeleyi amaçlamaktadırlar. Bunların hepsi son 15 senede oluşan Avrasya entegrasyonunu geliştirme girişimleridir. Avrasya'nın genel güvenliği kapsamında "Asya vektörü" olarak anılan Şanghay İşbirliği Örgütü ile Asya'da Etkileşim ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Antlaşması'na (CICA) imza atan ülkeler ortak hareket etmektedir. Aynı paralellikte hareket eden Kazakistan, 2010 yılında Avrupa Ortak Güvenlik Birliği'ne başkanlık etmeye hazırlanmaktadır. Bu doğrultuda BDT ülkeleri içinde Kazakistan inisiyatif alabilen bir ülkedir. Bu bağlamda Nazarbayev, Mart 2009'da Astana'da Gumilev Üniversitesi'nde konuşmasında: "Bizim için bu onurlu bir misyon ve büyük bir sorumluluktur. Bu doğrultuda gezegenin bu büyük kıtasının ortak barışı ve halkların dostluğu için çabalayacağız"²⁹ demiştir.

Avrasyacılık entegrasyonun üçüncü boyutu ise sosyo-kültürel alandır. Avrasya halkları ortak tarih, ortak gelenek, ortak kültür, ortak tarihi kaderle birbirlerine bağlıdırlar. Son yıllarda Avrasya fikri farklı ülkelerin aydınları tarafından kabul edildi.

---

²⁸ Nazarbayev, V.Potoke İstory, Atamura, Almatı, 2009,s.84

²⁹ Nazarbayev, "Evraziski İnsiyativı Protiv Kriza", ENU, Astana, Mart, 2009, s.9

Nazarbayev'in inisiyatifi ile Avrasya bilim adamları kulübü, ortak haber alanını kurmak için Avrasya Medya Forumu, Radyo ve Televizyon Akademisi kuruldu. BDT ülkelerinin aydınlarının görüşmeleri Astana'da vb. ülkelerin başkentinde gerçekleştirildi.³⁰

8. Kazakistan İçin Avrasyacılık Nedir?

1996 yılında N. Nazarbayev'in ulusa seslenişinde: “Ben Avrasya Birliği işbirliğinin gerçekçi bir çözüme ulaştırılmasına taraftarım. Ancak gerçekçilik vehme kapılmak değildir. Evet, durumu fazla abartıp, şekillenmiş ve oturmuş yeni yapıyı kuvvetle değiştirmeye çabalamaya lüzum yoktur. Ancak tarih ırmağının kıyısında, akıntıdan göz ayırmadan sadece seyredip oturmakla hiçbir şey yapılamaz. Siyasi güç ve irade kullanmadan işbirliği falan gerçekleşmez. Başkalarının sadece yanlışlarından değil, başarılarından da öğrenecek çok şey vardır. Eşitlik ilkesine dayanmayan işbirliğinden hiçbir şey beklenemez. Eşitliğe, hürriyete ve kendi faydasını gözetmeye dayanan bu işbirliği; sadece Avrasya'nın layık olduğu geleceği sağlamakla kalmayıp, XXI. yüzyıl dünya ekonomi ve politikasının en önemli, en güçlü faktörüne dönüşeceğine şüphe yoktur.”³¹ Kazakistan cumhurbaşkanı N. Nazarbayev “Global dünyada rekabet edebilen bir ülke haline gelebilmek” sloganı ile Avrasya düşüncesine yaklaşmaktadır. Nazarbayev'in fikrine göre gelişmenin devamına giden yol, halkın tüm kesimlerinin yaşam düzeyinin iyileştirilmesi, eğitim ile sağlığın kalitesi ve ulaşılabilirliğinden geçmektedir.³² Bu bağlamda açıkça ve net olarak aşağıdaki hususları belirleyebiliriz:

İlk olarak Avrasyacılık, Kazak toplumunun tarihi devamlılığının korunması ile beraber hızlı modernleşmenin gereğidir: modernleşme ve gelenek, ilericilik ve muhafazakârlıktır. Bu semboller Astana'daki “Avrasya Üniversitesi'nde sergilenmektedir: Üniversite içinde orta alanı Orhon-Yenisey yazıtının heykeli süslemektedir. Dış görünüşü ise modern üstün teknolojiye sahip bir binadır. Duvarları eski Türk bahadurları ve kahramanlarının yer aldığı epik tablolar süslemektedir. Burada

³⁰ Aitalı, Amanjol, Etnopsihologicheski Faktor V Evraziskom İntegrtsi, ENU, Astana, 2004, s.536

³¹ Nazarbayev, Halkka Undeui, Kazakstanskaya Pravda, 1996, Aralık, cilt:14, sayı:11, s.5

³² Kasimbekov, Maksat, “N.Nazarbaev”, Atamura yayınevi, Almatı, 1996, s.202

Büyük Bozkır ruhunun esintisi vardır. Bu çok başarılı bir sentezdir ve aynı anda ilham kaynağıdır.

İkinci olarak Avrasyacılık, Avrasya Birliği'ne yani Sovyet sonrası bölgenin entegrasyonuna yönelimdir. Avrasya entegrasyonu, ekonomik gelişme gereğini rehber edinerek demokrasi ve egemenliğin korunması ve güçlenmesi prensipleri ile yeni ideolojik temeller üzerinde gerçekleşecektir. N.Nazarbayev Gumilev Üniversitesi'ndeki konuşmasında: Endişelenmeye gerek yok. Avrasyacılık, "Sömürgecilik"e ve ya "Sovyetizm"e bir dönüş değildir. Entegrasyonun dünya görüşü ve ideolojik temelleri Kazakistan için tamamen farklıdır" demiştir.³³ Yani, bu tür bir Avrasya entegrasyonu teşebbüsünün Sovyet sonrası yeni kuruluşların içinde başarısız devlete (failed state'e) en az benzeyen bir ülkesi olan Kazakistan'dan çıkması buna bir örnektir.

Üçüncü olarak Avrasyacılık, Avrupa Birliği ve NATO ile entegrasyon için bir yoldur; bunun başarıya ulaşabilmesi, Rusya ve diğer BDT ülkeleri ile beraber Ukrayna, Beyaz Rusya, Kırgızistan gibi ülkelerin bölgesel ortaklığa daha çok destek vermesine bağlıdır. Bunlara Çin, Türkiye, İran, ve Arap dünyasını da eklemek mümkündür. Bugün Avrasyacılığın bu üç ayağı da N.Nazarbayev'in yürüttüğü siyasetle tezahür etmiştir ve bu, devasa tarihi planın hayata geçirilmesinin başlangıcıdır.³⁴

Bütün Troyka (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan) girişimlerine rağmen Avrasya Birliği projesi, Nazarbayev dış politikasının hala daha üst seviyedeki önceliğini muhafaza etmektedir. Kazak bürokratlar ve resmi temsilcileri, bu planın, siyasi olmaktan ziyade, ekonomik bir bütünleşme projesi olduğunun sıkça altını çizmektedirler. Hatta Nazarbayev Rusya ile bağları güçlendirme yoluna gitmekte ve iki ülke arasında özel formüllerle bir bütünleşme programını uygulamaya geçirmeye çalışmaktadır. Bu yüzden, Nazarbayev, giderek İslam Dünyası ve Türk Dünyası temelli organizasyonlardan uzaklaşıyor gibi algılanıyordu. O sırada, Kazakistan, İslam Konferansı Örgütü'ne davet edildiğinde bu teşkilatın fazlaca siyasileştiğini belirten Nazarbayev, Kazak dış politikasının yeni yönelimini; "Ne Pantürkizm ne de

---

³³ Nazarbayev, Kazakistan Na Evaziskom Puti, ENU, Astana, 2006, s.233

³⁴ Nazarbayev, Gasırlar Togısında, Atamura, Almatı, 2007, s.45

Panislamizm Kazakistan tarafından kabullenilebilir. Biz Avrasya Birliği'ni seştik ve bu doğrultuda yolumuza devam edeceğiz.”³⁵ diyerek dile getiriyordu.

Bu seçim, Avrasya Birliği yolunda atılan adımlardan biridir. Nazarbayev,1996'nın son gúnlerinde Avrasya Birliği projesini yeniden gündeme getirmişti. Ona göre;

“Ticaret temelli konfederatif yapılar bize pek bir şey vermeyecektir. Eğer Rusya demokratik değişim süreci yolunda ilerlemeye devam ederse, hepimizden oldukça sempatik hisler yükselecek ve Avrasya Birliği gerçekliğe dönüşebilecektir.”³⁶ Bu noktada iki önemli hususa parmak basmak gerekir. Birincisi, Nazarbayev açısından, artan ticaretin fazlaca bir önemi olmadığı; ikincisi, Rusya'nın demokratik dönüşümü sürdürüp tamamlamasının Avrasya Birliği için bir ön şart olarak görülmesidir. Birinci husus ile ilgili olarak, Nazarbayev'in projesinin, ekonomik endişelerden daha çok, Avrasya halklarının bir siyasi aksiyon planı olduğu söylenebilir.

Nazarbayev'in Avrasyacılığı, 1997 itibarı ile oldukça berrak ve kolay anlaşılabilir bir formül halinde Kazak halkına ve diğer Avrasya halklarına sunulmaya başlandı. Fakat kendi içinde bazı değişiklikleri de yok değildi. Mesela, başkentin kuzeye, Akmola-Astana'ya taşınmasına aslında Nazarbayev'in ülkedeki Kazak nüfus dengesini sağlamaştırma siyasetinin yol açtığı bilinen bir gerçektir. Bu dönemde, Nazarbayev uluslararası kamuoyunu başkenti taşıma kararının sadece ülkedeki etnik-politik kaygılar sebebi ile alınmadığına, daha ziyade pratik sebeplere dayandığına ikna etmeyi başardı. Ancak, büyükelçiliklerin Astana'ya taşınmaya başlaması için daha çok uzun zaman gerekecekti. Bundan yaklaşık 10 yıl sonra kuzeyin ıssız steplerinde bütün ihtişamı ile yeni bir Avrasya başkenti yükselmiş olacaktı.³⁷

BDT Gümrük Birliği ülkelerinin başkanları, 24 Eylül 1999'da, Astana'da bir zirve toplantısında buluşarak, aralarında ortak ekonomik alan oluşturan belgelere imza atıyorlardı. Bu durum, güvenlik sorunları ile baş başa kalan Özbekistan'ın bütünleşme

---

³⁵ Nazarbayev, Halkka Undeui, Kazakhstanskaya Pravda, 1996, Kasım, cilt: 13, sayı:10, s.5

³⁶ Nazarbayev, Halkka Undeui, Kazakhstanskaya Pravda, 1996, Kasım, cilt: 13, sayı:10, s.5

³⁷ Kasimbekov, Maksat, “N.Nazarbayev”, Atamura, Almatı, 1997, s.202

süreçlerinden, en azından terör tehdidini yok edinceye kadar dışlanması anlamına da geliyordu. O sıralarda, Rusya'nın başbakanı Vladimir Putin idi. Rusya'nın orta vadede bölgesel güvenliğe müdahale edeceği veya daha fazla hassasiyet göstereceğinin işaretleri de daha evvelden gelmişti. Ancak, maddi ve siyasi açılardan Rusya hala Kırgızistan veya Özbekistan'ı içine düşmüş oldukları zor durumdan çabucak çıkarabilecek durumda veya çıkarma isteğinde değildi. Kırgız yönetiminin Rusya'dan doğrudan müdahale talebine Moskova'dan gelen cevap, Rus başbakanı Putin'in samimi siyasi desteği ve gönderdiği önemli miktardaki mühimmattan ibaretti. Kazakistan başkanı Nazarbayev, Orta Asya ülkelerinin kültürel ve bilimsel forumlarının, 29 Eylül 1999'daki bir toplantısını vesile ederek, bölgesel bütünleşmeye desteğinin devam edeceğini açıkça belirtti:

“Orta Asya Cumhuriyetleri 21. Yüzyıla bağımsız devletler olarak girmek mecburiyetindedirler. Bu bizim; bölgeyi jeopolitik ve jeoekonomik açılardan birleştiremeyeceğimiz anlamına gelmemelidir... Bizim stratejik ve ekonomik hedefimiz ortak ekonomik bölge, ortak ticaret ve gümrük birliği, ortak para birimi ve ortak ekonomik strateji oluşturmaktır. Biz Batı Avrupa devletlerinin şimdi başardığı türden bir bütünleşmeden bahsediyoruz. Bölgemizin devletleri Avrupa ülkelerinin bir zamanlar sahip olduklarından çok daha somut önkoşullara (ortak yönlemlere) sahiptirler. Bunlara ortak dış tehditler, ortak kültürel ve tarihi kökler, ortak din ve ortak çevre problemleri dâhil edilebilir. Sovyetler Birliği'nden de ortak ekonomik, finansal, eğitimsel ve çevresel standartları miras aldık.”³⁸

Daha sonra 26 Mayıs 2006'da Astana'da L. Gumilev Üniversitesinde N.Nazarbayev: “Avrasyacılık, XXI. yüzyılın fikridir. Bu, geleceğin fikridir. Bu bugünkü globalleşmenin gerektirdiği entegrasyon süreci tacının elmasıdır...” diye değerlendirmişti.³⁹

---

³⁸ Nazarbayev, Kazakistan v XXI. Veke, Egemen Kazakistan, 1999, Eylül, cilt:9, sayı:9, s.3

³⁹ Nazarbayev, Avrasya Birliği, Gumilev Yayınları, Astana, , 2006, s.34,s.20

9. Avrasya Birliği Doğrultusunda N.Nazarbayev'in Yaklaşımları

9.1. Avrasya Birliği Doğrultusunda Gumilev Üniversitesiindeki Simgeler

N.Nazarbayev'e göre, Kazakistan, Avrasyalı bir ülkedir. Ona göre, Astana Avrasya alanında XX. yüzyılın haber, teknoloji, ekonomi yenilikleri alanında merkezi önem taşımaktadır. Astana Avrasya'nın jeopolitik ve jeoekonomik olarak tüm kapılarına açıldığı bir bölgedir; yani Avrasyalı düşünce ve kültür temelinde yeni jeopolitik merkez konumundadır.⁴⁰ Ocak 2006'da "Bağımsız Kazakistan" Gazetesi'nde Rus İlimler akademisinin üyesi Profesör Leonid Sumarokov "Avrasya Alanındaki Mucize" başlıklı yazısında Nursultan Nazarbayev'in Avrasya ideasını değerlendirerek şöyle demişti: "N.Nazarbayev'in Avrasya ideası neticesini göstermektedir. Bunu sadece teorik olarak değil, adım adım pratikte de gerçekleştirmektedir. Yani Kazakistan'ın bir Orta Asya parsı haline getirilmesi için çalışmaktadır."⁴¹ Gerçekten de Nazarbayev kendi yazmış olduğu "Avrasya Kalbinde" isimli eserinde "Astana armasındaki pars simgesi sanayileşme ve teknolojik gelişme yolu ile yürüyen, demokratik ve toplumsal gelişme yolu ile ilerleyen Kazakistan'ı simgelemektedir" şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.⁴²

Bununla birlikte: "Astana armasında Şanırak (çatı), Kazakistan'ın bozkır ve sonsuz gök altında milletler ve kültürlerin birliğini ve beraberliğini teşbih etmekte. Altın başaklar, Kazakistan'da yaşayan ve çalışanlara hayat veren Kazakistan toprağının zenginliği ve cömertliğini sembolize etmektedir"⁴³ diye devam etmektedir. Gerçekten de Kazakistan hammadde zenginliği ile her sene 1,5 milyar ton hammadde (petrol) üretmektedir. Tarımda kendi ihtiyacını karşılamakla beraber; ürünlerini Dünya piyasasına ihraç etmektedir. Bağımsız Devletler Topluluğu içinde küçükbaş hayvanın %25'i Kazak topraklarında yetiştirilmektedir. Bu arada Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile yeni coğrafi alanda yeni siyasi reformlar üretilmektedir. Günümüzde Kazakistan ülkesi Avrupa'yı Asya Pasifik Okyanus alanı ile bağlayan bir stratejik alanda

---

⁴⁰ Nazarbayev, Avrasya Kalbinde, Atamura, Almatı, 2006,s.25

⁴¹ Sumarokov, Leonid, Evrazya Kenistigindegi Kazakhstan, Egemen Kazakistan Almatı, 2006, s.7

⁴² Nazarbayev, Avrasya Kalbinde, Atamura, Almatı, 2006, s.26

⁴³ Sumarokov, Leonid, Evrazya Kenistigindegi Kazakhstan, Egemen Kazakistan Almatı, 2006, s.7

bulunmaktadır.⁴⁴ “Avrasya Kalbinde” adlı eserinde N.Nazarbayev: “Astana armasında “taşlı duvarlar” Kazakistan’da egemen olan güvenlik ve barışı koruma yolunda çok uluslu vatanımızdaki tüm dinler, kültürler, milletlerin haklarını koruma yolundaki harcadığımız çabamızın simgesidir.” diye açıklamaktadır. Yani, N.Nazarbayev’e göre, Astana armasında Kazakistan’ın tüm vatandaşlarının ortak duyguları ve vicdanları yansımaktadır.⁴⁵

N.Nazarbayev’in “Kritik On Yıl” kitabında belirttiği üzere Avrasyacılık, bir bakıma çağımızın temel tezatlarını ortadan kaldıran “orta yol”, iki kritik nokta arasındaki “üçüncü bir yol”, ince ve derin çağdaş bir seçimdir. Nazarbayev Avrasyacılığı onaylayarak, sadece Kazakların geleceğine parlak bir çözüm getirmekle kalmayıp, aynı anda kıtasal çapta siyasi bir düşünür düzeyine çıkarak ulusal olmanın üzerine yükselmektedir. Nazarbayev’in Avrasyacılığı, ulusal yönde de, kıtasal yönde de ve hatta dünya düzeyinde de geleceğin nasıl olacağı yönündeki seçim için çok yönlü bir cevaptır. Nazarbayev, globalizasyonun evrensel çağırısına cevap verirken kendisi de global çevreye iştirak etmekte ve dolayısıyla hükümleri, tavsiyeleri, öncelikler sistemi de diğer herkes için önemli ve zengin içerikli global bir şekil kazanmaktadır.

Nazarbayev’e göre, Avrasyacılığın anlamı nedir? Nazarbayev’in kendisi bu konuda ilk Avrasya doktrinini meydana getiren yirminci asrın başlangıcındaki parlak Rus felsefeciler kuşağına (Trubetskoy, Savitsi, Alekseev, Karsavin) ve zamanımızın müstesna tarihçisi Lev Gumilev’in eserlerine ve jeopolitik metodoloji alanında Avrasya fikirlerinin modern gelişimine dayandığını gizlememektedir. Ancak bununla beraber Nazarbayev’in Avrasyacılığı, emsalsiz çizgilere de sahiptir. O, dünya çapında önemli siyasetçiler arasından Avrasyacılığın teorik yapısını siyasi hayata geçiren ilk kişidir. Nazarbayev bunu yaparken de, Avrasyacılığı ekonomik ve sosyal alanda yenilikçi stratejik yaklaşımla birleştirerek ve Avrasyacılığı demokrasi, dayanıklılık, sivil toplumun gelişme kaderi ve sosyal dinamiklerle sınıksız bağlayarak Avrasya dünya görüşüne büyük ölçüde teorik katkıda bulundu.⁴⁶

---

⁴⁴ Nazarbayev, Sırdarlı On Yıl, Atamura, Almatı, 2006, s.67

⁴⁵ Nazarbayev, Avrasya Kalbinde, Atamura, Almatı, 2006, s.28

⁴⁶ Abdımanapov, Sergali, Ot Konsepsi K Praktike, ENU, Astana, 2006, s.623

Nazarbayev tarafından ileri sürülen “Avrasya Birliği” projesi, globalizasyonun olumlu yönlerini kabul edip, negatif yönlerinden kaçınma yöntemidir. Avrasya projesinin anlamı: ekonomik parametrelerle, uygun sosyal sistemle, “müşterek kaderle” bütünleşmiş, kültürel ve tarihi bağlarla bağlı halk ve devletler tarafından globalizasyonun sınırlı sahada kabul edilmesidir. “Avrasya Birliği”, Batının çok gelişmiş ülkeleri ve Doğu’nun daha az gelişmiş toplumlari önünde, Kuzey Avrasya ve Orta Asya ülkelerini tek bir ekonomik, stratejik, jeopolitik ve en nihayetinde politik bir sahada birleştirmekte, ortak gelişmesine hizmet etmekte, teknik çevre ve ekonomiyi modernleştirmekte, tarife, kota ve para arzı arasında denge kurma politikasına yardım etmekte, ortak gümrük ve taşıma sistemini yaratmakta, yakıt ve enerji kompleksini bütünleştirmektedir. Bu çerçevede iktisadi faaliyetleri tanzim eden standart bir mevzuat hazırlamakta, silahlı kuvvetlerin yapısını gereken standartlara getirmektedir. Bunu Avrupa modeline göre “bölgeselleşmeye dayalı globalleşme” versiyonu olarak da inceleyebiliriz. Bu bakımdan Nazarbayev’i tamamen globalistlerden, ancak Avrasya globalistlerinden sayabiliriz. Avrasyacılık bir çıkış yoludur: dünya sistemine gelecekte dahil olma imkânını açık bırakırken, milli kimliğin korunması prensibine net bir şekilde uymakta ve globalizasyon süreçlerinin beraberinde getirdiği negatif olaylara karşı her an kapıyı kapatma imkânı vermektedir. İşte Nazarbayev’in Avrasya doktrininin temelleri budur.⁴⁷

9.2. Nazarbayev’in Sosyo-Kültürel Alanda Avrasyacılık Yaklaşımı

Nazarbayev’e göre Avrasyacı, kültürel entegrasyon aşağıdaki eğilimler çerçevesinde yürütülmelidir:

1. Günümüzdeki krizler ancak sürekli olarak yenilikleri takip etmek suretiyle aşılabilir. Bu noktada eğitim sisteminin potansiyellerini gerçekleştirebilmesi için destekçi olmalıyız. Bu yüzden 2010 yılı BDT ülkelerinde bilim yılı olarak belirlenmiştir. Avrasya Bilim adamları Kulübü çerçevesinde bilim adamlarının kaynaşmasını sağlamalıyız. Yüksek Teknoloji Merkezi ve Ortak Avrasya Bankası BDT alanında araştırma merkezleri ile işbirliği konusunda daimi açık olmalıdır. Yakın

---

⁴⁷ Abdımanapov, Sergali, Asya ve Avrupa Diyalogu, ENU, Astana, , 2008, s.12

zamanlarda ortak projelerin ve araştırmanın, bununla birlikte uzay, yeni aletler, nanoteknoloji, ortak bilgi teknolojisi ve enerji sisteminin somut eğilimlerini belirlemeliyiz.

2. Ortak eğitim seviyesini kaliteli düzeye geçirmeli ve Ortak Avrasya Eğitim Alanı'nı kurmalıyız.

3. BDT ülkelerinde gençler yılı olarak kabul edilen 2009'da ülkelerarası düzeyde gençlerle eğitim konusunda karşılıklı işbirliği kurmalıyız.

4. Ortak kültürel değerler ve dilsel çeşitlilik temelinde ortak Avrasyacılık kimliği oluşturmalıyız. Yani Avrasyacılık boyutunda, kültürel festivalleri, sergileri, konferansları vs. artırmalıyız.

5. Vatandaşların BDT çerçevesinde serbest dolaşımını sağlamalıyız. Ülkelerarasında halkların serbest diyalogunu sağlamak için tüm engelleri kaldırmalıyız. Örneğin, sınırdan serbest geçişleri, ülkelerin bilgilere kolayca ulaşımını, tıp ve bilim hizmetlerinin yayılımını sağlamalıyız.⁴⁸

Yeni Avrasyacılığın önemli bir noktası ise Türk dili konuşan ülkelerin işbirliğidir. XX. yüzyılda yeni Kazak Avrasyacıları Pan-Türkçülükten endişelenerek genel Türk birliğinin Avrasyacı bağlamda sağlanamayacağını düşünmüşlerdir. Fakat 1990'lardan sonra Türk halklarının akrabalık bağı yeni kurulan Türk devletlerinin arasındaki bağı kuvvetlendirirse de Kazak bakış açısıyla oluşturulacak bir Avrasya birliği projesi için Avrasya'da yaşayan pek çok etnik unsurun da aynı amaçlar altında birleşmesi gerekmektedir. Çünkü sağlam Avrasyacılık ulusal ve etnikler arası dayanışma üzerinde temellendirilebilir. Bu bağlamda Türk ve Slav halkları, gerçek Avrasyacılığın iki güçlü öncül ulusudur denilebilir. Bunu başarabilmek aynı zamanda Pantürkizm ve Panslavizmi de aynı potada eritmek demektir. Bununla birlikte Avrasyacılık fikri ile ulusal fikirler arasında mantıksal sorunlar da mevcuttur. Bunu aşmak için Kazakistan tarihsel ve kültürel araştırmalara önem vermekte ve Avrasyacı düşüncenin ulusal çıkarlara ters düşmeyecek şekilde dizayn edilebilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Gumilev Üniversitesi Rektör Yardımcısı Dihan Hamzabekulu'ya göre, "Yeni Avrasyacılık hiçbir şekilde Kazak kültürünü tehdit etmemelidir. Bu yüzden

---

⁴⁸ Nazarbayev, "Kazakhstan Jolu", Atamura, Almatı, 2009, Haziran, s.45

devletin ulusal çıkarlarına uygun Kazakistan Avrasyacılığı gelişmelidir. Kazakistan için Avrasyacılık yenilik değildir. Avrasyacılık ve ulusal idealar karşılıklı olarak bağımsız Kazakistan'ın varoluşunun garantisini vermelidir. Kazakistan'ın Avrasyacılık bakış açısı kendine ait olmalıdır ve Kazakistan kendi Avrasyacılığını kurmalıdır.”⁴⁹ Bu düşüncenin mimarı sayılabilecek Nazarbayev ise Avrasya Birliği projesini gerçekleştirirken geleceğin perspektifinden bakabilmeyi milliyetçi düşüncelerden sıyrılarak başarabilmiştir⁵⁰.

Yeni Avrasyacılığın XXI. yüzyılda iki önemli bileşeni vardır: siyaset stratejisi ve bilimsel altyapı. İlki yöneticinin elindeyken, ikinci yönü Avrasyacılığın temelini bilimsel açıdan araştırarak Avrasyacılığın tarihi düşüncesini modernleştirerek geleceğe uygulamaktadır. Bu doğrultuda Gumilev Üniversitesi'nde Avrasya Araştırma Enstitüsü ve Gumilev Kurulu açılmıştır. Bununla birlikte Avrasyacılık konusunda üniversitelerde birçok kürsü bu amaç için bilimsel araştırmalar yürütmektedir. Gumilev Üniversitesi'nde 2002'den itibaren her sene Avrasya Bilimsel Forumu gerçekleştirilmektedir. Yani Avrasyacılık fikrinin araştırılması konusunda Gumilev Üniversitesi başat rol oynamaktadır. Avrasyacı entegrasyon fikri birçok eğitim projesinde de yer almaktadır. Bulardan en önemlileri “Bolaşak” (“Gelecek”) projesi olmakla birlikte, Kazak - Britanya Teknik Üniversitesi, Hoca Ahmet Yesevi Kazak - Türk Üniversiteleri de Avrasyacı anlayışla kurulan üniversitelere örnektir. Bunların hepsi geniş Avrasyacı işbirliği girişimleridir. Kazakistan böylece önemli bir Avrasya devleti olarak kültürlerarası diyalogda kilit rol oynamaktadır. Kazakistan'ın Avrupa-Asya bağlamında konumsallaşması Kazakistan'ın Avrasya doğasını küreselleşen dünyada genişletmektedir.

Astana'da 27 Mayıs 2008'de “N. Nazarbayev'in Avrasyacılık doktrini: Doğu ve Batı Diyalogu” konusunda bir konferans gerçekleştirildi. Konferansta Kazakistan Millet Meclisi'nin vekilleri konuşma yaptılar. Örneğin, Kazakistan Millet Meclisinin Uluslararası Savunma ve Güvenlik Kurulu'nun başkanı Nurbahit Rustemov konuşmasında: “Çağdaş siyasi fikirlerde “Nazarbayev fenomeni”, “Nazarbayev

---

⁴⁹ D.Hamzabekulu ile röportaj, 20.04.2009, Gumilev üniversitesi, Astana

⁵⁰ D.Hamzabekulu ile röportaj, 20.04.2009, Gumilev üniversitesi, Astana

stratejisi”, “Nazarbayev’in entegrasyon girişimleri” gibi kavramlar güncel duruma geldi”⁵¹ diye vurgulamıştır. Gerçekten de bu kavramlar altında dünya teorisyenleri, gazetecileri, siyasetçileri, bilim adamlarının N.Nazarbayev’in faaliyetlerini onun bireysel özellikleri bağlamında yeni devletin siyasetçisi, inşaatçısı olarak tanımaktadırlar. Nazarbayev’in barışçıl hareketleri; çeşitli toplantılarda, kurul konferanslarında, yüksek okullarda, araştırma merkezlerinde tartışılmaktadır. Bununla birlikte Millet Meclisi’nin büyük kısmı Nazarbayev’in Avrasya Birliği’ni kurma doktrininin özünü tartıştılar ve inisiyatif gösterdiler. N. Rustemov Astana’da 27 Mayıs 2008’de N. Nazarbayev’in Avrasyacılık doktrinine bağlı, “Doğu ve Batı diyalogu” konuşmasında: “Modern dünyanın felsefi ve siyasi bilimsel eğiliminin tüm yönlerinden bahsetme zamanı gelmiştir. Nazarbayev’in Avrasyacılık ideası inşa edilen doktrin olarak ciddi teorik ve felsefi temeli barındırmaktadır. Çoğu siyasetçiler, bilim adamları, siyasi bireyler ve devletlerin siyasi paradigmasını oluşturmaktadır. Nazarbayev’in Avrasyacılık ideası halklar arasında işbirliğini sağlamak için eğilimlerin, ilkelerin, amaçların açık yaklaşımıdır. Bu ise Nazarbayev’in çatışmasız, savaşız barışçıl dünyayı istediğini vurgulamaktadır. Nazarbayev’in tarihsel, bilimsel olarak onaylanan karşılıklı anlayış ve uyum mekanizmalarının formülü olarak çok kültürlülüğün birlikte bir arada yaşaması temel doktrininin felsefesidir. Nazarbayev’in politikasında şiddete, zorluklara tam alternatif olarak hoşgörü ve bireysel, ulusal, medeniyetsel hoşgörü içermektedir.”⁵² Demek ki hoşgörü N.Nazarbayev’in politikasının temel ilkelerinden biri ve Avrasyacılık fikrinin temel ilkesidir. Bugünlerde fark edersek 17 sene öncesinde Sovyet sonrası dönemde “Balkantlaşmaya” yol verilmemiştir. Buna neden ise Avrasyacılığın teorik olarak hoşgörüden yana olmasıdır.

9.3. N.Nazarbayev’in Etnik Konuda Avrasyacılık Yaklaşımı

Avrasyacılık tarihle bağlı mıdır? Görüldüğü gibi bağlıdır. Avrasyacı diyalogda güçlü tarihi göçebe Doğu ile yerel Batı halkı mevcuttur. Toplumsal tarih ise İstemi Han, Cengiz, Batu, Özbek, Baybars, Emir Timur, Ebulhayır gibi vs. liderlerin isimleri ile bağlıdır. Örneğin, 568 yılında İstemi Han Konstaninopol’da Bizans imparatoru II.

---

⁵¹ Rustemov, Doğu-Batı Diyalogu, ENU, Astana, 2008

⁵² Rustemov, Nurbahit, Doğu-Batı Diyalogu, ENU, Astana, 2008, s.4

Justinian'a kendi elçilerini göndererek diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bu dönemde Türk hanlığı Çin'den Karadeniz'e kadar uzanan İpek yolunu kontrol etmiştir. Yani VI. yüzyılda Avrasya alanında diplomatik ilişkiler yürütülmüştür. Yeni yüzyılda ise Yeni Avrasyacılık Kazakistan'da N.Nazarbayev tarafından L.Gumilev'in "Doğu-Batı" tezini ileri sürmektedir.⁵³ Çağdaş Kazakistan'da yürütülen N.Nazarbayev'in Yeni Avrasyacılığı yayılmacı değil, tam tersine ılımlı olup, Avrupa ve Asya'nın olumlu yönde işbirliğidir. Çağdaş dönemde ılımlı Avrasyacılık alanını kapsamak için sınırları açmalıyız. O yüzden Avrasyacılık diyaloguna özgü unsurları genişletmeliyiz. XX. yüzyılda Rus Avrasyacıların düşündüğü gibi dar anlamdaki Avrasyacılıktan vazgeçmeliyiz. Bu noktada Kazakistan ideal bir örnektir. Örneğin, Kazakistan'da iki kere Dünya dinler diyalogu gerçekleştirilmiştir. İslam ve Hıristiyanlık diyalogu, Avrupa ve Asya'nın ayrılmaz bir parçasıdır.⁵⁴

Avrasyacılık doktrini eski yaklaşımları bozarak barışçıl bir sistem olarak kendi yaşama yeteneğini göstermektedir. Avrasyacılık yaklaşımı, halkların karşı karşıya kaldığı tarihi savaşları reddettiği gibi beşeriyet tarihinin alışılmış yaklaşımlarını da reddetmektedir. Bu açıdan Avrasyacılık yaklaşımı sadece bugünün değil aynı zamanda geleceğin de yaklaşımıdır. Kıtasal niteliğine rağmen pratik açıdan eşsizdir. Çağdaş dünyada bir taraftan kültürel eşsizlik duygusuna bireysel bilinç yükselmiştir. Öbür taraftan globalleşme sürecinde halklar arası, medeniyetler arası, bireyler arası etkileşim genişlemiştir. Bu durumda Doğu-Batı doğrultusunda "Halklar arasında ezmeye, asimilasyona, çatışmaya karşı bir çözüm yöntemi var mıdır?" sorusu ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda beşeriyetin gelişmesinin bir yan ürünü olarak medeniyetlerin çatışması ideası ciddi bir şekilde tartışılmaktadır. N.Nazarbayev'in Avrasyacılık yaklaşımı bağlamında yeni binyılda medeniyetler arası çatışmaya alternatif olarak çeşitli kültürlerin ve değerlerin birlik arayışına başvurması doğaldır. "Eğer politik doktrin, belli bir devlet adamına has, onun temel hareket noktalarını oluşturan programındaki fikir, yaklaşım, ilkeler toplamı ise Nazarbayev'in Avrasyacılık doktrini Kazakistan'ın iç

---

⁵³ Nazarbayev, Kazakistan Joli, , Atamura, Almatı, 2009, s.45

⁵⁴ Abdımanapov, Sergali, Kazakstanskaya Evrasya, Evraziski Vzglyad, ENU, Astana, 2006, s.91

ve dış politikasına uygun Avrasyacılık felsefelerinin temelidir.”⁵⁵ Kazakistan Halklarının Asemblisi her sene tüm etnik grupların katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Kazakistan’daki tüm uluslar diyalog içerisinde bulunup ortak kültürel vs. alanlarda yarışma ve tanıtımlar gerçekleştirmektedir.

9.4. Coğrafi Açıdan N. Nazarbayev’in Avrasyacılık Yaklaşımı

Avrasyacılık ideası özünde tarihseldir. Yüzyıldır bilimsel, konferansların gündemindedir ve projeleri de bilimsel, araştırma konusu olmuştur. Avrasyacılık, XX. yüzyılın ilk yarısının özel felsefi paradigması⁵⁶ olarak Avrasyacılık tarihinin iki temel süjesi Orman ve Step fenomeninin etkileşimine odaklanmıştır. Avrasyacılık, Avrasya kıtasında devlet sisteminin gelişme tarihinde yapısal anlamda ilk kez yeni düzeyde olumlu değerlendirilmiştir. Avrasyacılık felsefesinin ünlü temsilcileri Trubetskoy, Savitski, Vernadski ve daha sonraları Gumilev; geçmişi tüm Avrasya kıtası üzerinde yerleşik ve göçebe medeniyetin uyumlu simbiyozu (simbiyotik)* olarak ele almıştır. Klasik Avrasyacılar, ilk göçebe medeniyetin fenomenini araştıran öncülerdir ve onların araştırmaları Doğu göçebe halklarının kültürlerinin basmakalıp (stereotip) değerlendirilişinin yıkımına eşsiz bir teorik temel olmuştur.⁵⁷ Bugün Batı’da Ural Dağları’ndan Doğu’da Moğolistan’a kadarki büyük alanda yaşayan halkların manevi, kültürel ve tarihi bağlarının ayrılmazlığı bellidir. Manevi ve maddi birliği, kader ortaklığı ve Avrasya kıtasında çoğu devlet sisteminin sürekliliği hakkında BDT çerçevesinde bulunan genel olgular ispatlamaktadır. Hızlı ve verimli medeniyetler arası etkileşim, güçlü sosyal-kültürel ve ekonomik karşılıklı nüfuz etme örnekleri Avrasya tarihinde çoktur. Tarihsel olarak baktığımızda Asya ve Avrupa arasındaki ilk etkileşim Hunların Avrupa’ya göçü ile olmuştur. İpek Yolu ise geçmişin ticari-ekonomik kilit yol olmuştur. Göçebelerin devlet oluşumu, Türk Kağanlığı, Hun İmparatorluğu, Altın Ordu

---

⁵⁵ Rustemov, a.g.e., s.5

⁵⁶ Omarbekov, Talas, “Evrazya Bir Umit Jane Bir Kuduk”, Atamura, Almatı, 2007

* Simbiyoz, karşılıklı uyum, süper denge.

⁵⁷ Sadanov, Jumagul, Zakonı Liderstva N.Nazarbayeva, ENU, Astana, 2005, s.445

Hanlığı, farklı kültürler ve dinlerin birliğinin uyumlu simbiyoz (simbiyotik) modelini göstermektedir.⁵⁸

9.5. N. Nazarbayev'in Güvenlik Konusunda Avrasyacılık Yaklaşımı

Yenilikçi Avrasyacılık kapsamında Avrupa ve Asya, Doğu ve Batı ülkeleri ile çok planlı işbirliği geliştirebiliriz ve ekonomik, siyasi, bilimsel, eğitimsel alanlarda çeşitli etkileşimlerde bulunabiliriz. Avrasyacılığın siyasi boyutu yönetici tarafından belirlenirken bilimsel boyutu bilim adamları tarafından yürütülmektedir. Mayıs 2006'da Gumilev Üniversitesi'nde N.Nazarbayev: "Avrasyacılık, XXI. yüzyılın ve geleceğin ideasıdır."⁵⁹ derken, başkan Avrasyacılık fikrinin ruhsal ve bilimsel temelini kuruluması gerektiğine işaret etmiştir. Bu yüzden Astana Üniversitesi kendini son Avrasyacı olarak gören Gumilev'in ismini taşımaktadır.

Yenilenme sadece bilimsel ve teknolojik değil, aynı zamanda aktüel sosyal-siyasi fikirleri de içermektedir. Avrasyacılık ideasının zamanın gereğine göre yenilenmeye ihtiyacı vardır. Kazakistan Nazarbayev'in öncülüğü ile geçiş dönemini atlattı ve dünyada önemli bir konum elde etti. XXI. yüzyılın başındaki Kazakistan XX. yüzyıldaki Kazakistan'dan bütünüyle farklıdır. Abdımanapov'a göre, "Kazakistan'da Avrasyacılık girişimleri 1994'te Nazarbayev'in ortaya attığı Avrasya Birliği projesi ile başladı. Tabii ki bu Rus Avrasyacılığıyla tıpatıp aynı değildir. Kazakistan Avrasyacılığının özelliği geleceğe güvenle bakan yeni bağımsız ülkenin ürünü olmasıdır."⁶⁰ Avrasyacılık diyalogu bazı Rus gazetecilerinin öne sürdüğü imparatorluk tipi katmanlaşma ve egemenlik motiflerden uzak durmalıdır. Bağımsız Kazakistan için yeni bir Avrasya imparatorluğu kesinlikle kabul edilemez. Görüldüğü gibi, Avrasya coğrafyası, İmparatorluk gibi merkezi ve sömürgeci ilişkilere bir daha sahne olmayacaktır. Yeni Avrasyacılık olgusu merkezi konuma sahip olan Rusya ve Kazakistan'la sınırlı kalmayacaktır. Örneğin, 2007 yılı Kazakistan'da Ukrayna yılı olarak kabul edilmiş, 2007'de Ukrayna'da ise 2008 yılı Kazakistan yılı olarak belirlenmişti. Avrasyacı diyalogda Ukrayna da önemli yer tutar. Tabii Kiev Avrupa

⁵⁸ Abdımanapov, Sergali, "Asya ve Avrupa Diyalogu", ENU, Astana, Mart, 2008, s.13

⁵⁹ N.Nazarbayev, Evrazistvo i Kazahstan, ENU, Astana, 2006, s. 56

⁶⁰ Abdımanapov, Sergali, a.g.e, 2008, s.13

Birliği'ne girmeye çabalamaktadır. Fakat Ukrayna Başkanının Kazakistan'a ziyareti Avrasyacılık eğilimine olan ilgisini işaret etmiş olabilir. Çünkü Kazakistan'da yaklaşık 1,5 milyon Ukrayna asıllı vatandaş yaşamaktadır. Kazakistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Rusya geniş çaplı bölgesel faktörlerin küresel dünyada önemli olduğunun farkındadırlar. Demek Yeni Avrasyacılık ruhani ve pragmatik* açıdan gönüllü komşuluk diyalogu olmalıdır. Yeni Kazakistan Avrasyacılığı küresel çağrılara adapte olabilmesi için uzun vadeli girişimlerle temellenmelidir. Dünya para piyasasının dalgalanmasına tek başına kimse karşı koyamaz. Bu yüzden Nazarbayev BDT çerçevesinde parasal alanda bölgesel dalgalanmanın mekanizmasını kurmayı öne sürmektedir. Bu doğrultuda Avrasya Ekonomik İşbirliği güncelleştirilmektedir. Yeni Avrasyacılığın eskisinden farklılığı ise eski Batı'ya karşı motifin mevcut olmamasıdır. Eleştirmenler Yeni Avrasyacılığın eski Avrupa'ya karşı izole olma politikası olmadığını tam tersine yeni bölgesel ve devletlerarası düzeyde aktif bir etkileşim olduğunu anlamalıdır. Bu yüzden Avrasya alanının ülkeleri, BDT ülkeleri olarak aktif bir şekilde Avrupa'ya doğru ilerlemektedirler.

XXI. yüzyıl Avrasyacılığı tek bir ülke ile özdeşleşmemekte olup prensip itibariyle çok süjelidir. Kazakistan'ın Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı'na 2010'da başkanlık etmesi dış politikada çok taraflı bir politika yürüttüğünü göstermektedir. Kazakistan günümüzde kendini hem Asyalı olarak, hem de Avrasyalı olarak görmektedir. Yeni Avrasyacılıkta bölgeyi Avrupa'dan izole etmemektedir; Bu bağlamda aktif bir şekilde hem Avrasyalı hem de Avrupalı girişimlere katılmaktadır. Bu bağlamda Avrupalılık ve Avrasyalılık fikri madalyonun iki yüzü gibidir. Doğulu yüzü ise Kazakistan tarihine özgüdür. Doğu'dan da vazgeçemez çünkü ülkenin kültürel bağları Doğu'dan temel almıştır. Kazakistan küresel dünyada Asyalı ve Avrupalı girişimlerinin doğal ve sentez sonuçları ile dünyaya örnek olabilmektedir. Kazakistan hem Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın başkanlığını sürdürecektir hem de Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemlerin (CICA) Antlaşması'nın inisiyatifçisi

---

* Pragmacılık, doğruluğu ve gerçekliği tek yanlı olarak yalnızca hareketlerin sonuçları ve başarılarıyla değerlendiren öğretisi, pragmatizm.

olacaktır. Böyle bir Asyalı ve Avrupalı konumsallaşma eşsizdir. Böyle bir konumda Kazakistan hem Avrupa hem de Asya coğrafi alanında öncül rol oynayabilir. Yeni Avrasyacılık girişimleri hem Avrupa'ya hem de Asya'ya açıktır. Bu bağlamda Kazakistan da Avrupa'ya açık olduğu kadar Asya'ya da açıktır. Buna örnek olarak uluslararası örgütlerden Şanghay İşbirliği Örgütü olabilir. Çünkü “Şanghay ruhu” “Avrasya ruhuna” Doğu’lu tarafından girişimlerinin öncülüdür. ŞİÖ Doğu tarafından Kazakistan’ın temel güvenliğini sağlamaktadır. Tüm bu dış siyasi gelişmeler Nazarbayev’in zamanlı ve stratejik faaliyetlerinin sonucudur. Sonuç olarak Kazakistan için Doğu ve Batı yani Asya ve Avrupa tarafları da önemlidir.⁶¹

9.6. Nazarbayev’in Ekonomik Boyutta Avrasyacılık Yaklaşımı

İngiliz devlet adamı Churchill’in “ekonominin milli olması lazımdır.”deyişi şimdi bile geçerliliğini kaybetmedi. Tam tersine o dönemlerde gücünü yeni göstermeye başlayan “Trans nasyonal” şirketler şimdilerde dünyayı tamamıyla ele geçirdi ve karar mekanizmalarının çoğunu elde etmiş durumdadır. Bu, dünya gündemindeki önemli meselelerden biridir. Bu durum sadece Kazakistan’la ilgili değil, artık bütün dünya ülkelerinin başındaki problemdir.⁶²

Gerçekten de şimdilerde dünyadaki herhangi bir ülkenin, sermaye ve teknolojisini ele geçirmiş uluslararası şirketlerin yardımı olmadan gelişebilmesi imkânsızdır. Dünyadaki hammadde kaynakları ve satış piyasalarının çoğunu paylaşarak fiyat politikalarını belirleyen de bu şirketlerdir. Gelişmiş ülkelerin refah düzeyine yetişmek için ülkeye sermaye ve teknoloji gerekmektedir. Ayrıca mal ve enformasyon akışını engelleyip sınırları kapatmak, dünyadan kopuk yaşamak, kapalı bir ülke olmak bu zamanda mümkün değildir. Mümkünse bile bunun nasıl sonuçlara yol açacağı Sovyet dönemindeki tecrübelerden görünmektedir.⁶³ Bu yüzden Kazakistan, yabancı şirketlerin yardımıyla dünya ekonomisi ile bütünleşmek istemektedir. Kazakistan, bağımsız olarak gelişmeyi öğrenmektedir ve bu istikamete yönelmektedir. Şimdi globalleşme sürecinde şartların dayatmalarından sadece etkilenen değil, aynı zamanda

---

⁶¹ Rustemov, a.g.e, s.3

⁶² Kakimjanov, Zahitulla, Uslojneniye Ekonomicheskikh Protsesov, ENU, Astana, 2005, s.140

⁶³ Seydumanov, Saylau, Fenomen Evrazistva V Tendensi, ENU, Astana, 2005, s.516

kendi özünü koruyarak onun içinde etken taraflardan biri olmasını da başarması gerekmektedir.⁶⁴

N.Nazarbayev diğer Orta Asya devletlerine göre enflasyon ve kriz, paranın değer kaybı gibi tüm ekonomik zorlukları büyük oranda aştı. Eğitim, yüksek öğrenim, sağlık alanının yanı sıra ekonomik alanda entegrasyonu güçlendirmeye çalıştı. Tüm bu adımların neticesinde toplumun yaşam şartları iyileşti ve refaha ulaştı. N.Nazarbayev: “Biz kendi eksikliklerimizi ne kadar kontrol altında alsak da ekonomik gelişmenin tek yolu entegrasyon üzerinde ilerlemektir.” diye vurgu yapmıştır. Nazarbayev kendi yarattığı ekonomik tabanın özelliklerini oluşturup, entegrasyonu inşa etmek niyetiyle bu doğrultuda önemli adımlar attı. Aynı şekilde piyasa ekonomisi koşullarını geliştirerek entegrasyona dayalı bir ortak pazarı oluşturmaya karar verdi.⁶⁵

SSCB'nin çöküşünden sonraki zor şartlarda ilk kez N.Nazarbayev tarafından sunulan Avrasya Birliği projesi Avrasyacılığın yüksek idealleri ve teorik idraklerinin gerçekleştirilmesi yönünde bir çalışmadır. Herkes N.Nazarbayev'in Sovyet sonrası alanda çok vektörlü ekonomik ve ardından siyasi entegrasyon hakkındaki girişimlerinin SSCB'nin çöküşünden sonraki durumu düzgün biçimde iyileştirmenin kilit nokta teşkil ettiğini net olarak anladı. Kazakistan liderine göre temel entegrasyon süreçleri sadece Sovyet sonrası alan çapında değil aynı anda tüm Avrasya çapında ekonomik, siyasi, manevi ve sosyal-kültürel alanlara yönelmektedir. Bununla birlikte iki temel faktör: globalleşme ve güvenli alan anlamında Avrasyacılığın geleceğini belirlemektedir. Kazakistan, Avrasyacı çok vektörlü jeoekonomik, jeopolitik, jeokültürel çıkarların merkezinde bulunarak, entegrasyon yönünde bilinçlenmeye önderlik etmiştir. Tarih, N.Nazarbayev doktrininin yaşama şansı olduğunu ispatlamıştır. N.Nazarbayev'in bir girişimi olan 1995-Gümrük Birliği Antlaşması eski Sovyet ülkelerinin birliği ve ekonomik yakınlaşmasının gerektiğini önemli ölçüde bir kez daha vurgulamıştır. Ortak ekonomik çıkarların güdülmesi, ulusal ekonominin rekabet etme gücünün geliştirilmesi, yenilenmesi, halkların yaşam düzeyinin yükseltilmesi, Avrasya Ekonomik İşbirliği, Ortak Ekonomik Alan gibi entegrasyon faaliyetlerinin temel öncelikleri olmuştur. Bu

---

⁶⁴ Balgımbayev, Nurlan, Neftenaya Promishlennost V Kazakhstane, ENU, Astana, 2003, s.158

⁶⁵ Nısanbayev, Arıstanbek, “Eurasyaşıldık, Tauelsizdik”, Jelmay, sayı.16,cilt:6, Şubat, 2006, Almatı, s.6

ise Kazakistan liderinin yılmaz siyasi idaresi sayesinde meydana gelmiştir. Kazakistan lideri Avrasya güvenliği çerçevesinde ise, Kolektif Güvenlik Antlaşması, Şangai İşbirliği Örgütü, CICA işbirliği üzerinde kurumsal faaliyetlerin kilit yapılarını formüle etmiştir. Bunun yanında, entegrasyon sadece istek ve çabalarla sınırlı kalmayıp, alınan görevleri sorumluluk bilinciyle yürütmek olarak da algılanmıştır.⁶⁶

Kazakistan ve Avrupa Birliği ilişkileri tam da bu eksen üzerinde şekillenecektir. N.Nazarbayev'in kendi "Avrupa Yolu" programında, yaşam düzeyini, siyasi ve sosyal kurumların gelişimi ile Avrupa standartlarına uyum konusundaki özel sorumluluk bilinci yükseltecektir. Bu anlamda Kazakistan kendi açısından birlik sürecinin iki yönlülüğüne ve Avrupa Birliği ile ortak ilişkilerinin düzenlenebileceğine emindir. Nazarbayev'e göre, "Avrupa Yolu" iki tarafın da aktif hareket yolu olmalıdır. Avrupa yatırım boyutunun genişletilmesi, karşılıklı haberleşme, tecrübe paylaşımı, teknoloji transferi, vize süreçlerinin karşılıklı kolaylaştırılması gibi ortak adımlar, karşılıklı ve içsel sorunların çözüm yolu olmalıdır. Bununla birlikte globalleşmenin negatif tarafı, özgünlük ve tarihi köklerin silinmesine varabilecek kültürel birleşme olasılığıdır. Fakat N.Nazarbayev'in Avrasyacılık doktrininin temel ilkelerinden biri; izole olmak değil, aksine Avrasya halklarının zengin ve sosyo-kültürel miraslarını güçlendirmektir. Bugün ise Kazakistan dünyaya Kazakistan'ın gelişimini harekete geçiren güçlü, uyumlu, etkili etnik unsurlar arası işbirliği ve kültürel çeşitliliğin eşsiz modelini sunmaktadır. Nazarbayev'in girişimleri sayesinde Avrasyacılık ideasının barışçıl ve yaratıcı potansiyellerini simgeleyen Kazakistan Halklarının Meclisi ve Dünya Dinler Forumu gibi toplumsal yapılar kurulmuştur. Kültürlerarası diyalogun farklı şekillerini düzenleyerek Avrasya halklarının spiritüel birliğini sağlamak ve çeşitli kültürler ile dinlerin, dillerin uyumlu gelişmesine yol açmak esastır. Avrasya'nın sembolik iletişim mekanizması olarak Sovyet sonrası Avrasyacılık temelinde öncü niteliğinde uluslararası öncelik kazanan merkez Astana şehri olmuştur.⁶⁷ Kazakistan lideri N.Nazarbayev XXI. yüzyılda insani yaşamın ve beşeriyetin devam edebilmesinin tek yolu olarak halklar

---

⁶⁶ Abdıkirimov, Oralhan, Vostrebovannost Evraziskoy İniyatıvı Prezidenta Respubliki Kazakhstana, ENU, Astana, 2004, s.57

⁶⁷ Muhamedjanov, Ural, Strategya N.Nazarbayeva, ENU, Astana, 2000, s.61

arasında ve kültürler arasında uyum ve işbirliğinin sağlanması için toleransı ve karşılıklı işbirliğini savunmaktadır. Bugün Avrasya kıtasında tek bir enformasyon ve ekonomik alan kurmak için ön koşullar oluşturulmuştur. N.Nazarbayev, Avrasyacılığın temelini pratikte uygulayarak geleceğin temel eğilimlerinin teorik biçimlenmesi için çabalamaktadır. Nazarbayev'e göre, "XXI. yüzyılda Batı, Doğu ve Asya-Pasifik kutupları arasında ekonomik, teknolojik gelişmeler dikkat çekici olmuştur. Kazakistan, Rusya, Orta Asya ülkeleri, Kafkasya çağdaş piyasanın altyapısını ve taşımacılık yollarının stratejik iletişimini sağlamak için, Avrasya'yı tek pazara dönüştürmek amacıyla aktif bir şekilde gayret göstermektedirler. Eski SSCB ülkeleri Batı ve Doğu arasında iletişim kurmaya niyetli olduklarını bildirdiler. İletişim ile ticari girişimler Avrasya çatısını oluşturmaktadır. 500 sene geçtikten sonra üçüncü kez İpek Yolu yeniden canlanmaktadır. Kültürel çelişkileri yenerek uluslararası serbest ticari alan oluşturmak ve çeşitliği kaybetmeden birlik kurmak Avrasyacılığın temel doktrini'dir."⁶⁸

10. Nazarbayev'in Avrasyacılık Yaklaşımlarını Destekleyen Siyasetçiler

3 Haziran 1994'te Minsk zirvesinin önemi Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Avrasya Ekonomik Birliği fikrini ilk defa burada diğer liderler ve BDT ülkelerinin kamuoyları ile paylaşmış olmasıydı. Bunu takip eden on yıl boyunca, Kazakistan, dünya Avrasyacılığının önemli bir merkezi haline geldi. "Kazak Avrasyacılığı", yönetimin de desteği ile ciddi bir fikri olgunluğa erişti; hakkında onlarca kitap, yüzlerce makale yazıldı. Kazak Avrasyacılığı Kazakistan dış politikasının da önemli bölgesel ve küresel açılımlarından, argümanlarından biri oldu. Küreselleşmenin kuvvetli ivmesinin farkında olarak, ekonomik bütünleşmenin inançlı bir savunucusu olan Nazarbayev, "Alma-Ata, Avrasya Ekonomik Bölgesi'nin bütünleşmesinin planlayıcıları ve geliştiricileri için ideal bir merkez olacaktır." diyordu. Nazarbayev'in dış politika açılımları Türkistan bütünleşmesi ile sınırlı değildi. Avrasyacılık kuzeye ve batıya doğru Kazak dış politikasının açılan kapısıdır. Tanınmış Kazak şair ve edebiyatçısı Olcas Süleymanov, Halklar Kongresi Partisi'nin lideri olarak, bir Rus-Kazak konfederasyonu kurulması teklifini gündeme getirdi. Süleymanov, daha evvel yazdığı "Az i Ya" isimli romanında Kazak Avrasyacılığı'nın temellerini zaten atmıştı.

---

⁶⁸ Nazarbayev, Mesto İ Rol Evrazi V Tritsiyachİleti, ENU, Astana, 2000, .s.3

Daha doğrusu Süleymanov'a Kazak Avrasyacılığı'nın babası demek de yanlış olmaz. Step ve orman kültürlerini, göçebe ve yerleşik hayat tarzlarını, İslam ve Ortodoksluğu, Doğu'yu ve Batı'yı bir araya getiren bir "yin'-yan'" figürü misali, Ruslar ve Kazakların birbirlerinden farklı, ama birbirlerini bütünledikleri tartışması başladı. Ancak Slav Birliği'ne çağrılmamaktan dolayı başlayan şok dalgası, Kazak kamuoyunda ve liderliğinde iz bırakan önemli bir kırılma noktası oldu. SSCB yıkılırken; Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna liderleri Belovej'de toplandılar. Slav liderleri bir araya gelme kararı alırken Orta Asya liderleri de 13 Aralık 1991'de Aşkabat'ta toplandılar. Eğer Slav Birliği kurulacaksa Orta Asya liderleri de bir Türk Birliği'ni kuracaklarını Yeltsin'e telefonla iletiler. Kazakistan için kırılma noktası ise Slav liderlerinin toplantısına Kazak liderinin davet edilmemesi idi. Bundan sonra Yeltsin bir daha toplanmayı teklif etti. Ülke liderleri ise 21 Aralık 1991'de Almatı'da yeniden toplanarak BDT'ye dâhil olma kararını aldılar. Büyük ihtimalle, projenin (Avrasya Birliği) asıl tasarımcısı olan o zamanki Halkın Kongresi Partisi Genel Başkanı Olcas Süleymanov, bu coğrafyada bir konfederasyon veya birliğin kurulmasını tarihi olarak kaçınılmaz bir kader olarak görmekteydi. Sadece Kazak Avrasyacılarında değil, en başından beri pek çok Avrasyacı yazar ve fikir adamının da tarihin kaçınılmaz kaderleri konusundaki kabulleri bu noktada büyük benzerlik taşımaktadır.⁶⁹

10.1. Olcas Süleymanov ve Onun "Az i Ya" Eseri

'Az' eski Slavcada "ben", 'Ya' ise modern Rusçada "ben" demektir. Bu iki kelime I (ve) bağlacı ile "ben ve ben" demek olur. Ayrıca 'Az' Kiril alfabesinin ilk, "ya" ise son harfleridir. "Az" sen, "Ya" ise ben demektir. Görüldüğü gibi O.Süleymanov okuyucuyu daha kitabın ismiyle şaşırtmaya başlamaktadır. Bu eserinde Olcas Süleymanov 'Az' kısmı ile Rus edebiyatı, 'Ya' kısmı ile de Kazak (Türk) halkının eski tarihi, kültürü ve etnik kökü hakkında bilgi ve belgeler vermektedir. Rus şovenizminin ve dünya hâkimiyeti hayallerinin zirvede olduğu 70'li yıllarda Az I Ya, gerçek bir bomba gibi patlamıştır.⁷⁰

---

⁶⁹ Karasar, Hasan Ali, Türkistan Bütünleşmesi, Ötüken Yay., İstanbul, 2009, s.45

⁷⁰ Olcas Süleyman, "Az i Ya", çev. Natık Seferoğlu, TDAV, İstanbul, 1992, s.9

Tabi ki Az i Ya birdenbire doğmamıştır. Sovyet rejiminin muhalifleri, Türkologları, tarihçileri içinde rejimin sıkıntılarını kendi hayatlarında yaşayan, Potanın, Potapov, L. Gumilev gibi yazarların birikimleri, Az i Ya'yı ortaya çıkarmıştı. Türk-Slav ilişkilerinin ana hatlarını inceleyen bu fikir adamları, Türk kültürünün, Türk Devlet geleneğinin, Türk askeri tarihinin büyük gücünü ve tesirini açıklıyordu. Olcas bu âlimlerin gerçeklerine dayandığı için hem cesur hem de inançlı idi.⁷¹

Az i Ya'nın ilk kısmında Igor destanı ve onun tarihi gerçeklik payı araştırılırken, bu eserdeki Türk tesirini, dil, üslup, ideoloji ve tarih bakımından ortaya koyarak resmi ideolojiyi sarsmıştır. O, 1972'de Musin Puşkin tarafından keşfedildiği iddia edilen eserin otantik olmadığı, II. Katerina'nın emperyalist politikasını temize çıkarmak için uydurulmuş bir eser olduğu münakaşalarına katılır ve eserin aslında 12. Asırda tanzim edildiğini ortaya koyar ve ancak daha sonra yıllar içinde kendi dünya görüşlerine aykırı yerleri çıkararak suçlar. Ancak "Burada tarihi bilgilerin asıl kaynağı olan dil, hala mevcuttur. O, geçmişin en tarafsız, en objektif şahididir. Bütün tarafgir tarihçilerin dışındadır" diyerek, eserdeki karışıklık arasından kendi kökleri hakkında hakikati keşfettiğini söyler.⁷²

Eserin birinci kısmı, sadece Kazakistan'da değil, bütün Türk âleminde geniş akisler yaratmıştır. Kırım'da Mustafa Cemiloğlu, Kırgızistan'da Cengiz Aytmatov, Azerbaycan'da Ebulfez Elçibey, Özbekistan'da Muhammed Salih hep bu fikirlerin değişik bölgelerdeki temsilcileri olmuşlardır. 3 Şubat 1976'da Sovyet İlimler Akademisi toplanarak eseri yetersiz ilan eder ve Süleymanov'u da cahillik ve sapkınlık yapmakla suçlar. Mahkemeler kurulur, sert bir şekilde uyarılır ve resmi ideolojiye itaate zorlanır. Ancak mahkeme sonunda çıkan sonuç son derece dikkat çekicidir. "Suleymanov"dan aleni pişmanlığını dile getirmesi istenir.⁷³

Eserde Olcas Avrasya kıtasında hükmeden Türk halkının Slav halkları ile ilişkilerini tarihi açıdan anlatarak Avrasya'nın Türk halkının ana toprağı ve tarihi vatani olduğunu ispatlamaktadır. Bununla birlikte Slavlarla bir çatı altında yaşadıklarını da

---

⁷¹ Olcas Süleyman, a.g.e., a.y.

⁷² Sadanov, Jumagul, Lider Kazakhstana, ENU, Astana, 2005, s.133

⁷³ Olcas Süleyman a.g.e., s.10

tarihi bir açıdan anlatmaktadır. Olcas'a göre, XII. asır Rusları ırkçı olamazlardı. Türklerle siyasi ve medeni ilişkiler henüz sağlamdı. Hem de kan akrabalığı mevcuttu. Ruslar kendi göçebe komşuları ile karışıp kaynaşmıştı.⁷⁴

Olcas'ın As i YA'sına göre, "İgor Destanı'ndan sonra kaleme alınmış eserlerin hiçbirinde Hıristiyanlar 'bozkurt'a benzetilmemiştir. Bu olumlu mecaz Hıristiyanlıktan önceki inançlarla ilgilidir. Türk ve Moğol folklorunda kurt, "yiğitlik, mertlik" sembolüdür. Çok az kahraman kurda benzetilmek şerefine nail olur. Kurt en nüfuzlu totemlerden biridir. Bazı türeyiş efsanelerine göre, Türkler ve Moğollar kurttan türemiştir. Olcas Süleymenov eserinde Kurdu eski Rus kültürü olduğunu da hatırlatmaktadır. Filolojik alanda "İgor Destanında" "Poloves" sözü de şekilce "stepovets" sözü gibi aynı morfolojik sisteme dayanarak kurulmuş ve "bozkır adamı" yani bozkırda yaşayan adam manasını taşımıştır. Olcas'ın Az i Ya eserine göre, Avrasya alanında XII. asıra kadar Müslüman savaş silsileleri bir defa olsun Kiev Rusya'sı topraklarına girmemişlerdir. İslam'ın Doğu Avrupa'ya yolunu göçebe Türkler kesmişlerdir. Elbette göçebe liderlerinin bunu bile bile yaptıkları düşünülemez. Fakat Güney Rus bozkırları uğruna çekişme, tarihçilerin düşündüğü gibi hiç de yalnız otlak yerlerini ele geçirmek amacıyla olmuyordu. Türkler meridyen boyunca da göç edebilirlerdi. En iyi otlak Kuzeye doğru, Volga ve Ural sahilleri boyunca uzanıyordu. Türk Hakanlığı devrinden beri Şark dünyasını Avrupa ile birleştiren en meşhur ticaret damarı İpek Yolu da Türk topraklarından geçip gidiyordu. Kervanların güvenliğini sağlayan göçebe Türk hükümdarları yüksek gümrük hakkı alıyorlardı. (Her kesenin onda biri). Her bir damga kendi payını alırdı. (Boyun göç ettiği arazinin seferi damga ile belli edilirdi.)⁷⁵ Burada Avrasyacılığın babası Avrasya kıtasında eski tarihten beri geniş çapta bir alışveriş ve değiş tokuşun yürütüldüğünü vurgulamaktadır.

10.2. Avrasyacılığın Kültürel Boyutu

Coğrafi açıdan bazı özelliklere sahip olan Avrasyalılar ne Batı ne Doğu ve ne de Güney Doğu Asyalıdır. Avrasya halklarında Turan ve Slav özellikler daha ağır basmaktadır. Avrasyacılık Batı ve Doğu medeniyetinin birliğidir. Eğer Batı'nın ilkesi

⁷⁴ Sadanov, a.g.e., s. 133

⁷⁵ Olcas Süleymenov, Aziya, Atamura, Almatı, 2002, s.107

“dış dünyayı tanı ve bunu esas alarak tekrar değiştir” ise Doğu’nun ilkesi “önce kendini tanı ve bunu esas alarak kendini değiştir” şeklinde tarif edilebilir. Avrasyacılığın ilkesi ise: “hem kendini hem dünyayı tanı; iyilik yap, her şeyle uyum içinde ol, ferasetli olmaya gayret et.” şeklinde tanımlanabilir. Yani Avrasya insanı, Doğu’nun maneviyatıyla canlanmış yüksek ahlaklı ve Batı’nın bilimi, akılcılığı ve modern teknolojisine sahip, bu iki değeri kendinde bağdaştıran kâmil insan tipidir.⁷⁶

Avrasyacılık fikri Batı ve Doğu değerleriyle kıyaslandığında kendine has özelliklere sahiptir, fakat onlarla çatışma durumunda değildir. Tam tersine iki değeri geliştirir, birbirine yakınlaştırır ve sentez eder. O, maddi dünyayı keşfetmekle insanın kendi iç dünyasını keşfetmesini birbiriyle bağdaştırır ve bu değerlere yeni bir ivme kazandırır. Başka bir deyişle insanın maddi pratik aksiyonu manevi insancıl teşebbüsüyle güçlenir ve insanın manevi olarak gelişmesi ve ahlaka sahip olması, dünyadan izole olmasını değil; somut, çok taraflı harekete geçmesini sağlar.⁷⁷

11. Nazarbayev’in Avrasyacılık Siyasetine Karşı Muhalif/Alternatif Düşünceler

11.1. Avrupa Birliği Modelinde Avrasya Birliği

15 sene öncesi Moskova devlet üniversitesinde N.Nazarbayev’in Avrasya Birliği ortaya attığı projeye bazı siyasetçiler soğuk bakmışlardır. Onlara göre, Avrupa entegrasyon yürütmekteyse, bu Kazakistan’ın da entegrasyonu savunması anlamına gelmemeliydi. Kazakistan 200 sene sonra bağımsızlığa kavuştu. Buna mukabil, Avrupa her zaman bağımsız olagelmıştır. O halde, Kazakistan, bağımsızlığının değerini bilmelidir.

Fransa ve Almanya gibi, Rusya ve Kazakistan da Avrasya Birliği’nin girişimci ülkeleri olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Kazakistan’ı Avrupa ülkeleri ile karşılaştırmak yanlıştır. Zira Avrupa’da sınırlarını tam olarak belirlenmiş devletler

---

⁷⁶ Nisanbayev, Arıstanbek, “Eurasyaşıldık, Tauelsizdik”, Jelmay, sayı.16, cilt:6, Şubat, 2006, Almatı, s.6

⁷⁷ Abdımanapov, Sergali, “Ot İdei K Praktike, Evraziski Vzglyad,” ENU, Astana, 2006, s. 540

vardır. Kazakistan Avrupa'nın yürüttüğü siyasetin aynısını uygulamaya hazır değildir.⁷⁸ Avrupa ülkeleri feodalizmden kapitalizme ve daha sonra ise kapitalizmden emperyalizme yönelmiştir. Onlarda endüstri ve ekonomi hızlı bir şekilde gelişmiştir. Avrupa ülkeleri kendi aralarında Asya, Afrika, Latin Amerika toprakları için rekabet etmişler ve hatta bu uğurda savaşmışlardır.

Şu anda sömürgecilik ortadan kalkmıştır. Ancak yeni bir nüfuz aracı ortaya çıkmıştır. Bu ise, globalleşmedir. Artık eskisi gibi ülkelere asker, tank göndermeye gerek kalmadı. Kapitalist güçler, Asya ve Afrika ülkelerinin zenginliklerini elde etmenin yeni bir yolu olarak kendi mallarını satarak, diğer ülkelerin sınırlarını geçerek globalleşme üzerinde etkilerini kurmaktadır.⁷⁹ Askeri açıdan ise, NATO ülkeleri güçlerini birleştirmektedir. Artık, Avrupa Asya ve Afrika'yı birbiri ile savaşmadan birleşerek kontrol etmeye çalışmaktadırlar.

Kazak milletçilerine göre ise, Kazakistan, Avrupalı değildir; Asyalı, Türk, Müslüman Kazak devletidir. Kazakistan'ı bilim ve teknik konusunda gelişmiş İngiltere, Fransa, ABD, Japonya ile karşılaştıramayız. Onlar 200-300 sene önce kapitalizme geçtiler ve bu yüzden ekonomik, teknik, kültürel konuda ilerlediler. Her gelişmenin yolu aşamalı bir şekilde ilerlemelidir. Biz bağımsızlığımızı daha yeni elde ettik. Dolayısıyla endüstriyel üretim sektörleri gelişmeden Kazakistan'ın Avrupa'nın yolunu seçmesi henüz mümkün görünmemektedir.⁸⁰

11.2. Avrasya Birliği'nin İdeolojik Temelleri Konusundaki Eleştiriler

Avrasya Birliği Gumilev teorilerinin temelindeki tasarıdır. Kazak milletçileri Gumilev'in teorilerinin ideolojik olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre, bu proje Moskova açısından uygun olduğu için onun tarafından desteklenmektedir. Eski SSCB ülkeleri bir araya gelse tekrar eski Moskova merkezine bağımlı kalacaklardır. Avrasyacılığın tarihsel boyutuna bakarsanız asıl Avrasya ideasının Rus

---

⁷⁸ S.Batırshaulu ile reportaj, (Muhabir: Y.Ongarova),Kazakistan Dış İşler Bakanlığı, Astana, 2009, 22 Nisan, 14:30

⁷⁹ Abilov, Bolat, "Azat" Demokratyalık Partiyasını Töragası, "Adilet", 2007,sayı:3, cilt:4, s.13

⁸⁰ Tuyakbay, Jarmahan, Sosyal Demokrat Partiyasının Töragası, "Jas Kazak Unu" ,2005, sayı:3, cilt:6, s.6

emperyalistlerinin Rusya topraklarını genişletme amacı ile ortaya koyduklarını görürsünüz. O dönemde Rusya toprağı Ural dağlarına kadar ulaşmış değildi. Ruslar Ural dağlarında Başkurt, Nogay ve Tatarları hâkimiyetleri altına alınca önlerinde Asya'yı ele geçirmek için bir engel kalmamıştı. Bu yüzden Avrasyacı entegrasyon projesi, Avrasya medeniyeti, Avrasya ortak tarihi gibi noktaları öne sürerek fikirlerine destek sağlamaya çalışmaktadırlar.⁸¹ Avrasya'nın bütünleştirici olarak Cengiz Han Doğu'dan Batı'ya doğru; geçen yüzyılda ise Ruslar da tam tersine Batı'dan Doğu'ya yönelmiştir. Ancak bunları gerçekleştirmek için teorik bir altyapıya ihtiyaç duydular. Bu yüzden Avrasyacılık idea ortaya çıktı. Yani bir anlamda Avrasyacılık alan ideolojisi diğer bölgeleri sömürmek için kullanıldı. Moskova'daki tüm Ruslar için Avrasyacılık ideası Uralı, Sibiryayı, Kazakistan'ı sömürmek için ortaya atılan bir araçtır. Rus emperyalistleri açısından büyük Avrasya alanını elde etmek için ihtiyaç duyulan bir teoridir. Bu yüzden "biz Avrasyalılarız" ve "bizim ortak kültürümüz var" diyerek yaklaşmaktadır. Cengiz Han askerleri Doğu'dan Batı'ya doğru hareket ettiyse kimse Moğol olmadı herkes kendi kimliği altında kalmaya devam etti. Bir imparatorluk oluşturdu; fakat her halk kendi dilini, kültürünü, ulusunu muhafaza etti. Kısacası, Ruslar kendi sömürgecilik siyasetlerini gerçekleştirmek için bunları savundular. Bu eleştirilere göre, Avrasyacılık fikri sadece Rusların kendilerine aittir ve kendi çıkarlarına hizmet etmektedir.⁸²

11.3. Gelecekteki Olası Ortodoks Avrasya Birliği Tehlikesi

Entegrasyon diğer ülkeler ile bütünleşmek ise bağımsızlığımızı korumalıyız. Çünkü entegrasyonu dostluk ve yakınlaşma diye değerlendiresek bile Rus ideolog A.Dugin: "Avrasya Birliği, gelecek Ortodoks birliktir."⁸³ diye değerlendirme yapmaktadır. Bu durumda Kazaklar Ortodoks bir devlet olamaz. Avrasya Birliği projelerine ilk Rusya, Beyaz Rusya dâhil edilmeye çalışıldı. Daha sonra Kazakistan ilave edildi. Onların içinde çoğu Rus, Ukraynalı ve Belarus yaşarken Kazaklar sadece

---

⁸¹ Shahanov, Muhtar, Oyan Kazak, Jas Kazak, Astana, sayı:5, cilt:6, Mart 2005, s.5

⁸² S.Batırhsaulu ile reportaj, (muhabir Y.Ongarova), Astana, Kazakistan Dış İşleri Bakanlığı, 22 Nisan, 2009

⁸³ A.Dugin, Vecherniye Novosty, Evraziski Dom, Moskova, 2003, s. 3

%5'tir. Bu durumda Parlamento'ya girebilmek bile problem olacaktır. Projeye göre Avrasya Birliği'nin iki parlamentosu olacaktır. İki Parlamento'nun ilkinde yani yüksek parlamentoya her cumhuriyetten 50 kadar milletvekili gelecektir; ikinci parlamentoya ise nüfusa göre seçim yapılacaktır. Bu durumda Meclisin Slavların eline geçmesi durumu olacaktır. Böyle bir yapıda olan birliğin ise, bağımsızlığımıza tehdit edebileceğini söyleyebiliriz. Bu durumda, Avrasya Birliği hiçbir şekilde Asyalı ya da Türk birliği olmayacaktır. Rusya'nın üstü örtülü amacı kendi merkezli bir Ortodoks birlik kurmaktır.⁸⁴ SSCB'nin parlamentosunda çalışan sadece 7-8 Kazak vardı. Onların seslerini ise kimse duymazdı. Dolayısıyla eğer Kazakistan Avrasya Birliği doğrultusunda hareket ederse Slavların arasında sesini duyuramayacaktır. Bu yüzden Avrasya Birliği yeniden Moskova'nın hâkimiyeti altına giren yol demektir. Kazak milliyetçilerine göre, tabii ki, Rusya ile dostluk ilişkileri sürdürülebilir; fakat bu ideolojisi kabul edilmemelidir

Avrasya Birliği projesine göre Ordu da ortak olacaktır. Bu durumda Ordu birleşirse devlet önemli bir gücünü kaybetmiş olacaktır. Bu bağlamda bir zamanlar V.İ.Lenin: "Biz sizin dilinize, dininize dokunmayacağız. Namaz kılmaya, dua etmeye devam edeceksiniz. Biz sadece sizi sömürgeci güçlerden koruyacağız."⁸⁵ deyen Lenin'in konuşmalarını dile getiren S.Batırshaulu tam tersini yaptıklarını açıkladı. Sonuçta öyle bir zaman geldi ki, Kazakça konuşanlar üzerinde bile şiddetli cezalar uygulandı. Burada eşit haklar nerdedir? Şimdi ise Kazakistan bağımsızlığını yeni aldı. Ama Lenin'e rağmen Astana'daki insanların çoğu Kazakça konuşmayı bile bilmiyorlar. Yani Kazakistan devletinin kendi siyaseti olmalıdır. Dolayısıyla, Bağımsız Kazakistan siyasetçileri için ilk planda bağımsızlığı korumak amacı mevcut olmalıdır.⁸⁶

---

⁸⁴ Batırshaulu, Saylau, Alash Aynası, "Alash Azamati", Astana Yay., Astana, 2006, s.4

⁸⁵ Batırshaulu, Saylau, Alash Aynası, "Alash Azamati", Astana Yay., Astana, 2006, s.4

⁸⁶ S.Batırshaulu ile reportaj, (muhabir Y.Ongarova), Astana, Kazakistan Dış İşler Bakanlığı, 22 Nisan, 2009

11.4. Avrasyacı Kimlik: Kimlik Konusunda Kazakistan Milliyetçi Gruplarının N. Nazarbayev'e Açık Mektubu

24 Aralık 2008'de Başbakan K.Masimov'un Hükümeti tarafından kabul edilen kimlik konulu kararname muhalefet tarafından tepkiyle karşılandı ve bu bağlamda cumhurbaşkanına bir açık mektup iletildi. İşte açık mektubun içeriği şöyledir:

“Biz Astana şehrinin halkı partiler ve toplumsal örgütler adına K.Masimov'un başkanlık ettiği Kazakistan Hükümetine 24 Aralık 2008'de 1235 sayılı kararnamenin Kazak halkının geleceğine tehdit olacağını ilan ederek bu mektubu göndermekteyiz. Kazak halkının adını yok edip “Kazakistan Ulusuna” değiştirme ideasının tamamının Hükümetteki insanların kendini Kazak olarak değil Rus ya da diğer millet kökenlilerin işleri diye değerlendirmekteyiz. Onlar Ulus olarak Kazak yerine, Amerikalı gibi Kazakistanlı diye karmaşık bir ulus üretmeyi tercih etmektedirler. Kazakistan'ın bir devlet olarak kalması için devleti yönetici bir ulus olması şarttır. Eğer Kazak ulusu ortadan kalkarsa devleti kimler koruyacak? Eski Sovyet ideolojisi ve bugünkü bazı kapitalistler “Sovyet halkı” ve “Kazakistan Halkı” diyerek aynısını yapmaya kalkmışlardır. Hükümet neden Kazak ulusunun ismine zarar getirmeye kalkmaktadır? Kazak ulusunun ismini değiştirmeye kalkan Hükümet Kazaklarda ve dış ülkelerdeki 5 milyon Kazak'tan izin aldı mı? Hayır. Bilakis günümüzde ulusal devlet kurmakta rehberlik edecek ülkeler de çoktur. Örneğin, Özbekistan, Kırgızistan, Litvanya, Polonya, Fransa gibi. Onlar “Özbekistanlı”, “Kırgızistanlı”, “Litvanyalı”, “Polonyalı”, “Almanyalı”, “Fransalı” diyerek uluslarının adını değiştirmemişlerdir. Tüm medeni ülkeler tarihsel adlarını, doğal gelişme yolunu değiştirmeden korumuşlardır. Amerika devletinin oluşumu ise, tamamen farklıdır. Onun devlet kurulumu sömürge altında teşekkül etmiştir. Öte yandan bu koloni bağımsızlığına kavuşurken, yerel halkı da yok ederek yerine Amerika Birleşik Devletleri'ni kurdu. Kazak halkı ise dışarıdan gelerek toplamış bir millet değildir. Tarihte atalarımızın miras olarak bıraktığı topraktayız. Pasaportumuzun “Kazakistanlı” olarak değişmesine karşıyız. Bu yüzden 24 Aralık 2008'de kabul edilen 1235 sayılı kararda geçen “Kazakistanlı ulusu” kavramının ortadan kaldırılmasını talep ediyoruz ve kararın tamamen yok sayılmasını istemekteyiz.

İktidar Parlamentoyu ve halkı duymadığı takdirde halkın barış ve huzuruna zarar geleceğini duyurmaktayız.”

M. Shahanov, “Ulusal Dil” Devleti Toplumsal Hareketi’nin Başkanı;

B. Abilev, “Azat” Demokrasi Partisi’nin Başkanı;

J. Tuyakbay, Sosyal-Demokrat Partisi’nin Başkanı;

S. Abdildin, Kazakistan Kömünist Partisi’nin Başkanı;

T. Rıskulbekov, “Jeltoksan Ruhı” Ulusal Örgütü’nün Başkanı;

G. Jaylıbay, Kazakistan Yazarlar Birliği’nin Başkanı;

N. Nusupjanov, Kazakistan Ulusal Şarkıcılar Grubunun Başkanı; vd.

Neticede milletçiler tarafından organize edilen bu muhalefet sayesinde, 2008 Aralık’ta kabul edilen 1235 sayılı karar raftan kaldırılmıştır.

11.5. Avrasyacılığa Karşı Turancı Karşı Çıkışın Sembolü Olarak İlk Türkistancı Kazak Lider Mustafa Şokay

Muhalefetin kullandığı/başvurduğu önemli sembollerden biri de, milliyetçi aydın Mustafa Şokay’ın fikirleridir. Mustafa Şokay, barıştan yana, milletçi bir siyasetçi idi. 17 Aralık 1917’de Otonom bir devlet kurma planı yapıldığında Mustafa Şokay’ın liderliği ile 4 ulusun birliği halinde oluşturulan Kokand’da Türkistan Otonomisi (özerkliği) ilan edildi. Ayrıca, Mustafa Şokay, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’e hayrandı. Atatürk’ü örnek aldı.. Mustafa Şokay Türkistan için hep Atatürk gibi bir reformcunun olmasını hayal etti.⁸⁷ 11 Şubat 1918’de Bolşevikler Kokand’a Taşkent’ten asker göndererek Otonom (özerk) devleti yıktı. Savaşta iki tarafın gücü dengesizdi. Bolşevikler büyük toplara ve silahlara sahipti. Otonom devletin ise daha askeri bile yoktu. Kurtulanlar Fergana dağlarına kaçıp 1928’e kadar savaşa devam ettiler. Ruslar bunları “Basmacılar”, (Kazak milliyetçileri) olarak adlandırmışlar. Mustafa Şokay Ruslar’ın “böl ve yönet” ilkelerine karşı idi. Şokay Türkistan’ın beş devlet olarak bölünmesini istememişti. O, Türkistanlıların tek ulus olduğunu, tek dine ve tek dile sahip olduğunu öne sürmüştü.⁸⁸ Coğrafi şartların Kazakların Rusya ile barışçıl ilişkilerde bulunmasını gerektirdiğini de hep vurgulamıştır. Şokay: “Kötü halk

⁸⁷ Aşimbayev, Marat, “Mustafa Şokay”, Tom:3, Kaynar yayınevi, Almatı, 2007, s.217

⁸⁸ Aşimbayev, a.g.e., s.221

diye bir şey yoktur, kötü insanlar vardır; İnsancılığı daha üstün olan bir devlet yoktur, insancılığı üstün insanlar vardır.”⁸⁹ demişti.

Şokay hep barışçıl federal bir ülkeyi hayal etti. Türkistan’ın o dönemki İsviçre gibi bir devlet yapısına sahip olmasını istemişti. Türkistan halkının Kazaklardan, Özbeklerden, Türkmenlerden, Taciklerden, Karakalpaklardan oluştuğunu vurgulamaktaydı. Onların içinde sayı olarak Kazaklar çoğunlukta idi.

Kazaklar da diğerleri gibi göçebe bir halktır. Onların toprakları geniş olup, büyük ve zengin doğal kaynaklara sahipti. Özbekler ise genelde şehirlerde yaşamışlar ve ticaretle uğraşmışlardır. Türkmenler savaşa her zaman hazır ve göçebe idiler. Tacikler ise dağlarda bahçecilik ve ipekçilikle uğraşıyorlardı. Müslüman Halkların 1911–1918 yılları arasındaki durumu böyle idi. Bu halkların hepsi Müslüman ve hepsi Türk dilinde konuşmaktaydılar. Sadece Tacikler Farsça konuşurlar. Şokay bu Türkistan halkının birliğini hayal etti.⁹⁰ Çarlık Rusya’sı bölgeyi ilk olarak barışçıl yollarla sömürmüş, daha sonra askeri yolu denemiştir. Şokay’a göre, Rusların amacı zengin toprakları olan Türkistan’ı tümünden elde etmektir. Bu amaçla hareket ettikleri için Şokay Sovyetleri de sürekli eleştirmiştir. Yerel halkların kendi devletlerini kurmaya kalkışmamasından kaygı duyardı. Türkistan’ın yerel halklarının içinde yüksek askeri kadrolarının bulunmayışına üzülmüyordu. Tüm idareler Rusların elindeydi. Tren yolları bile Rusların kontrolü altında bulunuyordu. Bununla birlikte posta, jandarma, polis, okul, bankalar hepsi Rusların gözetiminde idi. Bağımsız Cumhuriyet görüntüsü sadece kâğıt üzerinde kalıyordu. Şokay: “Biz Rusya ile dostça ilişkide bulunmalıyız; çünkü komşuyuz. Tek bir şeyi değiştirmeliyiz o da bağımsızlığımızı elde etmektir.”⁹¹ demişti.

1991 yılında ise M.Şokay’ın bu hayalleri gerçekleşti. Kazakistan bağımsızlığına kavuştu. Fakat bunu sürdürebilmesi, yani, tekrar Rusya’nın kontrolüne girmemesi için dostça ve barışçıl bir siyaset izlemeliydi. Eğer Avrasya Birliği’nin geleceği Ortodoks bir birlik olacaksa çok geç olmadan tedbirler alınmalıdır. Yok, eğer gerçekten tek ekonomi ise, bu durumda bile bağımsızlık korunmalıdır. Bu konuda tabii, milletçilerin tavrı haklı

---

⁸⁹ Şokay, Maria, Mustafa Şokay, Atamura, Almatı, 2007, s.222

⁹⁰ Şokay, Maria, Mustafa Şokay, Atamura, Almatı, 2007, s.222

⁹¹ Şokay, a.g.e., s.223

gibi görünmektedir. Kaygılanılması gereken şeylerin en başında bağımsızlık gelmelidir. Kazakistan bugün, Şokay gibi Kazak aydınlarının hayal ettiği ve göremediği bağımsızlığa Kazakistan ancak kavuşarak bağımsız bir devlet olmuştur. Bu Kazakistan için aydınları şimdi hayatta olsaydı hiç şüphesiz, amacın yine de bağımsızlığı sürdürmek olduğunu söyleyeceklerdi.

11.6. Bağımsız Kazakistan'da Türkistanlıların Girişimleri

Bağımsız Kazakistan'da bu doğrultuda ülke içinde milliyetçi akımlar oldukça güçlenmiştir. Milliyetçi akımların hemen hepsi Türkistanlı bir çizgidedir. İstisnasız tüm Kazak milliyetçileri Kazakistan'ı Türkistan'ın bölünmez bütünlüğü içinde önemli bir parça olarak görmektedirler. Bu siyasetlerini de Türkistan'ın manevi başkenti Türkistan (Yası) Şehrinin Kazakistan'da olması ve bu şehrin tüm Türkistan için önemine işaret ederek destekliyorlar. Hatta bir adım daha ileri giderek, Türkistan Şehri'nin sadece Kazakların ve Türkistanlıların değil, tüm Türk halklarının manevi başkenti olduğunu söylüyorlar. Bu dönemde Kazakların Türklüğü üzerine vurgular artık iyice yaygınlaşmış ve 1990'ların ilk yarısındaki resmi ılımlı söylem, yerini bu kavramın milli tarih tezlerine tam olarak oturtulmasına bırakmıştır.⁹²

Aynı paralelde, Türkistan Şehri'nin Kazak milli kimliği için hayati öneminin de altı kalın çizgilerle çizilmeye başlanmıştır. Gerçekten de, Türkistan Şehri, tarihi olarak, Türkistan'ın ve Türklerin İslam dinine girişlerinin en önemli öncüsü olan Hoca Ahmet Yesevi'nin yaşadığı ve öldüğü yerdir. Timur zamanında kabrinin üzerine yapılan muhteşem türbe bu şehrin tüm Türkistan'ın en önemli ziyaretgâhı olduğunun bir ispatı ve sembolü idi. Yüzyıllar boyunca, Kazak hanları ve beyleri bu türbeye gömülmek istemişler, zaman zaman uzun yolculuklar ile naaşlarını buraya defnettirmişlerdir. Sovyet döneminin en sert ateizm propagandaları ve dine karşı en ağır baskıları döneminde dahi bu şehir ve külliye Türkistanlıların akınına uğramış, hiçbir zaman boş kalmamıştı. Burada, 1990'lı yıllarda, Türk Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek önderliğinde kurulan 'Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Kazak-Türk Üniversitesi', 1998'e gelindiğinde, Türkistan'ın en büyük üniversitesi konumuna yükselmiştir.

---

⁹² Karasar, Hasan Ali, Türkistan Bütünleşmesi, Ötüken Yay., İstanbul, 2009, s.116

Kazakistan'da 1998 senesinin yazında toplanan parlamento genel oturumunda, bu şehrin “manevi başkent” oluşunun önemli bir yansıması olarak, 200'den fazla temsilcinin katılımı ile bir “Türk Dünyası Gençlik Günleri ve Kurultayı” düzenlenmişti. Ancak bu Türkistancı çağrılar her zaman karşılık bulmuyordu. Önce de belirtildiği gibi, Kazak ve Kırgız liderleri, daha çok, bir denge siyaseti izlemeyi tercih ettiler. Nitekim 22 Ocak 1998'de, Moskova'da yapılan Gümrük Birliği liderler zirvesinin hemen öncesinde Nazarbayev, Avrasya Birliği kurma çağrısını yineledi. Bu çağrısını ise, en azında Gümrük Birliği'nin o zamanki dört üyesi arasında tam ve “nihai bütünleşme aşaması” olması gerektiği fikrine dayandırmaktaydı. Fakat zirve sırasında ve sonunda, ilk etapta, Akayev dâhil, bu fikre heyecanla yaklaşan ve destekleyen pek lider olmadığı ortaya çıktı.⁹³

12. Kazakistan'daki Akademisyenlerin Avrasya Birliği'ne Bağlı Fikirlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Kazakistan'da Avrasya Birliği projesi konusunda siyasetçilerin fikirlerinin paralel olmadığını söyleyebiliriz. Bazıları “evet, iyi bir fikir” diye değerlendirirken bazıları ise “hayır, olmaz” diye bu fikrin gelecekte Kazakistan'ın bağımsızlığını zedeleyeceğini dile getirerek kaygılanmaktadırlar. Bu bağlamda aşağıdaki bölümde siyasetçilerin olumlu ve olumsuz fikirlerini karşılaştırmalı analiz ederek ele almaya çalışacağız.

L. Gumilev Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı Prof. Janar Muratbekova: “1991 yılında SSCB dağıldı ve jeopolitik alanda belirsizlik oluştu. Böyle belirsiz bir durumda N.Nazarbayev Avrasya Birliği projesini 1994'te ortaya atmıştı. Çünkü globalleşme şartlarında hiçbir ülke tek başına hareket edememekteydi. Globalleşme şartları her ülkeyi entegrasyona dayalı bir birlik içinde hareket etmeye itmektedir. Globalleşme devrinde süper güçler kendilerine göre dünyayı yönetmektedir. Böyle bir tavra karşı sesimizi duyurabilmek için ancak bir araya gelerek ve bir güç oluşturarak bir şeyler yapabiliriz. Globalleşme şartlarında Avrasya Birliği sadece Kazakistan'ın çıkarına değil, aynı zamanda eski SSCB'nin diğer ülkelerinin de yararına olacaktır. Nazarbayev'in ilkeleri ise demokrasi vasıtasıyla tüm ülkelerin eşitliği ve

---

⁹³ Karasar, a.g.e., s.117

hukuki eşitliği temelindedir. Böylece tüm ülkelere ve tüm uluslararası kurumlara saygı gösterilmektedir. Avrasya Birliği'nin ekonomik bir birlik alanı oluşturmaya yönelmesine ilk planda SSCB'nin dağılması neden olduysa da, şimdilik buna dünya krizi neden olmaktadır. Hatta N.Nazarbayev'in BM toplantısında krize karşı koymak için bir ortak dünya para birimini önermesi de dünyayı krizden kurtarmaya çalışmasının önemli bir örneğidir. Avrasya Birliği alanı eski SSCB alanıdır. Örneğin Rus siyasetçileri bu alanın Rusya ve Doğu-Güney ülkelerini içerdiğini söylemektedirler. Orta Asya, İran, Afganistan, Hindistan ve Akdeniz'e kadar Türkiye'yi de içermektedirler. Bu projenin bir mega projeye dönebilmesi için Hindistan, Çin, İran, Afganistan ve Pakistan'ı da içermesi gerektir. Bu ise Avrupa Birliği gibi Avrasya Birliği'nin de mega projeye ulaşmasına yol açacaktır. Bu bağlamda şimdilik Kazakistan ve Rusya, Almanya ve Fransa gibi entegrasyon konusunda lokomotif rol oynamaktadırlar. Böylece ikilik üçlüğe, üçlük ise dörtlüğe ulaşarak genişlemektedir.”⁹⁴

Öte yanda bu fikri tamamen reddeden aynı üniversiteden Prof. Sailau Batırşaulu: “Komşu ülkelerle siyasi, ekonomik, bilim alanında alış veriş ilişkileri olabilir. Her ülkenin kendi amacı vardır. Devletlerin amaçları aynı değildir. Entegrasyon diğer devletlerle bütünleşme ise o zaman yanlıştır. Kazakistan bu durumda bağımsızlığını tehlikeye atmış olur. Entegrasyonu biz dostluk ve birlik olarak değerlendirsek bile, Moskova'da A.Dugin bunu “Avrasya Birliği, gelecek Ortodoks Birliğidir” diye değerlendirmektedir. Bu durumda Kazaklar Ortodoks bir halk değildir. Yani bu bizim özelliğimize aykırı bir birlik olacaktır.” şeklinde düşünerek Muratova'nın yaklaşımını tamamen reddetmektedir.⁹⁵

Yine bir taraftan Avrasya Birliğinin Kazak halkı için yenilik olmadığını vurgulayan Prof.J. Muratbekova: “Avrasyacılık Kazakların ulusal felsefesinde mevcuttur. Tüm Türk halkları göçebe hayatta Batı'dan Doğu'ya Kuzey'den Güney'ye doğru göç ederek yaşamıştır. Tüm Avrasya alanı ve Avrasya coğrafyası felsefi açıdan bakarsanız bize ait bir mekândır. Edebiyatçılar O. Süleymenov, N. Maulenkulov, M. Auezov ve Kırgız yazarı C. Aitmatov Avrasya medeniyetinin sadece Kazaklara ait değil

---

⁹⁴ J. Muratova ile reportaj, Astana, 20 Nisan 2009, L.Gumilev Üniversitesi,.

⁹⁵ S.Batırşaulu ile reportaj, Astana, 20 Nisan 2009, Kazakistan Dışişler Bakanlığı.

aynı zamanda tüm Turan halklarına ait bir medeniyet olduğunu ispatlamaktadır.” diye bu fikrin edebi açıdan desteklendiğini açıklamaktadır.⁹⁶

Fakat Prof. Sailau Batırşaulu: “Kazakistan Asyalı bir devlettir. Avrupa ya da Avrasyalı değildir. Avrasya Birliği’ne Kazakistan, Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna ülkeleri üyedir. Bu olası birliğin %95’i Slavlardan ve %5’ ise Kazaklardan oluşmaktadır. Böyle bir durumda Parlamento’da %90 Slav kökenliler olacaklar. Bu ise Moskova’ya tekrar bağımlı kalmamıza ve bağımsızlığımızı kaybetmemize yol açacaktır. A.Dugin’in dile getirdiği gibi bu birlik sadece Ortodoks birliğidir. Bu birlik ne Asyalı, ne Türk, ne de Kazak birliği şeklindedir. Birlik içinde Rusya ordusu ile Kazakistan ordusu bütünleştirilse o zaman Kazakistan, gücünü tamamen kaybetmiş olur. Eğer güç yoksa devlet de yok demektir.” diyerek kaygılanmaktadır.⁹⁷ Batırşaulu’nun bu kaygısının olumlu olduğunu fakat dikkatle hareket edilmesini öneren L.Gumilev Üniversitesinin Rektör Yardımcısı Prof. Dihan Hamzabekulu: “Avrasyacılık hakkında her halkın kendi fikri vardır. Örneğin Rusya’da çoğu siyasetçiler SSCB’yi tekrar yapılandırmaya çalışmaktadırlar. Kazakistan ise SSCB’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletlerarasındaki ekonomik bağlarını tekrar kurmak için birlik fikrini ortaya atmıştır. Dolayısıyla Avrasya alanındaki coğrafi konumu bu birliği gerektirmiştir. Tabii bazı siyasetçiler biz eski SSCB’ye döneceğiz diye kaygılanmaktadırlar. Bu ise dış politikada göz ardı edilemeyecek bir konudur. Bu konuda Kazak aydınlarına bakarsanız Turar Ruskulov, Mustafa Şokay vs. Türkistan Federasyonunu kurmaya çalışmışlardır. Onların Bayrağındaki çatı simgesinin Batı tarafı açıktır. Bu, Batı’dan ilim, bilim almaya açık olduğu şeklinde yorumlanabilir. Fakat simgedeki “Kazak” kelimesi bu ilim ve bilimin Kazakların kendisine aykırı olmaması anlamını taşımaktadır. İ.Altınсарin ve Ş.Ualihanov gibi aydınlarımız Asya ve Avrupa arasındaki dengeyi sağlamaya çalışan kişilerdir. Biz de bu tavırda olmalıyız.”⁹⁸ diye bazı aykırı noktalarda dikkatli olmaya çağırılmaktadır. Parlamento Meclisinin Başkanı Ural Muhamedjanov ise “Kazakistan ve Rusya’nın Gelişme Perspektifleri” başlıklı konuşmasında: “Kazakistan ve Rusya,

---

⁹⁶ Muratova, a.y.

⁹⁷ Batırşaulu a.y.

⁹⁸ D.Hamzabekulu ile reportaj, Astana, 22 Nisan 2009

bölgedeki entegrasyonu harekete geçiren lokomotif ülkelerdir. Ekonomik tek alan oluşturma inisiyatiflerini ilk ele almış olan da bu iki ülkedir. Bu ise Avrasya alanında N.Nazarbayev'in dostluk ve saygı ile komşular arasında ortaklığını sürdürmesini sağlamaktadır.” diye değerlendirmektedir.⁹⁹ Bu bağlamda Kazakistan Avrupa Birliği gibi bir birliği örnek alarak hareket etmelidir diyen L.Gumilev Üniversitesi'nin Avrupa Modelinde Gelişme Bölümünün Başkanı B. Jumaşulu: “Avrasya Birliği ideası SSCB dağıldıktan sonra 15 cumhuriyet arasındaki ilişkileri devam ettirmek için ortaya atılan bir fikirdir. Tabii birbirine ekonomik alanda bağlı olan ülkelerin ilişkilerinin kesilmiş olduğu bir durumda entegrasyona dayalı bir alan oluşturmaya ihtiyaç duyuldu. Onun için entegrasyon girişimleri Almanya ve Fransa gibi, ilk etapta Rusya ve Kazakistan girişimleri şeklinde başlatılmıştır. Birlik entegrasyona dayalı eşitlik temelinde kurulan ekonomik bir oluşumdur. Bu Birlik, ulusal değerlere karşılıklı saygı ve özgürlük temeline dayandırılmaktadır.”¹⁰⁰ diyerek bu projenin Kazakistan'ın jeopolitik konumu için bir ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda M.Şahanov: “Kazakistan 200 sene sonra 1990'da bağımsızlığına ulaştı. Avrupa ise 500 ilâ 700 senedir müstakil devletler olarak ayakta. Biz Avrupa entegrasyonunu örnek olarak almaya hazır değiliz”¹⁰¹ diye bir değerlendirme yapmaktadır. Bu konuda Dışişleri Eski Bakanı K.Tokayev de “Avrasyacılık, XXI. Yüzyılın Fikridir” isimli konferansında: “Şangai İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik Alanı, Ortak Güvenlik Antlaşması bunların hepsi Asyalı devletlerin bölgesel entegrasyona ihtiyaç duyduğunu işaret etmektedir. N.Nazarbayev'in “Avrasyacılık, XXI. Yüzyılın Fikridir” sloganı gerçekten de Avrasyacılığın XXI. yüzyılın bir ideası olduğunu ispatlamaktadır. Bu girişimler ise bu ideayı hayata geçirmektedir.”¹⁰² diyerek olumlu yaklaşmaktadır.

Bununla birlikte L. Gumilev Üniversitesi'nin Siyaset Bölümünün Başkanı Prof. Z. Kabuldinov: ”N.Nazarbayev'in inisiyatiflerinin ele alınmasından itibaren bugüne kadar 15 sene geçmiş oldu. Tabii zamanla bu projenin hayatta geçmesi ve yürütülmesi

---

⁹⁹ Muhamedjanov, Rosskaya İ Kazakhstanskaya İniyativa, ENU, Astana, 2006,

¹⁰⁰ B.Jumaşulu ile reportaj, 18 Nisan 2009, Astana

¹⁰¹ Şahanov, Muhtar, Oyan Kazak, Jas Kazak, sayı:5, cilt:6, Astana, Mart 2005, s.4

¹⁰² Tokayev, Kasımjomart, Avrasyacılık XXI. Yüzyılın Fikridir, Atamura, Almatı, 2006

olumlu sonuçlarını gösterecektir. Entegrasyona dayalı girişimlerin sayesinde ekonomik ve diğer alanlarda gelişmeler Avrasya Birliği fikrinin Kazakistan için vazgeçilmez bir fikir olduğunu göstermektedir. Bu noktada ben N.Nazarbaev'in fikirlerini ve inisiyatiflerini desteklemekteyim. Entegrasyon bizim tercihimizdir. Avrasya Birliği ise entegrasyonu gerçekleştirici bir mekanizmadır. N.Nazarbaev'in öne sürdüğü fikirler ve girişimler inisiyatifleri hedefe ulaştırmamızı sağlayacaktır.”¹⁰³ demektedir.

Kazakistan'ın milletçi kanadının kaygıları ise ulusal değerlerin ortadan kaldırılacağı istikametinde düğümlenmektedir. Nitekim 2008'de Kazakistan'ın Uygur kökenli yeni Başbakanı Kerim Mesimov'un “Amerikalılık” örneğindeki gibi “Kazakistanlı” kimliğini değiştirme hakkındaki kararı Kazak milletçi grupların yoğun baskıları sayesinde iptal etmiştir. Astana'da “Ulusal Hareketler” Örgütü, N.Nazarbaev'e yazdığı açık mektubunda: “24 Aralık 2008'de Kerim Masimov'un başkanlığındaki Kazakistan Hükümeti'nin kabul ettiği 1235 sayılı kararnamenin Kazak halkının geleceğini tehlikeye atacağını” dile getirmiştir. Nitekim bu karardaki gibi kimliklerde millet hanesine “Amerikalı” gibi “Kazakistanlı” ifadesinin yazılması, Kazak milletinin ulus olarak yok olmasına yol açacaktır. Bu yüzden hareket, iktidarın çıkardığı 24 Aralık 2008'deki 1235 sayılı kararnamenin kaldırmasını talep etmiştir. Muhalifler bir de uyarıda bulunmuşlardır: “Eğer bu kararın kaldırılması göz ardı edilirse, iktidardakilerin vakit geçirmeksizin istifa etmeleri gerekmektedir.”¹⁰⁴ Bu şekilde kararın uygulanması önlenmeye çalışılmıştır. Nitekim bu mektuptan sonra, Kazakistan Hükümeti, bahsi geçen bu kararnameyi yürürlükten kaldırmak zorunda kalmıştır.

---

¹⁰³ Kabuldinov, Zulhayır, Evraziskaya İntegratsiya, ENU, Astana, 2009, s.4

¹⁰⁴ Astana Kogamdık Uyumdar Kuramı, “Kazakhstan Prezidenti N.Nazarbaevka Undeu Hat” Jas Kazak, Astana, Şubat 2009, sayı.7, Cilt.38, s.6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Avrasya Birliği Doğrultusunda Yapılan Girişimler

1.1. Entegrasyon Girişimlerinin Temel Adımı: Avrasya Ekonomik Birliği

1.1.1. 1994-2006 Arasındaki Girişimler

Entegrasyon süreçlerinin uygulanması N.Nazarbayev'in Avrasya Birliği girişimlerinde gündeme geldi. Ülkeler, ortak ekonomik ve jeopolitik çıkarlar doğrultusunda istikrarlı bir bütünlüğü inşa etmek için girişimlere başladılar. Avrasya Ekonomik Birliği'ni kurma amacıyla BDT liderleri arasında görüşmeler yürütüldü. Ancak ilk zamanlarda bu girişime sadece Kırgızistan'la Tacikistan liderleri tarafından destek verildi.

Nisan 1994'te Çolpan Ata'da (Kırgızistan'da bir şehir) Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan liderleri, Orta Asya'nın beş ülkesinden adı geçen üçünün ortaklığına hukuki zemin oluşturan Ortak Ekonomik Alan kurma kararı aldılar.

Bundan sonra 1995'te alınan karar gereğince ekonomik entegrasyon girişimleri devam edecek ve serbest piyasa kurallarına uygun ortak ekonomik alan oluşturulacaktı. Bu çerçevede BDT ülkeleri olan Kazakistan, Rusya ve Beyaz Rusya arasında "Gümrük Birliği Kurma" kararı alındı. Bu topluluğa daha sonra Kırgızistan'la Tacikistan da dâhil edildi. Gümrük Birliği'nin ilk hedefi olarak karşılıklı ticarete sınırların kaldırılması, tek ticari sistemin ve kotanın kurulması sağlanacaktı.

10 Ekim 2000'de Astana'da Gümrük Birliği'ne üye ülkeler arasında N.Nazarbayev'in liderliği ile Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) kurulması kararına imza attılar. AEB'nin kuruluşu ile BDT çatısı altında, farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelerin eşit, hızlı ve ortak gelişme imkânı sağlandı ve entegrasyon girişimleri hakkında yeni ilkeler ortaya konuldu. Günümüzde AEB üyesi ülkeler: Kazakistan, Rusya, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan'dır. Gözlemci statüsüne sahip ülkeler ise Ermenistan, Moldova ve Ukrayna'dır.¹

---

¹ Sorokin, Yuri, Razvitiye Evraziskih İdeii, ENU, Astana, 2006, s.19

AEB'yi vücuda getiren antlaşma gereğince, Gümrük Birliği'nin üye ülkeleri tarafından Uluslararası Avrasya Ekonomik Birliği "tek ekonomik alan" kurma süreçlerini güçlendirmek amacıyla şu kararları aldı:

- Üye ülkelerin entegrasyon süreçlerini dünya ekonomisine uygun şekilde düzenlemek ve bir uluslararası ticaret sistemi oluşturmak;
- Üye ülkelerde, piyasa ilkelerine dayanan idare anlayışı ve ekonomik kurallara uygun tek tip bir ekonomik düzenleme mekanizmaları oluşturmak.²

Antlaşmada bu beş ülke AEB, Gümrük Birliği antlaşması ve Ortak Ekonomik Alan hakkında kendi aralarında belirledikleri hedefleri kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Kazakistan, Beyaz Rusya, Rusya ve Kırgızistan ekonomi ve eğitim konusunda 29 Mart 1996'da entegrasyonun genişletilmesi maksadıyla uygulamaya konulan diğer antlaşmaları da AEB'nin çatısı altında sürdürmeyi kabul etmişlerdir.

Beş ülke tarafından imzalanan antlaşmadan sonra liderler, uygulanan ekonomik programları ve eğitim alanındaki girişimleri destekleyeceklerini ve karşılıklı etkileşimde bulunmanın verimli olacağını ifade ederler. Bu şekilde ülkelerin ekonomik alanda gelişimlerinin hızlanacağına inanmışlardır.³

Birlik bir sistem etrafında çalışmaya başlayınca eskiden oluşan yönetim organlarının sürekliliği de esas alınmıştır. AEB'nin genel gelişme stratejisini belirleyen yüksek organ, devletlerarası konseydir. Birliğin sürekli aktif organı, İcra Kurulu'dur. İcra Kurulu AEB mekanizmasının işbirliği ve eşgüdüm içinde çalışmasını sağlamaktadır.

Belli aralıklarla yapılacak toplantılarda güncel faaliyetleri AEB'nin yanındaki daimi temsilciler komisyonu gerçekleştirmektedir. AEB'ye üye ülkeler, örgütsel işler ile haberleşme ve bilişim alanındaki faaliyetlerini Entegrasyon Komitesi'nin genel sekreterliğine devretmektedir. AEB'nin faaliyetlerini finanse etmek üye ülkelerin ticari-ekonomik potansiyeliyle orantılıdır. Ülkelerin katılım aidatları şu şekildedir: bütçenin oluşturulmasında Kazakistan ve Beyaz Rusya %20, Kırgızistan ve Tacikistan

---

² Shilovski, Mihail, Predshedstvenniki Evrazistva, ENU, Astana, 2005, s.25

³ <http://mpa.rbc.ru>.

%10 ve Rusya %40 katkı sağlamaktadır. Entegrasyon Komitesinde kararlar 2/3 çoğunlukla alınmaktadır. Birlik antlaşmasına gereğince tüm kilit kararlar devletlerarası konsey düzeyinde kabul edilmektedir. Daha sonra alınan kararlar AEB'ne üye tüm ülkeleri bağlamaktadır. AEB çerçevesinde çeşitli düzeylerde hızlı bir entegrasyon süreci öngörülmektedir. Bu durum SSCB dönemiyle kıyaslandığında avantaj sağlamaktadır. Diğer yandan ülkelerin müstakil karar almalarını engellediği için de dezavantajlıdır.

Avrasya Ekonomik Birliği'nin Temel Amaçları:

Birliğin temel amaçları ve faaliyetleri şunlardır:

Ekonomik alanda:

- Birliğin sınırlarında ekonomik güvenliği sağlamak, kaçakçılık, gümrük ve başka yasadışı suçlarla mücadele etmek;
- Üretim, girişim işlerinde eşit koşulları oluşturmak;
- Taşımacılık hizmetleri için birlik kurarak tek taşımacılık sistemini oluşturmak;
- Ortak enerji piyasasını oluşturmak;
- AEB'ye üye ülke piyasalarına yabancı yatırımların girişinde eşit şartları oluşturmak.

Hukuki alanda:

- Ulusal yasama süreçlerinin özdeşleştirilmesi ve yakınlaştırılmasını sağlamak;
- AEB çatısı altında yapılan yasama faaliyetlerini üye ülkelerin yasama normlarına uygun şekilde düzenlemek;
- Üye ülkelerin hukuk sistemlerinin AEB çerçevesinde tek hukuk alanı oluşturmasını sağlamak.

Sosyal ve eğitsel alanda:

- Bilim ve teknolojinin temel konuları üzerinde ortak inceleme ve araştırmalar yürütmek;
- Ulusal eğitim sistemine uyum sağlamak, bilim ve kültürü geliştirmek;

- Minimum standartları oluşturmak için ulusal sistemlere uyum sağlamak.⁴

Birliğin gelişmesine yönelik eğilimler sistematik nitelik taşımaktadır. Buna göre birliğin öncelikleri arasında ulusal piyasaları güçlendirmek ve birliğin ortak pazarını geliştirmek; aynı zamanda üçüncü ülkeler tarafından gelen olası ekonomik zararlara karşı ortak refleks ortaya koymak bulunmaktadır. Bu, özellikle ekonomik tehlikelere karşı ortak savunma potansiyelini sağlayacaktır. Hizmetlerin, yatırımların, iş gücünün ve malların serbest dolaşımı için elverişli koşulları oluşturacaktır.

Birliğe üye ülkelerin önceliği sistemin gerçekleşmesi için kilit öneme sahip olan Gümrük Birliği'nin 2006'da yapılandırılması olmuştur. AEB'nin kuruluşu aşamasında Gümrük Birliği'nin yapılandırılması ilk amaçlardan biridir. Uygun sınır politikaları yürütmek, dış ticaret ve gümrük yasalarının bütünleştirilmesi arzu edilen hedefler arasındadır.⁵

Güçlü bir ekonomi için enerji pazarını kontrol etmek ve AEB'nin transit potansiyelini stratejik hale getirmek için taşımacılık alanında birlik kurmak esastır. Tarım ve endüstri sektörü alanında işbirliği tüm üye ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Ekonominin reel sektörde eşgüdümlü olarak yürütülmesi birliğin entegrasyon temeli şeklinde nitelenmektedir. Sosyal alanda ve eğitim alanında işbirliğini geliştirmek için somut önlemler öngörülmektedir.

Bunun ardından, vatandaşların serbest dolaşımı için göçün kontrol edilmesi ve işgücünün serbest dolaşımı sağlanacaktır. Birliğe üye ülkelerin vatandaşları üye ülkelere hangisini isterse orada eğitim görebilecek, eşit haklardan yararlanacaklardır. Her ülke başka bir ülkenin herhangi bir eğitim kurumundan alınmış unvan ve belgeleri kabul edecektir.⁶

AEB'nin derinleşme aşaması olarak kabul edilebilecek 2003-2006 yılları arasında 160'tan fazla karar somut olarak alınıp uygulamaya konulmuştur. Bunlara ilaveten 50-60 civarında uluslararası antlaşma ve sözleşme hazırlanıp kabul edilmiştir.

---

⁴ Sultanov, Bahıtjan, Evraziskaya Strategiya Kazhakstana, KİSİ, Almatı, 2005, s.133

⁵ <http://mpa.rbc.ru.>, a.y.

⁶ <http://www.cis.minsk.by/webnpa/text.aspx?RN=N90700662>

Kısacası AEB'ye üye ülkelerin entegrasyon girişimlerinin somut sonuçları olarak şunlar belirtilebilir:

- AEB üye ülkeleri arasında, malların serbest dolaşımını ve serbest ticareti sağlamak için ticaret mallarına uygulanan gümrük vergilerini karşılıklı olarak kaldırmak.
- Karar verme yetkisine sahip üye ülkeler arasında mükerrer vergilendirmeden kaçınmak için doğrudan vergilendirme ilkesine geçiş.
- AEB'nin dış ekonomik faaliyetlerinde yeni ürün çeşitleri hazırlamak, Dünya Ticaret Örgütü'nün normları ve kurallarına uyum sağlamak.
- AEB'nin üç ülkesi arasında (Kazakistan, Beyaz Rusya, Rusya) genel gümrük tarifelerini oluşturmak.
- Sınır, taşımacılık ve sosyal ilişkiler konusunda dış ticaret, vergi, döviz yasaları ve ulusal yasama süreçlerinin özdeşliği doğrultusunda birçok uluslararası belge ve dökümanı kabul etmek.
- Bir uluslararası ortak senetler piyasası oluşturmak; Bu piyasada yatırımcıların çıkarlarını korumak amacıyla önlemler almak, uluslararası senetler piyasasının bilgi merkezlerini oluşturup taraflar arasında eşitlik sağlamak.⁷

Devletlerarası antlaşmaya uygun olarak AEB'ye üye ülkelerin vatandaşları daimi ikamet edilen yerlerine bakılmaksızın diğer ülkelere vizesiz gitme hakkına sahiptir.

BDT çerçevesinde Gümrük Birliğinin oluşmasından itibaren N.Nazarbayev'in desteği ile birliğin faaliyetleri için birçok işlem yapılmıştır. Örneğin, N.Nazarbayev'in önerisiyle Gümrük Birliği'ne üye devlet liderleri arasında 28 Nisan 1998'de "Halka Yakınlaşmak İçin On Basit Adım" bildirisi kabul edildi.

---

⁷ Sultanov, a.g.e., s. 232

Halka Yakınlaşmak İçin On Basit Adım Belgesi

Yukarıda sözü edilen bildiri 28 Nisan1998’de Kazakistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Rusya tarafından kabul edilmiştir. Buna göre;

Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya devlet liderlerinin 29 Mart 1996’da imzaladıkları “Ekonomi ve Eğitim Alanında Entegrasyonu Geliştirmek” antlaşması karşılıklı işbirliği için önemli bir adım olmuştur.

Devlet liderleri entegrasyon süreçlerine hız vermek için Gümrük Birliğini daha fonksiyonel hale getirmeye karar verdiler. Bunun için mal, hizmet, yatırım, işgücü alanlarında serbest dolaşımı uygun gördüler. Ayrıca ortak taşımacılık, enerji ve haberleşme sisteminin temeli olan ortak ekonomik alan oluşturma hakkında da anlaşıldılar.

Bu doğrultuda “Halka Yakınlaşmak İçin On Basit Adım” programının gerçekleştirilmesi amacıyla aşağıdaki ortak önlemlerin harekete geçirilmesi kararlaştırıldı:

1. Vatandaşlığa kabul konusunda uniform ve sade bir düzen oluşturmak. Bu çerçevede bir devletin vatandaşına diğer bir devlet sınırları içinde daimî ikamet hakkı vererek, bunun için elverişli koşulları sağlamak.
2. Dört ülke vatandaşlarına, sınır geçişlerinde, gümrük ve diğer kontrollerde eşit haklar sağlamak.
3. Bir ülke vatandaşının diğer ülkelerde bulunduğu sırada ihtiyacı olan tıbbî acil yardım için eşit haklar sunmak.
4. Dört ülke arasında yabancı paraların sınırdan engelsiz geçişini sağlamak.
5. Vatandaşların birbirlerinin ülkelerinde üretim ve ticarî faaliyetlerini kolaylaştırmak; bunun yanında bagaj taşımacılığının engelsiz yapılmasını sağlamak.
6. Gazetelerin, dergilerin ve süreli yayınların dört ülke arasında dağıtımını sağlamak.
7. Dört ülke arasında televizyon ve radyo haberlerinin ortaklaşa yapılması ve yayımlanması için elverişli koşulları sağlamak.

8. Orta öğretim sertifikalarını ve yüksek okul diplomalarını, yüksek eğitim kurumlarının belgelerini karşılıklı kabul etmek. Eğitim kurumlarından alınan belgelerin dört ülke arasında eşit olarak kabul edilmesini sağlamak.
9. Dört ülke arasında posta gönderme ve para taşımacılığı sürecini kolaylaştırmak.
10. Dört ülke arasında küçük ve büyük işlerle ilgilenenlere maksimum uygun koşullar oluşturmak.

Devlet liderleri, adı geçen kararların gerçekleştirilmesiyle halkların yakınlaşacağına ve yaşam şartlarının iyileşeceğine inanmaktadırlar. Belgenin imzacıları; Beyaz Rusya Cumhuriyeti adına A. Lukaşenko; Kazakistan Cumhuriyeti adına N. Nazarbayev; Kırgızistan Cumhuriyeti adına K. Jumaliyev; Rusya Federasyonu adınaysa B. Yeltsin'dir.⁸

Bunun dışında Eylül 1999'da Rusya Federasyonu ve Kazakistan Cumhuriyeti arasında 1999-2007 yılları arasında geçerli olacak hükümetlerarası bölgesel sınır içi birliği antlaşması imzalanmıştır. Varılan antlaşma, her bölgenin ekonomik bakımdan güçlenmesine ve halkın yaşam düzeyinin yükselmesine yardımcı olacaktır.

Nitekim Eylül 2000'de Kazakistan Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında ortak vatandaşlığı düzenleyen bir antlaşma yürürlüğe girdi.

1.1.1.1. Başkan Nazarbayev'in Avrasya Entegrasyonuna İlişkin Katkıları

2003'te N.Nazarbayev ilk etapta AEB çerçevesinde mevcut devletlerarası BDT bankasını yapılandırma yoluyla bir AEB Yatırım Bankası oluşturma girişiminde bulunmuştur.

Bankanın sermayesi Kazakistan ve Rusya'nın eşit oranda, her birinin 1,5 milyar dolarlık katkısıyla hayata geçirildi. Bankanın Almatı'da Aralık 2005'te açılması planlandı. Yeni finansal yapının asıl görevi ise, yatırım yapmak olacaktır.⁹

---

⁸ www.akorda.kz (28.04.1998)

⁹ Barlina, Jenya, Evrazistva, ENU, Astana, 2005, s.30

Orta vadeli bir girişim olarak ise; N.Nazarbayev 2003'te Moskova'daki AEB forumunda 2010'dan sonra birlik çerçevesinde ortak paraya geçiş fikrini ortaya attı. 2005'te N.Nazarbayev'in AEB başkanlığı görevi sona erdi. 12 Haziran 2005'te Moskova'da devletlerarası kurulun 13. oturumunda bu görevi Beyaz Rusya liderine devretti.¹⁰

Nazarbayev'in önerdiği bu modelde, makro ekonomik istikrarı sağlamak, finansal sistemi geliştirmek ve ekonominin karşılıklı tamamlayıcı alanlarını geliştirmek esas alınmıştır. Model aynı şekilde, yatırım için uygun şartları yaratmak ve yöneticilerin faaliyetlerini eşit koşullarda gerçekleştirmek esasına da dayanmaktadır. Üretimde rekabeti artırmak, gıda güvenliğini sağlamak ve piyasaların altyapısını geliştirmek örgütün öngörüsü olarak belirtilmektedir.

1.1.1.2. AEB Entegrasyon Sürecinin Aşamaları

Sürecin ilk aşamasında, global ekonomik tehditlere, özellikle uluslararası rekabetin şiddetlenmesine bağlı olan tehditlere karşı mevcut ortak potansiyel güçlendirilecektir.¹¹ Entegrasyon sürecinde Gümrük Birliği'nin işlevsel hale gelmesi ise, Ortak Ekonomik Alan kurma yolunda ikinci aşamadır. Üçüncü aşama; malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımı için elverişli koşulların tesis edildiği ortak pazarın kurulmasıdır. Benzer bir oluşum olan Avrupa Birliği'nde süreç çok daha ileri aşamaya geçmiş, ortak paraya geçilecek kadar yol alınmıştır. Ortak paranın oluşturulması (para birliği) ise, entegrasyonun dördüncü aşaması olarak hedeflenmiştir.¹²

N.Nazarbayev Moskova'da AEB'nin 13. Parlamentolar Arası Meclisi'nde yaptığı konuşmada bu sürecin yararlarıyla ilgili şunları söylemiştir: "Ekonomik büyüme 2000 ve 2004 yılları arası Kazakistan'da %10,3; Tacikistan'da %9,7; Beyaz Rusya'da %6,5; Rusya'da %6,2; Kırgızistan'da % 4,8 olarak gerçekleşmiştir. AEB çatısı altındaki ülkelerde ticaret hacmi 2004 yılı, 2003 yılına göre, % 40 artmıştır. Bundan sonra ilk

---

¹⁰ Rayimbekova, Gülsüm, Evrazistva İ Aktualniye Problemi Kazakhstana, ENU, Astana, 2006, s.72

¹¹ Mamrayev, Bahit, Sosyol Kultura Kazahstana, Atamura, Almatı, 2005, s.88

¹² Amanbayev, Galım, Evraziskoye Nauchnoye Soobshestvo, ENU, Astana, 2006, s.101

hedef olarak serbest pazar alanı oluşturmak esastır. İkinci olarak devletlerarası bankaları organize etmek ve üçüncü olarak ise gümrük tarifelerini uyumlu hale getirerek birleşimi tamamlamak hedeflenmiştir.”¹³

Merkezi Asya Birliği'nin (MAB) üye devletlerinin 6 Ekim 2005'te Petersburg'da gerçekleşen Meclis toplantısında adı geçen örgütün (MAB) Avrasya Ekonomik Birliği ile birleştirilmesi kararı alındı. Dolayısıyla AEB artık Kazakistan, Rusya, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Beyaz Rusya'yı içermektedir. Gözlemci olarak ise, Ermenistan, Moldova ve Ukrayna katılmışlardır.¹⁴

AEB'nin vücut bulması, uzmanlar tarafından Avrasya bölgesinde istikrarı ve güvenliği sağlamada önemli bir faktör olarak addedilmektedir. SSCB alanındaki ülkelerin ekonomik potansiyellerinin birleştirilmesi, N. Nazarbayev'in Avrasya ekonomik entegrasyonuna verdiği desteği haklı çıkarmıştır. Çünkü ekonomik alanda başarı sağlanmıştır.¹⁵

Putin, 2005 sonunda Petersburg'ta MAB liderlerinin toplantısında: MAB örgütünün AEB ile bütünleştirilmesinin en kısa zamanda gerçekleşeceğine inanıyorum” diyerek sürece destek vermiştir.¹⁶ Kazakistan lideri ise bu bütünleşmenin perspektifli ve üye ülkelerin ekonomik kazancına olacağını vurgulamıştır. Nitekim, MAB örgütünün liderleri tarafından da Petersburg toplantısında MAB örgütünü AEB ile bütünleştirme kararı alındı.¹⁷ Beyaz Rusya lideri Lukaşenko ise Özbekistan'ın dâhil olmasıyla Avrasya Ekonomik Birliği'nin ekonomik alanda gelişiminin daha da hızlanacağını vurguladı.¹⁸ Avrasya Ekonomik Birliği üyeleri Özbekistan'ın AEB'ye katılma isteğini olumlu bulmuşlardır. Bu girişim, AEB'nin genel sekreteri Raporta'ya göre Gümrük Birliği'nin vaktinden önce oluşabileceğine işaret etmekteydi.¹⁹

---

¹³ Kakenova, Galım, Nauchnaya İnsyatıva Kazakhstana, ENU, Astana, 2005, s.105

¹⁴ <http://evrazes.com/news/view/197> 07.10.2005

¹⁵ <http://evrazes.com/news/view/197>

¹⁶ <http://evrazes.com/news/archieve?page=57> 07.10.2005

¹⁷ <http://www.rg.ru/2005/10/07/rapota.html> 07.10.2005

¹⁸ <http://evrazes.com/news/view/201> 08.10.2005

¹⁹ <http://evrazes.com/news/view/202>

Astana'da 11 Eylül 2005'te gerçekleşen uluslararası "Kazakistan-2030 Stratejisi" konferansında Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, modernleşme ve toplumsal reform için ekonomik gelişmenin ve devleti daha işlevsel yapan siyasetin önemini vurgulamıştır. Ekonomik kalkınmayı ve liberalleşmeyi "Kazakistan Yolu" olarak görmüştür. Ülke geleceği için toplumun sürekli demokratikleşme sürecinde olduğunu, Kazakistan'ın dünyadaki en dinamik ülkelerden biri olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca ülkesinin BDT ülkeleri içinde Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından, serbest piyasa ekonomisini uygulayan bir ülke olarak tanındığını vurgulamıştır.²⁰

1.1.1.3. Avrasya Ekonomik Birliği ile Avrasya Ekonomik Topluluğu Bağlantısı

13 Ekim 2005'te Astana'da Avrasya Ekonomik Topluluğu'na (EurAsEC) üye devlet başkanları 23 belge onayladılar. Bu toplantıda oybirliğiyle onaylanan pakete göre, bilgi teknolojisi uygulamasında ortak yaklaşımlarda bulunulması kararlaştırıldı. Sınır ötesinde mal ve taşımacılık kontrolü, gümrük vergilerinin ödenmesinde mikroişlemci (plastik kart) kullanımı kabul edildi. Nitekim Gümrük Birliği Başkanı A. Zherikhov, "ülkelerimizin daha şeffaf olmasını sağlamak için gümrük mevzuatı, bilgi teknolojilerinin yardımı ile gelişecek" demiştir.²¹

Şu anda EurAsEC gümrük birliğine Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan üye durumundadırlar.²² 13 Ekim 2005'te Avrasya Ekonomik Topluluğu Sekreterliği ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümeti Özbekistan'ın EurAsEC'e üye olması için giriş işlemlerine başlamıştır. Raporta: "Özbekistan'ın katılımı EurAsEC'i içsel olduğu gibi dışsal açıdan da dünya önünde zenginleştirecektir ve güçlendirecektir" demiştir.²³

---

²⁰ <http://evrazes.com/news/view/205>.

²¹ <http://evrazes.com/news/view/703> (26.10.2005)

²² <http://evrazes.com/news/view/209>

²³ <http://evrazes.com/news/view/210>

Astana'da toplanan Konseyde, EurAsEC Gümrük Komitesi'ne Özbekistan Devlet başkan yardımcısı Sodirhan Nasyrov ilk kez Özbekistan'ı temsilen katılmıştır. Özbekistan lideri İslam Kerimov ise, Avrasya Ekonomik Topluluğu'na katılmak için St. Petersburg'da yapılan MAB toplantısında alınan MAB ile EurAsEC örgütünün birleştirilmesi kararından sonra EurAsEC'a üye olmak için ilk adımı atmıştır.²⁴

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov da 21 Ekim 2005'te AEB Entegrasyonunun Ukrayna'nın tam katılımı olmadan gelişeceğini; bununla birlikte, Ortak Ekonomik Alan çerçevesinde entegrasyonunun gelişimi ve ilerlemesi yolunda Kiev'in pozisyonuna bağımlı kalınmayacağını ve her şeye rağmen Ukrayna'nın mevcut konumuna saygı duyacaklarını belirtmiştir. Ayrıca bütünleşme konusunda daha da ileri gitmek istediklerini ilave etmiştir.²⁵

Bakan Lavrov, Kazan'da gerçekleşen Gümrük Birliği zirvesi sırasında Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya'nın üçlü olarak entegrasyon yolunda ilerleyeceğini açıklamıştır. Yine de Örgütün entegrasyona hazır olan tüm ülkelere açık olduğunu vurguladı.²⁶ 21 Ekim 2005'te Taşkent'te gerçekleşen toplantıda ise, Lavrov: "Uzun vadede Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC) yeni ülkelerle genişlemeye devam edecektir. Entegrasyon süreçlerinin doğal bir çekirdeği olan BDT çerçevesinde EurAsEC ekonomik organizasyonu Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ülkelerinden oluşmaktadır." şeklinde bir durum tespitinde bulunmuştur.²⁷

AEB Genel Sekreteri Raporta da bir durum tespiti yaparak, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü, bölgesel bir güvenlik örgütü; Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu ise ekonomik entegrasyon amaçlı bir organizasyon olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle, her birinin faaliyet alanı farklıdır. Petersburg'ta MAB (Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Rusya'yı kapsar) ve EurAsEC'i (Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Tacikistan'ı kapsar) birleştirme kararının alınması ile Özbekistan'ın üye olma isteğinin aynı anda ortaya çıkması birer zafer olarak görülmüştür. Terörle mücadele ile ilgili

---

²⁴ <http://evrazes.com/news/view/210>

²⁵ <http://evrazes.com/news/view/214> (21.10.2005)

²⁶ <http://evrazes.com/news/view/214>

²⁷ <http://evrazes.com/news/view/215>

hususlar Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün (KGAT) görev alanı içinde olduğu gibi, AEB Konseyi de genel güvenlik sorunlarını kendi görev alanı içinde görmektedir. Raporda bu konuda şunları dile getirmektedir: “Bu konsey sayesinde, özellikle AEB ve KGAT ile daimi etkileşim içindeyiz. EurAsEC uluslararası para birimi oluşturmak için bu konuda ciddi bir faaliyette bulunmadı. Ortak para birimi, ekonomik entegrasyonun son aşamasıdır. Birleşik bir ödeme sisteminin oluşturulması, dolar ya da rubleye bağlı değildir. Öncelikle ülkelerin bütünleşme yolunda mesafe alması gerekir.”²⁸

8 Kasım 2005'te EurAsEC ülkeleri Gümrük Birliği'nin oluşumunu 2006 yılında tamamlamayı planladıklarını açıkladılar. Genel Sekreter Grigory Raporta da EurAsEC'in bir sonraki yıl Tek Ekonomik Alan'da Gümrük Birliği'nin oluşumunu tamamlamak için dokümanlar hazırlamakta olduklarını söylemiştir.²⁹ Bununla birlikte, Kazan'da yapılan Ortak Ekonomik Alan zirvesinde Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin belgelerin 1 Mart 2006 itibarıyla hazır olması kararlaştırılmıştır.³⁰

EurAsEC içinde sonuç olarak 84 antlaşma imzalamıştır. Onların 60'dan fazlası zaten yürürlüğe girmiş durumdadır. EurAsEC'e üye olma kararını Özbekistan 6 Ekim'de St Petersburg'ta açıklamıştır. Ayrıca bu toplantıda MAB ile EurAsEC'in birleştirilmesi kararı da verilmiştir.³¹ 10 Kasım 2005'te Özbekistan'ın katılımı EurAsEC organizasyonunun bütçesine katkıda bulunan ülkelerin terkiibini değiştirmiştir. Kazakistan'ın EurAsEC'teki daimi temsilcisi Rustam Dzhenbayev, Rus “İzvestiye” gazetesine bu konuyla ilgili olarak verdiği röportajında, Özbekistan'ın dâhil edilmesinin Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun temel sisteminin değiştirilmesine neden olduğunu; nitekim oy verme hakkının da her devletin Gayri Safi Milli Hâsılasına göre olabileceğini dile getirmiştir.³²

---

²⁸ <http://evrazes.com/news/view/704>

²⁹ <http://evrazes.com/news/view/218>

³⁰ <http://evrazes.com/news/view/218>

³¹ <http://evrazes.com/news/archieve?page=54>

³² <http://evrazes.com/news/view/221>

Başkan Kerimov ise, 14 Kasım 2005'te Moskova'ya yaptığı resmi ziyareti sırasında, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile görüşmüştür.³³ Görüşmede söz alan Kazakistan Cumhurbaşkanı danışmanı Yermukhamet Yertysbayev: "Kazakistan ve Rusya, sadece entegre olacaktır, birleşmeyecektir. Rusya ve Kazakistan tek bir devlet olarak, birleşik olmayacaktır." şeklinde önemli bir değerlendirme yapmıştır.³⁴ Danışman, devamında şunları dile getirmiştir: "Aslında, N. Nazarbayev bir Avrasya Birliği fikrine hiçbir şekilde karşı olmamıştır. Belçika ve Fransa entegre olarak ilişkilerini sürdürdükleri gibi, Rusya ve Kazakistan da Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra sadece BDT çerçevesinde değil tüm alanlarda ilişkilerini inşa eden örnek devletlerdir."³⁵

14 Kasım 2005'te Rusya ve Özbekistan arasında KGAT çerçevesinde ittifak anlaşması imzalanırken Devlet Başkanı Vladimir Putin; Rusya ve Özbekistan arasındaki ilişkilerin güven esasına dayalı olduğunu belirtmiştir.³⁶ Putin, Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ile yaptığı görüşme sonrasında düzenlediği basın toplantısında: "Rusya için Özbekistan en güvenilir bir müttefiktir. Rusya'nın Orta Asya'daki konumu güçlenmektedir. Bölgedeki barış ve istikrar için iki ülke bir bütün olarak uluslararası toplumun gelişimine katkıda bulunacaktır. Rusya ve Özbekistan istikrar ve ilerleme uğrunda güçleri, kaynakları ve muazzam insan potansiyeli ile katkı sağlayacaklardır." demiştir. Kerimov ise, 22 Kasım 2005'te Özbekistan'ın Rusya ile stratejik ittifak yapmasının ülkenin güvenlik ve sürdürülebilir kalkınmasını daha da yükselteceğine dair inancını dile getirmiştir.³⁷

Nihayet 1 Ocak 2006'da Özbekistan Avrasya Ekonomik Topluluğu'na kabul edildi. EurAsEC'in olağanüstü toplantısında ilgili değişiklikler ve eklemelerle bir protokol imzalandı. EurAsEC Özbekistan'ın üyelik için başvurusunu Ekim 2005'te

---

³³ <http://evrazes.com/news/archieve?page=54>

³⁴ <http://evrazes.com/news/archieve?page=54>

³⁵ <http://evrazes.com/news/arşiv?sayfa=53>

³⁶ Belova, Putin ile Kerimov Arasında Rusya ile Özbekistan İttifak Anlaşması <http://evrazes.com/news/archieve?page=54> (14.11.2005).

³⁷ <http://www.rg.ru/2005/11/22/tashkent.html>

kabul etmişti. Ancak EurAsEC bünyesindeki toplulukları ilgilendiren mevcut yasal prosedürün tamamlanması zaman aldı ve sonunda tüm teknik sorunlar 2005 yılı bitmeden çözüme kavuşturuldu. Genel Sekreter Raporta'ya göre de büyük tarım, sanayi potansiyeli ve enerji gücü olan Özbekistan'ın topluluğa katılımı, Orta Asya'nın birçok sorununa çözüm sağlayacaktı. Özbekistan'ın bilhassa taşımacılık alanında ve göç akışının düzenlenmesinde önemli roller alacağı düşünülmüştür.³⁸

Topluluk üye sayısı böylece Ocak 2006 itibarıyla altı ülkeye ulaştı. Kazak, Özbek ve Rus yetkililerin EurAsEC zirvesi çerçevesinde St Petersburg 'da bir araya gelip Gazprom ile ilgili birtakım sözleşmelere imza attığı esnada Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, EurAsEC bünyesinde alınan kararların bütün dünyadaki enerji akışını etkileyeceğini ifade ederek, örgütün dünya politikasına etki etmek amacıyla tesis edildiğini bir kez daha ifade etmiştir. Nitekim bu zirvede Rusya ve Kazakistan enerji alanında önemli bir protokol (Kazak protokolü) imzaladılar. İmza sırasında Putin, Hazar Denizi havzasında yapılan işbirliğinin önemli bir adım olduğunu, EurAsEC çatısı altında entegre bir döviz piyasasının düzenlenmesinin önemini vurguladı.³⁹ Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ise, Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik süreci müzakerelerinde pozisyonlarını kendi aralarında koordine etmeyi önerdi. Nazarbayev, bu toplantıda, Avrasya Ekonomik Komisyonu'nun kurulmasını; başka bir deyişle, tarifeler, ticaret, ulaşım ve enerji konularında ülkeler arasında uyum sağlanması için bir komisyonun tesis edilmesini önerdi. Cumhurbaşkanı'nın bu önerisi Tacikistan Devlet Başkanı Emomali Rakhmonov tarafından da desteklendi. Bu bağlamda, Özbekistan Cumhuriyetinin EurAsEC örgütüne katılması, bu yapının ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Özbekistan'ın hem Rusya ile entegrasyon sürecini derinleştireceğini hem de bölgede ve dünyada hızla değişen pozisyonları etkileyeceğine inanmaktadır.⁴⁰

1.1.2. Avrasya Entegrasyonu Yönünde 2007-2008 Arasındaki Girişimler

³⁸ www.gzt.ru/politics/2006/01/25/213231.html

³⁹ <http://www.gzt.ru/politics/2006/01/25/213231.htmlSt>

⁴⁰ <http://evrazes.com/news/view/719>

16 Mart 2007'de Astana'da Avrasya Kalkınma Bankası'nın temsilciliği açıldı. Açılışa RF Başbakan Yardımcısı Sergey Naryshkin, Kazakistan'ın Maliye Bakanı Natalya Korzhova, Avrasya Ekonomik Topluluğu Genel Sekreteri Grigory Raporta, EDB başkanı İgor Finogenov katıldı. Avrasya Kalkınma Bankası'nın (EDB) merkez ofisi Almatı'dadır. Daha önce bankanın bir şubesi Moskova'da ve bir şubesi de St Petersburg'da açılmıştı. EDB Ocak 2006'da Rusya ve Kazakistan hükümetleri tarafından kurulan uluslararası bir finansal kuruluştur. Banka bu ülkelerin ekonomilerini büyütmek ve karşılıklı ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Banka; Avrasya'da finansal altyapının temel unsuru olmayı hedeflemekte, katılımcı ülkelerin işbirliğini ve entegrasyonunu geliştirmekte bir yatırım mekanizması olarak devletlerin sosyo-ekonomik yapısını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Sermayesi 1,5 milyar dolardır. Bankanın kurulmasında Vladimir Putin ve Nursultan Nazarbayev'in girişimleri bilhassa etkili olmuştur.⁴¹

Kazakistan Cumhurbaşkanı 24 Nisan 2008'de yerel sermayeyi güçlendirme çağrısı yapmıştır. Nursultan Nazarbayev, dünya finans topluluğuna da bölgesel para birimlerini oluşturmalarını önermiştir. Almatı'da Yedinci Avrasya Medya Forumu'nda yaptığı konuşmada, Nazarbayev bir önceki sene ortaya çıkan ve pek çok ülkede finansal sistemlerin istikrarını tehlikeye düşüren dünya finans krizini hatırlattı. Dünyada bir veya iki para biriminin üzerine takılıp kalmak yerine bölgesel bir para birimi oluşturmanın gerekliliğini vurguladı. Nazarbayev, küresel finansal krizin olumsuz etkilerine rağmen, Kazakistan ekonomisinin tüm temel göstergelerinin giderek büyüyüp iyileştiğini ve herhangi bir endişeye gerek olmadığını belirtti.⁴² Nazarbayev, "Ekonomik büyüme, istikrarını korumaktadır. Kazakistan ihracatındaki geleneksel ürünlerin fiyatları hala yüksektir."⁴³ demiştir. Ülkenin istikrarlı ekonomisi ile yeterli döviz rezervine sahip olduğunu, bu tür geçici zorlukların üstesinden gelebileceklerini dile getirdi. Konuşmasının devamında şunları belirtti: 2008 yılının ilk çeyreğinde Gayri Safi Yurtiçi

---

⁴¹ <http://evrazes.com/news/view/455>

⁴² Shalahmetov, Gabit, GlobalnoyeUstoychivoye Razitiye, ENU, Astana, 2005, s.123

⁴³ <http://evrazes.com/news/view/455>

Hâsıla (GSYİH) % 5,3; sanayi üretimi ise % 3,7 artmıştır. Buna göre, kişi başına GSYİH 2006'da 5 bin Dolar iken, 2007 yılında yaklaşık 7 bin Dolara yükselmiştir.

EurAsEC Genel Sekreteri Grigory Raporta'nın belirttiğine göre; 6 Temmuz 2007'de, Gümrük Birliği'ne girmek için hazırlıklar tamamlanmıştır. Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) çerçevesinde Gümrük Birliği oluşturmak için imza aşamasına gelmiştir.⁴⁴ Gümrük Birliği'nin kurulması için gerekli belgeler tamamen hazırlanmıştır. Ortada sadece aşılması gereken küçük pürüzler kalmıştı. Tek para birimi meselesi hakkında konuşmak için ise, daha oldukça erkendi. Dolayısıyla ilk önce gümrük birliği oluşturulmalıydı.”⁴⁵

EurAsEC Sekretaryası'nın Astana'da yapılan Entegrasyon Komitesi toplantısına Rusya Başbakan Yardımcısı Sergey Naryshkin başkanlık etmiştir. Beklediği gibi hazırlanan iki taslak üzerinde tartışılmıştır. Bu taslakların ilki Gümrük Birliği'nin yasal çerçevesini oluşturan belgedir. Diğeri Gümrük Birliği eylem planının en yüksek organı üzerinde antlaşmayı sağlayacak belgedir. Buna göre ihracat işleri, hizmet ithalatı üzerindeki vergi konusunda tek bir gümrük bölgesi oluşturulacaktır.

Anlaşılacağı üzere, Avrasya Ekonomik Topluluğu Başkanları düzeyinde gümrük birliğinin yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Devlet başkanları düzeyinde Gümrük Birliği'nin faaliyetlerini yöneten yasal çerçeve belgeleri Avrasya Ekonomik Topluluğu bünyesinde imzalanmıştır.⁴⁶

26 Haziran 2007'deyse, Astana'da Avrasya Ekonomik Topluluğu ile Orta Asya İşbirliği Teşkilatı bütünleşme protokolü onaylanmıştır. Haziran ayının sonunda yasa tasarısı protokolü Kazakistan Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Kanun resmi gazetede yayımlanmıştır.⁴⁷ 26 Temmuz 2007'de Kazakistan CICA'nın* EurAsEC bünyesine entegre edilmesine dair protokolü onaylamıştır. Öte yandan, Ekim 2005'te

⁴⁴ Aubakir, Asan, Evrazistvo i Kazahstan, ENU, Astana, , 2009, s.129

⁴⁵ Saylaubekkızı, Samal, Ekonomikalık Kalıptasu, ENU, Astana, , 2009, s.131

⁴⁶ <http://evrazes.com/news/view/519>

⁴⁷ <http://evrazes.com/news/view/534>

* Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (Birliğin İngilizce adının kısaltması CICA'dır.)

yapılan zirvede MAB ile Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun (EurAsEC) bütünleşmesi kararı alınmıştır.⁴⁸

Avrasya Kalkınma Bankası Konseyi'nin toplantısı ise, 2 Eylül 2007'de Moskova'da gerçekleşmiştir. Toplantıya Rusya'dan Sanayi ve Enerji Bakanı Viktor Khristenko (başkan), Kazakistan'dan Sanayi ve Ticaret Bakanı Galym Orazbakov ve SDF* Başkanı Kairat Kelimbetov katıldılar. Konsey; yıllık faaliyet, bilanço ve kâr raporu ile Denetim Komitesi Bankasının 2006 yılı için öngördüğü zarar raporunu onaylamıştır. Bir sonraki konsey toplantısı ise, Eylül ayında Almatı'da yapılmıştır.⁴⁹

15 Eylül 2007'de Çolpan-Ata'da EurAsEC Entegrasyon Komitesi'nin yirmi ikinci toplantısı düzenledi. Toplantıda vergiye tabi tutulacak emtianın belirlenmesi, çifte vergilendirmenin önlenmesi konularında varılacak mutabakat konusu ele alındı.⁵⁰

13 Kasım 2007'de Entegrasyon Komitesi'nin üyeleri Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında bir Gümrük Birliği oluşturulması hakkında toplantı yapıldı. Hükümet başkanları; EurAsEC Konseyi toplantısı için iç prosedürleri, uluslararası antlaşmalar bağlamında hazırlanan taslakları ve gümrük birliğinin yasal temellerini ele almışlardır.⁵¹

26 Aralık 2007'de ise, BDT İcra Sekreteri Sergey Lebedev ile EurAsEC Genel Sekreteri T. A. Mansurov arasında bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantıda özellikle, kendi aralarında bütünleşme sürecini başlatan Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında oluşturulacak olan Gümrük Birliği konusu masaya yatırıldı ve bu oluşumun tüm BDT ülkelerine açık olduğu deklare edildi. Taraflar, EurAsEC ile BDT arasında da ticari ve sosyo-kültürel etkileşimi güçlendirmek ve işbirliğini teşvik amacıyla bir koordinasyon sistemini geliştirmeye karar vermişlerdir.⁵²

---

⁴⁸ <http://evrazes.com/news/view/533>

* Sürdürülebilir Kalkınma Fonu (Sustainable Development Fund)

⁴⁹ <http://evrazes.com/news/archieve?page>.

⁵⁰ <http://evrazes.com/news/arşiv?sayfa=14>

⁵¹ <http://evrazes.com/news/archieve?page=15>

⁵² <http://evrazes.com/news/archieve?page=14>

25 Ocak 2008'de de, Moskova'da Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun 20. toplantısı Hükümet Başkanları düzeyinde gerçekleşti. Topluluğa üye altı devletin hükümet başkanları, ulaştırma sektöründeki entegrasyonu sağlayan EurAsEC çerçevesinde taşımada tekel uygulamasını kabul ettiler.⁵³ Toplantı sırasında, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya hükümetlerinin EurAsEC içinde kurmayı düşündükleri gümrük birliğinin yasal temelini oluşturan 9 antlaşma imzalanmıştır. İmzalanan antlaşmalar üçüncü ülkelere karşı tek bir ticaret rejimi kurmayı amaçlamaktadır.

Bilindiği gibi, EurAsEC üyesi devletler 6 Ekim 2007'de gümrük birliğinin kurumsal yapısını ve diğer devletlerin gümrük birliğine katılma mekanizmasını belirlemek için dört uluslararası antlaşma imzalamışlardı. Bunun yanında, ortak eylem planı olarak da 2010 yılı sonuna kadar EurAsEC çerçevesinde bir gümrük birliğinin oluşumu için karar almışlardı. Böylece, gümrük birliğinin işleyişi için önemli olan 13 paket imzalanmış durumdadır.⁵⁴

Avrasya ekseninde faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin aralarındaki etkileşimler giderek artmıştır. Bu çerçevede, 28 Şubat 2008 tarihinde Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Genel Sekreteri B.K Nurgaliyev ile EurAsEC Genel Sekreteri T.A. Mansurov görüşmüşlerdir. Taraflar görüşme sırasında 2006 Mayıs ayında imzalanan mutabakata dayalı olarak EurAsEC ve ŞİÖ arasındaki işbirliğini etkinleştirmenin önemine değinmişlerdir. Ulaştırma, enerji gibi alanlarda özellikle daha fazla sinerji yaratma yolları ile Orta Asya'daki sınır aşan nehirlerde hidroelektrik kaynaklarının etkin kullanımı üzerinde durmuşlardır. Adı geçen kuruluşlardaki çalışma faaliyetleri hakkında yapılan bilgi alışverişi bazında, ŞİÖ İş Konseyi düzeyinde EurAsEC ve diğer pilot projelerin uygulanmasına ilişkin olarak ortaklaşa hareket etmeye karar vermişlerdir. Diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği de bu çerçevede tartışılan konular arasındaydı.⁵⁵

EurAsEC temsilcileri 4 Nisan 2008'de tek bir enerji piyasası oluşturma üzerinde Petersburg'da kendi aralarında bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantı, (genel kurul), St Petersburg'da Tauri Sarayı'nda yapıldı. Görüşmenin konusu EurAsEC

---

⁵³ Pivovarov, Evrazsivo Garmonya İ Vera, ENU, Astana, 2009

⁵⁴ <http://evrazes.com/news/view/594>

⁵⁵ <http://evrazes.com/news/archieve?page=13>

bünyesindeki ülkelerin enerji kompleksleriydi. Soçi'de yapılacak olan bir sonraki toplantıda ise, ortak enerji pazarının kurulmasını sağlayacak bir eylem planı için hukuki zemin oluşturulması talimatı verildi. Ayrıca doğal gaz taşımacılığı için bir çalışma grubu kurulması da kararlaştırıldı. Meclis tarafından 2007 yılı ve daha sonraki yıllar için EurAsEC, IPA (Katılım Öncesi Mali Fon) yasama faaliyetlerine bir yasal çerçeve oluşturulmasına ilişkin taslak dikkate alındı.⁵⁶

Avrasya bağlamındaki ekonomik entegrasyon her geçen gün derinleştirilmiştir. Nitekim, 10 Ekim 2008'de Bişkek'te Gümrük Birliği'ni oluşturan üç devlet lideri EurAsEC devletlerarası konsey toplantısında birliğin hukuki temelini oluşturan 15 uluslararası antlaşmayı onaylamışlardır. Toplantıda Gümrük Birliği Komisyonu ve Komisyon Sekreterliğinin faaliyet ve projeleri incelenmiştir. Entegrasyon Komitesi üyeleri olarak Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya bir sonraki toplantının 26 Kasım'da Moskova gerçekleştirilmesini kararlaştırmışlardır.⁵⁷

Bütün bu entegrasyon girişimleri, Kazakistan liderini fazlasıyla memnun etmiştir. Nazarbayev hissettiği tatmin duygularını şu şekilde dile getirmiştir: "Birçok şey kısa bir süre içinde yapıldı. Ben Gümrük Kontrol Komitesinin faaliyetlerini destekliyorum. Ülkede Gümrük Birliği'ne büyük bir destek var. Ben de Gümrük Kontrolü faaliyetlerini destekliyorum."⁵⁸

20 Haziran 2008'de ise, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında bir toplantı düzenlendi. Toplantı sırasında EurAsEC Entegrasyon Komitesi üyeleri Beyaz Rusya adına A. Kobaykov, Rusya adına Başbakan Birinci Yardımcısı İgor Shuvalov, Kazakistan adına Sanayi ve Ticaret Bakanı A.O. Kosunova 6 Ekim 2007 tarihinde üç devletin cumhurbaşkanları tarafından onaylanmış olan Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde Gümrük Birliği'ni oluşturma planının uygulanması konulu eylem planlarını ele aldılar. Entegrasyon Komitesi üyeleri Ortak Gümrük Tarifesi oluşum

---

⁵⁶ Turejanova, Makpal, Evrazsıtva İ Kazahstan Goroda İ Gorojana, ENU, Astana, s.148

⁵⁷ <http://evrazes.com/news/archieve?page=6>

⁵⁸ Nazarbayev, Rusa Beyaz Rusya ve Kazakistan Gümrük Birliği Doğrultusunda, <http://evrazes.com/news/archieve?page=11> (21.04.2008)

düzenini ve ilkelerini onayladılar. Aynı zamanda Ortak Gümrük Tarifesi ile ithalat gümrük vergi oranlarında değişikliği öngören karar da onaylandı.⁵⁹

Entegrasyon Komitesi üyeleri Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya; 2008 için öngörülen eylem planı ile ilgili faaliyetleri zamanında bitirmeyi planladılar. Bu amaçla hızlı karar almak üzere Gümrük Birliği için uluslararası antlaşmaların hazırlanması görevini Gümrük Birliği'nin Yüksek Konsey'ine verdiler.⁶⁰

26 Eylül 2008'de Moskova'da Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun Entegrasyon Komitesi 41. toplantısını yaptı. Toplantı sırasında aşağıdaki konular ele alındı:

- Avrasya Ekonomik Topluluğu içinde Avrasya Ekonomik Topluluğu serbest ticaret bölgesini oluşturmak için taslak antlaşmasını hazırlama;
- Avrasya Ekonomik Topluluğu üye devletleri içinde karşılıklı yatırım ve teşvik antlaşması,
- Avrasya Ekonomik Topluluğu üye devletleri arasında işbirliği biçimleri üzerinde yol haritasının temel ilkeleri,
- Hükümetler ve devletlerarası çerçeve programı geliştirmek için öneriler sunmak,
- Avrasya Ekonomik Topluluğu üye devletleri arasında transit kontrolünü sağlayacak ortak bir otomatik bilgi sistemini kapsayan projeler oluşturmak,
- Üye devletlerin hizmetleri hakkında bir bilgi sisteminin geliştirilmesi ve ortak bir enerji piyasasının oluşturulması.⁶¹

Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun Bışkek zirvesinin ana konusu oldu. Toplantıya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan, Özbekistan katıldı. Ermenistan ise gözlemci olarak katıldı.⁶² EurAsEC Konseyi'nin sonraki dönem başkanı olarak Beyaz Rusya lideri Lukaşenko seçildi. Yardımcılığına

---

⁵⁹ <http://evrazes.com/news/archieve?page=11> 23.06.2008

⁶⁰ <http://evrazes.com/news/arşiv?Sayfa=8>

⁶¹ <http://evrazes.com/news/archieve?page=6>

⁶² Tolochko, Andrey, Vzaimodeystviye Narodov Kazahstana, ENU, Astana, 2009, s.159

Beyaz Rusya Başbakanı Sidorsky atandı. EurAsEC Entegrasyon Komitesi Başkanı olarak ise, Beyaz Rusya Başbakan Yardımcısı A.V.Kobyakov seçildi.⁶³

10 Ekim 2008'de Bişkek'te yapılan Uluslararası Avrasya Ekonomik Topluluğu toplantısında EurAsEC Genel Sekreteri Tayır Mansurov Gümrük Birliği oluşturmanın öncelikli bir konu olarak ele alınması gerektiğini bildirdi. Mansurov, topluluğun altı ülkesi olan Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan'ın kendi aralarında gümrük birliği ve tek bir ekonomik alan oluşturulmasına karar verdiklerini açıkladı. 6 Ekim 2007 tarihinde devlet başkanları (Alexander Lukaşenko, Nursultan Nazarbayev ve Dimitri Medvedev) imzaladıkları antlaşmayla, tek bir gümrük alanının oluşturulması üzerinde karar alındığını dile getirdiler.⁶⁴ EurAsEC Genel Sekreteri, ayrıca, Gümrük Birliği Komisyonunun belirleneceğini, dünya standartlarında kabul edilen tek bir gümrük alanının oluşturulacağını, ortak bir dış sınır ve üçüncü ülkelerden ithal edilen mallara tek bir gümrük tarifesi uygulanacağını dile getirdi. Bişkek zirvesinde, mali ve bütçe politikaları ile ilgili bir dizi kararlar alındı. Devlet başkanları Avrasya Kalkınma Bankası'na da gözlemci statüsü veren bir karar aldılar.⁶⁵

12 Kasım 2008'de EurAsEC Sekreterliğinin Entegrasyon Komitesi Özbekistan'ın EurAsEC'e yeniden üyelik talebini gündeme getirdi. Özbekistan Ocak 2009'da Avrasya Ekonomik Topluluğu'na katıldı ve topluluğa tam uyum için Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde uluslararası antlaşmalara iştirak etme sözü verdi.⁶⁶

Nihayet EurAsEC devlet başkanları tarafından 10 Ekim 2008'de Bişkek toplantısında alınan kararlarla Gümrük Birliği'nin (Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında) oluşumu başarıya ulaşmıştır. Oluşturulan Gümrük Birliği'yle tek gümrük; ortak sınırlar ve ortak gümrük tarifeleri etrafında somutlaşmıştır. Birliğe henüz katılmamış diğer devletler hazır olduklarında bu yapılanmaya başvurabileceklerdir.⁶⁷

---

⁶³ <http://evrazes.com/news/view/635>

⁶⁴ Voronovich, Aksana, Evrazistvo i Kazakhstan, ENU, Astana, s.152

⁶⁵ <http://evrazes.com/news/archieve?page=6>

⁶⁶ <http://evrazes.com/news/archieve?page=6>

⁶⁷ <http://evrazes.com/news/view/638>

26 Kasım 2008'de Moskova'da Avrasya Ekonomik Topluluğu Entegrasyon Komitesinin 42. toplantısı yapıldı. Bu toplantıda Özbekistan önceden bildirildiği gibi, EurAsEC üyeliğinden çıkarıldı.⁶⁸ Bilindiği gibi, Özbekistan Cumhuriyeti Ocak 2006'da, Avrasya Ekonomik Topluluğu'na katıldı ve EurAsEC çerçevesinde uluslararası anlaşmalara ve faaliyetlere katılmaya söz verdi. Tam katılım daha uzun süre tamamlanmamıştı. 20 Ekim 2008'de EurAsEC Entegrasyon Komitesi Sekreterliği, Özbekistan Cumhuriyeti'nin Dış İşleri Bakanlığı'ndan gelen üyelik talebini değerlendirmeye aldı. Özbekistan lideri İslam Kerimov Özbekistan'ın EurAsEC'e üyeliğini durdurmak için bir mektup göndermişti. Üyelerin açıklamasına göre, EurAsEC Entegrasyon Komitesi ve Devlet Konseyi, Hükümet Başkanları düzeyinde Özbekistan'ın katılımı olmadan düzenli toplantılar yürütmeye devam edecektir.⁶⁹ 4 Şubat 2009'da, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya; Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde oluşan ve uluslararası bir örgüt olan Gümrük Birliği Yönetim Kurulunun ilk toplantısını gerçekleştirdiler.⁷⁰

1.1.3. 2009-2010 Arası Dönemde Gerçekleştirilen Entegrasyon Girişimleri

EurAsEC Entegrasyon Komitesi ve Gümrük Birliği Yönetim Kurulunun 49. toplantısı 26 Şubat 2009'da Moskova'da gerçekleştirildi. EurAsEC Entegrasyon Komitesi toplantısına Beyaz Rusya, Tacikistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya'nın başbakanları ve Başkan Yardımcıları katıldı.

Gümrük Birliği çerçevesinde EurAsEC tek ulaşım alanı, bu alandaki gıda güvenliği gibi konular görüşüldü. Öncelikli olarak sosyal politikaların uygulanmasına karar verildi.⁷¹

10 Haziran 2009'da EurAsEC Devletlerarası Kurulu ve Gümrük Birliği Yüksek Kurulu çerçevesinde Hükümet Başkanları düzeyinde toplantı gerçekleştirildi. Avrasya Ekonomik Topluluğu toplantısı ile Gümrük Birliği Yüksek Kurulu Beyaz Rusya,

---

⁶⁸ <http://evrazes.com/news/view/639>

⁶⁹ <http://evrazes.com/news/view/638>

⁷⁰ <http://evrazes.com/news/view/469>

⁷¹ <http://evrazes.com/news/archieve?page=5>

Kazakistan ve Rusya Hükümet Başkanları düzeyinde gerçekleşti. Toplantının ana konusu tek bir gümrük alanının aşamalı oluşum süreci ile ilgili müzakerelerdi. Toplantıda Avrasya Ekonomik Topluluğu küresel finansal krizin üstesinden gelmek için ortak tedbirler planını kabul etti. Ermenistan'ın da katılımı ile Avrasya Ekonomik Topluluğu Hükümet Başkanları Kriz Fonu'nun kurulmasına dair antlaşma imzalandı. Fon, hemen çalışmalarına başlayacaktır. Taraf devletler, buradan kendi projeleri için krediler ve istikrar kredileri çekebilecektir. Bu krediler devletlerarası yatırım projelerinin finansmanı için de kullanılabilir. Bu fonun büyük bir kısmını Rusya kaynaklı hesaplar (10 milyar doların 7,5 milyar doları) oluşturmaktadır.⁷²

Fonun Yönetim Kurulu Başkanlığına Rusya Hükümeti Başkan Yardımcısı ve Rusya Maliye Bakanı A. L. Kudrin seçildi. Kudrin: “Kriz bizi uzun vadeli projelerden vazgeçirmemelidir. Öncelikle bizi ekonomilerimizin modernizasyonundan vazgeçirecek herhangi bir neden yoktur. Kriz fonu sadece topluluğun üye ülkelerinin kullanımına açık değil, diğer ilgili ülkelerin de kullanımına açıktır. Bu şekilde, EurAsEC'in bütünleşme süreçlerinin gerçek bir merkezi olduğunu gösteriyoruz.”⁷³ şeklinde değerlendirmeye bulundu.

Gümrük Birliği Yüksek Kurulu Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında toplanmaktadır. Esasen Gümrük Birliği oluşumunu hızlandırma girişimi Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından yapılmıştır. Nazarbayev 1 Ocak 2010'a kadar temel prosedürleri tamamlamanın mümkün olduğunu düşünmüştür. Nazarbayev'in önerisi üzerine aktif çalışmalar hızlandırılmıştır.

Nazarbayev, ülkelerin Devlet Başkanlarının Gümrük Birliği'nin oluşum kararına ve Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmayı destekleyen tutumlarına dikkat çekerek, üye ülkelerin ekonomik potansiyellerine vurgu yapmaktadır. Entegrasyon sürecinde üye olan ülkelerin istekli tutumuna dikkat çeken Nazarbayev, bütünleşme süreciyle ilgili alınan karara yönelik şöyle konuşmuştur:

---

⁷² <http://evrazes.com/news/view/665> (10.06.2009)

⁷³ <http://evrazes.com/news/view/665> (10.06.2009)

“Ortak gümrük tarifesinin taslağını EurAsEC devletlerarası kurulunda üye devletlerin onayı için sunabiliriz. 1 Ocak 2010 itibariyle tek bir gümrük tarifesine geçeceğimiz için gümrük birliği kararını onaylamalıyız. Bunun için;

- Tek bir gümrük alanını aşamalı olarak onaylamak;
- 1 Ocak 2010’da verilen teklif doğrultusunda Gümrük Birliği’nin 1 Temmuz 2011’e kadar gerekli tüm işlemlerini tamamlamak;
- Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya olarak Gümrük Birliği müzakerelerine başlamak için Dünya Ticaret Örgütü’ne niyetimizi bildirmek durumundayız.”⁷⁴

Nazarbayev, "Bizim genel önceliğimiz Dünya Ticaret Örgütü’ne girmektir. Biz bunu teyit etmekteyiz. Aynı ayrı ülkeler olarak değil, Gümrük Birliği çatısı altında tek bir gümrük alanı olarak Dünya Ticaret Örgütü’ne girebiliriz.”⁷⁵ şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Gümrük Birliği’nin üç üye ülkesi arasında (Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan) Minsk’te 27 Kasım 2009’da Başkanlar düzeyinde EurAsEC Konseyi’nin 24. toplantısı gerçekleşti. EurAsEC çerçevesinde oluşturulan Gümrük Birliği çalışmaları bir paket halinde imzalandı. Zirvede, Rusya Devlet Başkanı D.A. Medvedev, bu birliğin oluşumunu Avrasya’da Tek Ekonomik Alan oluşturma yolunda büyük bir adım olarak ifade ederken; Moskova, Minsk ve Astana’nın yanında istekli olan diğer ülkelerin de katılımının arzu edildiğini dile getirdi.⁷⁶

Bu adımlar ışığında, 11 Aralık 2009’da St. Petersburg’ta Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan hükümet başkanları düzeyinde EurAsEC Konseyinin 25. oturumu gerçekleştirildi. Toplantıya Ermenistan Cumhuriyeti başkanı gözlemci olarak katıldı. Avrasya Ekonomik Topluluğu ülkelerinde küresel finans krizi için ortak önlemler ele alındı.⁷⁷ Hükümet Başkanları EurAsEC içinde gümrük birliği ve tek bir ekonomik alan oluşturulması hakkında Avrasya Ekonomik Topluluğu

---

⁷⁴ <http://evrazes.com/news/view/665> (10.06.2009)

⁷⁵ <http://evrazes.com/news/view/665>

⁷⁶ Saharov, Arsen, Noviy Podhod K Evrazsitsu, ENU, Astana, 2009, s.29

⁷⁷ Şelohayev, Sergey, Gegraficheski Obshestvo, Atamura, Almatı, 2009, s.65

çerçevesinde ulaşılan sonuçları gözden geçirdiler. Ayrıca bu toplantıda, Gümrük Birliği'nin Yüksek Kurulu, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya'nın Hükümet Başkanları Gümrük Birliği doğrultusunda aşağıdaki konularda anlaşmışlardır:

- Gümrük birliğinin sınırlarında antlaşmaya uygun malların değerlendirilmesi;
- Sertifikasyon kuruluşlarının akredite edilip karşılıklı tanınmasına ilişkin antlaşmanın kabul edilmesi,
- Gümrük Birliği'nin sıhhi tedbirleri üzerinde anlaşmaya varılması;
- Gümrük Birliği'nin veterinerlik ve sıhhi çalışma performans tedbirleri hususunda anlaşmaya ulaşılmaması;
- Gümrük Birliği çerçevesinde gıda sağlığı hakkındaki antlaşmanın yapılması;
- 25 Ocak 2008'deki "Gümrük Birliği'nde hizmet ve faaliyetleri yürütme, malların ihracat ve ithalatı sırasında dolaylı vergilerin alınmaması ilkeleri hakkında antlaşma" protokolünde değişiklik yapılması;
- Gümrük birliğinde ithalat ve ihracat sırasında ödeme kontrol mekanizması ile dolaylı vergi alma rejimi hakkında protokol.

Nitekim EurAsEC çerçevesinde iki antlaşma imzalandı:

1. EurAsEC üyesi devletlerin sermaye dolaşımı ile ilgili para politikasının temel ilkeleri, operasyonları ile kontrolü hakkında ve
2. Eğitim alanında EurAsEC üye devletlerinin işbirliği hakkında antlaşmalar.

EurAsEC satış güvenliği konsepti de kabul edildi. Bunun yanında, "devlet alanlarında uranyum üretimine maruz kalan sınırların restorasyonu programı" ile EurAsEC Avrasya yenileme sistemini oluşturma konsepti de onay buldu.⁷⁸

Daha ileri bir adım olarak; Aralık 2009'da Almatı gayri resmi zirvesi sırasında, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya cumhurbaşkanları bir ekonomik alan oluşturmak için 2010-2011 yılları arasındaki entegrasyon süreci aşamalarını onayladılar.⁷⁹

---

⁷⁸ Stasov, Vestnik, Evrazi, ENU, Astana, 2009, s.94

1.2. Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı (KGAT), Bölgesel Güvenlik Yolunda

1.2.1. 1992-2005 Arasındaki Girişimler

1992’de Özbekistan’ın başkenti Taşkent’te akdedilen antlaşmaya istinaden, BDT çerçevesinde bir ittifak yapısı kuran girişim (Kolektif Güvenlik Hakkında Antlaşma) temelinde oluşan KGAT, BDT ülkelerinin kolektif güvenliğini ve askeri-siyasi birliğini sağlamak amacıyla oluşturuldu. Antlaşma ilk aşamada üye ülkelerin ulusal silahlı güçlerini oluşturmaya, yeni bağımsız devletlerin oluşumuna uygun dış koşulları sağlamaya katkıda bulundu. Antlaşmanın en önemli şartlarından biri, üye ülkelerin anayasal yapısı ile bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü korumak için SSCB’nin çöküşünden ve Varşova Paktı’nın dağılmasından sonra karşılaşılan negatif sonuçların önüne geçmektir. Şimdi Kolektif Güvenlik Antlaşması Sovyet Sonrası dönemde entegrasyon süreçlerinin en önemli parçası olan Avrasya bölgesinde ortak askeri stratejik alanı oluşturucu faktör olarak yeni anlayışla ele alınmaktadır. Bununla birlikte KGAT, çok kutuplu bir dünya kurmak istikametinde çok önemli bir stratejik plan oluşturacaktır.

2002’de KGAT Antlaşması 10. yaşını doldurmuştur. Bu vesileyle Kazakistan’da yapılan enformel BDT toplantısında Amerikan askerinin Orta Asya ve Kafkasya’ya yerleştirilmesi meselesi ele alınmış ve sonucunda antlaşmada konuyla ilgili bazı düzeltmeler yapılmıştır. Uzun zamandan beri BDT ülkelerinin askeri-siyasi işbirliği süreci devam etmektedir. Nisan 2003’te Kolektif Güvenlik Antlaşması yeniden yapılandırılarak klasik bir askeri ittifakın tüm niteliklerini elinde topladı. Bu çerçevede oluşturulan “birleşik kurmay”, Kırgızistan’da bulunan Rus askeri uçaklarından oluşan hızlı girişim gücü niteliğini taşımaktadır. Şimdilik eski SSCB’nin birkaç ülkesi bu güce katılmıştır. Bu girişimi BDT ve EurAsEC üyesi ülkelerin askeri-stratejik düzeyde bir yakınlaşma girişimi olarak değerlendirebiliriz. Yani kısacası, KGAT, eski SSCB alanındaki entegrasyon süreçlerinin askeri boyutudur.

---

⁷⁹ Malisheva, Darya, *Kazakhstan V Sovremennom Mire*, ENU, Astana, 2009, s.88

KGAT bölgesel örgüt olarak kurumsal gelişiminde kısa süre içinde oldukça büyük yol kat etmiştir. Örgütsel gelişimini kısaca özetlersek; KGAT Taşkent'te 15 Mayıs 1992'de beş yıllığına imzalandı. 1 Kasım 1995'te ise antlaşma, BM Genel Sekreterliğince tescil edildi. Antlaşma; BDT'nin 6 ülkesi: Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan tarafından imzalandı. 1993'te Azerbaycan, Gürcistan ve Beyaz Rusya da antlaşmaya katıldılar.

BDT ülkelerinin Kolektif Güvenlik Antlaşmasına katılımına içsel ve dışsal faktörler etkili olmuştur. SSCB'nin çöküşünden sonra KGAT'a katılım BDT çerçevesinde ülkelerin entegrasyona yönelik ilgisinin bir göstergesidir. Bu nedenle 1990'lı yıllarda Azerbaycan ve Gürcistan KGAT'a katılmaktan kaçındılar. Adı geçen ülkelerin katılımı, liderlerinin değişmesi sonucunda, dış siyasi yönelimlerinin de değişmesi ile gerçekleşti.

Örgütün evrimine etki eden en önemli dış "güç merkezi" ise Sovyet sonrası cumhuriyetlerin birbirleriyle siyasi teması oldu. 2 Nisan 1999'da Moskova'da Kolektif Güvenlik Kurulu'nun oturumunda KGAT'ın süresinin uzatılması hakkında protokol imzalandı. Antlaşmanın uzatılmasının Özbekistan, Azerbaycan ve Gürcistan tarafından reddedilmesi nedeniyle bu ülkeler örgütten çıkarıldılar. Antlaşma bunlar dışındaki tüm ülkeler tarafından onaylandı. Bu aşamada dışta kalan üç ülke BDT'ye alternatif olarak düşünülen GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova) bölgesel gruplaşmasında siyasi, ekonomik ve enerji birliğini geliştirdiler. Bu arada KGAT'ın gelişimi devam etti. Ülkelerin askeri birlik alanında sıkı temaslarını sürdürmeleri için yeni adımlar atıldı.

1994'ten itibaren askeri-siyasi entegrasyonu ilerleten birçok normatif-hukuki dokümanlar kabul edildi. Özellikle KGAT'a üye devletlerin deklarasyonu, KGAT'a üye ülkelerin kolektif güvenlik kavramı, askeri işbirliğini derinleştirmenin temel yönlerini belirleyen kolektif güvenlik kavramını gerçekleştirme planı kabul edildi ve kolektif güvenliğin bölgesel sistemini amaçladı. 1999'da bölgesel ittifak, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya yönünde öngörülen kolektif güvenlik sistemi oluşumunun ikinci aşamasını onaylayarak harekete geçirdi.

Sürecin bir sonraki aşaması, Kolektif Güvenlik Kurulu tarafından 2000’de KGAT’ın verimliliği ve onun yeni jeopolitik durumlara adaptasyonu olarak başlatıldı. Bu aşamada 2000-2001 yıllarında imzalanan “Kolektif Güvenlik Sistemi Araçlarını ve Gücünü Oluşturma Statüsü Hakkındaki Antlaşma” ilkesel olarak önem taşımıştır. Üye devletler arasında askeri-teknik işbirliğini derinleştirme yolunda önemli bir adım 2000’de birliğin temel ilkelerini düzenleyen antlaşmayla atıldı.

2002’de Kolektif Güvenlik Antlaşması’nın somutlaştırdığı entegrasyon süreci BM Şartı’nın sekizinci bölümüne uygun olarak bölgesel bir uluslararası işbirliğinin yapısına dönüştü. KGAT’ın Mayıs 2002 kararına istinaden üye devlet liderleri 7 Ekim 2002’de KGAT’ın kurulması ve hukuki statüsü hakkında Tüzük ve Antlaşmaları imzaladılar. 18 Eylül 2003’te ise bu kararlar yürürlüğe girdi. 2 Aralık 2004’te de BM Genel Meclisi, KGAT’a BM nezdinde gözlemci olma statüsü verdi.

Kabul edilen dokümanlara göre KGAT’da kararlar sadece oy birliği temelinde alınacaktır. Oy vermede her ülkenin tek oyu olacaktır. Buna bağlı olarak KGAT sisteminin merkezi Rusya’dır. Çünkü Rusya örgüt bütçesinin %50’sini sağlamakla birlikte, bölgede en güçlü askeri-endüstriyel tesislere sahiptir.

Antlaşmaya uygun olarak üye devletler kendi güvenliklerini kolektif temelde sağlayacaklardır. Bu, antlaşmanın 2. Maddesinde belirlenmiştir. Buna göre; “Güvenliğe, toprak bütünlüğünü ve bir ya da birkaç bağımsız ülkenin bağımsızlığını ya da uluslar arası barış ve güvenliği tehdit eden durumlara bağlı olarak üye devletler gecikmeksizin kendi pozisyonlarını koordine etmek ve oluşan tehdidi ortadan kaldırmak için ortak koordinasyon mekanizmalarını harekete geçireceklerdir.”

Aynı zamanda 4. maddeye göre: “Herhangi bir üye ülkeye karşı saldırı durumunda diğer üye devletler askeri yardım dâhil olmak üzere gerekli yardımı verecektir. Örgüt, BM Teşkilat Yasası’nın 51. maddesine uygun olarak elinde olan araçlarla kolektif savunmada hukuksal yolla destek verecektir.”

KGAT çerçevesinde kabul edilen temel güvenlik politikası, siyasi araçların üstünlüğünü dikkate alarak savunma önlemlerini artırmanın üzerine dayanmaktadır. Antlaşmanın tarafları, hiçbir devleti kendilerine düşman olarak görmeyecekler ve tüm

lkelerle karşılıklı işbirliğine gideceklerdir. Antlaşma, örgütün amaç ve ilkelerini paylaşacak diğer devletlere açıktır. ye devletler ulusal, bölgesel, uluslararası güvenliğin yeni tehditlerine ve sinyallere karşı hareket etmek, uluslararası teröre yönelik somut eylemleri kabul etmek amacıyla ortak faaliyetleri aktifleştirme konusunda anlaşmışlardır.

KGAT Anlaşması'na; faaliyetlerin temel amaçlarının ve yönlerinin; bunun yanında uluslararası terör, kaçakçılık, uyuşturucu gibi güvenlik tehditlerinin önlenmesi ve bu tehditlere karşı ortaya konacak çabaların bütünleştirilmesi hakkındaki ek maddenin dâhil edilmesi ilkesel olarak dikkat çekici olmuştur. Bununla birlikte her Şeye rağmen, ye devletlerin, uluslararası ve bölgesel güvenlik problemleri hakkında kendi dış siyasetlerini geliştirmeleri ve koordine etmelerinin önemi bir kez daha teyit edilmiştir. KGAT yanında Daimi Konsey'in oluşması örgütün etkililiğinin daha da yükselmesini sağlayacaktır. Bu konsey, konsey ye devletlerce seçilen etkili liderlerden oluşmaktadır. Konseye, rgt çerçevesinde kabul edilen kararların ye devletlerce karşılıklı olarak uygulanmasının koordine edilmesi görevi verilmiştir. Konseyde alınan kararların yerine getirilmesi zorunludur ve yerine getirilmediğinde cezai müeyyidelere tabi tutulması öngörülmektedir. Yasa temelinde özellikler gösteren antlaşma, örgütün faaliyetlerini ve onun organlarını örgütsel ve finansal konuda düzenlemiştir. Bu antlaşma, Duşanbe'de 28 Nisan 2003'te Kolektif Güvenlik Işbirliği oturumunda kabul edilmiştir.

Bu bağlamda askeri rgt sağlamlaştırmak ve faaliyetlerini etkinleştirmek için Kolektif Güvenlik Antlaşması rgt'nün Birleşik Kurmayı oluşturuldu. KGAT sistemi çerçevesinde bölgesel askeri gruplar oluşturulmaya ve geliştirilmeye çalışılmaktadır.

KGAT'ın oluşturulmasıyla örgüte ye devletlerin, uluslararası işbirliği çerçevesinde siyasi pozisyonlarını sağlamlaştırmaları, uluslararası ve bölgesel düzeyde istikrar ve güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır. Mayıs 2002'de ye devletlerin liderleri tarafından kabul edilen KGAT'ın uluslararası bölgesel organizasyonunun yapılandırılması hakkındaki antlaşma, bölgesel ve uluslararası güvenlik sorunlarına adapte olma gerekliliğinden ortaya çıkmıştır.

Oluşturulan örgütün temel amaçları: Avrasya bölgesinde askeri-siyasi etkileşimi derinleştirmek ve koordine etmek, örgütün kolektif temelde üye ülkelerin ulusal güvenliğini sağlamaya çalışan çok yönlü yapısını ve ilgili mekanizmalarını oluşturulmak, saldırıya maruz kalan üye devlete askeri vs. gerekli yardımı yapmak şeklinde belirtilebilir.

Bu işbirliğinin olumlu sonuçları ortaya yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Kazakistan lideri N.Nazarbayev 2004'te Astana'da KGAT'ın Kolektif Güvenlik Konseyi oturumunda konuşma yapıp örgütün uyuşturucu maddelerle mücadelesindeki başarılarına şöyle işaret etmiştir: “Ülkede düzenlenen özel hizmet ve adalet birimlerinin koordineli hareketleri sayesinde 5 tondan fazla uyuşturucu yok edildi. 500 adet civarında kaçak ateşli silaha el konuldu, pek çok uyuşturucu kaçakçılığı ortaya çıkarıldı.”⁸⁰

Nitekim Kazakistan'ın girişimleri sayesinde uyuşturucu tehdidiyle mücadele hakkında önlem planı hazırlandı. Bununla birlikte uluslararası terörle mücadelede yasamanın birleştirilmesi hakkında birtakım tavsiyeler kabul edildi. N.Nazarbayev'e göre, uyuşturucuya ve teröre karşı Afganistan sınırlarında “güvenlik merkezleri” oluşturmak için Afganistan ile KGAT'na üye devletler arasında yapılacak görüş alışverişleri oldukça yararlı olacaktır. KGAT üye devletleri Afganistan'ın ülkesel ve ekonomik olarak canlanması için aktif gayretlere devam etmektedir. KGAT mekanizmaları, Afganistan çıkışlı uyuşturucu kaçakçılığının sınırları geçişinde daha etkili olmaya çalışmakta ve Afgan topraklarından gelen terörist tehlikeleri de etkisiz hale getirmeye çabalamaktadır.

KGAT faaliyetleri çerçevesinde bilhassa Kazakistan tarafından işaret edilen stratejik amaçlardan biri de, global ve bölgesel düzeyde güvenlik sorunları ile ilgilenen uluslararası örgütlerle ortaklık ilişkileri oluşturmak ve yürütmek ihtiyacıdır. Bu ise KGAT ile ŞİÖ, NATO, BM, AGİT arasındaki karşılıklı ilişkilere bağlıdır. Partnerlik konusunda öncelik; barışçıl operasyonlar, terörle mücadele ve diğer tehditlerle mücadele konularında olmalıdır. Bununla birlikte KGAT çerçevesinde çaba harcamayı

---

⁸⁰<http://evrazes.com/news/view/43>

gerektiren diğler alanlar da mevcuttur: yasa dışı göç, uyuşturucu taşımacılığı vs. ile mücadeleler.

KGAT, genç ve dinamik bir örgüttür. Kendi gelişim dinamikleri çerçevesinde en aktüel sorunları çözmeyi hedeflemektedir. Örgüt, öncelikle Avrasya'da güvenlik ve istikrar konusunda yükümlülük taşımayı kabul eden ve uluslararası alanda efektif olmayı amaçlayan bir yapı inşa etmenin peşindedir.

Bu çerçevede Orta Asya bölgesinde askeri işbirliğini sağlamada KGAT'ın faaliyetlerini aktifleştirmek için örgütçe alınan önlemleri kabul edip uygulama zorunluluğu getirildi. Askeri işbirliği birçok alanı kapsamaktadır: radikalizm, organize suçlar, yasa dışı göç, insan kaçakçılığı, vs. KGAT bu sorunların çözülmesi için üye devletleri çabalarını birleştirmeye çağırmaktadır. Son aşamada örgüte üye devletlere tehdit olarak algılanan terör örgütlerinin tek listesini oluşturmak amaçlanmaktadır. Ayrıca, BDT'ye üye devletlerin uyuşturucuya karşı mücadele için bir Koordinasyon Merkezi oluşturulmaktadır. Kısacası KGAT, Orta Asya'da birleşmiş bir askeri ittifak örgütünün kurulmasını gerçekleştirmektedir.

KGAT faaliyetlerinde medyanın aktif katılımı da amaçlamakta; tek haber alanı oluşturma düşüncesi çerçevesinde kolektif güvenlik mekanizmasının simültane çeviri sistemi işletilmeye çalışılmaktadır. Bu hususta ilk tecrübe Nisan 2004'te yapılan teröre karşı uluslararası medya forumuyla gerçekleşti. Bu medya forumunun idari organı, üye devletlerin temsilcilerine devletlerarası terörle savaş, uyuşturucuyla mücadele hakkında hazırlanan programı sundu.

Haziran 2005'te Moskova'daki Güvenlik Konseyi oturumunda KGAT faaliyetlerinin 2005'in ikinci yarısı ile 2006'nın ilk yarısındaki öncelikli yönleri ele alındı. Bu toplantıda, yine, 2006-2010 yılları arasında KGAT çerçevesinde kolektif savunma sistemi oluşturma ve geliştirme hakkında atılacak adımlar planlandı. Bu toplantıda şu dokümanlar da kabul edilmiştir; KGAT'na üye devletlerin 2006-2010 arası dönem askeri-teknik işbirliği programı, KGAT çerçevesinde askeri-ekonomik işbirliği hakkında bir devletlerarası komisyon kurulması kararı. Ayrıca uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortaklaşa mücadele ve KGAT'na üye devletlerin hava savunmasının geliştirilmesi üzerine yetkili liderlerin koordinasyon kurulunun kurulması kararlaştırıldı.

Adı geçen bu doküman KGAT'na çatışmalar sonrası Afganistan'ı yeniden yapılandırma faaliyetlerini geliştirip koordine etme amacına yönelik alınacak tedbirleri de içermektedir.

Bugüne değin KGAT'nın üye devletler tarafından imzalanan kararların %75'i yürürlüğe sokulmuştur. Kolektif güvenlik sistemini oluşturulması üzerine gerçekleştirilen faaliyetler, örgüte üye devletlerin parlamentoları tarafından 2003-2005 yılları arasında büyük ölçüde onaylanmıştır.

Askeri-teknik işbirliğinin temel ilkeleri hakkındaki antlaşma, kolektif güvenlik sistemi araçları, bunların oluşumu ve işlevselleştirilmesi hakkında antlaşma, askeri ürünlerin amaca yönelik kullanımının kontrolü antlaşması, askeri altyapıların ortak hedeflere yönelik kullanımı hakkında antlaşmalar Avrasya'da bir kolektif güvenlik sistemini oluşturmaya yönelik atılan önemli adımlardır.

1.2.2. 2007-2008 Yılları Arasındaki Önemli Entegrasyon Teşebbüsleri:

2005 yılının Ekim ayı başlarında KGAT Genel Sekreteri Nikolay Bordyuzha kolektif güvenlik sistemiyle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Şu ana kadar, Orta Asya bölgesinde Rusya-Beyaz Rusya, Rusya-Ermenistan arasındaki askeri ittifaklar gibi büyük bölgesel askeri gruplaşmalar kurmaya yönelik kararlar alınmıştır. Ama bu tür bir Acil Mukabele Gücünün varlığı, çatışma tehlikesi durumunda KGAT'na üye devletlerinin egemenliklerini koruyabilmek için son derece önemlidir."⁸¹

7 Kasım 2007'de ise KGAT Genel Sekreteri Nikolay Bordyuzha ile EurAsEC Genel Sekreteri Tayır Mansurov arasında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede iki kuruluş arasındaki işbirliği konuları ele alınmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi 6 Ekim 2007'de Duşanbe'de EurAsEC'e üye devletlerin liderleri, katıldıkları Konsey toplantısında topluluğun entegrasyon süreçlerinin daha da yoğunlaştırılması için bir dizi stratejik kararlar kabul etmişlerdi. Taraflar bu toplantı ve görüşmelerde sınır güvenliği hizmet faaliyetleri ve özellikle de göç politikası alanında etkili bir işbirliği sağlamanın önemine işaret etmişlerdir. Aynı zamanda ilgili komiteler düzeyinde de, KGAT,

---

⁸¹<http://www.rg.ru/2005/10/07/rapota.html>

EurAsEC ve yardımcı organların etkili işbirliği içinde olmaları gerektiği vurgulanmıştır.⁸²

24 Nisan 2008'de Nazarbayev, diyalog ve güvene dayalı bir dünyada küresel güvenliğin yeni anlayışla oluşturulması gerektiğini bir kez daha dile getirmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı, uluslararası toplumun güç paritesine dayalı olmayan küresel güvenliğe ait yepyeni bir yapı oluşturmak için gayret gösterilmesi gerektiğini ve ilkelerin açıklık, diyalog ve güven üzerinde oluşturulması ihtiyacını belirtmiştir. Nazarbayev sözlerinin devamında, "Batı ve Rusya, Hıristiyan dünyası ve İslam dünyası, zengin Kuzey ve yoksul Güney, gelişmiş demokrasiler ve haydut devletler... Bu bizim geleceğe dair umutlarımızı körelten medeniyetler çatışması korkusudur. Bu da dünyada güvensizliğe ve silahlanma yarışına yol açmaktadır."⁸³ demiştir.

Nursultan Nazarbayev, katıldığı yedinci Avrasya Medya Forumu'nda ise, günümüzde pek çok devletin bencil politikalarını ulusal çıkarlarına karşılık gelen bir anlayışla sürdürdüğünü ifade etmiştir. Ona göre, ülkelerin uluslararası hukuk ilkelerine uyumu, genellikle kendi güçleri ile ters orantılıdır. Ayrıca dünya günümüzde birçok jeopolitik gerilimler çerçevesinde kuşatılmış vaziyettedir. Zengin ve yoksul olanlar, kültürel ve dini kategoriler üzerinde ayrışıp çatışmaktadırlar.⁸⁴

KGAT Parlamenterler Meclisi Genel Kurul toplantısı St Petersburg'da Tavricheski (Tauride) Sarayında gerçekleştirilmiştir. Rusya parlamento heyeti; bu kurul toplantısı sırasında EurAsEC Kurulu ve Bağımsız Devletler Topluluğu parlamento heyetleri başkanları ile ikili görüşmeler yapmışlardır. Bu sırada Rus Duması Başkanı Gryzlov'un da BDT ülkelerinin liderleri ile bir dizi görüşmeler yapması söz konusu olmuştur. Bu görüşmelere Rusya, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın yasama organlarının temsilcileri de katılmışlardır. Gryzlov, görüşmeler sırasında, "Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nde entegrasyon etkili bir şekilde çalışmaktadır. Örgüt, uluslararası nitelikteki pek çok sorunun

---

⁸² <http://evrazes.com/news/archieve?page=15>

⁸³ <http://evrazes.com/news/view/608>

⁸⁴ <http://evrazes.com/news/view/609>

çözümünde etkili rol oynamaktadır” şeklinde olumlu bir durum tespitinde bulunmuştur.⁸⁵

Nitekim buna paralel olarak, 17 Nisan 2008’de Volga-Ural (Purva) Askeri Bölge komutanı Vladimir Boldyrev Tacikistan’da yaptığı açıklamada; "Rusya’nın buradaki askeri üssü KGAT’na üye devletlerin bölgedeki güvenliğini sağlayacaktır. Rusya’nın 201. askeri üssü BDT’nin güney sınırlarında bir karakoldur. Bu askeri karakol, sadece Rusya’nın değil aynı zamanda Kolektif Güvenlik Antlaşması’na üye devletlerin de güvenliğini ve bütünlüğünü korumaktadır.” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.⁸⁶ Ona göre, 201. üs ve çevre güvenliği için Rusya yaklaşık 2 milyar Ruble harcamış ve yakın gelecekte bunun için yine yaklaşık 1 milyar Ruble harcamayı planlamaktadır.⁸⁷

27 Nisan 2008’de Viyana’da yapılan bir toplantıda KGAT, ABD’nin nükleer silah geliştirme planlarını değerlendirmiştir. Yapılan toplantıda, KGAT üyesi devlet liderleri nükleer enerjinin barışçıl kullanımı için NPT (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması) çerçevesinde konsolide pozisyon alabilecekleri sinyali vermişlerdir. Bu bağlamda Rusya, uranyum zenginleştirilmesi konusunda uluslararası bir merkez oluşturmayı bile önermiştir. Bu girişimin zaten Avrasya bağlamında KGAT üyesi ülkelerden Kazakistan ve Ermenistan tarafından desteklendiği de bilinmektedir. Rus yetkilileri, KGAT üyesi ülkelerin ABD planları karşısında kendi nükleer silahlarını geliştirme pozisyonlarını ifade edebileceklerini dile getirmiştir.

6 Haziran 2008’de Avrasya eksenli entegrasyon süreci açısından sembol niteliğinde önemli bir adım olarak, Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov tarafından KGAT ve EurAsEC arasında birlik sağlanarak güçlü, tek bir örgütün kurulması önerilmiştir. Yani Özbekistan Cumhurbaşkanı, açıkça KGAT ile Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC) arasında birleşme çağrısında bulunmuştur. Kerimov St. Petersburg’da Devlet Başkanı Dmitry Medvedev ile bir toplantıda, EurAsEC ve KGAT gündemindeki konularının birbirlerine çok benzediğini ifade ederek, bu örgütlerin

---

⁸⁵ <http://evrazes.com/news/view/744>

⁸⁶ <http://evrazes.com/news/view/751>

⁸⁷ <http://evrazes.com/news/view/751>

büyük oranda örtüşebileceğini söylemiştir. İslam Kerimov, “Bu yüzden, KGAT ve EurAsEC temelinde güçlü bir organizasyon oluşturabilir ve bu tür birleşmelerle çok büyük ve mükemmel sonuçlar elde edilebilir.”⁸⁸ demiştir. Buna karşılık, Rus Devlet Başkanı Medvedev ise, farklı entegrasyon biçimleri konusunu tartışmaya açmış ve gündemine dahil etmiştir.

Nitekim bu yeni gündem çerçevesinde, 23 Temmuz 2008’de EurAsEC Entegrasyon Komitesi’nin göç politikasından sorumlu konsey üyeleri, KGAT Koordinasyon Konseyi yetkili organları başkanları ile yasadışı göçle mücadele hususunda yararlı bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda KGAT alanında, yasadışı göçle mücadele için yürütülen özel önleyici operasyonlar özetlendi. Koordinasyon Kurulu Başkanı, Rusya Federal Göç Servisi (FMS) Müdürü Konstantin Romodanovsky konuşmasında, Avrasya bölgesinde şimdiye kadar 80 bin yasadışı göç olayının tespit edildiğini açıkladı.⁸⁹ EurAsEC ve KGAT’nin koyduğu göçmenlik kurallarını ihlal ettikleri gerekçesiyle iki bin suçlu hakkında yasal işlem yapılmıştır. Ceza olarak toplam 15 milyon dolar kesilmiştir. Adı geçen toplantının sonuç bildirisinde, bu ortak toplantıların sürekli hale getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bir sonraki toplantının Bişkek’te düzenlenmesi konusunda mutabakata ulaşılmıştır.

Bunun ardından KGAT Genel Sekreteri Nikolay Bordyuzha, EurAsEC ve KGAT üyesi ülkelerin dış sınırlarının korunması konusunda işbirliğine gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, taraflar ayrıca, bilgi alışverişinde bulunmalı ve iki kuruluş tarafından oluşturulan normatif düzenlemelerin de teati edilmesi konusunda bir işbirliği içinde olmalıdırlar.⁹⁰

Benzer bir yakınlaşma EurAsEC ile ŞİÖ arasında da olmuştur. 28 Şubat 2008’de Şanghay İşbirliği Örgütü Genel Sekreteri B.K. Nurgaliyev ile EurAsEC Genel Sekreteri T. Mansurov görüştüler. Taraflar görüşme sırasında 2006 yılının Mayıs ayında imzalanan Mutabakata dayalı olarak EurAsEC ve ŞİÖ arasında ulaştırma, enerji gibi alanlarda daha fazla sinerji yaratmanın yolları ile Orta Asya’da sınırı aşan nehirlerdeki

---

⁸⁸ <http://evrazes.com/news/view/771>

⁸⁹ <http://evrazes.com/news/view/626>

⁹⁰ <http://evrazes.com/news/view/609>

hidroelektrik kaynaklarının etkin kullanımı hakkında işbirliği yapmanın yolları üzerinde durdular. Bu iki örgüt arasında da karşılıklı faaliyetler konusunda bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Ayrıca, iki örgüt, ŞİÖ İş Konseyi düzeyinde pilot projelerin uygulanmasına ilişkin alanlarında ortak hareket etmeye karar verdiler. Diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği de toplantıda tartışılan konular arasındaydı.⁹¹

1.3. Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler (CICA)* Konferansı Ekseninde Yakınlaşma Eğilimleri

1.3.1. 1990- 2002 Yılları Arasındaki Girişimler

Asya'da bir İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansını oluşturma fikri, 1970'te Sovyetler Birliği'nin kamuoyunun dikkatini Asya'daki güvenlik problemlerine çekebilmek için yaptığı girişimlerle ortaya çıktı. Özellikle, 1973'te Sovyet lideri tarafından Asya'da bir kolektif güvenlik sisteminin kurulması önerildi. SSCB, etrafındaki elverişsiz stratejik koşulları göz önüne alarak adı geçen girişimde bulunduğu ilgili birçok devlet tarafından bu öneri ciddi karşılık buldu. SSCB'nin bu girişimi, kendi pozisyonlarını korumak isteyen Çin ile ABD tarafından kabul görmedi. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger bu amaçla Pekin'i ziyaret etti. SSCB'nin bu girişimine Japonya ve diğer Güney-Doğu Asya ülkelerinden destek beklemek imkânsızdı. Bu girişimler karşısında Orta Doğu ülkeleri iki büyük güç arasında manevra yaparak gidiş gelişler yaşadılar. Türkiye ile İran ise ABD'nin tezlerini desteklediler. Ortak bir tutum ortaya çıkmayınca, bu dönemde Asya'da bir kolektif güvenlik sisteminin oluşumu başarısız oldu.

Soğuk Savaş'ın ardından ise, Kazakistan lideri N.Nazarbayev, bu fikri sahiplenerek Eylül 1992'de BM Genel Kurulu'nun 47. oturumunda Asya'da ortak güvenlik önlemlerinin oluşturulması ile ilgili önerisini ortaya attı.⁹² Nazarbayev, bu platformdaki konuşmasında; söz konusu girişimin amacının, Asya kıtasındaki diğer bölgelerden farklı olarak henüz oluşmamış bir güvenlik sisteminin çok yönlü ve etkili

---

⁹¹ <http://evrazes.com/news/archieve?page=13>

* The Confederation of International Contractors' Associations

⁹² Tokayev, Kasımjomart, Preodoleniye, Diplomaticheskiye Ocherki, Atamura, Almatı, 2003, s.359-360.

mekanizmalarını kurmak olduğunu vurguladı. Öneri BM Genel Sekreterliği tarafından da desteklendi.

SSCB'nin çöküşünden sonra ortaya çıkan yeni jeopolitik durum, Sovyet yapısından ayrılan genç devletlerde güvenlik endişesi meydana getirmişti. Bu endişeyi Kazakistan da taşımaktaydı. Bu yeni oluşum eski iki kutuplu yapıyı ortadan kaldırmış, dünya politikasındaki güç dağılımını yeniden şekillendirmişti. Kıtada ise durum çok farklı idi. NATO uzmanları/danışmanları Orta Asya ve Güney Asya'da ciddi çatışmaların oluşabileceğini tahmin ediyorlardı. Bu dönemde Sovyet sonrası bağımsızlaşan Asya devletlerinin liderleri özellikle devlet örgütlerini yeniden yapılandırma ile ilgilendiler. Rusya mekanik bir tepki vererek, genç devletleri uluslararası siyasi süreçlere tam katılımcılar olarak kabul edemedi. Bununla birlikte Orta Doğu'da istikrarsızlıklar devam etti. Afganistan ile Tacikistan'da iç savaşlar devam ediyordu. Hindistan ile Pakistan arasındaki gerginlik de sürmekteydi. Bunlara ilaveten Kazakistan Asya'daki temel siyasi aktör Çin ile karşılıklı işbirliğini yapma tecrübesine henüz sahip değildi. Kazakistan lideri buna rağmen adı geçen projeyi gerçekleştirmek amacıyla henüz tüm siyasi tecrübelerini ve yeteneklerini ortaya koyup yoğun çaba sarf etti. CICA'yı organize etme ve onun ilkelerini gerçekleştirme çalışmaları Kazakistan'ın dış siyasetinin ana eksenlerinden birine dönüştü. Kazakistan dış siyasetini göz önüne alarak, bu projenin üzerinde belirleyici olan/olabilecek faktörleri kısaca şöyle belirtebiliriz:

- SSCB'nin çöküşünden sonra bölgedeki bağımsız devletlerin güvenlikleri tehlikeye girdi. Asya bir yığın istikrarsızlıkla karşılaştı. Bu esnada bölgenin barışçıl yolda gelişmesini tehdit eden ve ciddi çatışmaların oluşma riskini artıran uluslararası hukuki boşluklar oluştu.
- Bölgesel güvenlik ile uluslararası işbirliğini birbiriyle bağlantılandıran Kazakistan'ın CICA mekanizmasını canlandırmaya çalışması çok etkili oldu.
- Kazakistan'ın ulusal/uluslararası arenadaki sosyal-ekonomik ve siyasi istikrarlı duruşu; bunun yanında, komşu ülkeleri ile tartışmalı konularda uzlaşmaya varmak için çaba sarf etmesi çok önemlidir.

- Kazakistan’ın çok vektörlü dış siyasetini yürütmeye odaklanması ve onun Asya’da devam eden büyük devletlerarası çatışmalardan genelde uzak durması CICA sürecinin başarısını olumlu etkiledi.
- Doğru bir zeminde ve doğru zamanda yürütülen girişimler bu başarıda önemli rol oynadı. Kazakistan lideri, en baştan büyük ülkelerin Asya kıtasının küçük ülkeleri üzerinde “etki alanı” ve baskı oluşturma çabalarına karşı koydu. Sonuçta 1996’da Kazakistan tüm Asya ülkelerinin desteğini kazandı.
- Bütün bunların ışığında, CICA Asya ülkelerinin barışçıl işbirliğini geliştirmede ve bölgede istikrar sağlamada dikkat çeken mekanizmalardan biri oldu. Esasında bu türden girişimler bölgede kritik istikrarsızlığı azaltmakta ve çatışma potansiyelinin düşmesini sağlamaktadır. Böylece Orta Asya bölgesindeki genç ülkelerin süper güçler tarafından “yutulma” tehlikesi neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.⁹³

Bu fikri destekleyen tüm ülke liderleri haklı olarak CICA’nın Kazakistan lideri N.Nazarbayev’in bir kişisel başarısı olduğunun ve onun uluslararası güvenliği koruma yolunda büyük bir değer olduğunun altını çizdiler. Örneğin, CICA Dış İşleri Bakan yardımcılarının Ekim 2004 toplantısında Rusya delegasyonu lideri A.V.Yakovlenko; CICA’nın Kazakistan lideri N.Nazarbayev’in kişisel katkısıyla inşa edildiğini ve Kazakistan’ın CICA’nın gelişiminde lokomotif bir rol oynadığını ifade etmiştir.⁹⁴

CICA’nın gelişme sürecini tarihsel olarak üç evrede özetleyebiliriz. İlk aşama (1992-1994) hazırlık niteliği taşımıştır. Bu yöndeki faaliyetleri, özellikle Kazakistan Dış İşleri Bakanlığının ilgili ülkelerle resmi olmayan görüşmeleri üzerinden yürütülmüştür. Bu dönemde CICA’nın Almatı’da Nisan 1993’te ilk forumu gerçekleştirildi. Görüşme sırasında katılımcılar bölgede mevcut olan antlaşmazlıklar üzerinde fikir birliğine vardılar. Kazakistan liderinin girişimleri somut siyasi hatları çizmede başarılı oldu. Neticede bu girişim dünyadaki 20 ülke ile BM, Arap Ülkeleri Birliği ve İslam Konferansı Örgütü tarafından kabul edildi. Yürütülen forum tüm zorluklara rağmen yine de başarılı olarak değerlendirildi. Kazakistan, bu konferansta CICA’nın bir sonraki

---

⁹³ Tokayev, a.g.e., s.365

⁹⁴ Lavrova, Sergey, Ministerstva İnostrannih Del Rossiskoy Federatsi, Almatı, 2004

toplantısının içeriğini belirledi. Bu toplantının önemli sonucu da Özel Çalışma Grubu'nun (ÖÇG) kurulması oldu. ÖÇG'nin amacı CICA'nın davetlerine icabet eden devletlerin dış işleri bakanlarının toplantılarını hazırlamaktır.

İkinci aşama (1995-1999); Asya ülkelerinin belirlenen tarihlere kadar yapılan kilit girişimlerinin temel belirleme çabaları ile tanımlanabilir. Bu dönemde ÖİG'ye üye devletlerin elçileri ve Kazakistan'da güven mektubu verilen temas grupları arasında birçok toplantı gerçekleştirildi. 1996 yılının Şubat başında CICA süreci yeni bir siyasi seviyeye ulaştı. CICA'ya katılmayı kabul eden Asya devletlerinin Dış İşleri Bakan Yardımcıları Almatı'da yapılan toplantıya katıldılar. Aralık 1997'de Asya ülkelerinin Dış İşleri Bakanlıklarının ikinci görüşmeleri gerçekleştirildi. Dış İşleri Bakanları düzeyindeki görüşmelerin en önemli sonucu, Asya'nın güvenlik sorunları üzerinde gündemindeki konuların tespit edilmesi olmuştur. Buna göre, toplantıda, ilk olarak, devletlerarasında mevcut olan anlaşmazlıklar üzerinde uzlaşma noktaları aranmaya başlandı. İkinci olarak, Asya toplantılarına katılıp sonuç alma konusunda net tavır ortaya kondu. Üçüncü olarak ise, Asya ülkeleri bölgesel güvenlik yapısını yeniden inşa etmeyi kabul ettiler. Toplantıda, ayrıca; güvenlik ile ilgili aşağıdaki konulara bağlı bir işbirliği sürecinin gerekliliği somutlaştırıldı:

- Silahlanma sürecinin kontrolü;
- Kimyasal ve biyolojik silahları yasaklama antlaşmasını yürürlüğe sokmak;
- Askeri hazırlıklar hususunda şeffaflık oluşturmak;
- İstihbaratta işbirliği;
- Uzayı barışçıl amaçlarla kullanmak;
- Nükleer silahların yayılmasını önlemek.⁹⁵

CICA sürecindeki asıl başarı ise, 14 Eylül 1999'da Almatı'da yapılan toplantıda üye ülkelerin Dış İşleri Bakanlarının ilk kez bira araya gelmesidir. Görüşme sırasında, toplantıya üye ülkeler arasındaki ilişkilerini düzenleyen ilkeler deklarasyonu imzalandı.

---

⁹⁵ Tokayev, a.g.e., s.363-364

Bu deklarasyon, N.Nazarbayev'in girişimlerinin geniş çapta gerçekleşmesi anlamına gelmiştir. Doküman, uluslararası güvenliğin temel ilkelerini şu şekilde belirlemiştir:

- CICA'ya taraf tüm üye ülkelerin haklarına ve bağımsızlıklarına saygı gösterilmesi;
- İlişkilerde güç ve tehdidin kullanmaması;
- Devletlerarası antlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesi;
- Ülkelerin birbirlerinin içişlerine karışmaması;
- Silahsızlanma süreci ve silahlanma üzerinde kontrol;
- Sosyal, ticari, ekonomik, kültürel alanda ve eğitim alanında işbirliği;
- BM ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak tüm insanların haklarına saygı gösterilmesi.⁹⁶

Böylece, ilk kez uluslararası pratikte Asya güvenliğinin ilkesel temelleri oluşturulmuş oldu. Dış İşleri Bakanlarının görüşmesi, adı geçen organizasyonun daha sonraki gelişme aşamalarının da hareket noktasını teşkil etmiştir.

CICA sürecinin üçüncü aşaması 2000-2004 yıllarını kapsamaktadır. N.Nazarbayev tarafından BM oturumunda adı geçen fikri dile getirilmiş ve bu aşamadan itibaren CICA'nın gelişmesi hızlanmıştır. 3-4 Haziran 2002'de Almatı'da CICA'ya üye devlet liderleri düzeyinde yürütülen ilk toplantıda N.Nazarbayev'in başarısı açıkça ortaya çıkmıştır. Bu toplantıda önemli stratejik amaçlara ulaşıldı. Siyasi planda Kazak diplomasisinin yüksek başarısı, özellikle N.Nazarbayev'in CICA'nın gelişmesi için süreci doğrudan koordine etmesinden kaynaklanmaktadır. Başından itibaren on senelik dönem boyunca Kazakistan liderliğinin yoğun faaliyetleri, Asya kıtasında büyük çaplı bir devletlerarası yapıyı oluşturmada önem arz etti. Nitekim, N.Nazarbayev, Çin, Hindistan, İran, Pakistan ve Rusya liderleri tarafından büyük ölçüde desteklenmiştir.

Almatı'daki görüşmelere katılanlar, diyalog çerçevesinde önleyici diplomasiye ağırlık vererek CICA modelinde, Asya kıtasında devletlerarası çatışmayı barışçıl

---

⁹⁶ Tokayev, Kasımjomart, Deklaratsiya SVMDA, Almatı, 1999

yollarla halletme eğilimini vurguladılar. Toplantının sonucunda CICA'nın terörü ortadan kaldırma deklarasyonunun ve Almatı Belgesi'nde dile getirilen karşılıklı işbirliğinin ısrarla vurgulanması, bunların kilit birer doküman olarak görülmesi sonucunu doğurdu. Bu iki doküman da toplantıların başarıya ulaştığını gösteren yasal deliller oldu. İlginçtir ki; CICA kapsamına uluslararası siyasette taban tabana zıt yaklaşımlara sahip ülkeler dâhil oldular. Katılımcı bazı ülkeler ise, aralarında neredeyse silahlı çatışma eşliğinde idiler. Fakat adı geçen dokümanları kabul etme konusunda liderlerin ve siyasetçilerin gönüllü katılımı belirleyici rol oynadı.

1.3.2. CICA Çerçevesinde 2003-2008 Yılları Arasındaki Girişimler

16-17 Aralık 2003'te Almatı'da CICA'nın Üst Düzey Görevliler Komitesi'nin (ÜGK) toplantısı on beş üye ülkenin⁹⁷ ve uluslararası örgütlerin katılımı ile gerçekleşti. ÜGK faaliyetleri sırasında dokümanter projeleri işleme koymak için iki özel çalışma grubunun oluşturulması hakkında karar alındı ve bu iki grubun görev tanımları yapıldı. İlk grup Asya kıtasında güven ve işbirliği iklimini derinleştirmek ve sağlamlaştırmak için "CICA güvenlik önlemleri katalogunu" oluşturacaktı. İkinci grup ise CICA süreçlerini kapsayan kurallara ve sekreteryanın projeleri üzerinde yoğunlaşacaktı.

Birliğin geliştirilmesine yönelik bundan sonraki ilk eylem, CICA'ya üye ülkelerin Dış İşleri Bakanlarının 22 Ekim 2004'te Almatı'daki görüşmeleri oldu. Bu görüşmede özel çalışma grupları tarafından ortaklaşa geliştirilen doküman imzaya sunuldu. Bu belge CICA için oldukça önemlidir. İçeriği; askeri diplomasi herhangi bir konuda meydana gelebilecek olası anlaşmazlıkları önlemekle ilgili tavsiyelerden oluşmaktadır. Kazakistan liderinin işaret ettiği gibi, CICA'nın temel amaçlarından biri, sorunları barışçıl yollarla ele almak ve askeri-siyasi alanda güven ortamını oluşturmaktır.

---

⁹⁷ CICA'ya üye olan 15 ülke CICA'nın ilk toplantısında 4 Haziran 2002'de Kazakistan, Rusya, Çin, Pakistan, Türkiye, Moğolistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Afganistan liderleri ile Azerbaycan ve Hindistan başbakanları ile İran, Mısır, Filistin ve İsrail üye ülkelerinin etkilileri ile gözlemci örgütler de katıldı.

CICA'nın, bir anlamda, manevi lideri N. Nazarbayev sözü edilen toplantıda şunları dile getirmiştir: “Asya kıtası bir taraftan en büyük insan ve doğal kaynaklarının bulunduğu bir alandır; diğer yandan da potansiyel olarak büyük çatışmalara gebe dir. Bu nedenle terörü, esrar ticaretini ya da buna benzer sosyal felaketleri önlemede ortak bir tavır belirlememiz gerekmektedir. Bu bölgede bize barış lazımdır. İstikrarlı bir şekilde gelişen Afganistan ve barışçıl yollarla gelişmekte olan Irak gibi, bu ülkelerin çok acı çeken halkları da daha iyi bir kaderi hak etmektedir. Bizler onların geleceğinde sorumluluk taşımaktayız. Umarım bu konuların çözümüne; BM Genel Sekreterliği yanında Kazakistan'ın barışı ve istikrarı desteklemek amacıyla oluşturmaya çalıştığı bölgesel yapılanmaların katkısı olacaktır. Bizler bölgesel örgütlenmeyi güçlendirmek durumundayız.”

Bu son toplantı ile birlikte CICA'ya yeni üyeler dâhil olmuştur. Suudi Arabistan, Malezya, Srilanka ise örgüte gözlemci olarak katılmışlardır. Tayland örgüte tam üye olarak katılmıştır. Genel olarak CICA 17 ülkeden oluşmaktadır. Bunlar: Azerbaycan, Afganistan, Mısır, İsrail, Hindistan, İran, Kazakistan, Çin, Kırgızistan, Moğolistan, Pakistan, Filistin, Rusya, Tacikistan, Tayland, Türkiye ve Özbekistan'dır. Gözlemci ülkeler ise; Avusturya, Vietnam, Endonezya, Lübnan, Malezya, Moğolistan, Kore Cumhuriyeti, Suudi Arabistan, ABD, Ukrayna, Srilanka ve Japonya'dır. CICA'nın giderek genişleme eğilimi içinde olması, onun uluslararası arenada çok daha fazla saygınlık kazandığını göstermektedir.

Globalleşmekte olan dünya şartlarında devletlerin kendi aralarında entegrasyona gitmesi doğal bir süreçtir. CICA da devletlerarası birliklerle uyum sağlamayı ana politika olarak öne sürmektedir. Bu bağlamda Rusya Dış İşleri Bakanı S.V.Lavrov 2004'te Dış İşleri Bakanları düzeyinde gerçekleşen bir toplantıda şunları vurgulamıştır: “CICA Asya'da çok yönlü birliklerle aktifleşmiş ve inşa edilme aşamasından pratik çalışma aşamasına geçmiştir. Örneğin, ŞİÖ, Güney Doğu Asya Ülkelerinin Birliği (ASEAN) ve onun güvenlik üzerindeki bölgesel örgütü, SEATO gibi mekanizmaları, “Asya-Avrupa” forumu gibi birlikler ortaklaşa hareket etmektedirler. Bu eğilimler Asya alanında çok taraflı bütünleşmelerin giderek sağlamlaştığını göstermektedir.”⁹⁸.

---

⁹⁸Lavrova, Sergey, Ministerstva İnostrannih Del Rossiskoy Federatsi, Almatı, 2004

CICA'nın gelişme sürecinde, birçok uzman adı geçen teşkilatın ŞİÖ gibi uluslararası örgütlerle birlikte var olması konusunu sorgulamışlardır. Fakat Kazakistan Dış İşleri Bakanı K. K. Tokayev'in vurguladığı gibi, CICA ve ŞİÖ rekabet etmemekte; bilakis, Asya güvenliğini sağlama konusunda birbirlerini başarılı bir şekilde tamamlamaktadırlar. Adı geçen örgütlerin her biri kendi yetki alanında ve kurulma amaçlarına göre yollarına devam etmektedirler. Bu yollar elbette zorlu olacaktır. Çoğu Asya ülkesi, ulusal ve bölgesel güvenlikle ilgili birçok problemini kendileri çözmek zorunda kalmışlardır. Hâlbuki uluslararası işbirliği sayesinde ortaya çıkan bu maddi ve manevi kazanç, Asya halklarına barış getirmeyi amaçlayan soylu bir çabanın ürünüdür.⁹⁹

CICA'nın temel hedefi, güvenlik alanında işbirliğine giderek Avrupa'nın güvenlik alanındaki temel ilkeleriyle ideolojik bağlamda yakınlaşmaktır. Nitekim AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) dokümanlarının temelini oluşturan Helsinki belgesinin içeriği ile CICA deklarasyonunun ilkeleri arasında önemli paralellikler mevcuttur. Avrupa'da, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nı (AGİK) AGİT'e dönüştüren uygun koşullar mevcuttu. Çünkü AGİT'in kilit üyeleri ekonomik ve siyasi alanda genel olarak eşit konumdadırlar. Avrupa devletleri daha bütüncül bir yapıya sahiptir; bu ülkelerde yaşayanların çoğunun benzer kültürü, geleneği ve mantalitesi vardır. Oysaki CICA'nın yapısı birbirine benzemeyen ülkelerin bir araya gelmesiyle şekillenmiştir. Çok zengin ve çok fakir ülkelerin komşuluğu, sınır sorunları, etnik unsurlar arası çatışmalar ve büyük ölçüde gözle görülür durumda olan ayrımcılık Asya'da sıkça karşılaşılan sorunlardır.¹⁰⁰ Bu bağlamda CICA'yı zikredilen bu problemleri çok yönlü diyalog çerçevesinde çözüme konusunda ağır ve önemli görev/sorumluluklar beklemektedir. Bölgede boy gösteren çok büyük ve çeşitli çelişkilere rağmen Asya'da, Avrupa'daki AGİT'e benzer bir örgüt oluşturma olgusu güvenli bir bölge/yapı oluşturma yolunda atılmış önemli bir adımdır.

---

⁹⁹ Tokayev, a.g.e., s. 384

¹⁰⁰ Omarov, Şahan, Garant Spokoystviye V Regiyone, Kazakhstanskaya Pravda, 2002

CICA'yı önemli kılan farklılık ise, şu şekilde açıklanabilir: CICA; ASEAN*, OAIÖ**, MAB*** gibi teşkilatlarla etkileşim halindedir. Üyeleri ayrı siyasi ve ekonomik özelliklere sahiptir. Örneğin ADL****, İKÖ***** gibi örgütler ekonomik işbirliği amaçlıdır. Oysa CICA'nın yapısı ve amacı daha farklıdır. Asya'da farklı dış siyasi konseptlere sahip ülkelerin ortak çıkar alanını geliştirmek, teşkilatın temel amacıdır. İkinci amacı ise, Asya bölgesindeki tüm ülkeleri ilgilendiren temel sorunları ele alma inisiyatifi kullanmaktır. Çünkü CICA'dan önce bölgede böyle bir ortak söylem etrafında ortaya çıkmış herhangi bir yapı mevcut değildir. İşte CICA'nın önemli farkı bu noktada karşımıza çıkmaktadır.

Ortaya çıkan yeni koşullara bağlı olarak oluşturulan CICA'nın öncelikli amaçlarından biri de Afganistan'ın yeniden inşa edilmesinde, üye devletlerin etkileşim ve işbirliğini sağlamaktır. Bu ülkenin komşu ve diğer uluslar arası birliklerle barış içinde yaşamasını sağlayacak bağımsız, demokratik bir devlet olarak kurulması için gerekli şartları yaratmak temel hedefidir. CICA'nın odak noktasında Irak da vardır. Birlik üyeleri, BM Güvenlik Konseyinin 1546 sayılı kararını dayanak göstermek suretiyle Irak'ın güçlü bir siyasi yapı kazanarak istikrarsızlıktan kurtulması ve demokratik bir devlet olarak yeniden teşekkül etmesi için çaba sarf etmektedir. Bunun yanında, birlik için olumlu sayılabilecek gelişmeler Güney Asya bölgesinde de gerçekleşmektedir. Hindistan ve Pakistan arasında siyasi diyalog imkânı belirlemiştir. Taraflar güven esasına dayalı bir sürece girmişlerdir. Ekonomik alandaki hamleler, işbirliği açısından iyimser bir hava oluşturmaktadır. Bütün bunlar, adı geçen iki ülkenin siyasi otoritelerinin; mevcut olan sorunları çatışma yöntemiyle değil, diyalog yöntemiyle halletme yoluna gideceklerine işarettir. CICA'nın var olma sebebiyle dolaylı yoldan da olsa ilişkili olan bu gelişmeler bir tarafa bırakılırsa, teşkilatın sorun çözmedeki temel mantığı; çözümü daha kolay olan problemleri öncelikli olarak ele

---

* Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği

** Orta Asya İşbirliği Örgütü

*** Merkezi Asya Birliği

**** Arap Devletleri Ligi

***** İslam Konferansı Örgütü

almak, ardındansa daha derin antlaşmazlıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁰¹ Bütün bunların yanında CICA'nın arzu edilen en olgun halinin ve potansiyelinin genel anlamda daha tamamen ortaya çıkmadığına işaret etmek de gerekmektedir.

CICA'nın Kurumsal Yapısı: Almatı bildirgesinde CICA'nın fonksiyonel yapısını ortaya koyan için Almatı bildirgesinde gerekli yapı ve kurumlar belirlenmişti. Bunlar genel olarak aşağıdakileri süreçleri içermektedir:

1. Daimi görüşmeler

- Devlet liderleri ve hükümetler arasında danışma görüşü verme görevi yürütmek, CICA faaliyetlerini gözden geçirmek ve onun öncelikli yönlerini belirlemek için her dört yılda bir üye ülkeleri düzenli toplantılara çağırmak. (Gerekli olduğunda özel görüşmeler de yapabilmektedir). Bu görüşmelerde dışişleri bakanlarının müzakereleri ilk sırada gelmektedir.
- Dış İşleri Bakanlarının düzenli görüşmeleri iki senede bir gerçekleşmektedir. (Gerekli olduğunda özel görüşmeler yapılmaktadır).
- Başkanlık komitesi; CICA'nın önceki kararlarının gerçekleştirilmesini kontrol etmek, güncel konular üzerinde görüş belirtmeli, Özel Çalışma Grupları'nın faaliyetlerini gözden geçirmek ve diğer görüşmeleri koordine etmek için senede en az bir kere toplanmaktadır. Komite bununla birlikte bakanların görüşmelerini organize etmek için gerekli önlemleri de almaktadır. Komitenin görevlerine proje dokümanlarını hazırlamak da dâhildir.
- Özel Çalışma Grupları, CICA'nın çeşitli ilgi alanlarına bağlı, spesifik konuları incelemek için uzmanlığı olan elemanlardan oluşur. Grup kendi faaliyetleri hakkında başkanlar komitesine rapor vermekle yükümlüdür.

2. Uzmanların görüşmeleri

- Üye devletler spesifik yada teknik karakterdeki konular üzerinde inceleme yapmak için bakanların ve örgütlerin görüşmelerini gerçekleştirme doğrultusunda uzlaşma sağlayabilirler.

---

¹⁰¹ Abuseytov, Suleyman, SVMDA, Videnye Kazakhstana, Kontinenet, 2001

- Gerektiği zaman bilimsel ve profesyonel araştırma yapmaya ve sunum hazırlamaya; bununla birlikte eğer buna CICA kararları uygun gelirse bu sunumun daha sonra yayınlanmasına izin verilmektedir.
- Almatı Bildirgesi'nde öngörülen yöntem gereğince, siyasi danışma görüşü vermek ve diğer faaliyetleri yürütmek amacıyla bir CICA Sekreterliğinin kurulması desteklenmiştir.¹⁰²

Buna göre, CICA ile AGİT arasındaki yapısal benzerlik statülerdeki bu benzerliğe dayanmaktadır. Neticede CICA enformel bir platformken; AGİT bir örgüttür diyebiliriz. Fakat CICA, gelecekte bir örgüte dönüşmeye elverişli, geniş perspektife sahip bir topluluktur desek daha doğru olur. CICA'nın gelişme süreci kapsamında topluluğun üye devletleri ile AGİT üyeleri arasındaki ikinci toplantı 2006'da yapıldı. Almatı bildirgesi kapsamında birliğin 17 ülkesinden oluşan delegasyon, Ekim 2004'te CICA Bakanları görüşmelerinde kabul edilen Asya'da güvenlik önlemleri kataloğunu gerçekleştirme önerisini inceledi. Özel Çalışma Grupları; askeri, siyasi, ekonomik, eğitimsel, ekolojik alanlarda hazırlanmış olan dökümanları ve projeleri de ele almıştır. Bununla birlikte, 2006'da CICA'ya üye devletlerin dış işleri bakanlarının incelemesi öngörülen ve devlet liderlerinin ikinci zirvesinden önce hazırlanması amaçlanan "Asya'da Tehdit" başlıklı belge üzerinde yoğun çalışmalar yürütülmüştür. Sivil toplum örgütleri, yapılan bu toplantılarda kendi aralarında fikir alışverişinde bulundular ve CICA Sekreterliği hakkında rapor hazırladılar.

Bu girişimi de başlatan, Kazakistan lideri idi. Nitekim CICA Sekreterliğinin merkezi olarak Kazakistan'ın güney başkenti Almatı belirlendi. Sekreterlik; ele alınacak konuları hazırlama, kabul edilen kararları koordine etme gibi görevleri üstlenmiştir. Sekreterlik, şu anda tarafların bütünleşme ilkelerini belirleme konusunda faaliyetler yürütmektedir..

17 CICA üyesine ilave olarak, Güney Kore de topluluğa katılmıştır. Gözlemci statüsüne sahip üyeler ise Endonezya, Japonya, Malezya, Ukrayna, ABD, Vietnam, BM, AGİT ve Arap Devletleri Birliği'dir.

---

¹⁰² Tokayev, Kasımjomart, Almatınski Akt, SVMDA, Almatı, 2004

25 Ağustos 2008’de ise CICA Sekreterliği, EurAsEC, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Tek Ekonomik Alan (ECO) arasında Almatı’da birçok ikili antlaşma imzaladı.

D. Bakishev ve EurAsEC Genel Sekreteri Tayır Mansurov bu çerçevede CICA Sekreterliği ile EurAsEC Entegrasyon Komitesi Sekreterliği arasında bir mutabakat zaptı imzaladılar. Ayrıca D. Bakishev CICA Sekreterliği ile IOM Genel Müdürü Brunson McKinley de kendi aralarında bir Mutabakat Zaptı imzalamışlardı.¹⁰³

1.4. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Bölgesel Etki Merkezine Dönüşüm Yolunda

1.4.1. 2001- 2005 Yılları Arasındaki Girişimler

Şimdiye dek anlatılanlardan hareketle diyebiliriz ki; Kazakistan lideri N.Nazarbayev’in dış siyasi faaliyetlerinin ve Avrasya stratejisinin en önemli amaçlarından biri, Orta Asya bölgesinde ve genel olarak Avrasya kıtasında entegrasyonun oluşturulması ve geliştirmesidir. Bu bağlamda geçmiş yıllarda Kazakistan’da oluşumunda katkıda bulunduğu çeşitli yapılar ortaya çıktı: KGAT (Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı) gibi somut askeri-siyasi, EurAsEC (Avrasya Ekonomik Birliği), AEA (Avrasya Ekonomik Alanı) gibi belirleyici iktisadi teşekküllerin yanında, MAB (Merkezi Asya Birliği), ŞİÖ (Şanghay İşbirliği Örgütü) gibi siyasi, ekonomik ve jeopolitik konularda bütünleşmeyi amaçlayan projelerinin ortaya çıkmasında Kazakistan aktif rol oynadı. Adı geçen yapıların önemi tartışılmaz derecede büyüktür. Her bir entegrasyon düzeyi belli bir amacı hedeflemekte ve ona üye ülkeler, üstlerine düşen rolü başarılı biçimde yerine getirmektedirler. ŞİÖ de bu açıdan önemli bir örgüttür. Avrasya alanında Çin’in de dahil olduğu tek entegrasyon girişimi olması da dikkat çekici bir diğer yönüdür. Örgütün fonksiyonel amaçlarını şu somut sonuçlarla açıklamak mümkündür:

- Sınır meselelerinin çözüme kavuşturulması;
- Teröre karşı mücadele edilmesi;

---

¹⁰³ <http://evrazes.com/news/archieve?page=7>

- Askeri alanda sıkı ilişkilerin kurulmasına katkı sağlaması. Bununla birlikte ortak askeri eğitimin sağlanması ve bölgesel teröre karşı ortak bir yapı oluşturulması;
- KGAT, ASEAN vb. diğer uluslararası örgütlerle karşılıklı ilişkilerin kurulması;
- Ekonomik işbirliğini derinleştirmek için somut projeler hazırlanması vs.

ŞİÖ'nün Orta Asya bölgesinde ortaya çıkması, meydana gelen yeni konjonktürlerin doğal bir sonucudur. Örgütün kuruluş felsefesinin temeli, hem bölgesel gelişmelere katkı sağlamak, hem de entegre yapısıyla var olan büyük potansiyelini kullanarak global ekonomik ve siyasi sistemde söz sahibi olmak bulunmaktadır. ŞİÖ, kendine üye ülkelere yeni perspektifler sunarak globalleşmeyle birlikte ortaya çıkan tehlikelere ve yeni konvansiyonel tehditlere karşı hazırlıklı olmayı amaçlamıştır. Başlangıçta bir birlik projesi olan ŞİÖ, ilkin beş ülkenin katılımıyla ortaya Şanghay Beşliği çıktı ve 2001'den itibaren Özbekistan'ın da katılımıyla altı ülkenin oluşturduğu bir entegrasyon yapısına dönüştü. ŞİÖ çerçevesindeki etkili işbirliği, birkaç yıl sonra bölgesel güvenlik alanında entegrasyon sağladı ve ekonomik alanda da büyük başarılar getirdi. ŞİÖ'nün orta vadedeki hedefi olan bölgesel etki merkezine dönüşme sürecine, sonraları ŞİÖ serbest ekonomik alanını oluşturma planları da dâhil edilmiştir.

ŞİÖ'nün daha etkili ve önemli bir yapıya kavuşturulması, tüm üye devletler tarafından önemli bir seçenek ve şans olarak görülmektedir. Kazakistan lideri N. Nazarbayev'in önemi ise, adı geçen örgütün oluşum sürecinden itibaren inisiyatif alması olmuştur. Kazakistan, Orta Asya'daki beş ülke arasında önemli bir ekonomik ve jeopolitik potansiyele sahiptir.

Çağdaş dünya düzeninin zor şartlarında başarıyla gelişmek ve hızlı değişime cevap vermek için ülkeler öncelikle kendi aralarında bölgesel entegrasyona giderek kendi çabalarını, kaynaklarını ve potansiyellerini ortak amaçlar elde etmek uğrunda birleştirmektedirler. Nitekim Sovyet sonrası dönemde ortaya çıkan eski Sovyet ülkeleri arasında da merkezileşme eğilimi hâkimdir. Orta Asya ülkeleri de bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, yeni tehditlerle karşılaşınca bütünleşme eğilimlerine ağırlık vermişlerdir. Bu nedenle de Moskova ve Pekin'le ortaklaşa bir örgüt inşa etme yoluna gittiler. Bu süreç ise başarıya ulaşmıştır.

Orta Asya’da 1990-2005 yılları arasında; Afganistan, Sincan, Kafkasya ve Orta Asya’ya bağlı olan diğer problemlili bölgelerde şu ya da bu sebeple meydana gelen transformasyon süreçleriyle bağlantılı olarak oluşan tehditler ve ekonomik gelişmeler sıradan değişimler değildi. Bölgede globalleşmeyle eşanlama gelebilecek bir iktisadi yapı da ortaya çıktı. Kazakistan bu gelişmelere kayıtsız kalamazdı, nitekim kalmadı da. Kazakistan bu kabuk değiştirme sürecine aktif olarak katıldı. Ayrıca dışsal gelişmeler karşısında maruz kalabileceği ekonomik güçlüklerin üstesinden gelebilmek için de Dünya Ticaret Örgütü’ne katılmayı hedefledi. Bugün için Kazakistan yönetimi, dış siyasette entegrasyon eğilimlerini referans olarak kabul etmekte, bunun yanı sıra ŞİÖ’ye önem vermektedir.

N. Nazarbayev’in BDT ve MAB’yi Avrasya entegrasyon sürecinin bir çeşit “motoru” olarak gördüğünü söylemek abartılı olmaz. Kazakistan lideri adı geçen uluslararası yapılara aktif şekilde katılarak hemen her alanda gerçekleştirmek istediği çalışmaları devam ettirmek gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda entegrasyon açısından kafasındaki yararlı örneğin/modelin Avrupa Birliği olduğu da açıktır düşünmektedir. Bununla birlikte böyle bir yapı oluşturmanın kolay olmadığına inanmaktadır. Yine de ŞİÖ, Orta Asya’da ve BDT çerçevesinde henüz yeni bir oluşum olduğu halde, başarılı bir biçimde yoluna devam etmektedir.

Kazakistan liderinin entegrasyona olan bağlılık ve inancı, kaynağı öncelikle Kazak halkının desteğinden güç almaktadır. Bütünleşme süreci Kazak halkına hem ekonomik refah getirecek hem de Kazakistan’ı güvenlik bakımından iyi bir noktaya taşıyacaktır. Kabul edilmelidir ki 2001’de ŞİÖ’nün uluslararası siyasi arenaya çıkışına kadar bölgesel güvenlik alanında tamamıyla tehlikeli bir belirsizlik söz konusuydu.

ŞİÖ’nün oluşumuna sebep olan koşullar ise dünyadaki iki kutuplu yapının bozulmasıyla meydana çıkan boşluktu. Orta Asya’da askeri-siyasi ve ekonomik alanda güvenliği sağlayan belli bir güç kalmayınca bu örgütün ortaya çıkması da kaçınılmaz oldu. Bu arada genç bir ülke olan Kazakistan’ın komşu ülkelerle olan ilişkisi iyiye doğru gitti ve ülkeler arasındaki ticari-ekonomik bağlar gelişti. SSCB’nin çöküşünden birkaç sene sonra bölgede genel atmosfer görülebilir derecede düzeldi. Bölgede önemli bir oyuncu olan ve çöküşten sonraki halinde bile önemli bir devlet olarak kabul edilen

Rusya ile Kazakistan arasında stratejik ortaklık ilişkileri giderek biçimlendi. Fakat bu faktörlere rağmen güvenlik alanındaki süreçleri kontrol eden ya da yöneten bir güç merkezinin eksikliği hissedilmeye devam etti.

Aynı zamanda oldukça yavaş bir tempoyla gelişmeye devam eden ekonomik bağlar ise, Kazakistan ile diğer Orta Asya ülkelerini serbest piyasa koşullarının getirdiği yeni hızlı sürece karşı savunmasız bıraktı. Böylece, Orta Asya ve tüm kıtanın jeopolitik ve jeo-ekonomik genel durumundan yola çıkarak, tamamen doğal bir seyir içinde, tüm bölgesel oyuncuları içine alan bir yapıya yönelik talep oluştu. Çünkü bölge ülkelerinin çok taraflı danışmanlık ve antlaşma mekanizmalarını belli bir merkezden yönetecek idari bir oluşum yoktu. Böylece Orta Asya bölgesinde bölgesel kolektif etki merkezi bağlamında hissedilen boşluğu ŞİÖ doldurmuş oldu.

Şanghay İşbirliği Örgütü; Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, ve Rusya arasındaki sınırlarda güvenliği sağlamak ve askeri güçleri azaltmak amacıyla başlatılan sürecin sonunda oluşmuştur. 1996'da Şanghay'da ve 1997'de Moskova'da beş devlet lideri arasında görüşmeler yapıldı ve konuyla ilgili antlaşmalar imzalandı. Bunlar; Askeri alanda, bölge sınırlarında güvenliği sağlama hakkında antlaşma ve sınır bölgelerinde asker güçleri karşılıklı azaltma hakkındaki antlaşmadır. Bundan sonra beş ülke sınırlarında sırasıyla düzenlenen bir dizi görüşme, Çin'in Şanghay şehrinde yapılan ilk tarihsel görüşmeyle başladı ve üye devletlerin meydana getirdiği bu oluşumun adı "Şanghay Beşlisi" olarak belirlendi.

Bu platformun faaliyet alanı zamanla, bölge sınırlarında güvenliği sağlama çerçevesinden çıkarak, üye ülkeler arasında ve iki tarafın yararına olan güvenlik, siyaset, ekonomi, ticaret vs. konularında karşılıklı işbirliğini kapsayacak biçimde genişledi. Bu arada "Şanghay Beşlisi"nin temel başarılarından biri, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan'a miras kalan Sovyet-Çin sınırları konusundaki sorunları başarıyla çözebilmiş olmasıdır. Beş devlet tarafından oluşturulan mekanizmayla Sovyet-Çin arasındaki sınır antlaşmazlığı barışçıl yolla çözüme kavuştu. Çin'le tüm sınırsal sorunlar çözüldükten sonra devlet liderleri işbirliğini yeni bir formatla devam ettirme kararı aldılar. Ortaya çıkan olumlu iklim ve işbirliği; ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda da kendini gösterdi. Özellikle bölgedeki her ülkeyi dolaylı dolaysız tehdit

eden etnik ayrımcılık, terör gibi sorunların bir an önce bertaraf edilmesi gerekiyordu. Bu tehditlere müdahale konusu, 1999'da Bişkek'teki Batkent bölgesindeki olaylar dolayısıyla ve 2000'deki terörist saldırılarla birinci plana çıktı. Bu bağlamda örgüt, Çin'le sınırı olmasa da formel olmayan silahlı güçlerle ilişkileri olan Özbekistan'ın dikkatini çekti.

Haziran 2001'de Şanghay Beşlisinin beş yıllık süreci sonunda üye devlet liderleri ve platforma özel olarak davet edilen Özbekistan lideri arasında görüşmeler gerçekleşti. Özbekistan'ın Şanghay forumuna kabul edildiğine dair belge, altı devlet lideri tarafından ortaklaşa imzalandı. Bunun ardından "Şanghay Örgütsel İşbirliği'ni Kurma Hakkında" antlaşma taraflara beyan edildi. Bu andan itibaren Şanghay İşbirliği Örgütü yani ŞİÖ kurulmuş oldu. Aynı oturumda kabul edilen diğer önemli bir doküman ise "Terör, Bölücülük ve Radikalizm ile Mücadele Hakkında Şanghay Antlaşması"dır. Bu sayede ilk kez bölgesel bazda terörizm, ayrımcılık ve radikalizmin net bir tanımı yapıldı; ve bu "üç kötülükle" mücadelenin somut unsurları, formları ve ilkeleri belirlendi. Adı geçen doküman 2001 yılında ABD'ye yönelik yapılan 11 Eylül saldırılarından sadece üç ay önce kabul edildi ve Washington tarafından olumlu karşılandı. Sözü edilen dokümanın önemi başlangıçta pek anlaşılmadı. Nitekim ABD ve Avrupa gibi uluslararası siyasetin etkili oyuncularını bu antlaşmaya çok da önem vermedi.

Şanghay İşbirliği Örgütü Haziran 2001'de ortaya çıkmasına rağmen ŞİÖ şartları, genel olarak 2004 yılı başından itibaren yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte örgütün önemli bir organı olan sekreterlik de faaliyete geçirildi. Günümüzde ŞİÖ Orta Asya bölgesinde uluslararası bir mahiyette ve güvenlik konusunda önemli bir örgüt olarak varlığını sürdürmektedir.

ŞİÖ'nün oluşum sürecini ve gelişimindeki eşsiz temposunu üyeler arasındaki ortak sorumluluğa bağlamak gerekir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin SSCB yıkılana kadar yalnızlık politikası izlemesi ve diğer üye ülkelerin dış dünyaya "demir perde" ile kapalı olması duyarlı bir güvenlik düzeyini de beraberinde getirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ŞİÖ çerçevesinde tarihinde ilk kez ortak askeri eğitim yapması, sözü edilen bütünleşmenin ulaştığı güven düzeyini ortaya koymaktadır. Bu başarıyı sağlayan

ŞİÖ'dür. ŞİÖ, bir askeri blok olmamasına rağmen askeri alandaki işbirliğinde yeni bir düzeye geçmeyi ve devletlerin en kilit alanlarında güvenlik çitasını yükseltmeyi başardı. Bilindiği gibi 2002'ye kadar Çin dış ülkelerle ortak askeri eğitimlere katılmamıştı ve bu, ilk kez ŞİÖ ortakları ile gerçekleşti.

Kendi faaliyetlerinin en önemli önceliklerinden birini “üç kötülüğe” (uluslararası terör, etnik ayrımcılık, siyasi radikalizm) karşı mücadele olarak ilan eden, genç fakat oldukça kararlı olan ŞİÖ, Orta Asya bölgesinde bu 3 kötülüğe karşı pratik önlemleri almaktadırlar. Sözü edilen tehditlere karşı hareket amacıyla örgüt ilk kez Orta Asya'da Bölgesel Teröre Karşı Yapı (BTKY) isimli organını kurdu. BTKY resmi olarak 2004 başında Taşkent'te faaliyete geçti. Oluşumun görevi, üye devletlerin teröre, ayrımcılığa, radikalizme karşı mücadele faaliyetlerini koordine edip yürütmektir

ŞİÖ'nün temel amaçları arasında güvenlik zaten ilk sırada gelmektedir. Nitekim ŞİÖ'nün dayandığı üç sepette şu amaçlar sırasıyla ifade edilmiştir:

1. Üye devletler arasında karşılıklı güveni, dostluğu ve iyi komşuluğu sağlamak;
2. Siyasi, ticari-ekonomik, bilim-teknik, eğitim, enerji, taşımacılık, ekolojik, vs alanlarda etkili işbirliğini geliştirmek;
3. Genel çabalarla bölgesel barışı, güvenliği, istikrarı sağlamak; demokrasi, adalet, siyaset ve ekonomide uluslararası işbirliği oluşup bunları canlandırmak.

Görüldüğü gibi güvenlik, metninde ilk sıradadır. Genel olarak bölgede istikrarı korumak, Şanghay sürecinin birinci hedefidir. Üye ülkelerin eşit çıkar ilişkisi üzerine bina edilen ŞİÖ'nün başarısındaki formülü, bu ilişki anlayışında aramak gerekir. Bununla birlikte sürece yön veren etkili ve güçlü devletler Çin, Rusya ve Kazakistan'dır. Örgüte üye tüm devletlerin ortak kanaati, örgütsel bir yapının oluşturulması sürecinde Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev'in cesur, aktif ve yapıcı tavrının gelişmelere hız kazandırdığı yönündedir.

Kazakistan'ın ŞİÖ sürecine dâhil olması, Rusya ve Çin'in ortak irade beyan edip yeni bir bölgesel güç inşa etmek istediklerini açıklamalarıyla ortaya çıkmıştır. Esas itibarıyla böyle bir yapının içinde olmak, Kazakistan'ın çok eksenli dış siyasetine, çıkarlarına ve bölgede mevcut olan güç dengesini sürdürmesine imkân sağlamaktaydı.

Dolayısıyla ŞİÖ'nün diplomatik hamlesine kayıtsız kalamazdı. Kazakistan'ın ŞİÖ'ye katılmasıyla güvenlik alanındaki zaafı belli oranda bertaraf olmuş, üstelik Çin, Rusya ve diğer Orta Asya devletleri ile işbirliği kanallarını çeşitlendirme olanağı bulmuştur. Bunlara ilaveten, çok kutuplu dış siyasetinin etki alanını da genişletme fırsatı yakalamıştır.

ŞİÖ mekanizmaları, Kazakistan'a, tek başına üstesinden gelemeyeceği bazı küresel problemleri çözme şansı da verdi. Bunlardan biri, uluslararası teröre karşı koymaktı. Geçen yüzyılın sonunda etkisini giderek artıran terörist faaliyetler, bütün insanlığın ortak meselesi olmuştur. Bu nedenle, insanlığın yüzleştiği bu modern tehdit unsuruyla ülkelerin tek başına mücadele etmesi beklenemezdi.

Hem iç hem de dış mihrakları olan teröre karşı güvenliği sağlamak, Orta Asya gibi bir coğrafyada pek de kolay değildir. ŞİÖ çerçevesinde teröre karşı sıkça yapılan vurgular, 11 Eylül sonrasında daha da anlam kazandı. Nitekim Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesinde terörist eylemler etkili oldu. Denilebilir ki ŞİÖ'nün en pratik sonuçları terör alanında elde ettiği başarılarıdır. Örgütün içindeki işbirliği sayesinde, şu anda, Orta Asya'nın çoğu ülkesinde terör faaliyetleri belirgin ölçüde azalmıştır. Bu sebeple, ŞİÖ bölgesel ve küresel anlamda teröre karşı gösterdiği kararlı tavrıyla ve bünyesinde barındırdığı ülkelere sunduğu olanaklarla umut vaat etmektedir. Böyle bir sonuca varmamızı sağlayan etkenlerden biri, tüm üye devletlerin ŞİÖ faaliyetlerini genişletmeye ve onun çerçevesinde işbirliğini geliştirmeye duydukları büyük ilgidir. Buna ilave olarak, örgüte üye ülkelerin temas/irtibat noktalarının çokluğu ve paylaştıkları ortak problemlerin hâlihazırdaki mevcudiyeti de dikkat çekicidir.

Bölgede terör faaliyetlerinin ve ayrılıkçı grupların yasadışı hareketleri örgütün oluşum döneminde endişe konusu olmuştur ve bu konular Orta Asya bölgesinin gelişiminde önemli bir başlık olarak varlığını sürdürmektedir. Bu tehdit algılaması ŞİÖ'ye üye tüm devletler tarafından paylaşılmaktadır. Bu nedenle tüm üye devletler sürece katılmaktadır. Terör problemi ile Orta Asya'da ortak güvenliği sağlama çabaları ayrılmaz bir bütün olarak birbirini tetiklemektedir. Bu bakımdan ŞİÖ'nün güvenlik konusundaki değerlendirmeleri önem arz etmektedir.

Orta Asya bölgesindeki tüm ülkeleri kapsayan ve somut amaçlara dayalı olan ŞİÖ'nün modern tehditlere karşı etkili olabilme imkânı vardır. Böyle bir misyon Büyük coğrafyasının Asya'nın tek uluslararası yapısı olarak ŞİÖ tarafından gerçekleştirilmektedir. ŞİÖ kurucu antlaşmasının ve örgütle ilgili diğer doküman ve belgelerin kabul edilmesinden sonra, 2005'e kadar gerçekleşen on toplantıda, liderlerin ve dış işleri bakanlarının görüşmelerinde imzalanan resmi belgeler çerçevesinde, teröre ve ona bağlı olarak ortaya çıkan tehditlere karşı daimi faaliyet gösteren organlar inşa edildi. Bölgedeki politik eğilimler, ŞİÖ'nün Orta Asya'da daimi güvenlik sistemini oluşturmasına zemin hazırladı. ŞİÖ bu yönüyle uluslararası güvenlik sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu tezi temellendiren veriler şunlardır:

- Dünya toplumunun kilit siyasi gücü olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin ve Rusya Federasyonu'nun yapıya dahil olması;
- Örgütün tüm Orta Asya bölgesinin topraklarını kapsamaması;
- Örgüt katılımcıları arasındaki yüksek düzeyli işbirliği ve etkileşim.

Bu arada ŞİÖ'nün sadece askeri işbirliği ya da güvenlik işbirliği perspektifinde hizmet vermediği de unutulmamalıdır. Nitekim Eylül 2001'de Almatı'da ŞİÖ'ye üye devletlerin ülke liderleri kurulunun ilk görüşmelerinden itibaren ekonomik işbirliğinin örgüt faaliyetleri içinde ilk sırada yer aldığını belirtmek gerekir. Adı geçen formatta ikinci görüşme 23 Eylül 2003'te (ülke liderlerinin kurulunun ikinci görüşmesi) Pekin'de yapıldı ve çok yönlü ticari-ekonomik işbirliği programı onaylandı. Bu görüşmelerde örgüt içerisinde pratik işbirliği belli bir düzene sokuldu.

2005 sonuna kadar ŞİÖ çerçevesinde politik ve askeri argümanlarla terör ve ekonomi gibi alanlar genel olarak şekillendirildi. Örgütün üye devletleri arasında ekonomik işbirliğini düzenleyen antlaşmalar 2002'den itibaren hayata geçirildi. Böylece bölgesel ekonomik işbirliğinin belli bir düzene konması öngörüldü. Aynı yılın Eylül ayında, üye devletler bölgesel ekonomik işbirliğinin temel yönlerini ve amaçlarını belirleyen ve ticaret için uygun koşulları oluşturan süreçleri kapsayan belgeyi imzaladılar.

Kazakistan lideri N. Nazarbayev'in ŞİÖ'yü fonksiyonel hale getiren yapıyı iki eksenli görmesi tesadüf değildi. Bu yapının ilk ayağındaki amaç, bölgesel güvenliği; ikincisinde ise ekonomik entegrasyonu sağlamaktır. Ekonomik bütünleşme amaçlanırken, sadece sistemin temel yapısını bozabilecek tehditleri ortadan kaldırmak hedeflenmemiş, bunların yanında vatandaşların refah düzeyinin yükseltilmesi de dikkate alınmıştır. Bu şekilde katılımcı ülkelerin halklarını yakınlaştırmak da amaçlanmıştır.

Küresel tehditlere karşı güvenliğin korunması ve ekonomik alanda işbirliğinin derinleştirilmesi çabası, örgütün kuruluş aşamasında üye devletlerin başlıca hedefi olmuştur. ŞİÖ katılımcıları arasında Çin gibi dinamik bir ülke ile Rusya gibi geniş perspektifli bir ülkenin mevcudiyeti, Orta Asya devletleri için yirmi birinci yüzyılda aslında eşine az rastlanır bir şans olarak görülebilir.

Örgüt çerçevesinde entegrasyonun gelişimi Orta Asya'yı dünya ekonomik sisteminde sağlam; bununla birlikte istikrarlı ve ilerlemeye açık bir bölgeye dönüştürebilecektir. Kazakistan ve diğer Orta Asya devletleri için ŞİÖ çerçevesindeki entegrasyon; öncelikle bu ülkelerin sağlam ekonomik ilerlemelerinin oluşmasına, piyasanın gelişmesine, ihracat potansiyelinin geliş artmasına ve içsel siyasi istikrarı korumaya imkân sağlamaktadır.

Orta Asya ülkeleri 1990'lı yıllarda ortaya çıkarırken, dış ortakların sadece hammadde ihtiyacını karşılayan birer pazar devleti olma gibi bir niyeti yoktu. Bunların isteği, hammadde gibi önemli bir stratejik kaynağı kullanırken kendi ekonomilerine de önemli oranda katma değer sağlayıp refah basamaklarını hızla sıçramaktı. Bu hedef, özellikle Orta Asya'da 1990'lı yılların ikinci yarısında karşılık buldu. Global ekonomik sistemde, bu yeni devletlerin kendi ekonomilerini canlandırması için ortaya çıkan ekonomik işbirliği yeterli değildi. İşte bu noktada, sorunların çözümünde ŞİÖ daha uygun olanaklar sağladı.

Açıkçası ŞİÖ, ekonomik alandaki potansiyel gücünü son yıllarda büyük hamleler yapan ve hızla büyüyen Çin'den almaktadır. Gerçekten de Çin'de işgücü ve üretim kapasitesi bakımından hemen her ülkenin iştahını kabartacak gelişmeler yaşanmaktadır. Büyük çaplı modernleşme projeleri ve şaşırtıcı başarılar, sadece Orta Asya'nın değil, aynı zamanda Rusya'nın da bakışlarının Çin üzerine çevrilmesine neden

oldu. Böylece, diğer üye ülkelerin çıkarları, Çin ile çok taraflı işbirliğini geliştirme ve derinleştirme yolunu vazgeçilmez bir seçenek olarak belirledi. Çünkü Çin gibi bir ortağa hepsinin ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum ŞİÖ'nün hızlı bir biçimde şekillenmesine yol açtı. Bu bağlamda 2004'te Taşkent'te ve 2005'te Astana'da yapılan toplantılar oldukça verimli geçti.

1.4.2. ŞİÖ Çerçevesinde 2005- 2010 Yılları Arasındaki Entegrasyon Adımları

ŞİÖ'nün gelişmesinde 2005 yılı, önemli bir dönüşüm noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü 2005 yılında ŞİÖ'ye üye ülkeler arasındaki ticaretin boyutu hızlı bir yükseliş göstermiştir. ŞİÖ'ye üye olan devletlerin ekonomik yapıları bütünleşme sürecini hızlandıran bir karaktere sahiptir. Bir taraftan hammadde ihtiyacı olan Çin, diğer yandan Sovyet döneminden yeni çıkmış Orta Asya ülkelerinin dünyada giderek egemenliğini pekiştiren kapitalist pazar anlayışı ekonomik alanda bütünleşmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu nedenle ŞİÖ bünyesindeki ülkelerin ekonomik yapıları birbirlerini tamamlayıcı özellik arz eder.

Uzun vadeli perspektifte ŞİÖ çerçevesinde doğrudan ekonomik işbirliği potansiyeli önemli görünmektedir. ŞİÖ üyesi ülkelerinin nüfusu, dünya nüfusunun 1/3'nü (üçte birini) oluşturmakta ve hem Avrupa'yı hem de Asya kıtasını kapsamaktadır. Bölge zengin hammadde kaynakları ile büyük pazara sahiptir. ŞİÖ bölgesinde ekonomik işbirliği sürecini derinleştirme girişimleri devamlılık ilkesiyle sürmekte ve önemli sonuçlar sağlamaktadır. Bu süreç, tüm üyelerin hızlı ekonomik gelişimini sağlamak ve dünya ekonomik sisteminde örgüte önemli bir rol yüklemektedir.

ŞİÖ'nün Orta Asya'da ortaya çıkışı tüm üye devletlerin gönüllü işbirliği sayesinde gerçekleşmiştir. Orta Asya'da üye ülkelerin yönetimi tarafından oluşturulan uygun siyasi iklim olmasaydı ŞİÖ belki de böyle etkili bir uluslararası yapıya dönüşmezdi. Bu süreçte N. Nazarbayev'in tutarlı ve aktif tavrını hatırlatmak gerekir. Kazakistan'ın ŞİÖ'ye katılımı sayesinde örgüt, çok yönlü dış siyasetinde daha da güçlenmiş ve Orta Asya'da istikrarı sağlama yolunda yeni bir güç olarak başarı kazanmıştır.

Örgütün geleceği konusundaki güven, 5-6 Haziran 2005 tarihlerinde, örgüte üye devlet başkanlarının Astana zirvesinden sonra iyice pekişmiştir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in dediği gibi, “ŞİÖ, bölgede cazip bir kuruluşa dönüşmektedir ve uluslararası ilişkilerde kendine layık yerini almak için her gün yeni ufuklara doğru ilerlemektedir”¹⁰⁴. Gerçekten de örgütün dünya siyasetindeki rolü güçlenmektedir. Bunun ilk işareti de Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulu'nda gözlemci statüsünün verilmesidir.

Örgütün uluslararası ilişkilerdeki otoritesi sadece büyük topraklara sahip olması veya kalabalık nüfuslu olmasından kaynaklanmamaktadır. Göz ardı edilmemesi gereken diğer bir husus da, örgütün iki üyesi olan Rusya ve Çin'in nükleer silaha sahip olmalarının yanında, bunların Birleşmiş Milletler Teşkilatı Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olmasıdır. Bu, ŞİÖ'nün sadece Orta Asya'da değil, bütün Asya Pasifik bölgesindeki güvenlik açısından büyük önem taşıdığını göstermektedir.

ŞİÖ'nün kurulmasında güvenlik konusunun esas mesele olduğu aşikârdır. Yalnız örgütü herhangi bir “askeri blok” olarak da algılamak yanlıştır. Çünkü ŞİÖ'nün üye ülkeleri, bu örgütün dışında başka uluslararası örgütlerin de aktif katılımcıları olabilmektedir. ŞİÖ'nün bir diğer önemli özelliği de yeni üyelere her zaman açık olmasıdır. ŞİÖ'nün faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı olarak katılmak isteyenler gittikçe artmaktadır. Birtakım ülkeler örgüte gözlemci olarak katılmaktadır. Bu ülkelerin bazıları önümüzdeki yıllarda örgüt tam üyelik durumları gözden geçirilecektir.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Avrasya'da giderek güçlenmesi, başka bir deyişle Rusya ve Çin'in Orta Asya bölgesinde giderek artan etkisi Amerika'nın endişelenmesi için yeterli olmuştur. Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, her Orta Asya ülkesi liderleriyle yaptığı görüşmelerde, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile EurAsEC ve ŞİÖ'ye karşı ABD odaklı, dengeleyici bölgesel bir örgüt kurma olasılığını ele aldı. Washington bu aşamada Orta Asya'da ilave askeri üsler kurmak için teşebbüslerde bulunduysa da başarılı olamadı. ŞİÖ üyesi devletlerin oybirliğiyle Amerikalılar Khanabad üssünden çıkarıldı. ABD, Kırgızistan'daki askeri üssünü ise zor da olsa

---

¹⁰⁴ Joldasbayev, Mirzatay, “Şangay İşbirliği Örgütü: Avrasya'nın Yeni Bölgesel Aktörü”, Jelmaya, Şimkent, Şubat-2006, Sayı:16

korumayı başardı. Condoleezza Rice; Kırgızistan ve Kazakistan'a: "Biz bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesini destekleyeceğiz ve ticaretteki engellerin azalması için ekonomik yardım sağlayacağız."¹⁰⁵ diyerek bu işte muvaffak olmuştur.

Avrasya'daki entegrasyon sürecinde ŞİÖ'nün önemi de büyüktür. 5 Nisan 2007'de Avrasya Ekonomik Topluluğu Genel Sekreteri Grigory Raporta ve Şanghay İşbirliği Örgütü Başkanı Bolat Nurgaliyev Moskova'da yapılan toplantıda, Orta Asya bölgesinde kendi stratejilerini masaya yatırdılar. Bu toplantıda taraflar taraf, iki uluslararası örgüt arasındaki işbirliği üzerinde fikirlerini beyan etmişlerdir.¹⁰⁶

Ardından, 3 Nisan 2008'de Kazakistan Başbakanı, Pekin'de ekonomik ve finansal işbirliği üzerinde birkaç belge imzalamıştır. Kazakistan Başbakanı Karim Masimov, 8-12 Nisan 2008 tarihlerinde Çin'e yaptığı resmi ziyaret sırasında, çeşitli alanlarda ikili işbirliği konusunda bazı önemli belgeler akdetmiştir.. İşbirliği sadece hidrokarbon kaynaklarını değil aynı zamanda, diğer sanayi, tarım ve bankacılık alanlarını da kapsamaktadır. Çin ziyaretinde için başbakan ile birlikte diğer bakanlar ve büyük Kazak şirketlerinin başkanları da davet edildi. Çin ve Kazakistan; demiryolu, ulaştırma, iletişim, buğday ihracatı, petrol ve gaz sektörlerinde işbirliğinin geliştirilmesi için önceden mutabakata varılan belgeleri imzaladılar. Bununla birlikte K. Massimov 10-12 Nisan'da Çin'in Hainan bölgesinde bulunan tatil beldesinde yapılan Boao Forumuna da katıldı.¹⁰⁷

25 Nisan 2008'de ŞİÖ'ye üye ülkeler arasında sigorta piyasalarının entegrasyonu konusu ele alındı. Şanghay İşbirliği Örgütü organizasyonu içinde sigorta faaliyetlerinin yönetimini geliştirmek için bir çalışma grubunun kurması kararlaştırıldı ve uluslararası sosyo-ekonomik işbirliği kapsamında kabul edilen ortak bildiri açıklandı. Sigorta sektöründe işbirliğini koordine etmek için ŞİÖ İş Konseyi çerçevesinde çalışma grubu oluşturulması da tavsiye edildi. Üye ülkelerin konuyla ilgili yasalarının, uluslararası standartlara ve yönetmeliklere uygun olarak bölgesel pazarlardaki sigorta faaliyet rejimlerini optimize edecek şekilde uyumlaştırılması süreci başlatıldı.

¹⁰⁵ http://www.dumaem.ru/indexkz.php?iq=st_show&st_kztm_id=6&st_id=354

¹⁰⁶ <http://evrazes.com/news/view/471>

¹⁰⁷ <http://evrazes.com/news/view/745>

ŞİÖ, şüphesiz, Kazakistan'ın Çin ile yakınlaşmasına da yardımcı olmuştur. 12 Aralık 2009'da Kazakistan Devlet Başkanı N.Nazarbayev ile Çin lideri Hu Jintao'nun boru hattı programı için yaptıkları görüşmede Kazak lideri N. Nazarbayev şunları dile getirmiştir: "2008 yılında Çin'e Kazakistan'dan 6 milyon tondan fazla petrol sevk edildi. 2009'da Kenkıyak-Kumkol boru hattı kullanımı açıldı. 12 Aralık 2009'da Çin lideri Hu Jintao'nun Astana'yı ziyareti sırasında ŞİÖ çerçevesindeki ve Asya'daki karşılıklı işbirliği ve güven girişimleri süreçleri gözden geçirildi."¹⁰⁸ N. Nazarbayev bu görüşmede Çin liderini 2010'da Kazakistan'a davet etmiştir. İki ülke lideri ülkeleri arasındaki dostluk ve güven esasına dayanan komşuluk ilişkilerini iyi şekilde değerlendirdiler. Görüşme sırasında N. Nazarbayev sınır bölgelerindeki su yataklarının ortak kullanımını teklif etti. Çin lideri ise Kazakistan'a hiçbir şekilde baskı yapmayacağını vurguladı. Ayrıca sınırlardaki su kaynaklarının ortak kullanımı için çevre bakanlığı yardımcılarının iki taraflı bir toplantı gerçekleştirmesini önerdi. Bu konuda en kısa zamanda gerekli antlaşmaların imzalanacağını ifade etti. Çin ve Kazakistan liderleri enerji alanındaki işbirliği çerçevesinde, kredi finansmanlarıyla Atırau petrol işleme rafinesi, "Sinopes" Çin petrol sendikası, Samruk-Kazına ile Çin Guandun nükleer-enerji sendikası arasında, yenilenen enerji yataklarının ortak işletilmesini öngören antlaşmayı imzaladılar. Kazakistan ve Çin, gaz boru hattının ikinci bölgesini finanse etme konusunda da antlaşmaya varmışlardır.

12 Aralık 2009'da Astana'da Kazakistan lideri N.Nazarbayev ve Çin lideri Hu Jintao'nun katılımı ile Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Çin arasında döşenecek olan gaz boru hattının Kazakistan topraklarından geçiş iznini kapsayan tören gerçekleştirildi. Yeni boru hattının Kazakistan topraklarındaki uzunluğu 1300 km olacaktır. Aynı zamanda Türkmen gazının Çin ve Kazakistan üzerinden taşınması da sağlanmıştır. Bunla birlikte gaz boru hattının Jambıl, Güney Kazakistan ve Almatı bölgelerine ulaştırılması için ek hatların açılmasına imkân sağlandı. N.Nazarbayev ve Hu Jintao işçiler ve projeye katılanlarla birlikte bu yeni projenin başarısını kutlamıştır. Hattın petrol taşıma kapasitesi yılda 10 milyon tonu bulmaktadır. Bu rakam ileride 20

---

¹⁰⁸ Tanısbay, Kazakistan Lideri ile Çin Lideri Görüşmelerde Bulundu, www.akorda.kz (12.12.2009)

milyon tona kadar yükseltilebilecektir. Atırau'dan Alaşankuy'a kadarki borunun uzunluğu ise 2830 km'dir.¹⁰⁹

14 Aralık 2009'da Kazakistan lideri N. Nazarbayev; Türkmenistan, Çin ve Özbekistan liderleri ile Türkmenistan'ın Türkmenabat şehrine gidip "Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Çin" gaz boru hattının açılış törenine katıldılar.¹¹⁰ Gaz boru hattı bu dört ülke toprağından geçecektir. Hattın genel uzunluğu 7000 km'yi bulmaktadır. (Türkmenistan topraklarında 188 km, Özbekistan'da 525 km, Kazakistan'da 1293 km ve Çin topraklarında 4860 km).

N.Nazarbayev gaz boru hattının açılış töreninde şunları söylemiştir: "Gaz boru hattı Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'ın maden yatakları birbirine bağlayacaktır. Bu hat, Çin ile Orta Asya pazarları ve tüm bölgenin ekonomisinin geleceğı için stratejik öneme sahiptir. Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Çin gaz boru hattının hayata geçirilmesi tüm katılımcı tarafların çıkarlarına cevap olacaktır.." ¹¹¹

Bilindiğı gibi, Orta Asya bölgesi, dünyadaki önemli gaz tüketim pazarlarından uzakta olduğu için tedarikçi ülkelerin kendi imkânlarıyla boru hattı döşemesi oldukça zor ve pahalı bir iştir. Bu nedenle sözü edilen dört ülkenin ekonomik alanda yabancı yatırımcılar tarafından destek alması inşaatın kaynak boyutundaki problemlerinin kendiliğinden çözülmesini sağlamıştır.

1.5. Merkezi Asya Birliğı (MAB)

Globalleşme, bölücü tehditler ve terörün yükseliş, birbirine ekonomik olarak bağlı olan Orta Asya devletlerinin bölgesel işbirliğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Merkezi Asya Alanı (MAA) ülkelerinin reel sektördeki işbirliğini derinleştirme gereksiniminin asıl sebebi bölgenin hammadde, su ve enerji kaynaklarını bakımından mevcut zenginliğidir. Bunun yanı sıra Orta Asya ülkeleri, bölgede küresel iletişim altyapısını oluşturmada önemli olan büyük bir transit potansiyeline sahiptir. Orta Asya ülkelerinin ciddi bir problemi ise terör ve uyuşturucu tehdidinin giderek

---

¹⁰⁹ www.akorda.kz (12.12.2009)

¹¹⁰ www.akorda.kz (14.12.2009)

¹¹¹ www.akorda.kz. (14.12.2009)

yayılmasıdır. Bu yüzden ortak çabaların birleştirilmesi ve devletler tarafından alınan ortak önlemlerin kabul edilmesi bölgenin güvenliği için hayati önem arz etmektedir.

Belirtilen çabaların başarıya ulaşması, ilk önce MAB ülkelerinin bölgesel işbirliğini geliştirmesini gerektirmektedir. Bu yüzden Kazakistan lideri N. Nazarbayev tarafından ortaya atılan MAB düşüncesi, bu ülkelerin gelişmesine, ulusal ekonomilerinin rekabet gücünün yükselmesine ve dünya toplumuna başarılı şekilde entegre olmalarına önemli katkı sağlayacaktır.

MAB'ın EurAsEC ile birleştirilmesi durumunda N. Nazarbayev'in girişimleri güncelliğini yine de kaybetmeyecektir. Çünkü Orta Asya'da entegrasyon süreçlerinin aktifleştirilmesi, topluluk ülkelerinin ekonomik işbirliğine tamamlayıcı bir güç olacaktır. Bu bağlamda Orta Asya ülkelerinin karşılıklı ekonomik ilişkilerinin genişletilmesi ve bir Ortak Ekonomik Alan mekanizmasını hayata geçirme yönündeki çalışmaları yeni aşamada oldukça önemli görünmektedir.

Aşağıda Orta Asya ülkeleri arasındaki işbirliğinin temel problemleri ve MAB'ın oluşumunda etkili olan mekanizmalar ele alınacaktır.

1.5.1. Orta Asya Ülkelerinin Sosyal-Ekonomik Durumlarının Analizi

MAA önemli bir stratejik anlama sahiptir. MAB'ın ülkelerinin aralarındaki işbirliği ile Ortak Ekonomik Alan (OEA) perspektifinde yeniden yapılandırılmaları için bazı stratejik planların yapılıp işletilmesi gerekmektedir.

Şu anda bölgedeki temel öncelikler; ortak enerji pazarının oluşturulması, taşımacılık ile transit potansiyellerinin geliştirilmesi, su kaynaklarının verimli kullanılması, tarımın verimliliğinin yükseltilmesi ve zirai alanda modern teknolojilerin kullanılmasıdır. Adı geçen amaçlara ulaşılması öncelikle Orta Asya ülkelerinin ekonomik alanda uyumlu politikalar üretilip izlemelerine bağlıdır. Bu işbirliğinde, bölgenin önemli sanayi komplekslerine sahip olan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan gibi devletlerin pozisyonu önemli rol oynayacaktır. Bu yüzden, adı geçen ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ile bunların entegrasyon yönündeki temel problemlerini daha derinlemesine analiz etmek gerekmektedir.

1992-2004 arası	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan
1992 yılı	94,7	86,1	89,0
1993 yılı	90,8	84,5	97,7
1994 yılı	87,4	79,9	95,8
1995 yılı	91,8	94,6	99,1
1996 yılı	100,5	100,7	101,6
1997 yılı	100,7	100,9	102,4
1998 yılı	98,1	102,3	104,4
1999 yılı	100,7	103,7	104,4
2000 yılı	109,8	105,4	103,8
2001 yılı	113,5	105,3	104,5
2002 yılı	109,8	99,5	104,2
2003 yılı	109,2	106,7	104,4
2004 yılı	109,4	107,1	108,9

Tablo 1. Orta Asya ülkelerinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası (2004 yılının yaz döneminin yüzde oranına göre. Kaynak: B.K.Sultanov, *Evrziskaya Strategiya Kazhakstana*, KİSİ, Almatı, 2005, sayfa,128)

1990'da Orta Asya ülkeleri (Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) ekonomik potansiyellerinin gelişmesine de yansıyan derin yapısal değişimler yaşamışlardır. 1990'ların başında tüm ülkelerde ekonomik düşüş olmuştur. Ancak 1996'dan itibaren stabilizasyon ve ekonomik yükseliş eğilimi dikkat çekmeye başlamıştır. Bu ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla dinamiği yukarıdaki 1 nolu tabloda gösterilmektedir.

Bu ülkelerin ekonomik yapısını ele alan analizler genelde şunu ortaya koymaktadır: Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın %20'den fazlası tabloda adı geçen ülkeler için sanayi/endüstri sektöründen elde edilmektedir. Özbekistan ve Kazakistan için ekonominin can damarını oluşturan sektörler; madencilik, atom enerjisi üretimi ile metallerdir. Kırgızistan için ise hidro-enerjidir. Kazakistan aynı zamanda dünyada berilyum üretiminde birinci sırada, niyobyum, galyum ve titanyum süngerleri üretiminde üçüncü sırada, renyumun üretiminde beşinci sıradadır. Kazakistan, BDT ülkeleri arasında uranyumu üretimde yedinci sırada, gümüş üretimde dokuzuncu sırada, çinko ve alüminyum üretimde onuncu sırada, tantal ile niyobyum stoklarında ilk sıradadır.

Özbekistan doğal kaynaklar bakımından önemli bir çeşitliliğe sahiptir. 2700 doğal gaz yatağı ile yaklaşık 100 farklı maden çeşidi başarılı biçimde işletilmektedir. Gümüş, volfram, fosfor, potasyumlu tuzlar, seyrek toprak metalleri ve diğer değerli

metal stokları açısından dünyadaki zengin ülkeler arasında yer almaktadır. Dünyada altın stoklarında dördüncü, uranyum üretiminde yedinci, molibden üretiminde sekizinci, bakır rezervinde onuncu ve doğal gaz rezervinde on dördüncü, kadmiyum üretimde üçüncü, uranyumda altıncı, altın ile doğal gaz üretiminde ise sekizinci sıradadır. Bununla birlikte molibden, feldispat vb. gibi diğer endüstriyel hammadde çeşitlerini üretiminde on beş büyük ülke arasında yer almaktadır.

Kırgızistan hidro-enerji kaynakları bakımından zengindir. Bu kaynakların akılcı kullanımıyla komşu Kazakistan ile Özbekistan da ucuz elektrik enerjisi elde edebilecek ve iki ülkenin su ihtiyacına önemli ölçüde cevap verilecektir. Bunun karşılığında ise Kazakistan ona kömür; Özbekistan ise doğal gaz sağlayacaktır. Anlaşıldığı üzere, Orta Asya ülkeleri istikrarlı bir şekilde gelişmek, ulusal ekonomilerinin rekabet gücünü yükseltmek, mallar ve hizmetler konusunda ortak pazar oluşturmak için gerekli tüm koşullara sahiptir. Adı geçen hedeflerin gerçekleştirilmesi için Orta Asya ülkelerinde işbirliğinin derinleştirilmesi, uyumlu ekonomik politikalarının yürütülmesi; terör ve uyuşturucu ticareti ile mücadelede ortak faaliyetlerin hayata geçirilmesi gereklidir.

1.5.2. Orta Asya Ülkelerinin Entegrasyon ve İşbirliği Analizi

Bölgesel entegrasyon süreçleri BDT'nin oluşumundan bile önce başlamıştır. Yıkılan ekonomik bağları yeniden inşa etmek amacıyla SSCB'den ayrılan cumhuriyetler; ekonomik, bilimsel, eğitsel ve kültürel alanlarda işbirliğini öngören antlaşmalar imzaladılar. Devletler bağımsızlıklarını elde edince, kendi ekonomilerini düzeltmek ve globalleşmekte olan dünya ekonomisine katılmak için bölgesel entegrasyon fikri etrafında iradelerini ortaya koydular.

1992'de Orta Asya ülkeleri devletlerarası bir yapı olan Merkezi Asya Bölgesel İşbirliği'ni (MABİ) oluşturdular. Oluşturulan yapının temel amacı, ortak ekonomik alan ve tek bölgesel pazar halinde, ekonomik açıdan birleşmeyi sağlamaktır. Bu yapı, BDT içindeki bütünleşme süreçlerine karşıt değildir. Amacı, BDT dışındaki pazarlara çıkışın son derece sınırlı olması nedeniyle bölgenin ortak kaynaklarının daha akılcı kullanılmasıydı. MAB çerçevesinde entegrasyon süreçlerinin gelişmesi, bölgesel işbirliğinin aşağıdaki olumlu sonuçlarını ortaya çıkarmıştır:

1.5.2.1. MAB'daki devletlerin entegrasyon teşebbüsleri normatif-hukuki temeller oluşturdu.

Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan arasında daimi dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım hakkında antlaşmalar imzalandı. 30 Nisan 1994'te Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan arasında Ortak Ekonomik Alan kurma hakkında antlaşmaya varıldı. Bu antlaşma, Orta Asya ülkelerinin ekonomik işbirliğine hukuki temel oluşturdu. Böylece mal, hizmet, iş gücü alanlarında serbest dolaşımın sağlanması; bütçe, vergi, tarife, gümrük ve döviz siyasetinin doğru bir zeminde yürütülmesi düşünüldü. Ekonominin ilgili sektörlerinde entegrasyon süreçlerini aktifleştirmek amacıyla hükümetlerarası düzeyde antlaşmalar imzalandı. Bu antlaşmalar arasında önemli olanlar şunlardır:

- MAB'de yakıt-enerji ve su-enerji kaynaklarının kullanılması; doğal gaz boru hattının inşa edilip çalıştırılması konusunda antlaşma;
- Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan hükümetleri arasında imzalanan Sir Derya nehir havzasının su-enerji kaynaklarının kullanımı hakkında antlaşma;
- Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan Cumhuriyetlerinin enerji sistemlerinin paralel çalışması hakkında antlaşma;
- Sosyal alanda ise, iş gücünün serbest dolaşımını sağlayacak hukuki çerçeve programı onaylandı. Adı geçen dokümanların gerçekleştirilmesi ortak pazarın geniş perspektifte oluşumuna katkıda bulunacaktır.

1.5.2.2. Orta Asya ülkelerinin uluslararası örgütlerle bağları kuvvetlenmektedir.

MAB'da ilerlemekte olan politik, ekonomik işbirliği süreçlerinin derin analizi, Orta Asya ülkelerinin uluslararası örgütlerle işbirliğine katkıda bulundu. MA entegrasyon problemlerini çözümünde BM Gelişme Programı, AB'nin Avrupa Ekspertiz Çalışması, Almanya Uluslararası Gelişme Örgütü, Amerikan Uluslararası Gelişme acentesi katkıda bulundu.

MAB devletlerinin entegrasyon işbirliğinin aktüel problemlerini çözmek amacıyla BM çatısı altında özel programlar hazırlanmıştır. 26 Mart 1998'de MAEİ'nin* devletlerarası kurul toplantısında; Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan liderleri ile AEK'nin**, BM'nin ve APÜSEK'in*** yürütme sekreterleri tarafından MAEÖPİ**** (MA Ekonomik Özel Program İdrakleri) Taşkent Deklarasyonu imzalandı. Bildirgede, programın gereklerini yerine getirmeye dair niyetler açıkça ortaya kondu. Bununla birlikte, işbirliğinin öncelik alanları belirlendi. MAEÖPİ programının gerçekleştirilmesi, Orta Asya ülkelerinin işbirliğini derinleştirmede önemli bir aşama olacaktır. Fakat şu husus gözden kaçırılmamalıdır: MAB'nin bazı olumlu yönlerinin yanı sıra, genel olarak entegrasyon süreçleri toplulukta büyük yavaşlama eğilimi içine girmiştir. Çözülmesi gereken sorunlar şunlardır:

1.5.2.2.1. Kabul edilen kararları gerçekleştirecek mekanizmaların mevcut olmaması

Toplulukta, BDT'deki gibi çoğu konuda üye devletlerin uyumsuzluğu mevcuttur. Kabul edilen kararların gerçekleştirilme düzeyi düşüktür. İmzalanan dokümanlar ise sadece tavsiye/referans karakteri taşımaktadır.

Özellikle MAB'nin su kaynaklarını rasyonel kullanma konusu problemlidir. Yukarıda adı geçen Sır Derya nehir havzasındaki su-enerji kaynaklarıyla ilgili MA devletleri her sene hükümetler arası antlaşmalar imzalamaktadırlar. Bu antlaşmalara göre, Kazakistan ile Özbekistan Kırgızistan'a teminatlı kömür ve mazot ile doğal gaz sevkiyatı yapmayı üstlenmektedir. Kırgızistan ise bu ülkelere sulama tarımı için su sevkiyatı yapmayı üstlenmektedir. Fakat hükümetler arasında imzalanan antlaşmalardan doğan yükümlülükler yerine getirilemeyince (Özbekistan ile Kazakistan'ın yükümlülüklerini yerine getirememesi nedeniyle), Kırgızistan tarafından sağlanması beklenen elektrik enerjisi de sözü edilen devletlere verilememektedir. Bu olumsuzluk aynı zamanda Toktogul (Kırgızistan) barajında su düzeyinin düşmesine neden

---

* MAEİ, Merkezi Asya Ekonomik İşbirliği

** AEK, Avrupa Ekonomik Komisyonu

*** APÜSEK, Asya ve Pasifik Ülkeleri Sosyal-Ekonomik Komisyonu

**** MAEÖPİ, MA Ekonomik Özel Program İdrakleri

olmaktadır. Yani su ile enerji kaynaklarının mübadelesi yöntemi çalışmamaktadır. Enerji temini ile ilgili yükümlülükler yerine getirilmezse ya da en azından bugünkü haliyle devam ederse, Toktagul barajındaki su miktarı kritik seviyede düşüşe geçecektir.

Bu sorunun çözümü için MAEİ çerçevesinde su-enerji kaynaklarını rasyonel kullanma mekanizmasını geliştirmek amacıyla uluslararası su-enerji konsorsiyumu oluşturma projesi önerildi. Ancak taraflar bu konuda henüz yol almadılar. Bunun dışında, MAB çerçevesinde serbest ticaret sistemi henüz tamamen işlevsel bir yapıya kavuşmamıştır. Bu durum, 30 Nisan1994'da taraflarca mutabakata varılan ve temel başlıklardan olan malların, hizmetlerin, iş gücünün, sermayenin serbest dolaşımını sağlayacak olan Ortak Ekonomik Alan antlaşmasına aykırılık teşkil etmektedir. Devletlerarası işbirliğinin çoğu konularında Özbekistan'ın özel pozisyonu dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle Özbekistan'ın komşu ülkelerle mesafeli ilişkileri işbirliğini olumsuz etkilemektedir. Özbekistan, şu ana kadar MAB devletleri ile sınır geçişlerini ve gümrük süreçlerini kolaylaştıran yasal prosedürü düzenlenmemiştir. Bundan dolayı alınan kararların uygulanabilirliği düşük seviyede kalmaktadır.

1.5.2.2.2. Orta Asya ülkelerinin çeşitli düzeyde ekonomik gelişmeleri

MAB'deki devletler ekonomik gelişme bakımından büyük farklılığa sahiplerdir. Ekonomik istikrar sadece Kazakistan'da görülmektedir. 2004 ve 2005 sonuçlarına göre Kazakistan, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla üretimi açısından BDT ülkeleri arasındaki liderlerden biridir. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla sözü edilen yıllar arasında Kazakistan'da %109,1'lik artış gösterdi. Endüstriyel üretimin artış oranı ise %107,4'tür. Ekonomik gelişmenin istikralı yükselişi, yabancı yatırımcıları çeken uygun bir ortam hazırladı ve Kazakistan yaptığı yatırımlarla 2002'de BDT ülkeleri arasında ilk kez "Moody's Investors Service" tarafından pozitif puan aldı.

Diğer Orta Asya ülkelerinin ekonomik yükselişi daha düşük hızda seyretmektedir. Örneğin, Kırgızistan'da ekonomik gelişme temposu 2005 yılı itibariyle yavaşladı. 2004 sonuçlarına göre Kırgızistan'da Gayri Safi Yurtiçi Hâsılanın yükseliş hızı %107,1 olarak gerçekleşmiştir. Kırgızistan'ın 2005'in ilk dönemindeki Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası 2004'teki ilk dönemle kıyaslandığında ortaya çıkan artış oranı sadece %2'dir. Bu ise 2004'ün ilk döneminden üç kat düşüktür.

Kırgızistan'da, ekonomide oluşan olumsuz durumun temel nedeni, ülkede meydana gelen politik olaylardır. Analizcilerin değerlendirmelerine göre kargaşa döneminde Kırgızistan ekonomisi günlük 1 milyondan fazla ABD doları kaybetmiştir. Binlerce büyük ve küçük iş adamı büyük zarar açıklamış; mağazalar, kıyafet pazarları ve diğer hizmet alanları faaliyetlerini durdurmuştur. Politik olaylara ilave olarak, elektrik enerjisi ve altın üretim endüstrisi gibi iki alanda gösterilen kötü performanstır. Aslında verimsiz yapıları olan bu sektörlerde ciddi problemler mevcuttur. Özellikle, elektrik enerjisi alanında kullanılan araç ve gereçlerin çok eskimesi (%80) büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Özbekistan bugün zayıflamakta olan bir ülkedir. 1990'ların ortasında ülkede sosyal-ekonomik durumun düşüşüyle gerileme başladı. Ülkede, 2005'in ilk dönem sonucuna göre Gayri Safi Yurtiçi Hâsılânın yükseliş temposu %104,8'dir. Özbekistan'ın ekonomik gelişmesini durduran temel nedenler ise piyasa yapılandırılmasının düşük hız, orta ve küçük işletmelerin gelişmesini engelleyen ekonomik düzenlemenin karmaşık olması, dış yatırım için uygun koşulların yokluğu, kapalı ticari rejimin olması ve rüşvetçiliğin yaygın olmasıdır. Uluslararası finans örgütlerin değerlendirmelerine göre Özbekistan'da resmi makro-ekonomik göstergeleri minimum olarak iki kat abartılmıştır. Zira ilan edilen rakamlar nitelikli gelişmeye eşlik etmemektedir. Özellikle, ülke nüfusunun yaşam düzeyi oldukça düşük kalmaktadır.

Toplumda çeşitli grupların beklenmedik gelir farklılaşması ortaya çıktı. Bununla birlikte Özbekistan vatandaşlarının büyük bir kısmı (çeşitli kaynaklara göre %40'dan %80'e kadar) yoksulluk sınırının altında kalmıştır. Aynı resmi olmayan bilgilere göre ülkedeki gerçek gelir kişi başına Sovyet dönemine göre 8-12 kat düşmüştür. İşçilerin büyük kısmı (2005 yılında) aylık 5-15 dolarlık maaş almaktadır. Öbür taraftan eğitim ile mesleki hazırlığın seviyesi düşmektedir. Özbekistan'da yürütülen sosyal-ekonomik yapılandırmalar sağlık, eğitim ve diğer alanlarda hiçbir modernleşme katkısında bulunmadı. Olumsuz tablonun yakın ve orta vadede devam edeceğine ve ülkenin büyük kısmında protestoların ortaya çıkacağına dair senaryolar konuşulmaktadır.¹¹²

---

¹¹² www.polisy.kz.

1.5.2.2.3. MAB devletlerinde piyasa ekonomisini yeniden yapılandırma çalışmalarının farklı düzeyler olması

MAB devletlerinin ticari-ekonomik gelişmesini engelleyen diğer önemli sebep, bu ülkelerin üretimsel, ekonomik ve finansal alanlarda yaptıkları düzenlemelerin farklı tempoda gerçekleşmesidir. Örneğin Kazakistan’da ülke ekonomisini yeniden inşa etmek ve rekabet gücünü yükseltmek için aktif önlemler kabul edilmiştir. Bu yüzden Kazakistan; ABD ile Avrupa Birliği tarafından BDT içinde serbest piyasa ekonomisine kavuşmuş ilk ülkelerden biri olarak kabul edilmektedir. Özbekistan’da piyasa mekanizmalarının oluşturulması henüz ilk aşamada bulunmaktadır. Ülkenin ekonomik gelişme modeli aşamalı geçişi esas almaktadır. Bu ise ülkede istikrarlı bir ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Çoğu işletme kar elde edememektedir. Bunların bir kısmı çöküş aşamasındadır. Ayakta kalan kuruluşlar 1991’deki düzeyden %15-20 oranındaki artışla çalışmaktadır.¹¹³

Özbekistan ekonomisi uluslararası ticaret ve yatırım için kapalı kalmaktadır. Hükümetin dış yatırımları desteklemek için oluşturduğu olumlu koşullar; şeffaf olmayan ekonomik yapı, kapalı ticari rejim, yüksek rüşvet vb diğer faktörlerden dolayı istenilen sonuçları verememektedir. Uluslararası finansal örgütlerin baskısı, Özbekistan yönetimini piyasa reformunu ve dış ekonomik faaliyetleri liberalleştirmeye zorlamaktadır. Fakat hükümet bu konuda çok da gönüllü davranmamaktadır. Bu tutumun sebebi; liberalleştirme sürecini hayata geçirirken, Özbekistan’ın yapacağı reformları finanse edecek yeterli enstrümanının olmaması ve değişimle birlikte sosyal alanda meydana gelebilecek “şok” etkisini aşamalı olarak en aza indirecek gerekli araçlara sahip olmamasıyla açıklanmaktadır. Bugün için en az sosyal hasarla piyasayı yeniden yapılandırma fırsatı kaçırılmıştır. Özbekistan’ın mevcut durumu, Orta Asya ülkelerinin sanayi, ticaret, finans ve sigortacılık piyasasında işbirliğinin engellenmesine ve ekonomik bağların düşüşüne sebep olmaktadır. Orta Asya ülkeleri, bu duruma çözüm bulmak için entegrasyonun daha derin formların ve mekanizmaların üzerinde çalışmaktadır.

---

¹¹³ www.polisy.kz

Orta Asya ülkelerinde ekonomiyi liberalleştirmede farklı düzeyler oluşmuştur. Birinde yüksek düzeyde liberalleşme gözlenirken, diğerinde kotalaşma ve sınırlamalar devam edebilmektedir. Bu ise, rekabeti azaltmaktadır. Piyasa ilişkilerinde daha geride kalan devletler serbest ticaret koşullarında rekabetten korkmaktadırlar. Çünkü şirketler ülke içinde oluşturulan koşullara alıştırmıştır. Bu yüzden, ülkeler karşılıklı ticaret engellerini kaldırmak için ne kadar uluslararası antlaşmalar imzalanırsa da pratikte kendi ekonomik politikalarına uygun durumu korumaya çalışacaktır. Bu, yabancı ortaklar için otomatik olarak engel oluşturucu ve bölgesel işbirliğini engelleyici bir mahiyet arz etmektedir.¹¹⁴

1.5.2.2.4. MAB devletlerinin ticari girişimlerinin verimsizliği

Ekonomik liberalleşmedeki farklı hız ve farklılıklar, ekonomik işbirliğinin düşük seviyesi, MAB devletleri arasında gerçekleşen karşılıklı ticareti verimsiz kılan temel faktörlerdir. MAB ülkeleri arasında emtia dolaşımının yükselişine çoğunlukla Özbekistan'ın siyaseti engel olmaktadır. Bu bağlamda Özbekistan, karşılıklı ticareti engellemekte, ürün ticaretinde çeşitliliği sınırlamakta, böylece serbest ticaret rejimine zarar vermektedir. Sonuç olarak ithalattaki yüksek gümrük vergisi, yüksek tüketim vergisi ve bazı malların ihracatının yasaklanması Orta Asya ülkeleri arasındaki emtia sürümünde düşüşe neden olmaktadır.

Orta Asya ülkeleri arasında ticari-ekonomik ilişkiler, bu nedenle en fazla enerji transiti ile sınırlı kalmaktadır. Birlik ülkeleri arasında malların üretimi ile gıda ürünlerinde ithalat ve ihracat düşük seviyede kalmaktadır. Bu ise Orta Asya ülkelerinin karşılıklı ticarete gerçekleşmeyen potansiyelini göstermektedir.

Gerçi MAB ülkelerinin ticari-ekonomik gelişmelerinde 2003 yılının ortasından itibaren olumlu eğilim görünmektedir. (Özellikle, 2003'te Kazakistan ile Kırgızistan arasındaki ticaret hacmi %47'ye, 2004'te %48,4'e yükselmiştir.) Orta Asya ülkelerinin ekonomik potansiyeli karşılıklı ticareti daha yüksek düzeye çekmeye uygundur. Kaydetmek gereken bir nokta da bu ülkelerin ekonomik alanda bir birini

---

¹¹⁴ Koyçumanov, Talgat, Problemi İdentsifikatsi Ekonomiçeskih İnteresov Gosudarstv Tsentralnoy Azii, Tsentralnaya Aziya İ Kavkaz, 2003, sayı:3, s: 164-170

tamamlamalarıdır. Bu ise MAB devletlerinin karşılıklı ticarete ürün çeşitlerini geliştirmeye imkân sağlayacaktır.

1.5.2.2.5. Orta Asya ülkelerinin yatırım aktifliğinin düşük seviyede olması

Orta Asya ülkelerinde bölgesel yatırım ve iş sektöründe önemli ilerlemeler kaydedemedi. BDT devletlerarası istatistik komitesine göre, 1999'da Özbekistan'da oluşturulan 3800 yabancı yatırımlı şirketin yalnızca 22'si Kazakistan'dan gelmiştir. Kırgız yatırımcılarının katılımı ile Özbekistan'da 12 daha şirket açıldı. Kazakistan'da Özbek yatırımının katılımı ile 91 şirket, Kırgız yatırımıyla 53 şirket oluştu. Bu rakamlar, MAB ülkelerinin ekonomik alanda işbirliğine gittiğini göstermektedir. Fakat elde edilen başarı düşük seviyede kalmaktadır. Bölgesel işbirliğinin gelişmesini engelleyici faktörler ise, Orta Asya ülkelerinde ekonomik yeniden yapılandırmaların farklı seviyede ve hızda gerçekleştirilmesi, yatırım konusunda yüksek siyasi ve ekonomik riskin mevcut olmasıdır. Bu yüzden Orta Asya ülkelerinin bütünleşme girişimlerinin başarıya ulaşması; ortak gümrük, vergi, kredi, para ve döviz işlemlerinin standardize edilmesi ve ulusal yasamanın bütünleşmesi, serbest ticaretin ortak faaliyet alanının oluşturulması, yatırım hususunda işbirliğinin sağlanmasına bağlıdır. Adı geçen faktörler, Kazak analizcilerine göre Orta Asya ülkelerinin birlik kurma mekanizmasını işletmede esas alınmalıdır. Aşındaki bölümde önerileri verilmektedir:

1.5.3. Orta Asya Birliğini Kurma Mekanizmaları

MAB kurulması Kazakistan "KİSİ" Stratejik Enstitüsü'ne göre aşağıdaki aşamalardan geçmelidir:

İlk aşama (2006-2008 yılları), Orta Asya ülkeleri birliğinin oluşumudur.

İkinci aşama (2009-2015 yılları), Orta Asya ülkelerinin Gümrük Birliği'nin oluşturulması ile mal ve hizmetlerin ortak pazarının oluşumudur.

Üçüncü aşama (2015-2020 yılları), Tek Ekonomik Alanın oluşumudur.

İlk aşamanın temel amaçları:

- Orta Asya ülkelerinin entegrasyon problemi ile Orta Asya ülkelerinin birliğini oluşturma imkânları üzerinde bilimsel-pratik konferansların yürütülmesi;

- Birliği kurma konusunda devlet liderleri düzeyinde görüşmeler yürütme;
- Orta Asya ülkelerinin birliğini fonksiyonlaştırmak için standart hukuki temelleri oluşturma;
- Birlik ülkelerinin entegrasyonunu geliştirme üzerinde uygun örgütsel önlemleri kabul etme;
- Birlik ülkeleri arasında serbest ticaret rejimini gerçekteştirme;
- Ekonominin reel sektöründe birlik devletlerinin işbirliğini derinleştirme;
- Endüstri alanında işletme sektörünü geliştirmek.

Kazak analizcilerine göre Orta Asya ülkelerinin birliğini oluşturmanın ilk aşaması, bilimsel-pratik konferansların düzenlenmesiyle başlamalıdır. Bu süreç içerisinde Orta Asya ülkelerinin karşılıklı işbirliğinin temel stratejik yönleri ele alınmalıdır.

2006 başında devlet liderleri düzeyinde (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan) görüşme sürecinde aşağıdaki konular ele alındı:

- Orta Asya ülkelerinin entegrasyon durumu ve Orta Asya ülkeleri birliğinin oluşumu;
- Orta Asya ülkelerini birliğini kurma hakkındaki antlaşmanın kabul edilmesi.

Adı geçen antlaşma; Orta Asya ülkelerinin işbirliğini derinleştirmek, Ortak Ekonomik Alan kurmak, hükümetler arası antlaşmaları kabul etmek ve birlik çerçevesinde entegrasyonu yönetecek organların oluşturulmasını sağlamak için hukuki temel oluşturmayı öngörmektedir.

Bu antlaşmayla MAB'yi fonksiyonel hale getirmek, hukuki temellerini oluşturmak için aşağıdaki alanlarda gerekli olan önlemlerin alınması planlanmıştır:

- Ulusal yasamanın bütünleştirilmesi: Birliğin gümrük, vergi, idari yasama üzerindeki bütünleşme girişimleri kabul edilmelidir.
- Devletlerin güvenliğini sağlamak için hukuki koşulları oluşturma: Devletlerin güvenliği sağlama alanında, birliğin iç ve dış sınırlarında teröre, kaçakçılığa, uyuşturucuya, bölücülüğe, yasa dışı göçe karşı ortak müdahalelerini düzenlemek ve

bu alanda hükümetler arasında hazırlanan antlaşmaları kabul etmek ve uygulamak gerekir.

- Makro ekonomik siyasetin uyumluluğu: Makro ekonomik politikaları uyumlu hale getirmek için gerekli ekonomik reformları yürütmek, finans ve yatırım politikalarını hayata geçirmek için uygun zemin hazırlamak gerekmektedir.
- Malların ve hizmetlerin ortak pazarını oluşturma: Malların ve hizmetlerin ortak pazarını oluşturmak için aşağıdaki önlemleri kabul etmek gerekir:
  - a. Birlik ülkelerinin dış ticaret siyasetlerinin uyumlu hale getirilmesi;
  - b. Birlik üyelerinin iç pazarlarını korumak için uyumlu mekanizmaları oluşturmak;
  - c. Birlik ülkelerinin iç pazarlarına giriş rejimini liberalleştirmek ve rekabetçi piyasa ortamını oluşturmak;
  - d. Birlik üyelerinin karşılıklı ticaretini engelleyen kotaların kaldırılması için ortak önlemler almak: Karşılıklı lisans ve sertifikaları tanımak, karşılıklı ticarete miktarlı sınırlamaları kaldırmak, ihracat kontrolünün ortak düzenini hazırlamak, mallar ve hizmetlere bağlı ortak standartlar uygulamak.

MAB'ın oluşturulması için aşağıdaki örgütsel yapıların kurulması öngörülmüştür:

1. Orta Asya ülkelerinin devletlerarası kurulu: MAB'nin yüksek kuruludur; bu kurul birliğin ülke liderleri ile hükümet liderlerinden oluşmaktadır. Devletlerarası kurul, birliğin üye ülkelerinin ortak çıkarlarına bağlı entegrasyonu girişimlerini belirlemekte, birliğin amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik ilkesel konularını ele almaktadır.

2. Orta Asya ülkelerinin birlik komitesi: MAB'nin daimi faaliyet gösteren organıdır. Birlik komitesi, birlik ülkelerinin devlet yönetimi, parlamentolar arası komite, devletlerarası kurul tarafından kabul edilen kararları gerçekleştirme mekanizmasını ve bu organlarının işbirliğini sağlamaktadır. Bu komite birliğin devlet liderleri yardımcılarında oluşmaktadır.

3. Parlamentolar arası komite: Parlatentonun işbirliği organıdır. Birlik ÷lkelerinin ulusal yasalarının uyumluğunu ele alır ve birlik çerçevesinde kabul edilen antlaşmalara uygun olarak yürüt÷lmesini denetler. Bu komite parlamento üyelerinden oluşur.

4. Birlik komitesinin mekanizması: Devletlerarası kurul ile birlik kurulunu organize etmekte ve haberleşme sağlamaktadır. Mekanizmanın temel amaçları devlet yönetim organları arasında işbirliği sağlamak, birlik devletlerinin işbirliği yönleri doğrultusunda ortak politikalar üretmek ve danışmanlık yapmak, toplantılar organize etmek, tarafların yetkili organları, birlik komitesi ile devletlerarası kurulun gözden geçirmesi için geliştirilen hukuki normlara bağlı dokümanlar üzerinde ortak projeler hazırlamaktır.

6 Ekim 2005'te MAB ile EurAsEC başkanları iki örgütün entegre edileceği kararı, MAB Başkanı Emomali Rakhmonov tarafından bir basın toplantısında açıklandı.¹¹⁵ Tacikistan cumhurbaşkanı yaptığı açıklamada tam entegrasyona kadar Tacikistan cumhurbaşkanının MAB'a başkanlık etmeye devam edeceğini açıkladı. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ise, EurAsEC üyesi Beyaz Rusya Devlet Başkanı Alexander Lukaşenko ile temaslarda bulunduğunu ve bu kararın Lukaşenko tarafından desteklendiğini açıkladı. Rakhmonov da MAB liderlerinin MAB'ın EurAsEC'le bütünleşmesini kabul ettiğini belirtti. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev bütünleşmenin maliyetleri azaltacağını ve başkanların zaman kaybını önleyeceğini, bu girişimlerin üye ÷lkelerin çıkarlarına uygun olduğunu vurguladı. Sovyet sonrasında zamanla tüm ÷lkeleri için entegrasyon sürecinin gerekli olduğunu ifade etti. Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ise Sovyet sonrasında ortaya çıkan bütünleşme süreçleri kararlarının önemli bir girişim olduğunu dile getirdi. "Bu iki kuruluşun entegrasyon süreçlerinin gelişimi Sovyet sonrası ekonomik gelişmede büyük değişime yol açacaktır" dedi. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev yaptığı açıklamada, "alınan kararlar kalkınmanın kanıtıdır ve entegrasyon süreçlerini güçlendirmektedir." dedi.¹¹⁶

---

¹¹⁵ Arsyuhin, Asya'da Avrupa Birliği, <http://www.rg.ru/2005/10/07/rapota.html> (07.10.2005)

¹¹⁶ Arsyuhin, Asya'da Avrupa Birliği, <http://www.rg.ru/2005/10/07/rapota.html> (07.10.2005)

MAB'a Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan üyedir. Rusya Ekim 2004'te bu örgüte girmiştir. EurAsEC örgütüne Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan üyedir. Ermenistan, Moldova ve Ukrayna gözlemci statüsüne sahiptir.

MAB Başkanı Emomali Rakhmonov MAB'nin zirvesinde, alınan bu kararlarla Avrasya alanında entegrasyon süreçlerin daha da geliştirileceğine inandıklarını belirtti. 10 Kasım 2005'te alınan kararda: " MAB üyeleri Devlet Başkanları MAB'ın stratejik amaçları ile EurAsEC'in amaçlarını dikkate alarak hayata geçirdikleri bütünleşme kararı pazar, su ve enerji, ulaştırma, gıda ve diğer alanlarda işletilen projelerin başarıyla sürdürüldüğünü açıkladı. Aynı zamanda tüm üyeler Özbekistan'ın EurAsEC'e katılma kararını destekleyerek şu kararları aldı:

1. EurAsEC ile MAB'nin bütünleşmesi ülkelerin siyasi çıkarlarına ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına cevap verici olduğunu kabul etmek;

2. MAB ile EurAsEC entegrasyonunun hukuki yönleri için ilgili gerekli belgelerin hazırlanması için ortak bir çalışma grubunun hazırlanması.¹¹⁷

20 Mart 2006'da Kazakistan ve Özbekistan devlet başkanları ikili işbirliğinin genişletilmesi üzerinde bir dizi antlaşma imzaladı. Bunlar, bilim ve teknoloji, fikir ve mülkiyet hakları ve uluslararası taşımacılık-haberleşme alanlarında imzalanan antlaşmalardır.

Cumhurbaşkanları, iki ülkenin sivil amaçlı haberleşme hizmetlerini koordine etme antlaşması imzaladı ve serbest ticaret muafiyetini ek protokollerle tekrar gözden geçirme kararı aldılar. Konsey 2006-2010 yılları arasında düzenli olarak iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği programını yürütme faaliyetini gerçekleştirecektir. Kerimov, "Bu toplantı Kazakistan ve Özbekistan arasındaki ekonomik işbirliğini derinleştirmeyi hedefliyor. Bizim dostluk ilişkilerimizden gurur duyuyorum." dedi. Nazarbayev ise ticaret, petrol ve gaz sektöründe, ulaştırma ve haberleşmede, bilim ve kültür alanında işbirliği için büyük potansiyel olduğunu belirtti.¹¹⁸

---

¹¹⁷ <http://evrazes.com/news/view/196>

¹¹⁸ <http://evrazes.com/news/view/266>

14 Mart 2006'da Nazarbayev, Kerimov ile görüştü. Nursultan Nazarbayev ve Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov son yıllarda Kazakistan ile Özbekistan arasında ticaret ve ekonomik işbirliği alanlarında, ortak sınır konusunda önemli ilerlemeler kaydedildiğini belirtti. İki lider arasında gerçekleşen telefon görüşmesinde, ticaret ve ekonomik ortaklık, tarım, ulaştırma ve iletişim alanlarında yapılacak işbirliği ele alındı. Bununla birlikte görüşme sırasında ayrıca bölgesel entegrasyon konusu tartışıldı.¹¹⁹

30 Mart 2007'de Özbekistan Parlamentosu 25 Ocak 2006'da Minsk'te EurAsEC toplantısında kabul edilen EurAsEC ile MAB'nin bütünleşme protokolünü onayladı. Bu protokol gereğince Özbekistan Cumhuriyeti tarafından izin verilen Narin- Ceyhun havzasındaki su ve enerji kaynaklarının 1998-1999 yılları arasında kullanımına ilişkin antlaşma süresi dolmuş olsa da bu madde yürürlükten kaldırıldı ve suyun MAB üyelerinin kullanımına açılması uygun görüldü.¹²⁰

EurAsEC Genel Sekreteri Grigory Raporta, 24 Nisan 2007'de EurAsEC çerçevesinde Türkmen uzmanlarının su ve enerji kaynaklarının kullanımıyla ilgili faaliyetlere davet edildiğini açıkladı. Su kullanımı konusunda sadece EurAsEC üye devletlerin çıkarlarının dikkate alınmadığı, aynı zamanda komşu ülkelerin çıkarlarının da göz önüne alındığı belirtildi. EurAsEC Genel Sekreteri Raporta su ve enerji kaynaklarının kullanımı için Temmuz ayında Devlet Başkanları düzeyinde EurAsEC Kurul arası toplantısında bir taslak kabul edileceğini bildirdi. 25 Nisan 2007'de EurAsEC faaliyetlerine özel ilgi konusu Orta Asya'dır. Çünkü EurAsEC'e üye 6 ülkenin 4'ü bu bölgede bulunmaktadır. Aynı tarihte EurAsEC Genel Sekreteri Grigory Raporta BM Ekonomik Komisyonu toplantısına katıldı. Bu bölgede uluslararası toplumun bir koordinasyon çatısı altında faaliyet göstermesi için gereken etkileşimi sağlayacak mekanizmaların kurulmasına dair bazı girişimlerde bulunmanın zamanı geldiğini dile getirdi.¹²¹

---

¹¹⁹ <http://evrazes.com/news/view/256>

¹²⁰ <http://evrazes.com/news/view/469>

¹²¹ <http://evrazes.com/news/view/481>

Kazakistan Enerji ve Mineral Kaynaklar Bakan Yardımcısı Duysenbay Turganov'ın belirttiğine göre, 17 Nisan 2008'de Orta Asya ülkeleri Ceyhun (Sırderya) hidroelektrik kaynaklarının kullanımına ilişkin nisan ayı sonlarında bir antlaşma varabilir. D. Turganov, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın 29-30 Nisan 2008'de Bişkek'te Ceyhun Nehri havzasının hidroelektrik kaynaklarının kullanımına ilişkin protokol imzalayacağını açıkladı.¹²² Yapılan toplantıda Ceyhun havzasının hidroelektrik kaynaklarının kullanımı ile ilgili Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan hükümetleri arasında 2008 yılında dördümlü protokolün imzalanması ve 2009 yılının ilk çeyreğinde çalışmaların başlaması kararlaştırıldı.

17 Nisan 2008'de Kazak Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev, Ceyhun (Sırderya) su kaynaklarıyla ilgili antlaşmanın Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan hükümetleri arasında erken imzalanacağına inandığını dile getirir. N. Nazarbayev, "Biz Kırgızistan Cumhurbaşkanı'yla Ceyhun kaynaklarını yönetmek için ortak bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktayız. Yapılacak antlaşmanın bu konuda tam bir işbirliği içinde olmasını ve bu antlaşmayla dört ülkenin enerji sektörlerinde hız kazanmasını istiyorum" dedi.¹²³

Ceyhun hidroelektrik kaynaklarının kullanımı protokolü bölge ülkelerinin devlet liderleri arasında 29-30 Nisan 2008'de Bişkek'te gerçekleşen başkanlar toplantısında imzalanmıştır. Nazarbayev, 17 Nisan 2008'de Orta Asya ülkelerinin ekonomik birliği aşamalı inşa edilmelidir."dedi. Nazarbayev: "Kırgızistan Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev ise bölgesel bir ekonomik birlik fikrini desteklemektedir. Orta Asya devletlerinin bir birlik oluşturması gündemdedir. Yavaş yavaş bu hedefe doğru hareket etmeliyiz; çünkü mevcut antlaşmalar buna izin vermektedir. Hareket ederken bölgesel düzeyde daha derin entegrasyona ulaşacağız. Bu bağlamda devletlerin bölgede bir ekonomik birlik kurmasıyla ilgili 2009 yılında uluslararası bir forum düzenlenecek." diye ekledi. Aynı basın toplantısında, Kırgızistan Cumhurbaşkanı K. Bakiyev, Orta Asya devletlerinin bir birlik oluşturma fikrini desteklediğini ifade etti: K. Bakiyev: "Kırgızistan, Orta Asya Devletler birliğini kurmak amacıyla Kazak Cumhurbaşkanı'nın

---

¹²² <http://evrazes.com/news/archieve?page=11> (23.04.2008)

¹²³ <http://evrazes.com/news/view/756> (23.04.2008)

girişimi desteklemektedir. Ben bu birliğin Orta Asya'da tüm halkların yararına olacağını düşünüyorum ve bence sakıncalı bir durum söz konusu değildir. Şüphesiz bu bölgenin güvenliğini sağlayacak şekilde bir ittifak kurulacaktır."dedi.¹²⁴

22 Nisan 2008'de Kazakistan Cumhurbaşkanı, Orta Asya'da su ve enerji sorunlarını uluslararası hukuk çerçevesinde çözmeye çağırıldı. Nursultan Nazarbayev Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ile yaptığı görüşme sonrasında, "Doğal olarak, ülkeler arasındaki su ve enerji sorunları bizi endişelendirmektedir. Biz bu konuları ayrıntılı ele aldık." dedi.¹²⁵

2003 yılında, su-enerji kaynaklarının bölgedeki tüm ülkelere eşit dağıtılması amacıyla bir konsorsiyum oluşturmayı öneren N.Nazarbayev, su ve enerji sorunları bölgedeki milyonlarca insanın kaderini etkilediğini kaydetti. Su konsorsiyumu olarak, henüz bir değişiklik elde edilmedi. Bölge ülkeleri arasında su üzerinden bazıları elektriği elde etmekte, bazıları ise suyu satmak istemektedir. Biz ise sulama için su talebinde bulunuyoruz." dedi. Kazak Cumhurbaşkanı, Orta Asya'da mevcut "Su-Enerji Sistemi"nin öyle inşa edilmesi gerekir ki bölge ülkelerinin su hacimleri eşit düzeye gelmelidir.

22 Nisan 2008'de Kazakistan ve Özbekistan Afganistan'da mevcut olan uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele konusunda anlaşıldılar. Kazak Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev 22 Nisan 2008'de, Astana'da, Afganistan'dan gelen uyuşturucuyla mücadele edeceklerini ve bu sorunun üstesinden geleceklerini belirtti. "Afganistan'daki durumun istikrarı bizi çok ilgilendirmektedir. Bu yüzden iki ülkedeki radikal İslam unsurları, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer sorunlar üzerinde ortak çalışacağız. Bu yönde güçlerimizi birleştirme kararı aldık." dedi.¹²⁶

Nursultan Nazarbayev, "Zorlukların üstesinden gelmeli ve bağımsızlığı korumalıyız; halklar arasında güveni güçlendirmeliyiz" dedi "Bizim ülkemiz 2006 yılında yapılan antlaşmalarla önemli görevler üstlenmiştir. Ekonomik, kültürel ve insani

---

¹²⁴ <http://evrazes.com/news/archieve?page=6>

¹²⁵ <http://evrazes.com/news/view/756> (23.04.2008)

¹²⁶ <http://evrazes.com/news/view/756>

işbirliği programının yanı sıra ikili işbirliğinin geliştirilmesi için çalışmalar yapmaktayız." dedi. Kerimov ise, "Kazakistan'la ilişkilerin daha da geliştirilmesini istiyoruz. Bölgedeki en büyük ülke olan Kazakistan ile ilişkilerimizin derinleşmesini takdirle karşılamaktayız ve ilişkilerin geliştirilmesine özel önem vermekteyiz. Nursultan Nazarbayev ile amacımız bölgemizde istikrar ve güvenliğini sağlamak için kalkınmayı sürdürebilmektir. Kazakistan ile Özbekistan sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda tüm bölgenin sürdürülebilir kalkınmasında sorumluluk alıyoruz. Bölgedeki güvenlik ve barışın Afganistan'da istikrara bağlı olduğunu biliyoruz. Bu nedenle güvenlik ve istikrar sorunlarının ele alınması gerekir." dedi.¹²⁷

İslam Kerimov, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ile 22 Nisan 2008'de Astana'da yaptığı toplantıda Kazakistan'ın bölgede oynadığı önemli rolü kaydetti. "Kazakistan; kapasitesiyle Orta Asya bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı ve genel istikrarı korumada büyük rol oynayabilir."dedi. Aynı görüşmede Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev şöyle dedi: "İ. Kerimov'un Kazakistan ziyareti önemlidir. Son ziyaretimden bu yana ülkelerimiz arasındaki ticaret hacmi iki katına çıktı ve ekonomik entegrasyonun hızı arttı. Özbekistan ve Kazakistan ekonomisinin yükselmesi bizi mutlu ediyor. 2007 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi, 1,4 milyar doları aştı. Kazakistan'ın Özbekistan'a ihracatı 871,8 milyon dolar, ithalatı ise 538,5 milyon dolar tutarındadır. Özbekistan'da Kazak ortaklar ile 124 ortak girişim mevcuttur. Kazakistan'da ise Özbek yatırımcılar ile yaklaşık 100 ortak girişim bulunmaktadır. Kazakistan'da Özbek sermaye katılımı ile 715 küçük ve orta ölçekli işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmeler, gıda, sanayi, ticaret, inşaat malzemeleri, mobilya, cam ürünleri ve emlak alanlarında faaliyet göstermektedir." dedi.¹²⁸

Cumhurbaşkanı İ. Kerimov 22 Nisan 2008'de Astana'da, MAB örgütünü desteklemediğini söyledi: "Böyle ittifakları oluşturmak için, bölge ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyinin dengeli olması gerekir. İttifak hakkında konuşmak için

---

¹²⁷ <http://evrazes.com/news/archieve?page=13>

¹²⁸ <http://evrazes.com/news/view/594>

henüz erkendir ve pek çok sorun bulunmaktadır.” dedi. N. Nazarbayev ise, bu oluşumun geleceklere için hayati önem taşıdığını dile getirdi.¹²⁹

N. Nazarbayev, "Bu işbirliği insanların ticari ilişkileriyle ve iletişime geçmeleriyle oluşabilecek bir süreçtir. Özbek tarafına bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasını önerdik. Bu öneri, gelecekteki ekonomik birliğe yönelik ilk adımdır. Elbette, kimse MAB'nin bir günde tamamlanmasını hayal etmiyor.” tespitinde bulundu.

Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov 21 Nisan 2008'de ikili işbirliğini görüşmek üzere Kazakistan'a iki günlük resmi bir ziyarette bulundu: "İyi ilişkiler Kazakistan ile Özbekistan dış politikalarının en önemli noktalarından biridir. Bu olumlu girişimler sadece MAB çerçevesinde değildir; ilişkiler aynı zamanda eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında geliştirilmelidir. Taraflar bölgesel güvenlik konularında, uluslararası örgütler ve forumlardan olan ŞİÖ, BDT, EurAsEC, CICA gibi örgütler çerçevesinde işbirliğine gitmektedir.

Aktif siyasi diyalog, devlet ve hükümet başkanları arasında sık ve verimli ziyaretlerle desteklenmektedir. Kazak-Özbek ilişkilerinin yasal çerçevesi 100'den fazla belgeyle tüm alanları kapsamaktadır. İkili ilişkilerdeki temel belge 30 Ekim 1998 imzalanan Ebedi Dostluk Antlaşması'dır. Kazak ve Özbek halkları ezelden beri her zaman dostluk ve akrabalık bağları ile birbirine bağlanmış bağlı ve barış içinde yaşamıştır. Orta Asya'daki Türk devletleri arasında mevcut olan ortak tarih, kültür ve gelenekler, dil ve din paydaşlığı kültürel ve insani işbirliğinin temel nedenidir.

---

¹²⁹<http://www.evrases.com/news/archieve?page=11> (20.04.2008)

SONUÇ

Avrasyacılık, Kazakistan halkının diğer uluslarla barış içinde yaşamasını sağlamıştır. Ekonomik açıdan komşu ülkelerle yapılan entegrasyon girişimleri, eski Sovyet döneminden kalan engelleri ortadan kaldırmıştır. Kazakistan bu yapılanmayla SSCB sonrası kriz dönemini atlatıp yeni bir döneme geçmiştir. Sovyet döneminden kalan fabrikalar Sovyet sonrası dönemde N. Nazarbayev'in yabancı yatırımcıları ülkeye çekmesiyle yeniden canlanmış ve yeni ekonomik anlayışla işletilmeye başlanmıştır. Yabancı yatırımın teşvik edilmesiyle Kazakistan'ın doğal yer altı kaynakları işletilmeye başlanmış, Doğu ile Batı'nın yüksek teknolojilerinin ülkeye girişine imkân verilmiştir. Bununla birlikte komşu ülkelerle ortak ekonomik alan oluşturmak için entegrasyon süreçleri yürütülmüştür. Gümrük Birliği'nin inşa edilmesi ise ticari alanda ve sınır bölgelerinde yürürlükte olan prosedürleri kolaylaştırmıştır. Bugün üye her devletin vatandaşları vizesiz diğer üye devletlerine gidebilmektedir. Bu çerçevede mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı da sağlanmaktadır. Bu sayede Kazakistan'da işsizlik sorunu en aza inmiş durumdadır. Diğer Orta Asya ülkelerine göre Kazakistan her açıdan gelişmektedir.

Tıpkı Avrupa Birliği gibi Avrasya Birliği de başlangıçta ekonomik entegrasyon girişimi olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik alanda başarı kazanan Avrasya Ekonomik Birliği, daha sonraları Gümrük Birliği sürecini başlatmış ve tamamlamıştır. Bu açılımlar üye ülkelerin rekabet gücüne önemli katkılarda bulunmuştur. Kriz döneminde N. Nazarbayev ortak para birimini uygulamayı da önermiştir. Denilebilir ki ekonomik açıdan halkın yaşam kalitesi giderek iyileşmektedir.

Avrasyacılık fikri; ülkede demokrasinin gelişmesini sağlamış, serbest piyasa koşullarına geçmesine ve komşu ülkelerle bütünleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Kazakistan'da halkın daha eşit, müreffeh ve özgür yaşamasını sağlanmış; inanç ve düşünce özgürlüğü hususunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Kazakistan'da 2010 yılında Dünya Dinler Diyalogu üçüncü kez gerçekleştirilmiştir. Çünkü Kazakistan halkı din ve ırk ayırımı yapmaksızın tüm insanlarla barış ve dostluk içinde yaşamayı tercih etmektedir. Fakat bu konu üzerinde

N.Nazarbayev'in Avrasya Birliği projesine karşı çıkan muhalefet grupları da mevcuttur. Onların kaygısı, Kazakistan'ın Slav halklarına yakınlaşması olası bir asimilasyona sebep olacağı ve ulus olarak tarihten silineceği kaygısından beslenmektedir. Buna rağmen Avrasya Birliği projesi N. Nazarbayev'in inisiyatifiyle g¼çlü bir şeklide uygulanmaktadır. Bu doğrultuda, 2008'de Kazakistan Başbakanı K. Masimov pasaportlardaki uyruk hanesine "Avrasyacılık" ibaresinin yazılmasını önermiştir. Fakat bu kararname muhalefet tarafından önlenmiştir. Dinsel, dilsel, ırksal vb konularda ayırım yapılmaksızın farklı ulusların bir arada kardeşçe ve barış içinde yaşaması da N. Nazarbayev'in uyguladığı siyaset sayesinde.

Eğitim alanında Batı üniversitelerinin yanı sıra Doğulu üniversitelerle öğrenci değişim programları hayata geçirilmiştir. Eskiden olmayan yeni teknolojilerin tedarik edilmesiyle eğitimde önemli mesafeler alınmiştir. Sağlık alanında ise yeni teknolojik donanıma sahip onlarca hastane inşa edilmiştir.

Netice olarak Avrasyacılık düşüncesini eksen alan Kazakistan Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir kavşak hüviyeti kazanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı: Kazakistan 1985

Öğr. Gördüğü Kurumlar: Başlama yılı Bitirme yılı Kurum adı

Lise: Kazakistan, Almatı, Ablayhan lisesi.

Lisans: Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Almatı

Yüksek Lisans: Uludağ Üniversitesi

Doktora:

Medeni Durum: Bekâr

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi: Rusça(mükemmel) Kazakça(mükemmel),

Çalıştığı Kurum(lar): Başlama ve Ayrılma Tarihleri Çalışılan Kurumun Adı

1	2009-2010	Türk Dünya Gençleri Topluluğu
2		
3		
4		

Yurtdışı Görevleri:

Kullandığı Burslar: TCS Bursu

Aldığı Ödüller:

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar:

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri:

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler:

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:

Yayımlanan Çalışmalar: “Kazak Kültürü’nün Dünya Kültürüne Etkisi”, Altın Pusat Dergisi, Ankara, Mart, 2010

Diğer

05.04.2010
Yerkinay ONGAROVA

KAYNAKLAR

- Abdikarimov, Oralhan, Vostrebovannost Evraziskoy İnisyatıvı Prezidenta Respubliki Kazakhstana, ENU, Astana, 2004
- Abdımanapov, Sergali, Vısshee Elitarnoye Obrazovanye, ENU, Astana, 2003
- _____, Avrasya Üniversitesi ve Avrasya Dünyası, ENU, Astana, 2006
- _____, Evraziskiye Vzglyadı, ENU, Astana, 2006
- _____, Vısshee Elitarnoye Obrazovanye, ENU, Astana, 2003
- _____, Ot İdei K Praktike, Evraziski Vzglyad, ENU, Astana, 2006
- _____, Asya ve Avrupa Diyalogu, ENU, Astana, 2008
- _____, Kazakstanskaya Evrasya, Evraziski Vzglyad, ENU, Astana, 2006
- Abilov, Bolat, Azat Demokratyalık Partiyasını Töragası, “Adilet”, 2007, sayı:3, cilt:4
- Abishev, Ashat, Stabilnost Aszy, KİSİ, Almatı, 2008
- _____, İnsyatıva N.Nazarbaeyva, Almaty, KİSİ, 2005
- Abuseytov, Suleyman, SVMDA, Videnye Kazakhstana, Kontinenet, 2001.sayı:9, cilt:3
- _____, Sodrujestve Bezopasnosty, KİSİ, Almatı, 2008, s.95.
- _____, Sodrujestve Bezopasnosty, KİSİ, Almatı, 2008,
- _____, SVMDA: Videnye Kazakhstana, Kontinenet, 2001.sayı:9, cilt:3
- Ahanov, Ashat, V Bezopasnosty Kazakhstana, KİSİ, Almatı,2008
- _____, V Bezopasnosty Kazakhstana, KİSİ, Almatı,2008
- Akgül, Fatih, Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık, İQ Kültür Sanat Yay, İstanbul, 2009
- Almat, Kurganbayev, Bozmojnosty İ Ugrozı, KİSİ, Almatı, 2005
- Alyev, Bolat, Problemi i Perspektıvı, Astana, ENU,2009
- Amanbaeyv, Galım, Evraziskoye Nauchnoye Soobshestvo, ENU, Astana, 2006
- Amanjol, Aitalı, Etnopsihologicheski Faktor V Evraziskom İntegrtsi, ENU, Astana, 2004
- Amusin, Murat, V Volne Kazakhstana, Almatı, Bilim, 2009
- Ananyeva, Asya, V Protsese İntegratsi Kulturu Narodov Kazahstana, ENU, Astana, 2005
- _____, Pervodı V Kazahstane, Bilim, Almatı, 2006
- Argınbayev, Bolat, Kolosalnaya Razvitiye, Bilim, Almatı, 2008, s.98

- Arı, Tayyar, Uluslararası ilişkiler Teorileri, Alfa Yay, İstanbul, 2004
- Aşimbayev, Marat, “Mustafa Şokay”, Tom:3, Kaynar yayınevi, Almatı, 2007
- Aubakir, Asan, İnsyatıva Evrazii, ENU, Asyana, 2009
- _____, Evrazistvo i Kazahstan, ENU, Astana, , 2009
- Aydın, Danyar, Kazakhstan Kaupsizdik Ornıktıru, Bilim, Almatı, 2009
- Balgımbayev, Nurlan, Neftenaya Promıshlennost V Kazakhstane, ENU, Astana, 2003
- Barlina, Jenya, Evrazistva, ENU, Astana, 2005
- Batırshaulu, Saylau, “Astana Kogamdık Uyumdar Kuramı, Kazkhstan Prezidenti N. Nazarbayevka Undeu Hat” Jas Kazak, Astana, Şubat 2009, sayı.7, Cilt.38
- _____, Alash Aynası, “Alash Azamatı”, Astana, Yay., Astana, 2006
- _____, ile reportaj, Astana, 20 Nisan 2009, Kazakistan Dışışler Bakanlığı.
- _____, ile reportaj, (muhabir Y.Ongarova), Astana, Kazakistan Dış İşler Bakanlığı, 22 Nisan, 2009
- Baypakova, Layla, Strategi Kazakhstana, KİSİ, Almatı, 2006
- Baysakov, Kamal, Shanhayskaya Organiztsya, Jelmaya, Almatı, 2010
- Bekmagambetov, Marat, KİSİ, Almatı, 2009
- Bektepova, Asel, Mejdonarodniye Organizatsi, Evrazsikoye Soobshestvo, Astana, 2008, sayı:2, cilt:62
- _____, Modernizatsya Kazakhstana, 2007, KİSİ, Almatı,
- Bıkov, Pavel, Tsentralnaya Azya İ Afganistan, Evraziskiyi Vzgladı, Astana, ENU,2006, s.9
- Brzezinski, Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri, (çev.) Yelda Türedi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005
- Demyanko, Zorko, Dominiruyishi Mısl Kazakhstana, Almaty, Aykın,2009
- Dugin, Aleksandr, Evraziskaya Missiya Nazarbayeva, ENU, Astana, 2005
- _____, “10 Let Evraziskomu Vektoru” , ENU, Astana, 2004
- _____, “Razvitiye Evraziskoy İdeologi”, Avrasya Dünyası, cilt.2, sayı.3, Astana yayını, Astana, , 2006
- _____, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, (5.baskı), çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları İstanbul, 2005

- _____ ,“Avrasyacılık Yaklaşım”, Analitika, cilt.1, sayı.2, Temmuz, 2001
- Egorov, Vadim, “Evrazistvo i Sovremennost”, Vestnik, Cilt.3, Sayı.2, Haziran,1993
- Eleukenov, Sabır, Evraziskiye Dostijeni, Atamura, Almatı, 1993
- Elnur Hasan Mikail, Putin Döneminde Rusya, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008
- Emelyanov, Yuri, Rojdenye Evrazsikogo Perspektivi, KİSİ, Almatı, 2007
- Esenov, Murat, İntegratsya Tsenrtalnoy Asyi, Almatı, 2010, Jelmaya, sayı.3,cilt:3
- Esimov, Hasan, Evrazsikiye Aspekti Kazakhstana, Almatı, 2005
- Galyamova, V.F., Strategicheski İntitutu, KİSİ, Almatı, 2009
- Georgi, Gasim, Evrazsya i Kazakhstan, Astana ENU, 2009
- Gleason, Gora, Kazakhstan i Azya, Bezopasnost, Astana
- Gumileva, Nina, Lev Gumilev i Evraziskaya İdea, Evraziski Mir yayınları, Astana, 2006
- _____ , “Mir Gumileva” Evrazeistva, Cilt:3, Sayı: 5, Mayıs 2005
- Gumilev, Lev, “Ritm Evrazistva”, Arktogeya, Moskova, 2006
- Güler, Müjdat, Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007
- Hamzabekulu Dihan ile reportaj, Astana, 22 Nisan 2009
- Holmogorov, Egor, “İstoricheskoye Razvitiye Evrazistva”, Avrasyacılık, Astana yayıncılık, cilt.3,sayı.2, Astana, , 2003
- Husaynov, B.B., Kazakistna İ Tsentralnaya Azya, Atamura, Almatı, 2008
- İmanov,Vügar, Avrasyacılık, Küre yayınları, İstanbul,, 2008
- İskandırov, A., İntegratsya Tsentrlnoy Azıy, Astana, Analiz,2010, sayı:2,cilt:4, s.21
- İşyar, Ömer Göksel, Sovyet Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, Alfa Yay., İstanbul, 2004, s.53
- _____ , “Gelenekçi Rus Klasik Avrasyacı Düşüncesinin Gelişimi ve Temel İlkeleri”,Doğu Batı Düşünce Dergisi,(Kasım,Aralık,Ocak 2003-04)
- Jambılov, Diyas, Sayasattanı, Atamura, Almatı, 2006
- Jetibayev, Kenje, Jana Jolga Betburus, Bilim, Almatı, 2009
- Jivov, Vasili, “Proishojdeniye Ruskogo Gosudarstvo”, Progres, Cilt:4,Sayı:7 Ocak 2006

- _____, "İstorya Evrazistva", İstorya-Kultura-Yazık, cilt.3, sayı.2, Moskova,: 2005
- Joldasbayev, Mırzatay, "Evrazistvo Na Perkestke Stoletya", Avrasyacılık yayını, Astana, 2006
- _____, "Şangay İşbirliği Örgütü: Avrasya'nın Yeni Bölgesel Aktörü", Jelmaye, Şimkent, Şubat, 2006,Sayı:16, Cilt:3
- _____, Shanhay Intumaktastık Aymağı, Bilim, Almatı, 2009
- _____, Globalniye Konsepsi Razviti, ENU, Astana, 2009
- _____, Na Stike XXI Veka, ENU, Astana, 2005
- _____, Evraziski Ejegodnik, ENU, Astana, 2003
- _____, Evrazistva İ Kazakistan, Ejegodnik, Astana2003
- Jumaşulu Baubek ile reportaj, 18 Nisan 2009, Astana
- Jumatayev, Rustem, Bezopasnos Kazahstana, 2008
- Kabuldinov, Zulhayır, Evraziskaya İntegratsiya, ENU, Astana, 2009
- _____, "Razvitiye Evraziskoy İdei" Evraziya, cilt:4,sayı:3 2009
- Kakenova, Galım, Nauchnaya İnsyatıva Kazakhstana, ENU, Astana, 2005
- Kakimjanov, Zahitulla, Uslojneniye Ekonomicheskıh Protsesov, ENU, Astana, 2005
- Kalı, Gulzada, Kauıpsızdık Jolında, Almatı, Atamura, 2008
- Kanpyanov, Bolat, Mıslı Evrazıstıva, ENU, Astana, 2009
- Karasar, Hasan Ali, Tırkestan Bütınleşmesi, Ötüken Yay., İstanbul, 2009
- Kasimbekov, Maksat, "N.Nazarbayev, Atamura, Almatı, 1997
- Kayırmuhamedov, Nurlan, Evrasya Jolında Betburus, Atmura, Almatı
- Kenjeguzın, Makaş, Realnost i Perspektıvı Kazakhstana, KİSİ, Almatı, 2007
- Kojıhov, Aleksey, SVMĐA. Reali İ Perspektıvı, KİSİ, Almatı
- Koshanov, Arman, Gosudarstvı Tsentralnoy Aziy, Jelmaye, Almatı, 2010
- Koyçumanov, Talgat, Problerı İdentsifikatsı Ekonomıçeskıh İnteresov Gosudarstv Tsentralnoy Azii, Tsentralnaya Aziya İ Kavkaz, 2003, sayı:3
- Kulekeyev, Jaksılık, İntegratsyonnaya İnisyatıva N.Nazarbayeva, Atamura, Almatı, 2004
- Kubryakova, Elena, Evraziskiye Razvitiye, ENU, Astana, 2008

- Lantsova, Anna, Vsemirnaya Politika i Mejdunarodniye Otnoshenya, Piter yayını, S.Petersburg, 2007
- Lavrova, Sergey, Rossiskoy Federatsi, Atamura, Almatı, 2004.
- _____, Kazakhstan İ Azya, ENU, Astana, s.46
- _____, SVMDA, Arktogeya, Rossia, 2008
- Lozanski, Eduard, Rossiya Mejdu Amerikoy i Kitay, Uluslararası İlişkiler yayını, Moskova, 2007
- Luks, Lera, “Razmıshlenye Trubetskogo”, Zerkalo Nedeli, Cilt.2, Sayı.3, Kasım, 2006
- Mahin, Aleksey, Na Yazıke Mira Spravedlivosti, Almaty, Atamura
- Malısheva, Darya, Kazakhstan V Sovremennom Mire, ENU, Astana, 2009
- Mamrayev, Bahıt, Sosyol Kultura Kazahstana, Atamura, Almatı, 2005
- Markov, Georgi, Evraziskaya Liniya, Bilim, Almatı, 2009
- Masanov, Elemes, Evraziski Protsesi, ENU, Astana, 2009
- Mayomerova, Aynur, Avrasyacılık ve Lev Gumilev Heterotopya, Ağustos, 2006, cilt.2, sayı.3
- _____, “Avrasya İdeolojisi”, Avrasya, Cilt:2, Sayı:6, Yaz 2006, s. 2
- Medvedyev, Aleksandr, Geopolitika, RAGS yayınevi, Moskova, 2007
- Mizinov, Yuri, “Etnosy Evrazi” Navigator, Arktogeya yayınları, Moskova, cilt. I,sayı.3, Nisan, , 2002
- Morozova, Olga, Razvitiye Novoi Evraziistvo, Avrasyacılık, Gumilev yayınları, cilt.4, sayı.5, Astana, 2008
- Muhamedjanov, Ural, Rosskaya İ Kazakhstanskaya İnisiyativa, ENU, Astana, 2006
- _____, Strategya N.Nazarbayeva, ENU, Astana, 2000
- _____, Asya İ Kazakhstan, Osnovı Vneshney Politiki, ENU, Astana, 2009
- Muratova Janar ile reportaj, 20 Nisan 2009, L.Gumilev Üniversitesi, Astana
- Nazarbayev, Tauelsizdik Belesteri, ENU, Astana, 2003,
- _____, Tarih Tolkinında, Atamura, Almatı, 2007
- _____, Tauelsizdik Belesteri, Atamura, Almatı,2003
- _____, O Formirovanye Evraziskogo Soyuzu Gosudarstv, ENU, Astana, 2004

- _____, O Formirovanye Evraziskogo Soyuzu Gosudarstv, ENU, Astana, 2004
- _____, Avrasya Kalbinde, Atamura, Almatı, 2006
- _____, “Krizе Karşı Avrasyacılık Girişimler”, ENU, Astana, 2009
- _____, “Evrasizski Proekt, V Serdse Evrazi”, Atamura, Almatı, 2005
- _____, “Antikrizisniye İniyativı Evrazistva ”, ENU, Astana, 2009
- _____, Ot Evraziskogo Universteta K Evraziskomu Soobshestvu, ENU, Astana, 2009
- _____, V.Potoke İstory, Atamura, Almaty, 2009
- _____, “Evraziski İniyativı Protiv Kriza”, ENU, Astana, 2009
- _____, Halkka Undeui, Kazakstanskaya Pravda, 1996, Aralık, cilt:14, sayı:11
- _____, Kazaistan Na Evaziskom Puti, ENU, Astana, 2006
- _____, Gasırlar Togısında, Atamura, Almaty, 2007
- _____, Halkka Undeui, Kazakhstanskaya Pravda, 1996, Kasım, cilt: 13, sayı:10
- _____, Kazakistan v XXI. Veke, Egemen Kazakistan, 1999, Eylül, cilt:9, sayı:9
- _____, Avrasya Birliği, Gumilev Yayınları, Astana, 2006
- _____, Avrasya Kalbinde, Atamura, Almatı, 2006
- _____, Sndarlı On Jıl, Atamura, Almatı, 2006
- _____, “Kazakhstan Joli”, Atamura, Almatı, 2009
- _____, Mesto İ Rol Evrazii V Tritsiyachİleti, ENU, Astana, 2000
- Nısanbeyav, Arıstanbek, “Avrasya İdeolojisi”, Avrasya, Cilt:2, Sayı:6, Yaz 2006
- _____, “Evraziskoye İdeologiya V Promejutuchny Period” Analitika, Nisan, 2005
- _____, “Eurasyaşıldık, Tauelsizdik”, Jelmaya, sayı:16, cilt:6, Şubat, 2006, Almatı
- _____, Evrazsitvo i Mnogovektornost, Jahandanu, Almatı, 2008
- Nurdauletova, S.M., Shanhayski Faktor, Analitik, sayı:1 Cilt:2, Almatı, 2010
- Olcas Süleyman, “Az i Ya”, çev. Natık Seferoğlu, TDAV, İstanbul, 1992

- Omarbekov, Talas, “Evrasya Bir Umit Jane Bir Kuduk”, Atamura, Almatı, 2007
- _____, “Kazakistan Tarihi”, Atamura, Almatı, 2006
- _____, Kazakistan Jane Evrasya, Atamura, 2010
- Omarov, Şahan, Garant Spokoystviye V Regiyone// Kazakhstanskaya Pravda, - 2002-
18 İyul/ <http://www.kazpravda>
- _____, Spokoystviye v Regiyone, KİSİ, Almaty, 2005, s.195
- Perinçek, Mehmet, Avrasyacılık, İstanbul, Küre yayınevi, 2004, s.25
- Pivovarov, Aleksandr, Evrazsitvo Garmonya İ Vera, ENU, Astana, 2009
- Polovinkin, Mihail, “Evrazistva i Ruskaya Emigratsiya”, İstorya-Kultura-Yazık, Cilt:3,
Sayı.6, 2004
- Popov, Dmitri, Evrazistva i Sovremennost, Arktogeya yay., Moskova, 2003
- Primbetov, Serik, V Mnogovektornoy Doroge, KİSİ, 2009, Almatı
- _____, “ Literaturnaya Rosiya”, Evrasya, Cilt:3, Sayı:4, Kasım,2008
- Rahmatulina, Gulnara, Kazakistan V Evrazsikom Kontekste, KİSİ, Almatı
- Radzihovski, Leonid “Evrazistvo V Budushem”, Arktogeya, cilt.1, sayı.2, Moskova,
2002
- Rayımbekova, Gülsüm, Evrazistva İ Aktualniye Problemi Kazakhstana, ENU, Astana,
2006
- Rustemov, Nurbahit, Doğu-Batı Diyalogu, ENU, Astana, 2008
- Sadanov, Jumagul, Lider Kazakhstana, ENU, Astana, 2005
- _____, Zakonı Lidera N.Nazarbayeva, ENU, Astana, 2005
- Saharov, Arsen, Noviy Podhod K Evrazsitvu, ENU, Astana, 2009
- Saudabayev, Kanat, Kazakistan i Bezopasnost, ENU, Astana, 2009
- _____, Perehod K Evraziskomu Soyuzu, ENU, Astana,
- _____, Perehod K Evraziskomu Soyuzu, ENU, Astana
- _____, Kazakistan i Bezopasnost, ENU, Astana, 2009
- Saylaubekkızı, Samal, Ekonomikalık Kalıptasu, ENU, Astana, , 2009
- Sekirinski, Stepan, Evraziski Podod Kazakstana, ENU, Astana, 2009
- Semenkin, Nikita, “N.S.Trubetskoy”, Alma Mater, Almatı, Cilt:5, Sayı:3
- Seydumanov, Saylau, Fenomen Evrazistva V Tendensi, ENU, Astana, 2005
- Shalahmetov, Gabit, GlobalnoyeUstoychivoye Razitiye, ENU, Astana, 2005

- Shilovski, Mihail, Predshedstvenniki Evrazistva, ENU, Astana, 2005
- Sitnina, Vera, “Razvitiye Evraziskoy İdeologi”, Novosty, Cilt.2, sayı:5, Mayıs, 2008
- Sorokin, Yuri, Razvitiye Evraziskih İdeii, ENU, Astana, 2006
- Stasov, Vestnik, Evrazi, ENU, Astana, 2009
- Stepanov, Shkola, Evraziskoy Diskusi, Bilim, Almatı, 2008
- Sultanov, Bahıtjan, V Bezopasnosty Regiona, KİSİ, Almatı, 2008
- _____, Evraziskaya Strategiya Kazhakstana, KİSİ, Almatı, 2005
- Sumarokov, Leonid, Evrazya Kenistigindegi Kazakhstan, Egemen Kazakistan, Almatı, 2006
- Suyunduk, Sagındık, Ortalık Azya Aymagı, Atamura, Almatı, 2005
- Şahanov, Muhtar, Oyan Kazak, Jas Kazak, Astana, sayı.5, cilt:6, Mart 2005
- Şelohayev, Sergey, Gegraficheski Obshestvo, Atamura, Almatı, 2009
- Şeryazdanov, Emelyan, Evrazsikoye Soobshestvo, sayı:1, cilt:4, 2010
- Şushkunov, Vasili, “Evraziskoye Stroytelnoe Prostranstvo”, Avrasyacılık, Gumilev yayınları, cilt.3, sayı.4, Astana, 2002
- Tajin, Marat, Asya V Bezopasnoy Zone, Astana, ENU, s.2008
- _____, Deklaratsiya SVMMDA, Almatı, Sentyabr, 1999, <http://www.mfa.kz>
- _____, Azya İ bezopasnost, Almaty Akshami, 2007, sayı:4, cilt:5, s.3
- _____, Almatynski Akt-SVMMDA, Atamura, Almatı, 2004
- Tınıshbayev, Muhamedjan, Formirovanye Evrazistva, ENU, Astana, 2009
- Tokayev, Kasımjomart, Kazakhstan İ Evrazya, ENU, Astana, 2009
- _____, Preodoleniye, Almaty, Diiplomatya, 2008
- _____, Preodoleniye, Almaty, Diiplomatya, 2008
- _____, Preodoleniye, Diplomaticheskiye Ocherki, Atamura, Almatı, 2003
- _____, Kazakhstan İ Evrazya, ENU, Astana, 2009
- _____, Avrasyacılık XXI. Yüzyılın Fikridir, Atamura, Almatı, 2006
- Tolochko, Andrey, Vzaimodeystviye Narodov Kazahstana, ENU, Astana, 2009
- Tolstoi, Nikolay “Lev Gumilev i Evrazistva”, Progres yayınları, Astana, 1995
- Turejanova, Makpal, Evrazsitva İ Kazahstan Goroda İ Gorojana, ENU, Astana
- Turjenov, Mukan, Kazakiskaya Evrzistva, ENU, Astana, 2009

Tuyakbay, Jarmahan, Sosyal Demokrat Partiyasının Töragası, “Jas Kazak Unu” ,2005,
sayı:3, cilt:6

Türk, Majdet Ben Abdel Aziz, Nur Jolu, AGU, Almatı, 2009

Ustimenko, Asiya, Vedushiye Faktori Evrazsitvo, KİSİ, Almatı, 2009

Voronovich, Aksana, Evrazistvo i Kazakhstan, ENU, Astana, 2009

Yanovski, Oleg, Vsemirnaya İstorya 1917- 1990, Yunipress yayını, Minsk, 2002

_____, V Semirnaya İstorya, Tom III, Moskova, 1995

Yavuz, Celalettin, Bağımsızlıklarını 15. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Türk
Ocakları/ATO Ankara, 2007

<http://evrazes.com/news/view/744>

<http://evrazes.com/news/view/608>

<http://evrazes.com/news/archieve?page=39>

<http://evrazes.com/news/view/626>

<http://evrazes.com/news/view/609>

<http://evrazes.com/news/archieve?page=13>

www.zakon.kz

<http://www.zakon.kz/our/news.asp?id=30114392>

<http://evrazes.com/news/view/529>

<http://www.kisi.kz/site.html?id=5637>

<http://evrazes.com/news/archieve?page=7>

<http://evrazes.com/news/view/703>

<http://evrazes.com/news/view/471>

<http://evrazes.com/news/view/745>

www.akorda.kz (12.12.2009)

www.polisy.kz Kazakistan i Uzbekistan Tochka Konfliktı,

<http://evrazes.com/news/view/196>

<http://evrazes.com/news/view/266>

<http://evrazes.com/news/view/256>

<http://evrazes.com/news/view/469>

<http://evrazes.com/news/view/481>

<http://evrazes.com/news/view/756>

www.mfa.kz.
<http://evrazes.com/news/>
www.Kisi.kz.
<http://www.sectsko.org/html/00029.html>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=15>
<http://www.sectsko.org/html/00029.html>
<http://evrazes.com/news/view/703>
<http://mpa.rbc.ru.,a.y>.
<http://lenta.ru/lib/14160029/full.htm>, 01.12.2009
<http://www.cis.minsk.by/webnpa/text.aspx?RN=N90700662>
www.akorda.kz (28.04.1998)
<http://evrazes.com/news/view/197> 07.10.2005
<http://evrazes.com/news/view/197>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=57> 07.10.2005
<http://www.rg.ru/2005/10/07/rapota.html> 07.10.2005
<http://evrazes.com/news/view/201> 08.10.2005
<http://evrazes.com/news/view/202>
<http://evrazes.com/news/view/205>.
<http://evrazes.com/news/view/209>
<http://evrazes.com/news/view/210>
<http://evrazes.com/news/view/214>
<http://evrazes.com/news/view/215>
<http://evrazes.com/news/view/704>
<http://evrazes.com/news/view/218>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=54>
<http://evrazes.com/news/view/221>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=54>
<http://evrazes.com/news/archiv?page=53>
<http://www.rg.ru/2005/11/22/tashkent.html>
www.gzt.ru/politics/2006/01/25/213231.html
<http://www.gzt.ru/politics/2006/01/25/213231>.

<http://evrazes.com/news/view/719>
<http://evrazes.com/news/view/245>
<http://evrazes.com/news/view/455>
<http://evrazes.com/news/view/519>
<http://evrazes.com/news/view/534>
<http://evrazes.com/news/view/533>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=14>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=15>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=14>
<http://evrazes.com/news/view/594>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=13>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=6>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=1123.06.2008>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=1123.06.2008>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=8>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=6>
<http://evrazes.com/news/view/635>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=6>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=6>
<http://evrazes.com/news/view/638>
<http://evrazes.com/news/view/639>
<http://evrazes.com/news/view/643>
<http://evrazes.com/news/view/469>
<http://evrazes.com/news/view/649>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=5>
<http://evrazes.com/news/view/665>
<http://evrazes.com/news/view/793>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=1>
<http://evrazes.com/news/archieve?page=15>
<http://evrazes.com/news/view/703>
